

A VÁROSOK

ÍRTA:

ÉHEN GYULA

ORSZ. KÉPVISELŐ.

II. KÖTET.

SZOMBATHELY

SEILER HENRIK UTÓDAI KÖNYVNYOMDÁJA

1903.

I. FEJEZET.

A MAGYAR VÁROSOK KELETKEZÉSE.

A Görögcsászárság északi részén, körülbelül azon a tájon, mely a római uralom alatt Dácia és Pannónia nevezete alatt volt ismeretes, lassanként bevándorló néprajok hatalmas államokat alkottak, melyek a bizánci rómaiakra félelmetessékké és veszélyessékké váltak.

Ezen néprajok között elsők voltak a hunnok, ezek után jöttek az avarok és a bulgárok; legvégül pedig a Ázsiából beözönlő magyarok.

A hét magyar vezér alatt végbement honfoglalás ténye nem pusztá vihar volt, mely fölkapja a puszták homokját és levelet tép le a fákról. Olyan volt az, mint a romboló zivatar, mely törzseket dönt ki gyökeréből s oda dobja lombkoronáját a porba. Olyan volt az, mint a bőszerű áradat, mely elseper és magával ragad mindent, mit csak útjában talál.

Hódító útjukban így ragadták magukkal a hős Szittyái magyarok a Tánais vize mellett lakó Poloucokat (Palóc) is; azon palócokat, kik a Mátra alján megtelepítve, most Heves-, Borsód-, Gömör-, Nógrád- és Hontvármegyékben laknak s kiknek száma már a múlt század elején megközelítette az ötszázezerét.

Dugonics András, két orosz író, névszerint Osztrics és Kojálovics nyomán a palócoknak hazai földünkre

történt jövetelét így írja le: »Midőn nagy békeességben élnek (a csabai atyafiakkal a szittyái magyarok) íme egy nemzetség, mely a Kutigurokon felül uralkodott és őket Poloucoknak nevezték, (soha se tudni, minő okra nézve) megtámadták a közel levő magyarokat. És (mivel a csata hirtelen szerződött) sokat megpiszkoltak a magyarok közül. Ezt észrevevén a többiek, Poloucokra estek és őket kegyetlenül megverték, országukat elfoglalták, a Poloucokat pedig, (kik között tenyeres-talpasabbak voltak) katonáknak szedték és az Elő-őrök közé rendelték.«

Dugonics András leírásából tehát két körülmény válik világossá. Egyik az, hogy a palócok a magyarokkal vére és nyelvre közel rokon népfaj valának; a másik pedig az, hogy kénytelen-kelletlen Árpád hadaival kelle a palócoknak Pannónia földjére lépniök és itt résztvenni a honalapítás véres munkájában.

S bár a XII-ik század végén Ottó Frisingiai püspök III. Béla alatt Barbarossa I. Fridrik császárral hazánkon átutazván, arról tanúskodik, hogy: »A magyarok egész nyáron és őszön csak sátorokban laknak; hajlékaik többnyire nádból, ritkán fából valók, kőből pedig alig van egy néhány;« a történeti hagyományokból mégis kétségtelen, hogy midőn a IX-ik század végén hét magyar őseink nemzetségeikkel és a velök egyesült népekkel a Volga vizén átkelve Bolgáriát, Morahániát és Pannoniát meghódították, az elfoglalt földeken több várat találtak és vettek birtokukba.

Ilyen várak voltak Magyarországon: Ungvár, Bihar, Gömör, Nógrád, Heves, Nyitra, Esztergom, Visegrád, Győr, Pozsony, Sopron, Óvár, Veszprém, Zala, Vas stb. Ilyen volt Bulgáriában: Bulgár-Fejérvár, vagyis Belgrád. Horvát- és Szlavonországban pedig: Zágráb, Pozsega

De a most felsoroltakon kívül építettek a magyarok újakat is, illetőleg a leromboltakat megújították. Ilyenek voltak: Fejérvár, Szabolcs, Újvár, Várad, Borsod, Bars, Csongrád, Komárom és Sárvár stb.

Az ekként épített új várakat részint földből, részint sárból, részint pedig kőből építették; s az építési anyag minőségéhez képest amazokat fekete váraknak, emezeket pedig fehér váraknak nevezték el.

Innen a királyok kedvenc lakóhelyeül szolgáló mostani Székesfejérvár, s ez elnevezésből maradt fenn mind a mai időkig a Rába folyó mellett, fekvő Sárvár név.

Ezen várak alján és mellékén voltak aztán városok is. Így Nyitraváros, melynek lakosait Árpád vezér hűségre föleskedtetvén, őket földekkel gazdagon megajándékozta. Ilyen volt Pest városa, melyet a körülötte fekvő jószágokkal együtt Taksony vezér Billa és Bocsu vezéreknek és a velük jövő Ismailiták nagy seregének oda ajándékozott. Így továbbá Veszprém város és Belgrád, valamint Ó-Buda, melyet Árpád a Dunán átkelve megszállt, körülötte tábort vert és nagy lelki gyönyörrel vette birtokába Attila városát, kinek véréből származtatta le a hősvezér magát.

Pannoniában, Ptolemeus korában 59 város volt. Ilyen volt közülök a most említett Ó-Buda, Aquineum, Szombathely (Szabaria), Pécs (Peuce), Eger (Agria), Szerem (Sirmium), Zalatna és Abrudbánya stb. A megszállt egyéb városok voltak pedig: Szokolca, Nagy-Szombat, Kassa, Kószeg, Bártfa, Szatmár-Németi, Selmec, Körmöc, O- és Új-Szőny, Baka-Béla, Breznó, Nagy- és Új-Bánya Magyarországon, Brassó és Szeben pedig Erdélyben.

A várakat a vezérek és ezek családjai foglalták el; körülvevén magukat legmegbízhatóbb és leghűbb embe-

reikkel, kiknek legfőbb kötelessége volt a katonai szolgálat és örökösödés.

A várak mellékén fekvő városokban pedig a föld népe nyert elhelyezést; kiknek földadata volt a vezért, fejedelmet, vagy későbben a királyt és ennek környezetét mindennemű szükséglettel ellátni.

A IX-ik században érvényesült elhelyezkedésből látjuk azután Szt. István korában kifejlődni az úgynevezett várrendszert, mely tulajdonképeni ősalapját képezi a mai vármegyének. De az erről való bővebb megemlékezés túlhaladja e munkának szűk keretét.

Ez a rendszer a maga külső formájában nem új. Hisz ott látjuk a rómaiaknál a Parochiát, a görögöknél a Themát, a németeknél a Grafschaftot és a tótoknál a Stolitziát; azzal a különbséggel, hogy a mi vármegyei rendszerünknek mindig meg volt a maga specifikus tartalma; különösen pedig azon időben, midőn a rendszerben a nemesi előjogok nyervén érvényesülést, lényegében nélkülözötte a demokratikus elemet.

Hogy a honfoglalók mily óriási erővel vették birtokba e szép hazát, elég élénken bizonyítja a fentebb megemléített palócoknak nagy sokasága, kiket a honoszerző Árpád magával ragadott.

Hol vannak még a bolgárok, oláhok, morvák és tótok, kiknek nemzetiségei meghódolván a 7 vezér hadverő hatalma előtt, önként megadták magukat sorsuknak és egy hússá, egy vérré olvadtak később a magyarokkal.

Könnyen érthető tehát, hogy a honalapítás első idejében, Ottó Frisingiai püspök még a XII-ik században is miért találta a magyarok egy részét sátrokban, nád- és fából készült sátrokban. Mert hiszen egy honfoglaló nemzet távolról sem érezheti magát oly biztonságban, hogy a kardot és csatabárdot szegre akasztva, boldog

megnyugvással adhassa magát a házi fészek, a kellemes otthon csendes munkájának.

Történeti adatok bizonyítják, hogy a magyar vitéz volt hadviselésben; ügyes a harci játékokban; jeles a vadászatban; szorgalmas az állattenyésztésben és serény a föld megmunkálásában.

Birta tehát mindazon kellékeket, melyek egy nemzet honalapító nagy munkájában elsőrendű feltétel: birta ugyanis a hódítás és önfentartás szükséges eszközeit.

Csakhamar észrevette azonban a vezérek és királyok bölcsesége, hogy a létfentartásnak e kezdetleges eszközei távolról sem alkalmasak és elegendők azon kulturális jellegű törekvések kifejtésére, melyek nélkül bármely elfoglalt ország szebb és magasabb lendületet nyerhetne.

Azért volt tehát szükséges, hogy az elfoglalt óriási területhez aránylag csekély létszám, külföldi betelepítések által szaporíttassék; még pedig oly elemekkel, melyek a nemzeti erő és művelődés kifejtésének munkájával az egyes váraknak és városoknak is jelentőséget kölcsönözzenek.

Az I. Henrik német császár által a magyarok támadásai ellen alapított, kőfalakkal megerősített, iparral és kereskedéssel foglalkozó polgárok által benépesített német városok (civitates) szolgáltak mintául a honalapító magyaroknak; kik a szomszédos országok, különösen pedig Németország határSzéll helyeire gyakran betörvén, számtalan hadifoglyot hoztak magukkal, kiket az elfoglalt országban megtelepítve, a polgári osztálynak első alapját megvetették.

A hadifoglyok, a meghódított szlávok és oláhokkal együtt eleinte rabszolgaságra lettek kárhoztatva. És miután a behurcolt hadifoglyok keresztyének voltak;

tiltott vallási szokásaikat csak rejtett helyeken, lopva gyakorolhatták.

Gejza nagyfejedelem azonban szabadságot adott az újszülött gyermekek megkeresztelésére és miután megengedte a keresztyén idegeneknek, hogy vallásukat imaházaikban szabadon gyakorolhassák: öröm szállta meg őket és szívesen maradtak új hazájuknak lakói.

Ugyancsak Gejza nagyfejedelem volt az, ki követekeket küldött külföldre oly célból, hogy annak lakóit magyar földön való megtelepedésre szólítsa fel.

Hagyomány szerint a szomszédos nemzetek sorából sok jövevény települt át Magyarországba; köztük előkelő urak és nemesek; némelyek istennek kívántak szolgálni az által, hogy a keresztyén vallásra áttért Gejza herceget a pogányok boszújától megvédjék, mások pedig azért, hogy a pogányság által üldözötteket megtalmazzák.

Az államokra és népekre nehezedő barbárság nyomát bár mindenütt pusztulás jelzi, az őseink által elfoglalt területen közel öt századon át tartott dulakodás dacára azonban a rómaiak által alapított gyarmatok és városok véglegesen el nem enyésztek; mert hiszen a névtelen jegyző feljegyzései szerint a régi római gyarmatok helyén magyar városok keletkeztek. Ugyanis: Aquineum helyén Ó-Buda épült fel; Veszprém és Nyitra szintén római városok voltak. A régi Aravona helyén Győr, Bregentino terein Szőny, Sacarabantia romjain Sopron, Sabaria (Savaria) helyén Szombathely, Salle maradványain Zalavár, Valkun helyén Kanizsa, Advice-sinum után Veszprém, Cibriena romjain Székesfejérvár, Aquineumra Ethelvár, Sopianae nyomán Pécs, végre a Mursa után Eszék városok keletkeztek.

A most felsorolt és az ország egyéb helyein is

többször idegen országból érkezett jövevények telepedtek le.

Így többek közt Gerard püspök életrójának és Rogárius siralmainak tanúsítása szerint, – amint egyébként már fentebb is jeleztük – Pest városát és ennek környékbeli birtokait mára tizenegyedik században idegenek bírták, kik itt mint ügyes iparúzők és kereskedők meg is gazdagodtak.

Tudjuk a történelmi feljegyzésekből, hogy a Bessenyők a vezérek uralkodása alatt telepedtek meg Pannoniában.

Géza és fia szent-István maga hívta be az idegeket az országba; kik közül sok olasz Székesfehérvárról telepedett le.

Salamon, I. Andrásnak fia, 1076-ban maga csalta be a kunokat atyja ellen.

A jászok Tiszántúl, Heves és Pestvármegye közé az 1091. évben László király alatt jöttek be hazánkba.

Kálmán alatt, az 1096-ik évben ruthének, morvák és csehek települtek le az ország különböző vidékein.

A mostani kunságban, 1113-ban II. István uralkodása alatt települtek le a kunok.

Az 1143. évi tatárpusztítás után a szászok Erdélyben és egyéb németek a Szepességben nyertek új hazát.

II. András, Kálmán és III-ik Béla alatt a ruthének Sáros-, Zemplén-, Máramaros- és Ungvármegyékben települtek meg. Ekképpen sok oláh is ide szorult a tatárpusztítás idejében.

IV. Béla alatt 1158-ban ismét sok német és szász töltött be hazánkba.

1285-ben IV. László alatt a szerbek, 1436-ban Zsigmond alatt a cigányok, 1447-ben az albánok, 1664. szászok, morvák, svábok és bolgárok, 1763-ban Mária Theresia alatt számos sváb telepített le hazánkba,

úgy, hogy ezek familiáinak száma már az 1782-ik esztendőben túlhaladta a Bánátban a 3000-et.

Tárva-nyitva állt tehát az ország boldog és boldogtalan előtt; mert a harcban edzett vitézség mellett szükség volt minél több szorgos munkáskézre, melyek segélyével biztosíthatta az elfoglalt ország fennállását és jövődő boldogulását.

Ily történeti tények és hagyományok mellett tehát vajmi komikus színben tűnik fel az, ki a magyart sovizmussal vádolja.

Hogy honi városaink legnagyobb része az alakulás első stádiumától fogva, úgyszólván 1848-ig többnyire tót, illyr, vagy német nyelvűek s csak egy kis töredékben magyarok: ennek érthető magyarázatát adják a fentebb időszerűleg felsorolt letelepedések, melyeknek nem pusztán az volt a célja, hogy a lakosság számban szaporíttassék, hanem az is, hogy a nyugoti tartományokban kifejlődött ipart és kereskedést hazánkba is átültessék.

Budán például a városi statútumok ekként rendelkeztek a város közügyei körül való felszólalásban:

»Der Richter soll sprechen des ersten in deutscher Tzung und dernach in Ungarischer Tzung Die Rats-heren sollen also sprechen: der erste in deutscher Tzunge dernach in Ungarischer. Der Stadtschreiber spricht von erst in Deutsch, dernach in Ungarisch etc.«

Vigasztalódjunk azonban külföldi példákon.

Valjon a hatalmas római birodalom egy nyelvű volt-e? Nem-e volt nagyobbbrészt görög és idegen ajkú?

Csalódik, aki azt hiszi, hogy a nagy Britt birodalom lakosságának erejét az egy nyelv kölesönözte. Volt bizony ott régi vallisi és írlandi; s vannak egyes tartományok, hol nem hangzik angol szó!

A francia nemzetnél ott van a hajdani gallus, kelta, olasz és német.

A svájciak a németen kívül beSzéllk a franciát és olaszt; a belgák a franciát és vallon nyelvet.

S váljon az amerikai egyesült államokban egy nyelven beszél minden ember?

Olyan nemzet, mely a honalapítás első stádiumát átélve, a honfejlesztés csendes és áldásos munkájában keresi az elfoglalt haza sorsának előbbre vitelét: az természeteszerű hajlamainál és aspirációinál fogva kénytelen fölvenni magába minden oly elemet, melyet nemzeti ideáljának megközelítésére és elérésére szükségesnek lát és hasznosnak ismer fel.

Éppen az jellemzi vezéreink, fejedelmeink és királyaink bölcs gondolkodását, statusférfitüi tapintatát, hogy az idegenek elől az utat nemcsak el nem zárták, sőt azokat behívták s őket jószágokkal és egyebekkel gazdagon megajándékozták.

Árpádról a névtelen jegyző ekként ír: »Árpád vezér a vele jövő jövevényeknek (hospitibus) földeket és nagy birtokokat adott és ezt hallván, sok jövevény tódult hozzá s örömmel vele maradtak.«

Szent István Dec. lib. cap. 6. pedig így szól: »Az idegenekben és jövevényekben oly nagy a haszon, hogy méltán a királyi méltóságra nézve hatodik helyet érdemel. Valamint különbféle tartományok részeiből jönnek a jövevények, úgy különféle nyelveket, szokásokat, tanúságokat és fegyvereket hoznak magokkal, melyek mindössze a királyi udvart ékesítik s magasztalják, a külsőknek vágyódásait pedig visszajeszttetik: mert az egy nyelvű és szokású ország gyöngé és töredékeny.«

A tárgy ismeretből merített tárgyilagos okossággal írta meg tehát egy régi jelesünk a következőket: »A

magyar városoknak legjelesebb lakosai lettek az idegen földről ide költözött jövevények, kiket először ugyan Árpád szerencséje és bő adakozása, Gejzának békeszeretősége, utóbb Szent István kegyessége s más királyainak okos gondoskodása egyrésztől, másrésztől pedig földünk termékenysége és polgári igazgatásunk kedvezése nagy számmal a mesteremberekből, kézi művesekből s értelmesebb földművesekből honyunkba édesített.«

Bölcs fejedelmek célja tehát az idegenek letelepítésével nem az volt csupán, hogy szükség esetén ezekkel szaporítsák a kiállítandó hadi erőt; hanem főként az, hogy megteremtsék hazánkban a kultúrának bár kezdetleges, de egyúttal legtermészetesebb alapját: a kézműipart és mesterségeket.

Oly fejedelmek tehát, kiknek tevékenysége és gondoskodása körében ily tényeket, ily jelenségeket látunk megnyilatkozni, azoknak elméjében már megvillant a modern állam megalkotásának sejtelme; s csak alkalmas időviszonyok, nyugalom és béke kellettek ahhoz, hogy a megvetett és hűn megőrzött alapon egykoron kifejlődhessék a kulturáltamnak eszménye.

Hisz az ipar meghonosítása és annak fokozatos fejlesztése, a nemzet kulturális törekvése első stádiumának proceszszusát jelenti.

Éppen azért, mert a külföldről beözönlő és ide édesgetett idegenek a megteremtendő hazai ipar kultuszának első képviselői valának, már ezen magasabb hivatásuknál fogva is különös előnyökben részesültek.

Lényegesen különböztek ők – noha vár szolgálóinak is nevezettek (Servi Castrenses) – a teljességgel szolgálóktól (Servi perfecti). Mert hisz ezek nemcsak el nem költözhettek uraik engedelmével nélkül, sőt azok által megbüntethetők, eladhatók és elzálogosíthatók voltak. A

szolgák vagy hadifoglyok voltak, vagy rabszülöktől származtak, vagy büntetésből ilyenekké minősítették.

Városaink lakói, mint számos oklevélből kitűnik, többnyire e közös gyűjtőnéven: Városiak (Castrenses) nevezetnek.

Nevezték azonban őket a németek Burger (városi) szóból eredőleg Polgároknak is (Bürger, Cives) azon megkülömböztetés okáért, mert a várakhoz tartozó városokban laktak és itt folytatták mesterségeiket.

Törvénycikkelyeinkben »Szállók« nevén is előfordulnak azon indokból, mert idegen földről ide költözve itt a várak mellékén szállást nyertek.

És mert az általuk bírt földek után önként, tehát szabadon vállalkoztak bizonyos adók és szolgálmányok teljesítésére, azért régi okmányaink őket szabad polgároknak (Cives vel hospites liberi) is nevezik. „

A várak és városok kivétel nélkül a fejedelem, illetőleg király kizárólagos tulajdonát képezték. Éppen azért neveztettek királyi városoknak is.

S bár a polgárok kezdetben csakis a várak mellékéri épült városokban laktak, utóbb királyi engedelemmel sok helyűt a várakban nyertek elhelyezést. Így Győr és Esztergom városok, történetei tesznek tanúságot arról, hogy a tatárok pusztításai után polgárainak megengedettett a várakba való költözködés.

Megtörtént azonban, hogy a fejedelmek a várak és városok közül némelyeket elajándékoztak. Így például Árpád elajándékozta Komáromot. Taksony pedig, mint fentebb láttuk, elajándékozta Pest várát és városát.

Szent István király idejében már a királyok és a királyi hercegeken kívül a püspökök és káptalanok is a várakban laktak s itt később palotákat és templomokat építettek.

Így volt lakóhelye, illetőleg palotája első szent királyunknak, valamint szt. Imre hercegnek, a püspöki és káptalani Jakkal és a templommal együtt Fej érvárban.

Így volt ugyancsak szt. Istvánnak és későbbi maradékinak az érseki és káptalani lakóhelyekkel együtt díszes palotája Esztergomban.

A győri püspök és káptalan a Joanitákkal és szt. Albert prépostsággal együtt, hozzáértve ezek népeit is hasonlóképpen a győri várban nyertek állandó elhelyezést.

Szent István és szent László, városokat és nagy darab földeket juttattak kegyes célokból a püspököknek és káptalanoknak. Kálmán király azonban azok egy részét visszavette.

II-ik István, II-ik Géza és III-ik Béla, valamint Imre királyunk ismét bőkezűen ajándékozták el egyházi célokra a földi javakat.

II-ik András pedig már a pazarlás mértékéig adományozta oda világiaknak a városokat és az ezekhez tartozó földbirtokokat.

Ezen ajándékozások minőségéből és rendeltetéséből támadtak azután a megkülönböztetések: királyi, püspöki, és világi városok között.

Így szűntek meg Pécs, Bács, Vác és Veszprém királyi városok lenni. Így lett Győr, Esztergom és Fejérvár részben királyi, részben érseki és egyházi várossá.

A fentebb említett várszerkezetből eredő vármegyék, vagyis azon földek, melyek a várak környékén és vidékén ennek fönntartására és ellátására rendeltettek, idők múltával három részre lettek fölosztva; nevezetesen: az egyik rész a várjobbágyoknak; (Jobbagiones Castri) a második rész a városi polgároknak; a harmadik rész

pedig a szentegyházak (püspökségek, apátságok és prépostságok) népeinek.

A vár jobbágyai – vagyis a katonai szolgálatra rendelt őrség – kötelesek voltak a várnak hadi szolgálatait teljesíteni; azt őrizni, a netáni támadások ellen védelmezni; sőt földesuraikat hadviselés esetén a harc-térre is követni.

A városi polgárok azonban csak kézi munkájukkal tartoztak a várnak és földesuraiknak szolgálatot teljesíteni. Hadviselés idejében pedig oly hadi szolgálato-
kat teljesítettek, melyek a nyers erő fölhasználásának mértékét túlhaladták. így a várak ostromlásához és a falak törésére szükséges faltörőket és várdöntőket (balistarios, bombardarios) a városi polgárok tartoztak állítani.

A városi, vagyis királyi polgárok egyenlők voltak a király és királyné udvarnokai-
val, kik a fejedelmi pár földjein lakván, ezek körül személyi szolgálato-
kat teljesítettek.

A városoknak úgy törvénykezési, valamint egyéb polgári dolgaiban egyedüli főtisztje a vármegyének főispánja volt, ki ugyanazon várnak kapitánya (Comes castri) is volt.

O szolgáltatta ki a városiaknak az igazságot, peres ügyeikben ő ítél s adósságaikat ő szedte be.

A főispán mellé két albíró volt rendelve, kik neki a törvénykezési ügyekben segítségére szolgáltak. E két állás a mai szolgabírói állásnak felel meg.

Íme tehát a most fölemlített állásokban találjuk gyökerét a mostani főispáni és szolgabírói intézményeknek.

A polgári, vagyis közigazgatási dolgokban a főispán mellé a várnagy (castellanus) volt rendelve, ki az adók beszedését eszközölte.

A várkapitánynak a polgári adózásokból egy har-

madrészt járt. Kétharmadrészt pedig köteles volt a király pénztárába szállítani.

A vármegye főispánjának nemcsak tiltva volt a városiakat bántalmazni és zaklatni, sőt azokat oltalmazni, védelmezni, szükség esetén pedig segíteni; ezek voltak legfőbb kötelességei. Ha pedig ezeket megszegte, bármely városi polgárnak jogában állt ellene a király előtt panaszt emelni.

A városiak perbe szállhattak a nemesekkel és várjobbágyokkal és volt saját kapitányuk (Centurio) is.

Míg a várjobbágyok, kik katonai szolgálatra voltak rendeltetve, földesuraik engedelmé nélkül sem el nem költözhettek, sem papi, vagy szerzetesi rendbe be nem léphettek; addig a szabad polgároknak meg volt engedve hogy bármely oknál fogva vagyonukat eladhatták és napfényvel (vagyis nappal és nem éjjel szökve) tetszésük szerint bárhová elköltözhettek.

A polgári szabadsággal fölruházott városi polgár amit vetett, amit aratott s amit becsületes keze munkájával keresett és szerzett: az neki teljes és korlátlan tulajdonává vált. E szabad rendelkezési jog azonban nem zárta ki azt, hogy urának saját jószántából, valahányszor a haza sorsa és közjáva kívánta, munkássága gyümölcsének, vagy ha szükség úgy hozta magával, vagyonának is egy részét bizonyos időben oda ne adja.

Eleinte a városok polgárai is a vármegye bírától (főispán, vágróf és Bilotus) függtek; de királyi engedelem folytán később szabadon választották a plébánosukat, bírójukat, a tanács tagjait és a szükséghez képest 6-12 esküdtet, porciószedőt és a jegyzőt.

A városiak hivatalosak voltak a király koronáztatására; később pedig követet küldtek az *országgyűlésre*.

A városok egy részének felsőbb bírósága a tárnokmesteri, a másik résznek pedig a személynöki bíróság volt.

A bírói hatóságok büntető és kivégző hatalommal is bírtak.

Ha a bírót első összejövetelkor meg nem választhatták: ismét összegyűltek s az ekként megválasztott bírót a királyi Felségnél feljelentették.

Ezen jogokkal és szabadalmakkal szemben lássuk csak a városi polgárok által teljesítendő kötelességeket.

Az 1231. évi 39. t.-cikkely szerint a városok polgárainak összes adózása a dézsmában volt; mely természetben ki volt szolgáltatandó a gabonából, borból, barmokból és baromfiakból.

Szent István és Szent László rendelkezései szerint a »dezsma« jelentette a tizedik részt.

A föld népe azonban a tizedet soknak találván, ki- mondatott: »A huszadik résznél több dézsmát nem kívánunk; mely régtől fogva a királyoknak jár; mivel általa a nép terheltetik.«

Utóbb a huszad ismét tizedre változott a meghatározott termésből és barmokból; majd utóbb meglehetett azt váltani pénzbeli értékben, vagy alku szerint.

A dézsma a királyok tulajdona volt ugyan, de azok legnagyobb részben elajándékozták kedveskedésül Istennek: szentegyházaknak és kolostoroknak; még pedig későbbi időben bizonyos teherviselés ellenértéke fejében.

A szabados tízesek (liberi denarii, vagy libertini) szintén egyik terhe volt a városiaknak, melyet a szabad állatuakkal együtt a szabadság élvezete fejében fizettek.

Egy ily tízes fölért öt polturával, mely egy negyened része volt egy arany forintnak.

Minden polgár tartozott 10 tízest fizetni. Ezt füst-

pénznek is nevezték; mert minden telek, vagy házhelytől fizetendő volt.

A zsoluzsma (collecta terragii) terményekből álló járulék volt, mely csak rendkívüli esetben szedett a hadi nép részére.

A kamara nyereség nem volt más, mint az ó pénznek új pénzzel való beváltása folytán szedett kincstári csekély beváltási haszon.

Szabadszállás és ebéd a királynak és királynénak ingyen; mely nem is teher, mint inkább rendkívül megtiszteltetés számba ment.

Ajándék kedveskedésül a királyi párnak, minőket az erdélyi városok szoktak küldeni.

A hidakon és réveken vámot; az ország határán kivitt portéka után harmincadot s a vásárok alkalmával helypénzt tartoztak fizetni.

Ugyancsak a város polgárai, mint iparúzők, tartoztak foglalkozásuknak és mesterségüknek megfelelő szolgáltatásokat is teljesíteni egyrészt a vár urainak, másrészt pedig az ezeket körülvevő őrségnek. Ilyen foglalkozások voltak: a kenyérsütés, építés, árkolás, szekekezés, halászás, vadászás, ruhakészítés stb.

Ilyen szolgálmányok közé tartozott a vár rétjének kaszálása is; mely munkát teljesítők: »várkaszások«-nak neveztettek.

Hogy ily természetbeli szolgálmányokat teljesítő kézműves mily nagy számban lehetett egy-egy városban, ennek megítélésére nézve alapot szolgáltat a dömösi prépostságnak Almos herceg s ennek fia, II. Bélától származott ajándék levele, melyben a Nyitra várához tartozó majdnem összes földeken kívül ajándékba adnak: 12 szekereset, hat kenyérsütőt, hat szakácsot, öt portást, két esztergályost, két lovászt, 12 harangozót, egy szü-

csót, egy gyalogpostást, 32 halászt, öt vadászt, 25 sóhordót, 12 børszerzöt (tímár), öt üvegest, 15 bognárt és hat molnárt. S ezeken kívül: vargát, sörfőzöt, kovácsot, ácsot, szőlőművest, bérest, birkást és juhpásztort stb.

Íme a leltár, mely élénken világítja meg a kézműiparnak mindama nemeit, melyek II. Béla idejében már meghonosodtak s egyben élénk állítják képét annak a fellendülésnek, melyet a magyar ipar, keletkezésének első idejében mutat.

S bár nem szenved kétséget, hogy e robotszerű szolgáltatások súlyosan nehezettek a városok polgáira; azokat mégis elviselhetőkké tették azon kedvezmények, melyekben a felsőbbség által részesültek. Sőt az ipartermelvényeknek természetben való szolgáltatása, nagyobb tevékenységre serkenti a kézműveseket; s a szolgáltatáson felül termelt ipartermékeknek eladásában támasztott verseny mintegy kényszerítőleg hatott minél jobb és tökéletesebb termékek előállítására.

A kézműipar terén kifejtett verseny hozta azután létre a mindstürűbben jelentkező adás-vevést és cserét; s ennek fellendülésével a vásártartást, mely azután szülőanyjává vált a hazai kereskedésnek.

Innen eredt a névtelen jegyző feljegyzése szerint a városoknak »vásárhely« elnevezése.

A városok élénkségét nagy mértékben előmozdították a várakhoz és városokhoz vezető és hadászati szempontból kitűnő karban tartott utak, melyek már azon időben hathatós eszközeivé váltak a közgazdasági érdekek kifejlődésének.

De más oldalról lényeges befolyást gyakorolt a hazai ipar és kereskedés fejlődésére királyainknak azon körütekintő és bölcs gondoskodása is, melyszerint nemcsak váraink és városaink számát szaporították, ha-

nem a meglevőket kőfallal, sáncokkal és árkokkal kerítették körül; ezeket megerősítették, hogy ekként megoltalmazván a vár és város lakóit a külső és belső háborgatásoktól, részükre a szó szoros értelmében nyugalmat, békét és biztonságot szerezve, ily módon bölcs előmozdítói lettek az ipar háborítatlan fejlődésének és a kereskedés megteremtésének.

IV-ik Béla király, hazánk második megalapítója e részben kimondhatatlan nagy szolgálatot tett az országnak. Ő volt Budának, Új-Pest városának második megteremtője. Ő volt az, ki számtalan új várat építtetett.

Robert Károly a fertői adó átengedésével megerősítette Sopron és Kőszeg városait.

Nagy Lajos kőfallal kerítette be Budát, Kassát és Kolozsvárt.

A többi várak és városoknak kőfallal történt bekerítése és megerősítése Zsigmond királyunknak volt hervadhatatlan érdeme.

A városok békéjének és nyugalmanak ily módon való biztosítása egyrészt a személy-, másrészt pedig a vagyonbiztonságnak válván hathatós tényezőjévé, hazai iparunk és kereskedésünk annyival is gyorsabb fejlődést nyert, mert királyaink egész környezetükkel, a főpapokkal, az ország zászlós uraival, valamint tisztviselőivel fölváltva más-más várban, vagy annak közel környékén tartván lakásukat, a királyi háztartás fénye és kényelme természetszerűleg hozta magával, hogy őket a különböző kézművesek, művészek, tudósok és kereskedők vegyék körül.

Az ipar- és kereskedelem föllendülésének eredménye volt tehát a kereskedelmi emporiális helyek kifejlődése; amilyenek voltak az ország délnyugati részében: Győr és Sopron; az északi részen: Kassa és Lőcse; a keleti

részén: Szeben és Kismárk; a délin pedig: Spalató középpontja pedig: Esztergom és Buda-Pest.

Ezen emporiumokkal állandó üzleti összeköttetésben voltak Pozsony, Fejérvár, Debrecen és egyéb városok, melyek a forgalomra elég mennyiségű iparterméket és árucikket voltak képesek előállítani.

A most felsorolt és az ezekhez fogható városokban indult azután fejlődésnek a kézi iparon kívül a művészet keretébe illő minden oly produktumnak előállítása is, mely műbecsénél fogva nagyobb értéket reprezentált.

E helyeken indult fejlődésnek az építészet, szobrászat, festészet és zene.

E városokban tartattak a legnépesebb vásárok. Itt alakultak a különféle céhek és kereskedelmi társaságok; s itt alkottattak meg a városi rendszabályok is, melyek az iparosok és kereskedők jogviszonyainak szabályozására vonatkozó rendelkezéseket tartalmazván, ezekből minden felmerülhető esetben törvényerejűleg tudnia kellett minden egyes iparosnak és kereskedőnek magát mihez tartania.

Minden kereskedő tartozott hiteles könyvet vezetni, melybe az általa kötött jogügyletek bejegyzendők voltak.

Meg volt határozva a kereskedői alkalmazottaknak szolgálati bére.

Meg volt állapítva a köznapi fogyasztás tárgyait képező élelmi és egyéb árucikkeknek ára; így a sáfránnak, borsnak, selyemnek, gyapjúnak, cérnának és egyéb anyagoknak.

Hogy a hazai ipar és kereskedés lendületet vehett, ennek okát némely királyainknak azon nagylelkű cselekményében kell keresnünk, melynél fogva számtalan város polgárságát oly privilégiumokkal ruházták fel, hogy e kiváltságokkal járó előnyök mintegy fölszabadították

a polgárság anyagi és erkölcsi erőit; minek folytán összes gondjukat és tevékenységüket saját foglalkozásuk és iparuk kifejtésére fordíthatták.

A királyi kegy által kitüntetett városok között első helyen említendő Székes-Fejérvár, szent István királynak legkedveltebb lakóhelye, mégis Esztergom városa, mint a szent király születésének és koronáztatásának helye; mely városok saját árucikkeik után a vámfizetésének kötelezettsége alól fölmentettek; vagyonelkobzással büntethetők nem voltak; birtokaik a király védelme alatt állottak; bírójukat és esküdteiket maguk választották; helypénzt pedig nem fizettek stb.

Salamon király Sopron és Pozsony városokat részesítette kiváló gondoskodásban.

IV. Béla Nagy-Szombat (Zumbathely) városát, mint a szállók (polgárok) letelepítésére alkalmas helyet, a magyar koronához tartozó városnak jelentette ki oly hozzáadással, hogy senkinek elajándékozni, avagy egyéb módon elidegeníteni ne legyen szabad.

Ugyancsak IV. Béla király a sajói gyásznap után Kassán vonván meg magát, a béke helyreálltával azt királyi-városi rangra emelte.

Így állította vissza Béla király Pest városának is »eltulajdonított királyi szabadságát.«

V. István az 1271. évben Győr városa részére kiadott privilégium levelében nem pusztán a székesfejérvári polgárok és szállók szabadságával ruházta fel az ottani polgárságot, hanem: »Tetszett nekünk és tetszik – úgy mond többek közt – hogy a mi győri lakosaink se a piacon, se máshol az ország határai között önnön partékáiktól adót fizetni ne tartozzanak. Es hogy házaik építésére vesszeik s karójuk legyenek s földművelésre és majorságaikra nagyobb földjeik legyenek, ezen lakóiknak

a Duna közt napnyugotra a vár ellenében fekvő szigetet adtuk az ő népeivel együtt s füzeseivel, rétjeivel s halászatával. Nekik adtuk a vár földjeit is, melynek Malomsok neve, Dunántúl Zámolig, melyet előbb már nekik adtuk minden haszonvételeikkel együtt, úgy hogy tőlük minden patvarkodás eltávolíttassék. Azt is rendeltük, hogy minden kereskedők Ausztriából Magyarországra jöven s innen oda menvén, portékákat a győri várba tartoznak lerakni a váltás (cambium) végett. Mindezek felett rendeltük, hogy Báróink közül egyik se bátorkodjék, vagy merészeljen a nyakokra erőszakosan szállani. Rendeljük azt is, hogy azon városokban megszállani szokókat senki se merészelje háborgatni. S mivel azoknak szegénysége nyilván tudva vagyon, a Székes-Fejérváriak szabadságából csak azt vesszük ki, hogy velünk, vagy valamely Zászlós Úr alatt hadakozni semmikép se tartozzanak. Mindezek fölött megengedtük s előrelátólag elrendeltük, hogy minden ellenvetés köztük kirekesztessék. Szabad (arany) mosássok legyen s lehessen nekik a Dunán.«

Valjon, hol van az a város, mely a királyi kegynek ennyi gazdagságával dicsekedhetnék?!...

Fentebb már említettük, hogy Zsigmond király az ország legtöbb királyi városát kőfallal bekeríttette. Ezen kívül pedig számtalan várost *királyi város becsületére* emelt.

Zsigmond király hívta meg először országgyűlésre a királyi városok követeit is, mely később törvényes szokássá fejlődött. Ezen időtől fogva a királyi városok a státusok közé számítottak, az országgyűlésre hivatásuk törvényesen elhatározott és a hadakozásra, valamint felkelésre meghívtak.

A nyert kiváltságokhoz képest közjogi szempontból a városok 4 csoportra oszlottak: 1. Szabad királyi vá-

rosok. 2. Szabad királyi bányavárosok. 3. Szabad korona városok és helységek. 4. Szabad városok és helységek.

A szabad királyi városok – mint már fentebb jeleztük – részben a Királyi Tárnokmester, részben a Personalis ítéletére apelláltak.

A Tárnokmester ítélete alatt állottak a következő királyi városok: Bártfa, Buda, Debrecen, Eperjes, Eszék, Győr, Kassa, Kismarton, Komárom, Korpona, Kőszeg, Modor, Nagy-Szombat, Pest, Pécs, Pozsony, Sopron, Szabadka, Szakolca, Szatmár-Németi, Szeged, Temesvár, Újvidék, Versec és Zombor.

A Personalis Ítélete alatt állottak: Bazin, Esztergom, Kapronca, Késmárk, Kis-Szeben, Kőrös, Lőcse, Zólyom, Ruszt, Szent-György, Trencsén.

Szabad királyi bányavárosok voltak: Bakabánya, Bélabánya, Breznóbánya, Körmöcbánya, Libetbánya, Nagybánya, Selmezbánya és Újbánya.

Szabad korona városok voltak, mint a koronának jószágai a XVI. Szepesi város; továbbá a Tiszán innen levő tíz korona város s végül a hegyalljai városok.

Szabad városok voltak: Sívár és Szigeth, Ó-Buda, Miskolc, Mezőkövesd, Keresztes, Diós-Győr, Holin, Sassin, Ovar, Mosony, Csanád, Eger, Kalocsa, Nagyvárad, Nyitra, Rozsnyó, Szombathely, Vác, Várallja, Veszprém, Egerszeg, Makó, Sümeg, Tapolca, Baja, Csáktornya, Gyöngyös, Kanizsa, Keszthely, Mohács, Pápa, Sárospatak, Szigetvár, Ráckeve és Tata.

E városokban látjuk megfogamzani első csiráját a vallásos érzésnek, mely mint minden államnak, úgy Magyarországnak is alapját és talpkövét képezte.

A krisztusi tan, mely a felebaráti szeretet magasztos elvének megvalósításában nyer kifejezést, e városokban zsendül először életre.

A várakban és az ezek körületén épült városokban egymásután épülnek fel az Isten házai, hogy ekként megszelídítve az erkölcsöket, hogy kiragadva az embert természetes vadságából, a hit szent tanai szerint megtanítsák lelkesedni, buzogni az örök igaz, szép és jónak magasztos eszményeiért.

Esztergom, Győr, Veszprém, Pécs, Vác, Kalocsa, Bács, Eger, Várad, Gyulafej ér vár, Csanád és Nyitra városok valának első színhelyei a templomoknak és kápolnáknak. Az első prépostság pedig Székesfejérvárt, Ó-Budán, Pozsonyban, Vasvárt, Titelben, Aradon, Dömösön, Szepesen, Szebenben és Szent-Györgyön alakult.

E helyeken hirdettetvén Krisztusnak szent tana, innen hintette szét világozó és melegítő fényét a hitbuzgóság, hogy messze vidékekre terjedőleg mintegy varázsütésre megszüntesse a pogány vakságot, babonát és bűbajoskodást.

A városokban kifejlődött vallásos erkölcsök megnyilatkozásának volt köszönhető, hogy az istenítéletek megszüntetve lettek.

Ugyancsak a városokban látjuk első nyomait a közkórházaknak és szegényápoló intézeteknek, melyek közül az első Székesfejérvárt létesült. Ily ispotályok voltak még: Esztergomban, Budán, Egerben, Sopronban, Győrött, Kassán, Nagy-Szebenben, Késmárkon és Körmőcön.

A tudomány első csarnokai is a városokban emelkedtek. Itt szívták be a magyar ifjak a tudományok drága cseppjeit. Ilyen iskoláink voltak a városok tetemes anyagi támogatása mellett, a szent király által alapítva, Székesfejérvárt; továbbá Esztergomban, Csanádon, Veszprémben, Nagyváradon, Szombathelyt, Pécsen Győrött és más püspöki városokban. Voltak még továbbá: Ó-Budán és Tatán; Sellyén, Thurócon, N.-Szombatban,

Eperjesen, Lőcsén, Bártfán, Kassán. Főiskolánk: Buda-
 pesten. Akadémiák és lyceumok: Kassán, Egerben,
 Győrött, Pozsonyban, Nagyváradon, Pécssett, Debrecenben,
 Sárospatakon és Pápán.

S éppen azért, mert a városi polgárságnak mélyen
 bevésődött lelkébe annak tudata, hogy mindaz, ami szép,
 jó és igaz; s aminek az emberiség csak jólétét köszön-
 heti; a legmagasabb királyi kegynek volt kisugározása:
 a törvény iránt való engedelmesség és a felséges király
 iránt érzett mélységes szeretet és hódolatteljes ragasz-
 kodás, mintegy természetévé izmosult minden városi
 polgárnak.

Ha küllellenség háborgatta az ország békéjét; ha
 belvillongások zavarták meg a nemzet nyugalalmát; a
 fejedelem mindig mellette találta hű polgárságát vérrel,
 étellel és vagyoni áldozattal.

»Béke és engedelmesség;« ezek valának minden-
 kori princípiumai a magyar városi polgárnak s a király
 iránt való hű ragaszkodásnak nem egyszer adták fényes
 tanújelét.

Ott találjuk a városok polgárait még akkor is a
 fejedelem védőszárnyai alá menekülve, midőn a Bocskai,
 Bethlen Gábor, Rákóczi és Thököly-féle zendülések után
 ezek vezénylete alól megmenekülhettek.

Innen magyarázható meg a városi polgárságnak
 manapság is tanúsított konzervatív magatartása és azon
 tradicionális erénye, hogy szívesen adja szolgálatát a
 meglévő uralom támogatására.

Híven őrzi, híven támogatja a régi intézményeket;
 mert tudja és érzi, hogy ezeknek köszönheti mai jólétét
 és fennállását.

Ugyanazért ne érje elítélő szó a magyar városok
 polgárait, ha oly hű odaadással ragaszkodnak a régi

tradíciókhoz; mert hiszen egy ezredévnél tapasztalása nyújt kezességet aziránt, hogy ez a hűség, ez a ragaszkodás csak arra alkalmas, hogy a magyar nemzet feltartóztatás nélkül való lépésekkel haladjon azon magasztos ideál felé, melynek neve: konszolidált magyar nemzeti állam.

Városaink keletkezésének vázlatos ismertetéséből kitűnik, hogy a várakban és ezek közvetlen környékén, többnyire jövevényekből álló kézműiparosok telepítettek le, s ezek kiváltságokkal felruházva szabadabb tért nyertek erőik kifejtésére. Az ipar és kereskedelem meghonosulásának és kifejlődésének eredeti forrását tehát a polgári szabadság királyi adományozásában kell fölismernünk s viszont az ipari foglalkozások adták meg az ezek gyakorlására szolgáló helyeknek városi jellegét.

Fentebb láttuk, hogy az ipar és kereskedelem fókuszait képező helyek, hol királyaink, zászlós uraink és főpapjaink állandóan laktak, vagy tartózkodtak, összes udvarokkal és környezetükkel, őrségükkel együtt, már magukba véve is oly keretet képeztek, mely eme helyekre rásütötte a városiasság jellegét.

Csoda-e tehát ha ily keretben és a közgazdasági fejlődésnek ily középpontjaiban, az egyszerű kézműipar szűk korlátai közül kiemelkedni látjuk a művészeteknek egyes ágazatait: az építészetet, a festészetet, a zenei művészetet és szobrászatot? Csoda-e, ha a keresztyén vallás fölvételével nemesbülő erkölcsi érzés védő szárnyai alatt lassanként lendületet nyer az iskolai oktatás s elvégre mindama helyek, melyekben ezen tényezők összpontosulnak, elének tárják a városoknak eredeti jellegét?

A nemzet életviszonyai és életszükségei aminő igényeket támasztottak a városok jellegének kifejtésében: azoknak kielégítését legnagyobb részben ott találjuk a városok külső formáiban és bennük meghonosult intézményekben.

A folytonos hadviselések s az ezekkel járó izgalmak; a lábrakapott belvillongások s az ezek folytán kielesegett ellentétek harca; a vér, élet, idő és vagyonbeli áldozatok, a maguk összeható erejükben elég érthető magyarázatát adják azon tapasztalásnak, hogy míg iparunk és kereskedésünk csak jobban lokális értékében jelentkezett, addig az akkori idők viszonyaihoz mérten bizonyos mértékben egyoldalúnak bizonyult.

De volt azért kiviteli kereskedésünk is; mely azonban Siléziának elveszte és Lengyelországnak eleste folytán nagy érvágásul szolgált némely városaink iparának és kereskedésének.

Ilyen csapás érte többek közt Rusztot, Szent-Györgyöt, Modort, Trencsént, Eperjest, Bártfát, Kassát és Késmárkot.

Az akkori fogalmaknak megfelelően királyi és egyéb városaink szépek, fényesek, kényelmesek és minden uralgó igényt kielégítők valának.

S valóban a régi városok, mint az anyagi és erkölcsi erőnek fókusai képezték a kultúrhaladás után törekvő magyar nemzetnek erősségeit, szilárd oszlopait, melyek főleg erkölcsi tartalmuknál fogva alkalmasoknak bizonyultak arra, hogy a haza boldogulásának és fölvirágozásának szilárd és megbonthatatlan bázisai gyanánt tekintessenek.

A honalapítás első századában már ott látjuk a kultúrállam alapvető munkáit a városokban és ezek intézményeiben, iparában, kereskedésében és egész szerveze-

tében kifejezve. S ha borostyán illeti meg a magyar vitézséget, mely hazát szerzett a nemzetnek, akkor bábert nyújtunk a munka erényének, mely a városok polgárait ezer csapás és megpróbáltatások közt is visszatértette csendes foglalkozása mellé.

A régi város, most vázolt jellegében egy szűk területre összezsúfolt házak sűrű tömegéből állt. Utcái keskenyek, épületei többnyire emeletesek: hogy kis hely, kis terület sok személy befogadására és állandó lakására legyen alkalmas.

Az elhelyezkedésnek és az építkezésnek e rendszerét természetszerűvé tette a védelmi célból eszközölt körülzárolás. Mert hiszen a városok többnyire kőfallal, árkokkal és sáncokkal vétetvén körül: az anyag fölhasználás és a reá fordított munka tette célszerűvé és szükségessé, hogy a városok építkezési modora ily formában érvényesüljön.

Ily elzárkózott, szűk keretben tehát elég volt gondoskodni a köznapi élet szükségleteiről s ezek közt az élvezhető ivóvízről. Hogy azonban a közegészségi és köztisztasági követelményeknek elég tétetett-e: az alárendelt kérdés.

Régi városaink némelyikében még ott látjuk a falazott csatornáknak nyomait, melyek jórészen a rómaiak köztisztaság iránti értékét hirdetik. S amennyiben a várak és a szűk bástyafalak közé szorított területeken csatornák létesítettek is, ezek a körülfekvő árkokban nyervén lefolyást, nem válhattak semmi körülmények közt hathatós tényezőivé a közegészségi érdekek előmozdításának.

A házak legnagyobb részében azonban a csapadék- és szennyvizek, valamint a háztartás körül összegyülemelő szemét és piszok elenyésztetéséről szó sem lévén, elkép-

zelhető, hogy mily légkörben voltak kénytelenek élni és mozogni szegény régi városi polgáraink.

A várak rendszerint magaslaton épülvén s ezek ekszponált bástyái ki lévén téve az üde levegő járásának; s mert magas, többnyire meredek elhelyezésüknél fogva könnyen szabadulhatván, a talajt és levegőt egyaránt megfertőztető anyagok összegyülemelésétől, közegészségi tekintetben sokkal előnyösebb helyzetben voltak, mint az ezt körülövező városok lakói.

De annál szomorúbb volt a vár alatt elterülő városok sorsa.

Ha tehát minden egyéb követelmény tekintetében megütték is a körülzárt helyek a szoros értelemben vett város jellegét: a közegészség és köztisztaság követelményei csak sejtelemszerű ábrándjait képezték a városoknak.

Idők multával, midőn a kőfalakkal és sáncokkal körülvett városok fölszabadultak e szoros béklyókból s a terjeszkedés arra bírta a városok szaporodó lakóit, hogy a szűk gyűrű határán kívül vigyék építendő házaikat: akkor is a városi jelleg megőrzése céljából kiválasztották a régi városhoz legközelebb eső árkoknak és sáncoknak azon kiszántott helyeit, melyek folytán demonstrálhatták a városhoz való tartozandóságukat.

El lehet tehát képzelni azon talajnak minőségét, melyet évszázadoknak odaömlött szennye fertőztetett meg; s el lehet képzelni, mily kellemes szomszédságot nyújtott az új otthon lakóinak az a náddal és bozóttal benőtt mocsár, mely a régi kor emléke gyanánt sok helyütt vadkacsáknak szolgált költőhelyül.

De ezt már megszokták az emberek. így látták ezt őseiktől. Ilyen viszonyok közt születtek és nevelkedtek fel s edzett testi épségük és erejük könnyen ellentállván

a kór veszélyeinek: sem erkölcsi, sem anyagi szükségét nem érezték annak, hogy a régi állapotokon változtassanak.

Hisz valljuk meg csak őszintén, manapság is akárhány ember van, ki a közegészségi és köztisztasági jogos igények emelésére irányuló hatósági intézkedéseket és törekvéseket kész elkárhozhatni és azokat a modern kor beteges erőlködésének tekinti.

Akárhány fiatal, iskolákat végzett ember van, a műveltségnek szuppozíciójával, kinek ajka gúnymosolyra vonul, midőn valaki előtte a közegészségi és köztisztasági érdekek általános megvalósításáról beszél és lelkesedik.

Ha tehát a XX. század elején, Magyarország ezeréves fennállása után is találkozunk a művelt társadalom kebelében a modern eszményeket kicsinylő és becsmérítő ily korlátolt felfogásokkal, hogyan dobhatnánk akkor követ azok fejére, kiknek lelkét a mindennapi létért való küzdés gondjai alig emelték túl szerény házi körük és foglalkozásuk szűk határain.

Itt-amott találkozunk a múltban is egyes kiemelkedő egyéniségekkel, kiknek volt nemcsak érzéke, de egyúttal elég erkölcsi bátorsága is túltenni magukat az ősi maradiság hagyományain; kiknek művelt lelke és szélesebb látóköre előtt megnyíltak a hasznos újítások utáni vágynak eszményei; s kik tette buzdulva, városunknak jellegét oly intézményekkel iparkodtak előbbre vinni és emelni, melyeket maradandó érdemük gyanánt jegyzett fel a hálás utókor.

Ilyen volt Rév-Komárom városának az 1830-ik évben volt érdemes bírāja, ki a melléje választott magistratussal együtt oly intézményeket létesített a városban és

környékén, hogy párjukat alig találjuk azon időből az országban.

A városnak és környékének utai jókarba helyeztek. Az árvíz ellen való védekezésre szolgáló védőgátak kiigazítottak és utak létesítettek. Az utcák feltöltettek és terméskövekkel kirakattak s ezek részint folyókákkal, részint a Dunába ömlő föl- és letolható zsilipekkel ellátott csatornákkal beépítettek. A teljesen elhagyott és elhanyagolt Duna sziget kultúra alá vétetvén, pompás gyümölcsös kertté alakítottatott át. A várost körülövező árkok és lapályok fűz,- szil- és jegenyefákkal lettek beültetve.

Ezeken kívül a város jövedelmei szaporítottak és tűzrendészeti szabályok alkottattak.

Pest városa, mint a hazai kereskedés központja, már a XVIII. század elején minden irányban nagy előrehaladást mutat, elannyira, hogy iparosainak száma már a harmincas években túlhaladta a hétezeret, kereskedője pedig volt 1110.

Budán a polgári rend fenntartása; az éjjeli és nappali személybiztonság és vagyonbiztonság őrizetere már Zsigmond és Corvin Mátyás korában rendőrség létesítettett.

Ugyancsak Budán már a XV. században zenei és szépművészeti egyesületek létesültek.

Az utcák kikövezése és azoknak éjjeli világítása már a XVIII. század közepén tényé vált Budán és Pesten.

Ugyancsak ezen században keletkeztek az egyes sétáló és üdülő helyek, lövöldék, uszodák és a közönség szórakoztatására szolgáló egyéb mulatóhelyek.

Budán az 1792-ik évben emeltetett fel Thália temploma.

Egymásután keletkeztek a siketnémák és vakok intézetei; gyermekek menedékhelye és az örültek háza.

A tűz- és víz elleni védelemből alakult egyletek, temetkezési vállalatok, kaszinók, olvasó-egyletek, kereskedelmi- és zenei iskolák, bérkocsi és hírlaphirdetési vállalatok gyors egymásutánban létesültek. Szóval Pest kedvező fekvésénél fogva már eredetileg magában hordta jövődő fölvirágzásának alapföltételeit. Volt majdnem mindene. Csak a közegészség és köztisztaság követelményeinek külső jelenségeivel nem találkozunk.

Pedig alig állíthatnók, hogy fertőzött talaja vajmi sokat elbírt volna a szennyből és piszokból, mely már évszázadok óta beszivárgott földrétegébe.

Egy mentsége lehet általános csatornázásának késő időre halogatása tekintetében; s ez nem más, mint a Duna vízszíneinek magas állása, mely komplikálta az általános csatornázási rendszer megvalósítását.

A városok későbbi terjedése; majd az ipartelepek és gyárak létesítése; továbbá a vasutak építése és egyéb közgazdasági intézmények keletkezése, a kultúrintézmények számának növekedésével: mindinkább közrehatottak a városi jelleg kifejlődéséhez.

Sok város szerencséje; más városnak indolenciája, rendkívüli befolyást gyakorolt azok emelkedésére avagy elmaradására.

Egyik város lelkesült a vasutakért. Másik pedig kézzel-lábbal dolgozott, hogy csak vasutat ne kapjon.

Ez elűtő aspirációk mindig a városi polgárság intelligenciájának mértékét árulták el. S a kedvező pillanatokban tanúsított szűkkeblűség, vagy helyesebben mondva, minden obskúrus városi polgárságnak vaksága örök időkre visszavetette a balgán képviselt városnak előmenetelét.

Egyrészt tehát a közgazdasági, másrészt pedig a kultúrintézmények terjedése és fölszaporodása, amit egész ország jólétének emelésére nagy befolyást gyakoroltak; épp oly fokozott mértékben váltak azok a városok gyors fellendülésének is hathatós tényezőivé.

Wencel Gusztáv egyetemi tanár »Magyarország városai és város jogai a múltban és jelenben« című akadémiai felolvasásában a városok életében három korszakot talál. Az első korszakot a legrégebb időtől kezdve IV. Béla uralkodásának végéig, a másodikat IV. Béla utáni időtől Mátyás király uralma végéig; s a harmadikat végre a Mátyás király utáni idő kezdetétől napjainkig jelöli ki.

A magyar elem kevés hajlamot mutatott a városok alapítására. Hogy azonban kedvét serkentsék, az idegen országokból betelepítettek példáját állították elibük, kik a kézműiparban és műveltségben már jelentékeny előhaladást mutattak.

A fentebb már felsorolt betelepítések lehetőségét ősünk sokféle módon elősegítették. A bevándorlók ugyanis vámmentességet élveztek; azonkívül pedig 3-7 évig terjedő adómentességben részesültek.

Ha a bevándorló maradni nem akart, vagyonával együtt ismét távozhattott.

A települők, a városi polgárok részére biztosított helyi kedvezmények mellett megtartották korábbi előjogaikat, rangjukat és nemességüket; sőt azon jogaik is, melyeket már más városokban élveztek, épségükben hagytak.

Mindezen kedvezmények a városok népesedését nagy mértékben elősegítették; mert nemcsak idegenek, hanem a legkülömbözőbb állású emberek; belhoni ne-

mesék várnépek és parasztok a várakba költözni siettek és a városi elemet tetemesen szaporították.

S bár királyainknak a városi elem szaporítására irányuló törekvéseit legnagyobb elismeréssel kell honorálnunk; eljárásukban most már két irányban látjuk az előrelátó államférfiúi bölcseségnek hiányát.

Az egyik az, hogy a bevándorolt idegen ajkúak elhelyezése és letelepítése nem oly módon történt, hogy a települő rajok tisztán magyar ajkúak közé telepítve idők folyásával a honi nyelv elsajátításával a nemzettestbe teljesen beolvasztattak volna.

A másik pedig az, hogy a települőknek meg lett engedve, hogy előbbi hazájuk törvényeit és szokásait megtarthassák s az újonnan alakítandó városokba is átültessék; s hogy ennek következtében maguk közt elszigetelt nyilvános életet folytassanak. Ennek tulajdonítható tehát, hogy nálunk *egységes* városi rend nem keletkezhetett; s ahány város, ugyanannyi kis állam keletkezett egymástól elütő törvénnyel és szokásokkal.

A bevándorolt idegeneknek nagy tömegekben együtt hagyása, honi törvényeiknek és szokásaiknak meg hagyása eredményezte tehát a mai nap is sűrűen jelentkező azon szertelenségét, mely szerint az itt maradt idegenek, köztük az erdélyi szászok – az ország érdekeitől idegen – érzelmeket tápláltak; kik formailag igen de testben, lélekben és érzelmeiben még most sem tartják magukat a magyar nemzethez tartozóknak. Innen eredt tehát, hogy a városok, mint az ipar és kereskedelem fókusai magukon viselik ugyan a központiság jellegét; hiányzik azonban ezek jórészének magyar nemzeti tartalma.

Legkirívóbb módon jelentkezik az erdélyi szászok szeparatiztikus hajlama, kik tömeges együttlézésük és

rideg elkülönzésük segélyével nemzeti egységük fenntartására törekedtek. Ennek eredménye lett, hogy III-ik Béla 1173-tól 1179-ig sajtáságos ezüst markot határozott számukra; hogy továbbá Gergely pápai bíbor-nok követ beleegyezésével magukat az erdélyi püspök hatósága alól kivonva, a Szent László emlékezetére alapított prépostság alá helyezték; s hogy III. Endre elhunyt után ennek két fia: Imre és Endre közt támadt viszály folytán, Endre szerencsétlen keresztes hadjáratából szorongatott helyzetét arra használták fel, hogy az egész nemzet javára adott szabadság biztosító aranybulla kiadását követő két év múlva, vagyis az 1224. évben az erdélyi szászok maguk részére *külön arany szabadság-levélet* eszközöltek ki.

Ezen szabadságlevél által a letelepült szászok politikai helyzete lényegesen megváltozott, amennyiben a szászok által alkotott elkülönített helyhatóságok a *szebeni gróf*, mint legfőbb bíró alatt egyetlen politikai hatósághoz egyesítetttek; mely »Provincia Cibrinensis« elnevezés alatt fordul elő.

Ezeken kívül a szászoknak kizárólagos birtoklási joga biztosítván, ezen területen más, mint szász, ingatlan vagyont nem szerezhettek. S a különleges adó- és védkötelezettség, valamint a régi gyakorlati jogon alapuló igazságszolgáltatás szintén kiváltságaik közé tartozott.

A telepítésnek e módja és a városoknak ily szervezete mellett az idegen elem nem folyhatott be arra, hogy erős polgári osztály alakuljon, vagy virágzó városok létesüljenek. A lüktető nemzeti szellem és érzület hiányában keletkeztek ugyan népes városok; de ezek a nemzet egyetemének kulturális fejlődésére hatás nélkül maradtak; mert tevékenységük kifejtésében soha se a közös és közérdek előmozdításában munkálkodtak, hanem

céljuk pusztán önző egyéni érdekeik kielégítésére irányuló törekvés volt!

Azon kiváltság levelek, melyeket Székesfehérvár városa Szent Istvántól nyert és melyekre némely városok kiváltság leveleiben is hivatkozás történik, irányadóul, mondhatnók, alaptörvény jellegével bíró általános szabályul szolgálhattak volna valamennyi városokra nézve az ezek részére kiadott kiváltságlevelekben; s akkor meg lett volna a magyar városok szervezetének *egyöntetűsége és összhangja* s az ekként megteremtett egység szilárd alapját képezte volna a városok tovább fejlődésének és kulturális hivatásuk betöltésének!

Halvány árnyak ezek a honalapítás fényes tényei mellett; árnyak, melyek az egységes magyar nemzeti állam kiépítésének nagy munkáját napjainkig kísérik!

II. FEJEZET.

A RÉGI VÁROSOK ÉS EZEK POLGÁRAI.

A korábbi fejezetben megemlékeztünk a magyar városok eredetéről, azok keletkezésének vázlatos történetéről; és láttuk, hogy a honfoglalás utáni időben épült várak és ezek közvetlen környékében keletkezett városok főfeladata volt az önvédelem.

Az ily célból épült várak és városok különösen a dunántulon és az ország felső vidékein voltak találhatóak; mert a síkfekvésű alföld délibábos rónája nem volt alkalmas a honvédelem ezen fontos pontjainak létesítésére. Innen volt tehát az, hogy míg a török invázió úgyszólván kardcsapás nélkül foglalta el a magyar alföldet és évszázadokon át tartotta megszállva, addig a kis Kőszeg várában csekély haderővel rendelkező Jurisits Miklós hősi vitézséggel verte vissza a Bécs támadására készülő sokszorta nagyobb török sereget.

Láttuk fentebb, hogy a bekövetkezett békésebb időkben, vagyis a tulajdonképpen *honalapítás* időszakában az országba a szomszédos nyugati államokból tömeges betelepítések történtek; mely üdvös gondoskodás által a kézműipar és később a kereskedés fontos közgazdasági tényezői keletkeztek.

Láttuk azt is, minő szervei voltak kezdetben a városoknak és mily formában jelentkezett a városok helyi önkormányzata.

Midőn tehát ezen fejezetben a régi városokról és azok polgáraitól megemlékezünk; akkor a honalapítás utáni időre kell főként gondolnunk; vagyis városok szervezete alatt kiválólág a szabadkirályi és bánya városokat kell értenünk; és csak némi részben a püspöki és szabadvárosokat, valamint a szabadalmakkal felruházott mezővárosokat.

Törvény, mely a városok szervezetét megállapította volna, egyáltalán nem volt. Egyedül az előrelátó Zsigmond király alkotta meg az 1405. évi ápril hó 15-ik napjára egybehívott országgyűlésen a II. törvénycikkelyt, mely a városok polgárainak jogait és kötelezettségeit szabályozván, a városok fontosságának megfelelő gondoskodással, ezek közjogi helyzete is kielégítést nyert. Hiszen főcélja volt Zsigmondnak, hogy a városok polgárságát is országos renddé emelje.

Hogy azonban e cél a maga teljességében meg nem valósulhatott, ennek okait már fentebb kimutattuk; midőn rámutattunk azon elszigetelt helyzetre, melyet az idegen települők által elfoglalt városok különleges helyzete és privilégiumai megteremtettek. Ezen különleges helyzet eredményezte tehát, hogy a városok a nemzettől külön álló testületeket képeztek; minélfogva a nemzeti életben sem vergődhettek fel az őket egyébként megillető politikai jelentőségre.

Mint egész Európában, úgy hazánkban is a városok virágzó kora a XIII. század második felében kezdődött és a XV. század végéig tartott.

A városok emelkedésének és virágzásának alapja és éltető szelleme azok szabadsága volt. S e szabadságnak kipusztítása képezte azután a forduló pontot, mely a városok lakosságának jelentőségét és jogi állásuk szervezetét átalakította és elvagre a hanyatlás lejtőjére vezette.

Azon törvények, melyek e szomorú állapotot megteremtették, célzatuknál fogva csak hátrányosabbak lehettek a városokra, mert rendelkezéseik nem jogokat, hanem tilalmakat állapítottak meg a városok polgáira.

Ilyen törvény volt az 1546 évi 33. t. c. mely a városokat külső javak szerzésétől eltiltotta. Ilyen törvények voltak még: az 1546. évi 41., az 1608. évi 13., az 1609. évi 44., az 1635. évi 21., az 1647. évi 78. és 79. az 1655. évi 34. és 1659. évi 46. stb. törvények, melyek egyenként újabb és újabb tilalmakat statuáltak a városokra nézve.

Ezen törvényalkotásokhoz járult még a mindenkori kormányoknak súlyos nyomása; melynek hatása alatt a szabadságától megfosztott polgári elem a hatalomnak vak engedelmességű eszközévé törpült; mely a helyett, hogy az ország rendével egyesülve, velük szívben-lélekben egybeforrva, a magyar nemzetiség, alkotmány és függetlenség kivívására törekedett volna; alkotmányos érzelmeit levetkezve, aprólékos kegyekért lassanként még meglévő kevés jogától is magát megfosztatni engedé.

A régi városok szervezetét, azok polgárságának jogait és kötelességeit összefoglaló pozitív törvényt tehát hiába keresünk.

Amennyiben mégis ismertetni kívánjuk a régi városokat ezen vonatkozásaikban: akkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azon forrásokat, melyekből a városoknak mint közigazgatási alakulatoknak képét feltárhatjuk.

Ilyen források: Verböcy hármaskönyve; a királyi végzések; a tárnokmesteri jog; (jus tavernicalis) a legfőbb bírósági döntvények; gyakorlat és szokás; s végül a királyi kiváltságlevelek.

Az ezen forrásokból mentett és a gyakorlati élet által szentesített intézmények és viszonyok tükrözik híven

vissza a régi városokat és ezek polgárságának jogi állását és politikai helyzetét.

A város rendszerint kőfallyal körülépített oly hely, vagy község, melynek a királytól nemességet nyert polgári közönsége földesúri fenhatóság alatt nem áll.

A városok szabad királyi városoknak azért nevezetnek, mert földesurok a király és mert minden város, jogai és kötelességei tekintetében egy nemes személyt képvisel. Mint a királynak és királyságnak közvetlen tulajdonai a korona javak közé tartoznak és sem tovább nem adhatók, sem el nem zálogosíthatók.

Úgy a szabad királyi városok, mint a bányavárosok polgárai közjogi tekintetben az ország negyedik rendjéhez tartoznak; minélfogva a törvényhozó hatalomnak részesei; minélfogva királyi meghívó levéllel (Regales litteras) az országgyűlésre meghívandók.

Az érvényben levő országos törvények kiegészítésül a szabad királyi és bányavárosok helyi vonatkozású és érdekű ügyekben a város lakosságát kötelező szabályrendeleteket alkothatnak; de azok érvényességéhez megkívántatik, hogy a város értelmes lakosságának többsége által elfogadtassanak, az ország törvényeivel ne ellenkezzenek és a fejedelem részéről jóváhagyassanak.

A szabad királyi városok a király különös kegyéből a város címerét magán viselő hivatalos pecséttel vannak ellátva; minélfogva magánfelek ügyleteinek, valamint a város közérdekében kiállított okiratoknak hitelességéhez a város pecsétjének használata megkívántatik.

Úgy a régebbi szabad királyi, mint bányavárosok közjólétük emelése céljából különböző vármegyék területén a király által adományozott jószágok birtokában vannak, melyeket a nemesi javak példájára szabadon

használnak és kezelnek; azonban törvény tiltja akár új javakat szerezni, akár a meglevőket zálogba adni, vagy pedig elidegeníteni.

A szab. kir. városok és bányavárosok valamint egyéb városok is, fel vannak jogosítva elülj árságaikat saját tagjaik sorából megválasztani.

A közigazgatási és törvénykezési ügyek ellátására majd több, majd kevesebb polgár hivatott meg oly érdemes és a közügyek iránt érdeklődő háztulajdonosok közül, kiknek társadalmi állása hivataluk pontos teljesítéséért kezeskedett.

Ezen előkelőbb polgárok közül némelyek a belső tanácsnak, mások pedig a külső tanácsnak voltak tagjai.

A beltanács élén a városbíró, vagy polgármester állt, majd több, majd kevesebb tanácsossal s ez képezte a magisztrátust.

A kültanács 4-6-szorta több tagból állt, mint a beltanács.

Volt idő, midőn csak bíró állt a város élén. De a királyi biztosok közbejötté mellett végbement tisztújítás alkalmával rendszerint polgármesterek választattak.

A kültanács tagjai később a lakosság 24-60 éves tagjai közül élethossziglan választattak.

Ha a bírói és polgármesteri állás egy személyben egyesült: akkor a közigazgatási, törvénykezési és gazdasági ügyek ezen egy városfő által kormányoztattak.

E két állás szétválasztása esetén pedig a jogi ügyeket a városbíró, a közigazgatási teendőket pedig a polgármester látta el.

Fontosabb városi ügyek azonban a bel- és kültanács együttes ülésében nyertek elintézését. Peres ügyekben pedig a városbíró elölülése mellett még néhány tanácsos járt el és ítélkezett.

Kisebb, vagy nagyobb bűnvádi perekben szintén a belső tanács ítél; s amennyiben a városnak pallos joga volt, főbenjáró bűnesetekben is.

Ha valamely tanács tag helye bármely okból megüresedett: ennek állása a bel- és kültanács összes tagjai által lett betöltve; vagyis a tanács önmagát kiegészítette.

Tisztújítás eleinte évenként, utóbb azonban minden harmadik évben tartott, gyakrabban királyi biztosok közbejötté mellett.

A belső tanácsos szenvedő választóképességéhez az 1848. évig megkívántott, hogy értelmi képességén kívül a városban háza, vagy egyéb ingatlan tulajdona legyen.

A külső tanács elnökét és alelnökét – kik népszószólóknak is hivattak – saját tagjai sorából választotta.

Ugyanezen testület, a beltanács hozzájárulásával választotta az országgyűlésre küldendő követeket; még pedig rendszerint közmegegyezés folytán – közfelkiáltással.

Minden oly ügyet, mely a város szabadalmára vonatkozott, illetőleg a város vagyonát és számadásait érintette: a beltanács jóváhagyás végett a kültanács elé terjesztette és csak ennek jóváhagyása után vált az ügy jogérvényessé; illetőleg végrehajthatóvá.

Az igazságszolgáltatást kizárólag a beltanács törvénytudó tagjaiból alakult városi törvényszék eszközölte, honnan a felelősség a tárnokszékhez illetőleg személynői bírósághoz történt.

Közbiztonsági és rendőri ügyek a városkapitány hivatalához tartoztak, ki egyúttal a magisztrátus végzéseit is foganatosította.

A kiváltságolt városoknak, szabadalom leveleik,

önálló helyhatóságot biztosítottak; minélfogva maguk választották bírójukat és alakították tanácsukat és saját ügyeikben a várparancsnoktól teljesen függetlenül bíráskodtak.

A XVIII. század végén az ily rendezett tanácsú városok elüljárósága volt: a bíró, a fiscalis, ordinárius nótárius; vice notáris; militáris perceptor; domesticus perceptor és a belső tanács tagjai.

Kiváltságaik erejénél fogva a városok kegyúri jogot gyakorolván, jogosulvák a megüresedett papi javadalmat, valamely kiváló tulajdonokkal felruházott, érdemtelen benschülött és más püspökség kötelékébe nem tartozó felszentelt papnak akár választás, akár kinevezés útján adományozni; nem állván egyéb kötelességükben, mint megerősítés céljából az illetékes püspöknek bemutatni.

A szab. kir.- és bányavárosok törvény értelmében gyakorolják a büntető jogszolgáltatást és a halálra ítéles jogát; (jus gladii) s ennek alapján élet és halál felett ítélkeznek.

Kiváltságaik alapján a városok fogyasztási adók szedésére jogosulvák, minélfogva a város területére beszállított bor, sör, fa és egyéb cikkek után meghatározott összegű díjakat szedhetnek. Nemesektől azonban hatalmaskodás büntetés mellett tiltva van fogyasztási adót szedni, kiknek a díjmentes behozatal megengedendő, de az e célból meghatározott vagy gyakorlat által feljogosított épületeken kívül bort kimérni nemes embernek sincs megengedve.

Hasonló kiváltság alapján a városok a határukban fekvő hidak és kompok után vámszedési jogot gyakorolnak; minélfogva a vámfizetés alól mentesek kivételével, az áthajtott, illetőleg átszállított állatok és fogatok

után meghatározott díjakat szedhetnek; árucikkek és egyéb szállítmányok után azonban vámdíj nem jár. A vámdíj-szabályzatot tartalmazó okmány-másolat minden vámháznál kéznél tartandó és minden vámfizető kívánságára előmutatandó.

A vásártartás joga heti- és országos vásárok tartására jogosít. Ehhez képest a városok az eladás céljából kirakott áruk és portékák után helypénzt szedni jogosultak; a felhajtott állatok minden darabja után pedig két dénár állspénzt szednek be. És miután minden város büntető hatóságot gyakorol, ennek alapján idegenekkel szemben a vásárok tartama alatt felmerülő rendőrbírószági hatalmat is gyakorolja.

A most jelzett regale-jogok gyakorlatán kívül minden városnak és földes urnák van italméresi és húsméresi joga; mely abból áll, hogy bort és egyéb szeszes italt kismértékben kimérhetnek; valamint a levágott marhának húsát kismértékben szintén elárusíthatják. Ha valamely curiálista a város területén bármelyik jogot gyakorolni merészelné, jogában áll a városnak az első évben önhatalmúlag, utóbb pedig hatalmaskodási jog terhe mellett az illetőt a kimérés további folytatásától eltiltani.

Saját területén a város gyakorolja a vadászat, halászat és madarászat jogát. Ezenkívül a malomipar, sör- és szeszégetés, a tégláégetés; szóval a földtulajdonjogával kapcsolatos jogok és ipari korlátolások gyakorlatára jogosult.

Körmöc város a hozzátartozó két községgel; Selmec, valamint bányamívelést tényleg gyakorló egyéb bányavárosok a katona beszállásolás terhétől fel vannak mentve és csak legnagyobb szükség esetén kénytelenek ezen terhet viselni.

Ellenben úgy a szabad királyi városok, valamint a

kiváltságokkal felruházott kir. mezővárosok alá vannak vetve a közadók, katonabeszállásolás és egyéb közterhek viselésének. Sőt a megye területén fekvő földbirtokaik is a vármegye fenhatósága alá tartoznak, melyek után a vármegyei közszolgáltatások teljesítendőek.

A szab. királyi városok »királyi díj« címén a király részére évenként egy bizonyos összeget fizetnek. Ezen kívül kötelesek a városok a királyt és királynét átutazása alkalmával megvendégelni.

És mert minden szab. kir. város egy nemes ember személyét képviseli, ennél fogva köteles egyéb nemesek példájára a vármegyei nemesek felkelők seregéhez csatlakozni.

És miután a szab. királyi városok összes jogai és kötelességei ezek kiváltság-leveleiben tüzetesen körülírvák; úgy ezeken, valamint adományi jószágukon kívül az ország törvényeinek és szokásaikon minden tekintetben alá vannak vetve.

Hasonlóképpen minden szab. kir. város, földbirtokára vonatkozó közös jogai tekintetében, mégis a község által netán tanúsított erőszakoskodás, valamint a közös birtoklásból, vagy bárhonnan eredő kényszerítések eseteiben, bármely nemes emberrel egy tekintet alá esik, minél fogva ügye a nemesi bíróság elé tartozik és köteles a reá illetékes bíróság előtt megjelenni.

Úgy a hús árának megszabása, valamint az összes mértékek megállapítása tekintetében kötelesek a városok a vármegye rendelkezéseire tartakozni.

A város magisztrátusa köteles a város vagyona és a regálék után befolyt évi jövedelmek hova fordításáról a m. kir. udvari kancelláriához számadását felterjeszteni; valamint a bérleti szerződéseket ugyancsak jóváhagyása alá terjeszteni.

Közigazgatási tekintetben a szab. kir.- és bánya- városok a kir. helytartó tanács fenhatósága alatt állanak; kötelességében állván a törvényt és ezen legfelsőbb hatóságának rendeleteit végrehajtani és ennek a kívánt felvilágosításokat megadni.

Némely városok polgárai a tárnokszék, mások pedig a személynöki bíróság alá tartoznak; minélfogva amazok tárnoki, emezek pedig személynöki városoknak nevezetnek.

Törvénykezési ügyekben a tárnokmesternek kötelező városok voltak hatósága alá rendelve: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Eperjes, Szabolcs, Szeged, Zágráb, Korpona, Modor, Kőszeg, Kismarton, Debrecen, Szatmár-Németi, Komárom, Győr, Újvidék, Zombor, Temesvár, Kőrös, Kapronca, Károlyváros, Szabadka, Pécs és Eszék.

A tárnokmester, mint birodalmi báró, az imént felsorolt városoknak legfőbb bírója és azok részére az igazságot végérvényesen kiszolgáltatja. A tárnokmester kötelessége a joghatósága alá tartozó városok kiváltságait és szabadságát csorbítatlanul fentartani. Ha valamely szab. kir. város bármely nemes ember, avagy főúr által jogainak szabad gyakorlatában zavartatnék: ily esetben köteles a tárnokmester ő Felségénél a királynál azonnal jelentést tenni, hogy a város jogaiban csorba ne essék. Ennek fejében szoktak a városok a tárnokmester részére bizonyos évi díjat fizetni.

A személynök legfőbb bírói hatósága alá a következő városok tartoznak: Székesfehérvár, Esztergom, Lőcse, Trencsén, Szeben, Várasd, Zenk, Körmöc, Selmec Besztercebánya, Zólyom, Libetbánya, Újbánya, Bélabánya, Bakabánya, Pozsega, Bazin, Szent-György, Kés-Márk, Breznóbánya és Ruszt.

A most felsorolt városok közül a hét bányaváros,

névszerint: Körmöc, Selmec, Besztercebánya, Bakabánya, Újbánya, Bélabánya és Libetbánya városai közt sajátos szövetségi jogviszony áll fenn. Ezen városok bármelyikének peres ügye felebbezés esetén a többi hat érdektelen bányaváros rendes bíróságához megy másodfokú elintézés végett és csak végső fokban kerül a személynői ítélőszék elé. A másodfokú bíróság székhelye régi jog alapján Körmöc; ennek rangban legelső bírósága hívja össze a rendes és rendkívüli üléseket, kivéve azon eseteket, midőn maga Körmöc városa is akár mint peres fél, akár mint perbevont személy érdekelve van, mely esetben a rangban második Selmec városa gyakorolja a bírói hatalmat és hívja össze a többi városokat.

Még bűnesetekben is, ha a szövetséges bányavárosok bármelyikének érdekeltsége nyilvánvalóvá válik, a többi hat város teljesíti a vizsgálatot és jár el a felmerült ügyben. Felmerülő esetben a királytól nyert privilégium alapján közös tanácskozásban lesz kimondva a halálos ítélet is.

A fent elsorolt bányavárosoknak, különösen pedig Körmöc városának I. Károly magyar királytól nyert jogosítvány alapján, joga van bárhol találató bűntetteket, rablókat, tolvajokat és gyilkosokat letartóztatni, azokat a bíróság elé állítani és megbüntetni. Ősi szokások közé tartozik az is, hogy bárki bármely hét bányaváros területéről kitiltatott, ezen tilalom valamennyi városra kiterjed.

Ezeken kívül a bányavárosok *áruszállítási jogot* is gyakoroltak, melynél fogva a királyság bármely részéről odaérkező kereskedők és üzérek, kik áruikat és eladásra szánt portékájukat a városon átszállítani akarják; rövid időre feltartóztathatók és a város áruházába utasíthatnak.

Mentesek egyúttal a katonai beszállásolástól, adó-

fizetéstől; dikát és taksát a vármegye részére nem fizetnek; a vám- és harmincad fizetés alól fel vannak mentve; van vámszedési joguk és elüljáróikat szabadon választják; és rendelkeznek a szab. kir. városokhoz hasonlóan mindazon kiváltságok felett, melyeket a hármaskönyv, az ország törvényei és a különböző előjogok, alakulásuk kezdetétől fogva megszakítás nélkül való gyakorlat folytán részükre biztosítanak.

S miután a bányavárosok különleges törvénykezési állását országos törvények szabályozzák, ennél fogva a szabad királyi városok bíróságainak nem szabad a bányavárosok peres ügyeibe beleavatkozni és őket eljárásukban zavarni.

A szab. kir. városok tekintete alá esnek: Fiume és Bukari szab. kikötő városok is, melyek a fiumei kormányzó fenhatósága alá tartoznak; nem különben a legújabb szab. kir. város: Eszék.

A XVI. szepesi város, Igló, Durand, Felka, Guezda, Leibitz, Lubló, Mateóc, Menyhárt, Szepes-Olaszi, Podolin, Poprád, Ruzskinóc, Strázsa, Szombathely és Szepes-Váralja szintén Önálló adminisztrációk felett rendelkeznek és szerzett kiváltságaik erejénél fogva, mint szabad városok, a szab. kir. városokkal egyenlő közjogi tekintet alá esnek. Ezen tizenhat korona város közigazgatásának székhelye Igló, hol egyúttal a városok levéltára is elhelyezve van. A szepesi városok polgárai mitsem különböznek a szab. kir. városok polgáraitól.

Magyarország mezővárosai és egyéb kisebb városai különböző tekintet alá esnek. Mert van köztük néhány szab. kir. és kiváltságos mezőváros, melyeknek földes urasága szintén a király; mindazonáltal nem élvezhetik a szab. kir. városok előjogait. Ilyen mezővárosok többek közt: Miskolc, Mezőkövesd, Keresztes

stb. Ezek régi időkben Villae Liberae-nek neveztettek; és amennyiben jövedelmeik a király és királyné udvartartására szolgálnak, akkor: Villae Udvarnicalis regales vel Reginales elnevezés alatt fordulnak elő.

Vannak püspöki városok is, mint Eger, Nyitra, Veszprém stb. Más mezővárosok magán földesurak tulajdonai, aminők: Szered, Galantha, Csepreg stb. Ezek közül némelyek még a fejedelemtől, különböző alkalmakból kiváltságokat, bizonyos szabadságokat és különállást is nyertek. Ekként IV. Béla Nyitra városának, amiért polgárai a beöznlő tatárok ellen rettenthetetlen vitézséget fejtettek ki, bizonyos előjogokat adományozott. Eger városa III. Károly magyar királytól nyerte a vármegyei szolgálmányoktól való mentesítés jogát.

Ezen vidéki városok és mezővárosok kiváltságaik alapján elüljáróikat maguk választják, kik is rájuk nézve az elsőfokú bírói hatóságot alkotják, honnan a felebbezett ügyek másodfokban a vármegyei törvényszékhez lesznek felterjesztve. Oly községek azonban, melyek úri hatalom alatt állanak törvénykezési tekintetben az úri székek elé tartoznak.

Ha azonban valamely vidéki város, vagy mezőváros szab. kir. város rangjára kivan emelkedni, ennek a király és állam iránt kiváló érdemeket kell szereznie és azt kimutatnia; és amennyiben ezen nemességet a királytól elnyeri, törvénybe lesz cikkelyezve, miáltal az ország negyedik rendjébe bejutván, feljogosítást nyer arra, hogy az országgyűlésre követet küldhessen.

Szabad királyi városokban a polgárjog személyhez kötött különös előjog, mely által annak birtokosa az ország negyedik rendjének válik részesévé s egyben oly községnek tagjává, mely nemességét a királytól nyerte;

mi által szabaddá és egyedül királyától, mint földesurától függő polgárrá lesz.

Törvény rendeli (1720. évi 12. t.-c), hogy a város elüljárósága különös figyelmet fordítson arra, miszerint erre érdemetlenek (csavargók és munkakerülők) polgárjoggal fel ne ruháztassanak.

Ugyanezért mindazok, kik a polgárjogot megszerzeni kívánják, amennyiben polgárjogot biztosító ingatlan birtokában nincsenek, vagy közhivatalt nem viselnek, hiteltérdemlő bizonyítvánnyal tartoznak igazolni kifogástalan erkölcsű magaviseletüket s hogy egyúttal a városi megélhetés megkövetelte keresetképeséggel bírnak.

Gonosz cselekedetek, melyek a törvény értelmében becstelenség bélyegét vonják maguk után, a polgárjog elnyerését akadályozzák; ilyen cselekmények: hamis eskü, bujálkodás, kerítés, házasságtörés, lopás, rablás, gyilkosság, vagy abban való részesség; reábízott értékeknek elsikkasztása.

Több legmagasabb rendelet a képzelt becstelenségi okokat mellőzendőnek mondta ki, így nevezetesen: 1. aki becstelenségben született; 2. kinek szülei büntettet követtek el és bűnvádi eljárás alatt állottak; 3. a nőknek tényleg elkövetett, vagy súlyos gyanúokkal terhelt házasságtörése, mely a bűntárs férfiúnak oly mértékben lett beszámítva, hogy emiatt becstelennek tekintetett; 4. ki ellen az elkövetett bűncselekmény beigazolást nyert, de királyi kegyelemmel felmentetett. Ezen esetek nem szolgálhatnak a polgárjog elnyerésének akadályául.

Jobbágy, ki egy nemes leányt, vagy egy nemes asszonyt meggyalázott, maradékaival együtt el van zárva a polgárjog elnyerésétől.

Benszülött parasztot, a földes urától megkívánt bizonyítvány nélkül tiltva van bármely város polgárai

sorába felvenni. Ha bármely város ezen tilalom ellen cselekszik, ez esetben minden bizonyítvány nélkül felvett paraszt után 100 forint büntetést fizet; s ezenkívül a parasztnak minden néven nevezendő magán- és közadósságait köteles kifizetni.

Az osztrák örökös tartományok azon alattvalói, kik közvetlen felelvalóiktól Írásbeli engedélyt, valamint az illetékes hatósági közegektől és a kordonparancsnoktól elbocsátó bizonyítványt felmutatni nem tudnak, a polgárjog elnyeréséhez nem bocsátandók.

Egyébként bármely nemzetre való tekintet nélkül, minden külföldi elnyerheti a polgárjogot és polgári hivatalok elnyeréséhez jogosítva van.

A protestánsok szabad vallás gyakorlata kimondatván, felekezeti állása a polgárjog elnyerésétől senkit el nem zár.

Az elüljáróságnak a kir. kincstár részére fizetendő 2000 forint büntetés terhe mellett tiltva van benszülötteket polgári javak megvételében akadályozni.

Ki valamely iparág révén akar polgárrá felvétetni, annak előbb »remekelnie« kell. Ha remeke hibanéklülinek találtatott, úgy az mesterré válik és a polgárjogot elnyeri, mert ezáltal megfelelő tanúságát szolgáltatva képességének, mely pedig felvételéhez elégséges alapul szolgál.

A polgárjog ősi szokás szerint csak az elüljáróság és az illető község beleegyezésével nyerhető el. Ha azonban a magisztrátusnak aggályai volnának és emiatt nehézségeket támasztana, a folyamodónak jogában áll e tárgyban hiteltérdemlő bizonyítványok kapcsán a magyar királyi helytartótanácshoz kérőleg fordulni.

A polgárok sorába történendő felvételnél köteles mindenki esküt tenni arra, hogy: a királyhoz hű lesz,

a törvényeknek és elüljáróinak engedelmeskedik, s hogy az ország és város közjavát tőle kitelhető módon előmozdítja és védelmezi. Ezen esküforma az elüljáróság színein tiszta és érthető hangon mondandó el. Letett eskü után az újonnan felvett polgár lefizeti a felvett taksát, és csak ezek után lép a polgári előjogok gyakorlatába.

Peres esetekben minden szab. kir. és bányaváros polgára saját városa bírójának hatósága alá tartozik. Ügyének elsőfokú elbírálását tehát a reá illetékes városi magisztrátusnál keresi; s ha ez ellenséges indulattal, vagy igazságtalanul ítélne, ez esetben vagy a tárnokszéki, vagy a személynöki bírósághoz kell felebbezással fordulnia, mert más bírósághoz folyamodnia nem szabad.

Az elüljáróság, – polgárainak szabályszerű idézés és perrendszerű bizonyítékok nélkül hozott ítélettel jog sérelmet nem okozhat, mert részükre törvény szerint az összes jogorvoslatok nyitva állanak és a törvények értelmében a polgárral, akarata ellenére, sommás utón eljárni nem lehet.

Polgárt büntetés terhe mellett tiltva van (1548. évi 65. t. c.) jogtalan és érdemetlen módon adósságai miatt fogságba helyezni; s ha szökésben van, csak királyi engedélyvel lehet letartóztatni.

Bármely szab. királyi- vagy bányaváros polgárának a nemesekkel egyenlő homagium (vérdíj) jár. Ha tehát valaki egy polgárt megöl, köteles 100 írt vérdíjat fizetni épügy, mintha nemes embert ölt volna meg. E szó »vérdíj« nem pusztán az élettől való megfosztás büncselekményéért szolgál kártérítésül, hanem egyúttal azon hűség fejében jár, melylyel a törvényes fejedelem iránt viseltetünk. E tekintetben is, a felvételnél letett esküjénél fogva azonosul a polgár a nemes emberrel.

Örökösödési és szerződési viszonyból folyó perekben melyek személyes okokból és erőszakosságokból erednek, a polgár, egy a magisztrátusa által részére kirendelt ügyvéd képviselésében, saját nevében bármely nemes ember, főúr, vagy birodalmi báró ellen perbe szállhat.

Hasonló módon járnak el a városok is, az őket érdeklő bármely ügyben, tartozék ez akár káptalan, vagy konvent, akár pedig rendes bíróság hatósága alá.

A polgár semmiféle állatja, fogata, vagy áruja után, sem az országban, sem ennek határán vámot nem fizet. Azonban illetékes városa részéről kiállított bizonyítvánnyal kell ellátva lennie.

Tilos a városnak a polgárt nála való italfogyasztásra unszolni; s ha a város ezt megcselekszi, vagy a polgárt jogtalanul vámfizetésre kényszeríti és emiatt feltartóztatja, őt a polgár, hatalmaskodási perbe idézheti.

Oly dolgok után, melyeket a polgár saját használatára az országból kivisz, vagy ide behoz: harmincadot fizetni nem tartozik. Ha azonban, habár saját gyártmányait vagy készítményeit oly célból szállítja, hogy azokat eladja, – ez esetben a harmincadot megfizetni köteles.

Polgári hivatalt csak polgárok végezhetnek.

Ezen hivatalok elnyeréséhez azonban minden nemzetiségre való tekintet nélkül, tehát még külföldiek is csak a polgárjog megszerzése útján juthatnak.

Minden szab. kir. város és bányavárosi polgár saját házaiban italmérésre jogosult. De ezen jog a városokban régi hagyományok alapján különböző módon gyakoroltatik.

A városi polgárnak a külföldivel szemben előjoga van, ezt, az általa megvett ingatlanból bármely város határában kibecsülni és a netán eladott ingatlanát tör-

vényes becsárban tőle visszaváltani. Ha bármely város a polgárt ezen jogcselekményében megakadályozza: a királyi kincstár javára 2000 írt büntetést fizet.

Bármely polgárnak jó iskolai bizonyítvánnyal ellátott 12-15 éves fia a Ludovica-katonai-akademiába való felvételre tarthat igényt.

A polgárok saját városuk és két udvari tanácsos ajánlatára nemességet is nyerhetnek.

A korona javakon a gabonából és borból szedett királyi kilencedet a szab. kir. városok fizetni nem tartoznak.

A polgárokat terhelő közszolgáltatások a következők: 1. a királyi díj; 2. a katona adó; 3. a katona beszállásolás; 4. az országgyűlésen engedélyezett szubszidiumok; 5. a követeknek járó fizetések; 6. a nemesi felkelés kiadásai; 7. a papi tized; 8. a hol a város jövedelmei erre elegendő fedezetet nem nyújtanak: a városi tisztviselők fizetése, továbbá az egész város-községet érdeklő kiadások és a város adósságainak törlesztési részletei; 9. s végül a tárnokmesteri városokban a tárnokmesteri díj.

Úgy a királyi, valamint a tárnokmesteri díj, nem különben a követek járulékai rendszerint a városi házipénztárból lesznek fizetve; vagyis a város rendes jövedelmeiből nyernek fedezetet, és csak ahol ez nem lehetséges, lesz kivetve a város polgárait. A papi tized csak a borból, rozsból, árpából és a zabból jár. Tengeri után a papi tized nem fizetendő.

A város tisztviselői saját házuk tekintetében, csupán a katonai beszállásolástól mentesek, egyébként minden néven nevezendő polgári szolgáltatásokat teljesíteni kötelesek.

Bányavárosok fel vannak mentve a katona beszál-
lásolás terhe alól.

A polgárjogot elveszti azon városi polgár, ki fel-
ségsértés, vagy hazaárulás büntettét követi el; de ezek
egyúttal fejvesztésre és vagyonuk elkobzására is ítéltetnek.

A polgárjog elvész a polgári eskü súlyos megsze-
gése miatt is; nevezetesen: az elüljáróság súlyos meg-
sértése, vagy a város közjáva ellen irányuló valamely
gonosz cselekedet miatt. Az ily esetek felett azonban a
magyar királyi helytartó-tanács dönt.

A városok régi gyakorlata szerint a jogérvényes
ítélettel elítélt gonosztevő a polgárok sorából kitörölte-
tik. Ha azonban kitűnnék, hogy az elítéltet csak gonosz
emberek híresztelése akarta vesztőhelyre juttatni, úgy
annak hozzátartozói és rokonai a király Ő Felségéhez
kegyelemért folyamodhatnak és onnan várhatják az igaz-
ságos felmentés vigasztaló szavát.

Elvégre bárki le is mondhat polgári jogáról. De
ezen lemondásnak határozottnak kell lennie, mint aminő
határozott volt a felvételtkor tett kijelentés; s az adott
viszonyokhoz képest a lemondás esetleg a m. kir. hely-
tartó-tanács döntése alá is felterjesztendő.

Több vármegyének van a városokban részint a
gyűlések megtarthatása, részint az igazságszolgáltatás
céljából úgynevezett »vármegyeházuk«, melyekben azok
levéltára és irattára van elhelyezve; s melyekben egyúttal
a büntetettek befogadására szolgáló fogházak is elhe-
lyezvők. Ezen hivatalos helyiségeken kívül a vármegyehá-
záknak semmiféle mellék helyiségei nem lehetnek. Min-
den vármegyeház mentes a polgári terhek viselése alól.
Tiltva van azonban ezen házakban ital- vagy húsmérés
vagy bármiféle földesúri jogot gyakorolni.

Mint minden benszülött polgárnak, azonképpen min-

den nemes embernek is joga van a városokban házat, vagy földbirtokot vásárolni.

Katonáknak és katonatiszteknek kártérítés és egyéb megtorlás terhe mellett tiltva van a szab. királyi város kárára vámházakat, korcsmákat és mészárszékeket a városban felállítani.

Méltányos és jogos, hogy katonai személyek és azok örökösei, kik polgári ingatlanokat birtokolnak, nemcsak ingatlanaik, hanem polgári személyeknél levő adósságaik tekintetében és az illető városok elüljárósága ítélkezése alá tartozzanak azon indokból, nehogy ezenkívül katonai személyek a hadbíróságok elé tartozó katonai hagyatékot képező polgári ingatlanok eladásába és birtokbavételébe bocsátkozhassanak.

Valamint természetszerűen igazságos az is, hogy főpapok, főurak és nemes emberek, kik nem egyúttal polgárok; mégis kincstári hivatalnokok és katonatisztek és más állásbeli személyek, a szab. kir. és bányavárosokban bírt polgári házaik és telkeik után, birtokuk arányában a megfelelő polgári terheket viseljék és azok tekintetében a városi igazságszolgáltatás hatósága alatt álljanak.

Nehogy azonban a városi tisztviselő az adókat és egyéb városi terheket önkényűleg vessék ki, vagy saját terheiken könnyítendő, avagy ezektől teljesen szabadulandó a városban házbirtokkal, vagy polgári telkekkel bíró főpapokat, főurakat és nemeseket aránytalanul nagyobb megterheléssel illessenek, elrendeltetik, hogy: valahányszor a városi adó, vagy egyéb közszolgáltatás tárgyalva lesz, erre a fentebb nevezett rendbeliek, vagy az azok házaiban lakó képviselőik kellő időben meghívassanak; mely tárgyaláson megtartandó közös tanácskozás eredményéhez képest a tényleges viszonyoknak

megfelelő igazságos arányban történjék az adók kivétele. Ha pedig a városi magisztrátus és az érdekelt rendbeliek közt nézeteltérések mutatkoznának és köztük megegyezés létre nem jönne, a közigazság úgy hozza magával, hogy bár a magisztrátus az adót kiveti; ámde a neheztelt rész királyi ótalom céljából a legmagasabb trón döntése alá felterjesztetik, köteles egyúttal a város elüljárósága, hasonlólag a nemesek jelenlétében, az alárendelt adószedőket, előzetes értesítés mellett évenként megszámlatni és tőlük a beszedett adókat bekövetelni. (1715. évi 77. t. c.)

Ha a magisztrátus a nemesek tulajdonát képező polgári házaknál, e célból kiküldött polgárok közbejöttel mellett, hivatalból megtartandó tárgyalást rendel el és erről a tulajdonosok, vagy képviselőik kellő időben értesítve lettek, a küldöttség eljárásában nem akadályozható. Mindezek mellett a nemes ember úgy személye, valamint szolgálomezélyzete és ingósága tekintetében nem a városi, hanem a vármegyei bíróság joghatósága alá tartozik. Ha a vármegye alispánja, bírói ítélet alapján, a szab. kir. város területén nemes ember ingóságaira végrehajtást akar vezetetni és ebben megakadályozva lesz, ez esetben az alispán a város falain kívül teljesíti ugyanazon ingóságokra a végrehajtást. Nemesek tulajdonát képező polgári ingatlanokra vonatkozó bírói ítélet alapján a végrehajtást a vármegyei bíróság jelenlétében a város teljesíti. (1631. évi 41. és 1647. évi 78-dik törvényeik.)

Urasági cselédek, kik mesterségüket nem mások, hanem kizárólag uraságaik javára gyakorolják, iparuk folytatásában a céhek által nem akadályozhatók; valamint a város elüljárósága nem állapíthatja meg azon cselédek és nem ipari foglalkozást űző bérfizetéssel

alkalmazott egyéneket sem, kik a nemesek házaiban munkálatokat folytatnak.

Polgármesteri engedélylyel a nemes ember borokat és egyéb élvezeti cikkeket saját elhasználása céljából a városba adómentesen beszállíthat. Tiltva van azonban bort hordóban eladni, vagy azt kisebb mértékben kimérni; kivéve azon városokat, melyekben a nemeseket is kimérési jog illeti.

A városban lakó vagyontalan és kétes nemesek a városi bíróság joghatósága alatt állanak (1649. évi 15. és 1659. évi 127. t. c.) Ugyanezen törvényes eljárás alá esnek a közhivatalt nem viselő nem nemes személyek is.

Az állami rend és közjólét megköveteli, hogy mindazok, kik egy helyben laknak, ugyanazon törvény kötelező rendelkezései alatt álljanak. Azért szükséges, hogy a külföldiek, az országos törvények és azon város statútumaihoz, melyben laknak, szigorúan alkalmazkodjanak. Epp azért mindazon külföldiek, kik az országban tartózkodnak, az új büntetőtörvény kihirdetése után három hónapon át; az ezentúl érkező külföldiek pedig csak egy hónapra terjedő időn át tartózkodhatnak az ország területén.

Méltányos tehát, hogy a polgári jogot nem nyert azon külföldiek, nem kamatozásra kiadott tőkéjük, hanem polgári javaik után megfelelő adót fizessenek és itt tartózkodásuk időtartamára a városi eljárárság joghatósága alatt álljanak.

Bármely városnak polgárai, kik valamely földesuraság joghatóságának területén örökség útján ingatlan jószágot akár tulajdoni joggal, akár zálog címén birtokolnak, saját személyük és ingóságai tekintetében a város joghatósága alatt maradnak. Ámde a jobbágy

birtokkal járó és ennek haszonélvezetéből eredő összes kötelezettségeik, adózásaik és szolgálányaik a földesurasággal szemben érintetlenül fenállanak.

Az adók beszedésénél úgy az urasági tisztek, valamint a tized-szedők és tized-bérlők minden fortélyosságot kerülendő, a törvényes mértéket betartani kötelesek. (1655. évi 89. t. c. és 1631. évi 44. t. c.)

Ha más határban fekvő, polgár által birtokolt ingatlanok birtoka tekintetében akár örökösödési, akár hatalmaskodási per támad, ennek elintézésére egyedül a földesuraság úriszéke jogsult.

Ha valamely polgár a földes uraságnak jobbágybirtokát érdemdíjjazás címén birtokolja, – ez esetben köteles a polgár a földes uraság részére mindazon terheket és jogosultságokat kiszolgáltatni, melyekkel az érdemdíjjazási birtok, jogelődének adományozva lett. Az érdemdíjjazás feltételei és jogai az érdemdíjjazási okiratban foglalvák.

A fentebb előadottakból tehát, egyrészt a »polgár« nevezettel járó jelleget látjuk éles körvonalokban ki-domborodni; másrészt pedig azon előjogokat, melyek a városok polgárságát az ország negyedik rendjének sorába emelték.

Az előjogok idő folyásával több-kevesebb változásoknak voltak alávetve; de a jelleg megmaradt és erre a polgári jog birtokosai méltán büszkék is lehettek; mert benne nem pusztán a történeti hagyomány jutott kifejezésre, hanem a polgári összetartozandóság eszméje nyert tartalmat, mely számottevő erkölcsi értékében hivatva volt a nemzet kulturális és közgazdasági fejlődésében fontos tényezőként szerepelni.

A polgári előjogok megnyirbálásának hatását ott látjuk József császárnak az 1786. évi december 21. nap-

ján kibocsátott rendeletében, melynek rendelkezései szerint a szab. kir. városok igazgatási rendjében a következő lényeges átalakítások statuáltak: a városok hatósága eltöröltetik; s azok mint a vármegyék szerves részei, polgári tekintetben a kir. biztos és alispán alatt állanak; s velük éppen oly függési viszonyba lépnek, mint a többi vármegyei járások. A városok és a m. kir. helytartóság között eddigelé fenállott egyenes összeköttetés teljesen megszűnik, s azok ennek rendeleteit az alispán útján kapják.

A városi tanács, mint eddig, úgy ezentúl is intézkedő marad a város polgári, gazdasági és törvénykezési ügyeiben, a bűnügyek kivételével.

A főbírák, kiket a kir. biztos nevez ki, hivatalukat életfogytiglan megtartják. Minden egyéb hivatalt a kir. biztos által kijelölt egyének közül a polgárok választás útján töltenek be.

Későbbi bajuk az volt a városi polgároknak, hogy bár követküldési joggal bírtak, miután a városok követi rendszerint nemes emberek voltak, ezek a polgárok érdekeit az országgyűlésen vajmi gyengén, vagy egyáltalán nem képviselték, minélfogva a városok képviseltetési joga teljesen illuzoriussá vált.

Emiatt Pest, Pozsony, Nagyvárad, Eperjes, Korpona, Temesvár, Zombor, Arad, Újvidék és Pécs városai és még több szab. kir. város polgárai az 1790-dik évben érdekeik védelme céljából feliratot intéztek a királyhoz, melyben utalva régi kiváltságleveleikre, kijelentették, hogy a követküldés jogának gyakorlata nem megnyugtató a városokra nézve, mert az országgyűlésen az összes városok csak egy nemes ember számára vétetnek. Elpanaszolják továbbá, hogy a városok tanácsai többnyire nemesekből választatván, érdekeik sem helyi, sem

országos vonatkozásban megfelelő képviselőben nem részesülnek, miért is magához a királyhoz folyamodnak bajaik orvoslásáért.

Ezen kérelem folytán II Leopold feladatául tűzte ki a polgári elem panaszos ügyének felkarolását s egyben jogainak megerősítét, amennyiben úgy a törvényhozá-
ban, mint a hivatalokban tágabb teret nyitott a polgár-
ság képviselőinek nemcsak, hanem ezenkívül még több
községnek a szab. kir. városok sorába való felvételét és
az országgyűlésen ülés- és szavazati joggal való felru-
házását is foganatba vette. Ezen Felsőfokú folyamodvány
eredményeként lettek: Temesvár, Szabadka, Pozsega és
Károlyváros szab. kir. városokká; Pécs város ügye pe-
dig azon indokból, mert a káptalannal még nem jött
tisztába, a jövő országgyűlésig függőben hagyatott.

III. FEJEZET.

VÁROSRENDEZÉSI TÖRVÉNYEK.

Magyarország állammá alakulásának első nyomát azon tényben látjuk, midőn a fejedelem helyébe a király; a törzsek, vagyis a nemzetségek helyébe pedig a rendi állam lép.

A rendi államnak is meg volt a maga igazgatása. De a rendiség nem alkothatta meg a nemzet anyagi és szellemi érdekeit kielégítő közigazgatást, minélfogva arra nem is törekedett.

A közérdek kielégítésére irányuló és munkáló közigazgatás megalkotásának feltétele, hogy ennek kezelői át legyenek hatva az állam nagy eszményeitől; hogy tiszta fogalmuk legyen az állam hivatásáról, hogy törhetlenül a jog és törvény uralmának biztosítására törekedjenek és egyforma védelemben és gondoskodásban részesítsék az állam összes polgárait.

A rendiség szelleme nem állami, hanem társadalmi. A rendi felfogás ellentétben áll a közigazgatás lényegével. A közigazgatás egyik főfeladata, hogy előmozdítsa a néposztályok nagy tömegének anyagi jólétét és szellemi emelkedését; a rendiség osztályérdeke pedig éppen ennek ellenkezőjére, vagyis az alsóbb néposztályok elnyomására és saját önző érdekeinek érvényesítésére törekszik. Cél önmagáért.

De így volt ez egész Európában. Épp azért a fennálló jogrenddel szemben Magyarország nem volt azon helyzetben, hogy ezen korszakban polgárai anyagi és szellemi jólétének fejlesztését előmozdíthatta volna.

Az ország törvényeiben távoli nyomát sem találjuk a városok szervezésének.

Mint a korábbi fejezetben láttuk, a városok közigazgatásáról csak szórványosan találunk rendelkezéseket. Legfőbb tekintetek csak a rendiség osztályérdekeinek előmozdítására irányultak.

A XVIII. század azonban nagy átalakuláson vitte keresztül az ország közigazgatását. De ezt nem a rendi társadalom, hanem a királyság idézte elő. Mária Teréziának és Ferenc uralkodásának idejét a közigazgatási vonatkozásban ezerekre menő rendeletek teszik emlékezetessé; mely rendeletek képezik a közigazgatási jog fejlődésének legbővebb forrását.

Európaszerte ezen korszakban jut a királyság nagy hivatásának tudatára, melyszerint az államban a nemzet közérdekének képviselője nem a rendi osztály, hanem csak ő lehet. S minél tovább megy nagy feladatainak teljesítésében, annál égetőbb szükségét érzi hatalma kifejlesztésének; mely főként a közigazgatás szerveinek az állami célok megvalósítására alkalmas rendszeresítésében nyer megvalósulást.

Magyarországnak az 1724. évet megelőzőleg még központi hatósága sem volt, mely az ország közigazgatását magasabb szempontoktól vezéreltetve, kitűzött elvek szerint vezette volna.

Ami a közigazgatás terén, felsőbb helyről jövő intézkedés történt, az kivétel nélkül Bécsből, a királytól eredt. A katonai ügyek, útügyek, községek, városok,

testületek és magánfelek panaszai, kérései, kivétel nélkül a király kezében nyertek elintéztést.

A magyar királyi helytartótanácsnak, mint az országközigazgatása legfelsőbb tagozatának az 1824. évben történt felállítása tehát nagy haladást jelent az ország szervezetében.

Nagy baj volt azonban, hogy a törvény nem biztosított önálló hatáskört a helytartótanácsnak, minek következménye lőn, hogy az ország közigazgatásának orgánuma egyszerű vélemény- és tanácsadó testületté zsugorodott; s a királyt körülvevő bécsi miniszterek döntöttek ezentúl is Magyarország fontos közigazgatási kérdései felett; s azokat a helytartótanács illető helyükre csak egyszerűen továbbította.

A helytartótanácsnak adott királyi utasítás elég nyílt és kategorikus. Fősúlyt fektet az alsóbb elnyomott néposztályoknak a hatóságok önkénye ellen való védelmére; s felruhazza a helytartótanácsot a törvényhatóságok felett gyakorlandó felügyelet jogával; ámde e jog nagyon szűk korlátok közé van szorítva.

Látható tehát ezekből, hogy Magyarország közigazgatása közvetlenül a király kezében van és ő intézi ezt korlátlan hatalommal; a legfontosabb ügyben épügy, mint a legjelentéktelenebb helyi és személyes ügyekben, sajátkezü névalíráásával látván el az ezekre vonatkozó királyi leiratokat.

Az ország közigazgatása felett gyakorolt királyi hatalom idők folyásával folytonosan gyarapodott elanynyira, hogy bár az ország törvényei alapján szervezett közigazgatás külső formáiban érintetlenül maradt; de e formákat a királyi hatalom megtölté saját céljaival és arra törekszik, hogy a fenálló rendszernek intézményei e célok elérésének eszközéül szolgáljanak.

Városok és megyék bármily sérelmeseknek tartásuk is a hozzájuk beérkezett királyi rendeleteket, némi tiltakozás és ellenkezés után azokat feltétlenül végrehajtták; minélfogva az alkotmány sértő tények szankciót nyerne a megsértett rendek vak engedelmisségével; kik ekként a törvény- és alkotmány sértésnek segítő alanyaivá válnak.

Különösen a városok, mint a közigazgatásnak helyi orgánumai tanúsítottak bámulatra méltó engedelmisséget a királyi rendeletek végrehajtása körül. Est ezt csodálni nem lehet; mert a városok mindig nagyobb függésben voltak a királytól, mint a vármegyék; miután kiváltságos állásuk királyi kegyelmen alapult; a királynak adóztak és őt földesuroknak tekintették s mert a királyi kamara közvetlen befolyást gyakorolt a városok igazgatására és végül, mert a polgárság alacsonyabb állása nem engedte, hogy a városok oly súlyra és tekintélyre tegyenek szert, mint a nemesek testületei.

A városoknak nincs közélet. A városi élet összezugorodik. Néhány gazdag és befolyásos patrícius család kiszorítja a polgárság zömét még a városi közéletből is és felüti fejét a korrupció, a város köztvagyonán való élőködés; minek természet szerű eredménye lesz, hogy a város közérdekének háttérbe szorításával hanyatlik a város közigazgatása is.

A városok polgárainak gyengesége tette tehát lehetlenné, hogy a városi elem oly kultúrai jelentőségre vergődjék, mint nyugot Európában. Nálunk a városok életének sem közigazgatási, sem jogi jelentősége nincs; ugyanazért hiányzik azok átalakító hatása is.

Már maga az a gondolat, hogy a város a törvényhozó testületnek részese; hogy élhet a vis inertiae jogával, háttérbe szorítja a helyi önkormányzat legvitalisabb érdekeit.

Nem azon töpreng, nem azon álmélkodik a város polgára, hogy mely módon váljék a város anyagi és szellemi életének előmozdító tényezőjévé és így az ország közjává az előmozdító eszközévé; hanem azon, hogy kit küldjön követül az országgyűlésre, ki majdan vagy semmit, vagy elenyészőleg vajmi keveset fog lendíteni a város közérdekében.

Leplezetlenül bevallhatjuk, hogy a városokra is kiterjesztett rendi szervezet állta útját a városok kulturális és közgazdasági fejlődésének. Mert ott, hol a polgárságnak törvényes feladatai közé tartozik azon jognak gyakorlása, hogy mint törvényhozó országos kérdésekkel foglalkozzék és követeit utasítással lássa el; sérelmeit pedig a király elé terjeszthesse: ott a helyi ügyek nagyon alárendelt tekintet alá esnek és így a helyi önkormányzatnak sikeres tevékenysége az országos ügyek képzeletben élő fontosságának esik áldozatul!

Ily viszonyok között minden város és megye egy-egy érdekkörre válik, melyekben az emberek helyi életet élnek és eltörpülnek; helyi hatalomra törekednek és a nemzeti hatalom ideálja kivész a lelkekből.

»Az igazi önkormányzat a legnagyobb összhang az állam és társadalom közt. Erre csak oly társadalom képes, mely át van hatva az állam eszményétől és anynyira fegyelmezett, hogy ő maga képes magával szemben a törvény végrehajtója és a közérdek megvalósítója lenni.«
 Ámde a hol az elmélet az osztályérdek tartja fogva, a hol hiányzik a léleknek az a magasztosabb lendülete, mely a helyi önkormányzat célját a nemzet összeségének bolgogításában keresi, ott oly törvényalkotásra sem lehet gondolni, mely a városok szervezésének tartalma gyanánt az egész nemzet közjává kiható szellemet adjon.

Valamint a megye a nemesség társadalmi hatalmá-

nak, ép úgy a város a polgárság érdekeinek volt helyi szervezete. Hisz maguk a céhek, saját hatáskörükben egy-egy kisebb hatalmat képviseltek; kizárván közülök gyakran oly elemeket, kik tán szellemi képesség dolgában sokszorosan fölülmúlták magukat a céhek mestereit. Hogy a városok mily féltékenyen őrizték követküdési kiváltságaikat, láttuk fentebb a II. Leopold királyhoz felterjesztett panaszkérvény tartalmából; de melyből egyúttal mintegy öntudatlan vágya csillámlik meg azon törekvésnek, mely szerint a városok polgárai szívesen vennék, ha az ország karai és rendéi több ügyet vetnének a városok jólétének emelésére.

Az 1843. évi törvényjavaslat.

Ez a felcsillámló vágy, teljesülésének reményét látta az 1843. évi »királyi városokról« készített törvényjavaslatban, mely törvényerőre emelkedése esetén a legelső speciális törvényalkotás lett volna, mely a maga szerves egészében felölelte volna a városok szervezetének egész komplexumát.

Fájdalom azonban, a gravámenek tömeges tárgyalásai nem engedték meg, hogy úgy az európai színvonalon álló 1843. évi büntető törvényjavaslat, valamint a városokról szóló törvényjavaslat országgyűlési tárgyalás alá kerülhessen; minek folytán úgy ez, valamint különösen a büntető törvényjavaslat csak szokásjog erejével ment át a köztudatba és közalkalmazásba.

A törvényjavaslatot a következő sorok kísérik: »A szabad királyi városok helyhatósági beszerkezete és országgyűlési aránylagos szavazatjoga egyedül ezen törvényen alapszik. Minden ezen ellenkező törvény, gyakorlat, rendelet vagy határozat eltöröltetik.«

E sorok félremagyarázhatatlan értelme tehát feltárja a javaslat egész intencióját, vagyis érthetővé teszi, hogy itt nem pusztán a királyi városok szervezése, céloztatik, hanem egyúttal a követküldés jogának mely arányokban való gyakorlása is szabályozást nyer.

Nem kevésbé fontosak e javaslatnak azon rendelkezései, melyek részint a nemesi, részint a jobbágyi javak jogi természetéből eredő külön állásokra vonatkoznak; s melyek nem csupán a városok közterheihez való hozzájárulás kötelezettsége, hanem egyúttal a város törvényhatósága alul is el vannak vonva.

Az I. részben az 1. §. a város fogalmát ekként adja: »A város áll a város környékéből és a városi lakosokból.«

A város, mint önálló köztörvényhatóság szabályokat alkot, határozatokat és ítéleteket hoz, azokat végre is hajtja; más törvényhatóságokkal, közigazgatási testületekkel és a főkormányzékkel közvetlen levelez. Egy szóval felsőbb felügyelet alatt minden tekintetben önmagát kormányozza,

A város lakosságáról általában így szól: 43. §. A városban lakó egyének vagy a városi községhez tartoznak, vagy idegenek.

A városi községet képezik azon egyének együttevége, kik a város környékén állandóan telepedve vannak, vagy ha telepedve nincsenek is, de a város környékéhez tartozó fekvő tulajdont bírnak.

A város községe egy; a városnak bel- vagy külvárosi, vagy más tekintetknél fogva létező osztályai külön községet nem képeznek.

A »szabályokról« szólva megállapítja, (55. §.) hogy ilyenekül oly végzések tekintetnek, melyek minden hasonló esetekre zsinórmértékül hozatnak.

A szabályok alkalmazzák, vagy pótolják a törvényt, vagy a város oly belső dolgaira vonatkoznak, melyekről az ország törvényei vagy éppen nem, vagy nem részletesen rendelkeznek.

A szabályok ugyan azonnal végrehajthatók, de továbbá érvényükhez helytartósági jóváhagyás szükséges, mi végből alkotásuk idejétől számított hét nap alatt oda felterj esztendők.

A jóváhagyást a helytartótanács csak az esetben tagadja meg (63. §.):

a) ha a szabály az országnak valamely élő törvényébe bele ütközik;

h) ha oly intézkedést foglalna magában, melynek hatása a város beldolgain túl terjed.

Határozatnak azon végzés nevezetik, mely egyes eset elintézésére a törvényt, vagy a szabályt alkalmazza.

Ezek ellen felebbezésnek van helye.

»A város hatóságáról« szóló fejezet (73-80. §§.) a polgári perekre vonatkozó joghatóságot és illetékeséget állapítja meg konkrét formában.

»A város közigazgatására« vonatkozó 94. §. azt mondja, hogy: »A város közszükségeinek pótolására szolgálnak mindenekelőtt a város magánértékének jövedelmei; és akár minémű adót csak akkor és annyiban lehet a lakosokra kivetni, amennyiben ezen jövedelmek a közszükség fedezésére nem elegendők.

A II. rész a városi községről, idegenekről és városi képviselőtestületről szól különösen.

A városi község polgárokból és oly lakosokból áll, kik nem polgárok.

A városi község minden közdolgokban a polgárok által képviseltetik.

A »polgárok jogai«-ról a 108. §. ily rendelkezést tartalmaz: Minden polgár:

a) a városi képviselőtestület tagjait és az országgyűlésre küldendő követet közvetlen választja;

b) a városi képviselőtestület tagjává, országgyűlési követé és a városi közhivatalokra, amennyiben jelen törvény kivételt nem tesz és ez utóbbiakra nézve a megkívánt személyes kiképzéssel bír, választathatók.

A polgárok a város haszonélvezeteinek részesei, a hadseregbe személyesen be nem soroztathatnak, hanem maguk helyett helyettest állíthatnak; személyes és adózási közterheket kivétel nélkül viselni tartoznak és a polgári őrseremben szolgálatot teljesíteni kötelesek. (109-112. §§)

Minden városban a polgárokról külön névjegyzék fog tartatni, mely polgári lajstromnak neveztetik.

A polgári lajstrom a város levéltárában tartatik.

Ha valaki a polgári lajstromba bejegyezve nincs, ezíránt a kisgyűléshez járul és a kisgyűlés, ha kérését alaposnak tapasztalja, ötet a lajstromba bejegyezteti.

Ha pedig a kisgyűlés a folyamodó kérését nem teljesítené, a felvétel tárgyában esküdtbírótság határoz; melynek alakítását és eljárását a 136. és 137. §§. írják körül.

Azok, kik a városban állandóan letelepedtek, de a polgárságra megkívánt képességgel nem bírnak; közlakosoknak neveztetnek.

A képviselők a polgárság által hat évre választatnak A képviselőtestület hat év múlva egészben megújítatik; de előbbi tagjai ismét választhatók.

A képviselőtestület a tisztviselőkarral együttvéve a városnak a közgyűlésében minden köz- és magánjogi dolgaira nézve teljes meghatalmazottja.

A képviselőtestület a tisztviselő karral együtt tanácskozik, különválva végzést nem hozhat.

A képviselők beiktatásuk alkalmával hitet tesznek. A képviselők számát a javaslat 164. §-a a királyi városok lakosságának számarányában egyenkint megállapítja.

A választás vagy együttesen, vagy kerületenkint történik.

A választás előkészítéséről és a választási eljárásról a 179-224. §§ intézkednek.

A III. rész »a városok igazgatásáról« rendelkezik.

A városok törvényhatósága a köz- és kisgyűlések, a törvényszékek és némely tárgyakra nézve felállítandó biztosságok által gyakoroltatik.

A közgyűlés áll a képviselőtestületből és a tisztviselő karból együttléve.

A közgyűlés minden egyes tagjai egyenlő szavazattal bírnak.

A közgyűlés rendszeren minden hónapban egyszer tartatik; napját a szabály határozza meg.

Lehet ezeken kívül is közgyűlést tartani, valahányszor a közgyűlés ezt előre megrendeli, vagy a kisgyűlés sürgető körülmények miatt szükségesnek véli.

A közgyűlés idejét és tárgysorozatát a polgármester és jegyző aláírásával kibocsátott hirdetmény adja tudtul.

A közgyűlések elnöke rendszerint a polgármester; vagy ennek akadályoztatása esetén az életkorra nézve legidősb tanácsbeli.

Az elnök nyitja meg az ülést és oszlatja el.

Az elnök kötelessége a végzést kimondani.

Szavazategyenlőség esetén az elnök dönt.

A közgyűlés vagy első fokban, vagy a kisgyűléstől hozzá felebbezett ügyekben határoz.

Kirekesztőleg és csak egyedül a közgyűlés által intéztethetnek el a következő tárgyak:

a) Az országgyűlési követeknek adandó utasítások kidolgozása;

b) szabályok alkotása;

c) a képviseleti testület tagjainak szaporítása vagy kevesítése;

d) a polgári képesség lelett ítélendő esküdt-bírák névsorának évenkénti kidolgozása;

e) azon képviselőknél megválasztása, kik a közgyűlésekben és állandó biztosságokban részt veendének;

f) a város közszükségeire kívántató költségeknek és a város jövedelmeinek a jelen törvény korlátai között évenként előleges kiszámítása;

g) a kivetendő adómenyiség és az egyenes adó kivetési kulcsának megállapítása és igazítása;

h) kölcsön vételek a város közszükségeire;

i) kölcsön adások a város kezelése alatt levő alapítványi és egyéb nem szorosan vett közpénztárakból;

A város közszükségeinek pótlására szolgáló pénztárból kölcsön adni nem szabad;

k) A város értékének elidegenítése, telkek szerzése, új magán haszonvételek szerzése, vagy az eddig gyakorlottaknak elhagyása;

l) a város környékének változását érdeklő kérdések;

m) a város pénztárai megvizsgálásáról szóló tudósítások bemutatása;

n) számadó tiszték részére felmentő levelek kiadása;

o) új hivatalok felállítása vagy az eddigieknek eltörlése;

p) a város és szomszéd törvényhatóságok között támadható illetőségi, vagy határbeli kérdések;

q) a tisztviselők és szolgák évi fizetésének szabályozása;

r) a patronátusi jogok gyakorlata és kötelességek mikénti teljesítése;

s) a város nevében magányjogi követelések megindítása, és egyességek (transactiók) helybenhagyása;

t) a város nevében és pecsétje alatt meghatalmazó levelek kiadása;

u) hivatalbeli visszaélések vagy hanyagság miatti közkereset megindítása, ha ez iránt indítvány hivatalosan tétetik.

v) az ország és különösen a város alkotmánya jogait érdeklő kérdések;

z) kiadási utalványozások rendszerint csak a közgyűlésen történhetnek, a közgyűlés azonban a kis gyűlést felhatalmazhatja; hogy bizonyos korlátok között a közpénztárra kiadásokat szinte utalványozhasson.

Mindezen tárgyakban egyedül csak a közgyűlés határozhat; és mindezen tárgyak iránt érkező folyamatok, levelezések és felsőbb rendeletek a közgyűlés elébe térj esztendőik és a város részéről teendő felírások vagy levelezések is ezen tárgyakban egyedül a közgyűlés nevében történhetnek.

Azon tárgyak, melyekre a város közdolgai eloszolnak, a következők:

- a) közigazgatási tárgyak szorosabb értelemben;
- b) közgazdálkodás;
- c) árvák dolga;
- d) közoktatási és nevelési dolgok;
- e) számvevői dolgok;
- f) telekbírói hivatal;
- g) rendőri felügyelés;
- h) bíráskodás.

A közigazgatási osztály szorosabb értelemben magában foglalja mindazon tárgyakat, melyek a bírói eljárásra nem tartoznak és állandó biztosságoknak általadva nincsenek; s ezek a közgyűlésen intéztetnek el.

A kisgyűlések állanak a polgármesterből, vagy akadályozása esetében az életkorra nézve legidősebb tanácsbeliből, mint elnökből, ezenkívül legalább két tanácsbeliből és egy tisztí ügyészből személy szerinti egyenlő szavazattal, megjegyezvén azt: hogy képviselők mindig csak annyi számmal szavazhatnak, amennyi tisztviselők az elnökön kívül részt vesznek a kisgyűlésben.

A képviselők a közgyűlésen választottak közül havonkint sort tartva egymást felváltják.

A városban létező nép – és város által felállítandó reális- és kereskedői köziskolák a város felügyelete alatt állanak.

A telekbírói hivatal jogköréhez tartoznak a ki- és betáblázások, melyeket az illető telekre feljegyezni köteles.

A rendőri felügyelés a város kapitányának és alárendeltjeinek igazgatása alatt áll.

A bíráskodás a törvényszékek által gyakoroltatik.

A törvényszékek állanak a város főbírájából és legalább 6, legfeljebb 12 közbíróból, kik egyszersmind előadók is, és tanácsbeli ranggal bírnak.

A bíráskodás minden városban a közigazgatástól egészen elválasztandó, a bírák a törvényszékeken kívül semmi más közigazgatási ügyekben részt nem vehetnek.

A perek előadása s a kölcsönös szóbeli vitatások nyilvánosak. Az ítélelhozás titokban történik és csak az ítélet kihirdetése nyilvános.

A város tisztviselői következők:

- a) polgármester;
- b) főbíró;

- c)* kapitány;
- d)* a tanácsbeliek;
- e)* a közbírák;
- f)* a jegyzők;
- g)* a tiszti ügyészek;
- h)* a pénztárosok;
- i)* a levéltárnok;
- ~k)* a telekbíró;
- ï)* a számvevő;
- m)* a köz gyám atya;
- n)* az ellenőr;
- o)* a tiszti orvosok és seborvosok;
- p)* a mérnökök;
- q)* a gazda;
- r)* az írnokok.

Ezen tisztviselők közül:

a) A közbírák egyszer megválasztva, örökösök és hivatalaiktól csak büntető eljárás útján ítélet által fosztathatnak meg;

b) az írnokok a kisgyűlés által választatnak;

c) a többi tisztviselők az újítószékek által hat évre választatnak; de ismét választhatók.

A tisztújítószékek a város polgármesterének előlése alatt tartatnak.

Tartatniok kell minden hat évben, január első hét-főjén; vagy ha az ünnepnap lenne, a következő napon.

A tisztviselők a képviselőtestület által választatnak.

A tisztviselők választása előre meghirdetett módon, előzetes kijelölés nélkül, titkosan, szavatzatlon történik. Felkiáltás útján választás nem történhetik.

IV. rész 382. §-a ekként szól: »A polgári őrseregben minden polgár 40 éves koráig szolgálatot tenni köteles.«

Az V. rész »A fő felügyelőről« rendelkezik.

A főfelügyelés egyedül a magyar királyi helytartótanács által gyakoroltatik.

A főfelügyelésnél fogva nem lehet határozatot végrehajtani felsőbb jóváhagyás nélkül következő tárgyakban:

a) a képviselőtestület számának szaporítása, vagy fogyasztása iránt;

b) az évi költségek előleges kiszámításának határozata iránt;

c) a kivetendő adómennyiség és adó kulcsának megállapítása iránt. E két b) és c) pontokban foglalt tárgyakra nézve azonban a Helytartótanács felügyelési jogát a 337. §. esetein kívül tovább nem terjesztheti, mint oda: hogy a kivetendő adómennyiség a törvény által megállapított maximumot meg nem haladja; vagy más, mint a törvény által megállapított adózási nemek be ne hozassanak;

d) kölcsönvételek iránt;

e) a város értékének elidegenítése, vagy új szerzése iránt;

f) a számadó tiszteknek felmentő levelek kiadása iránt;

g) új hivatalok felállítása, régiek megszüntetése és a hivatalnokok fizetésének szabályozása iránt.

Mind ezen tárgyakban a hozandó határozatok helybenhagyás végett, a végrehajtás előtt, a magyar Helytartótanácsnak felterjesztendők, a Helytartótanács mindazonáltal válasz rendeletét legfeljebb hat hét alatt a felírásnak a postára lett feladásától számítva, kiadni köteles; ellenkező esetben, a határozat helybenhagyottnak tekintetik.

Egyéb tárgyak felsőbb jóváhagyás nélkül is elin-

téztethetnek; minden közgyűlési jegyzőkönyvek azonban szükséges tudomás végett, a Helytartótanács eleibe terjesztendők.

A számadások megvizsgálása befejezettnek csak akkor tekinthetők, midőn a magyar királyi Helytartótanácsnak azokra észrevétele nincsen; ellenben a Helytartótanács lehető észrevételeit, a számadások felterjesztésétől számítandó legfeljebb egy év alatt a városnak leküldeni köteles, ellenkező esetben, a számadó felelni nem tartozik.

A VI. rész a következőket tartalmazza:

A királyi díjt, e törvény kihirdetése után minden királyi város megváltani köteles.

Az országgyűlési adóztatás, amennyiben a királyi városok eddig ily adót fizettek, vagy tőlük követeltetett volna: jövőre egészen eltöröltetik.

A VII. rész a királyi városok országgyűlési szervezetéről, a követválasztásról és országgyűlési utasításokról szól.

A VIII. rész a szab. kir. városokról fizetendő díjakról.

A IX. rész pedig »Utasítás a jelen rendszernek életbe léptetéséről.«

A főbb vonásban most ismertetett törvényjavaslat míg egyrészt erősen kidomborítja a városok lakosságának »polgári« jellegét, addig a polgári szabadságnak a helyi önkormányzat gyakorlásában való érvényrejutását biztosítja a szabályrendeletek alkotásának jogában. S hogy a városok autonómiája mily széles alapon céloztatott felépíttetni, ennek világos bizonyítékát nyújtja a 63. §, mely a), és b) pontjában jelzi azon eseteket, melyeken kívül a város által alkotott szabályrendeletektől a Helytartótanács jóváhagyását meg nem tagadhatja.

Hogy a város közjavainak elidegenítése, kölcsönvé-

telek és egyéb terhes ügyletek kötése, valamint a számadások a felügyelő hatóság jóváhagyását igénylik, mint az autonóm jog gyakorlásának törvényes korlátolása csak természetesnek tűnik fel. Ámde ezen rendelkezések koncepciója távolról sem képezi a városok fejlődésének kerékkötőjét, mint ezt a később felsorolandó törvényekben látni fogjuk s mely rendelkezések a városok autonómiáját merőben illuzoriussá teszik.

Szóval, bármily kellemetlenül kísért is a törvényjavaslatban a rendi alkotmánynak kétes árnya, – egyéb részeiben a javaslat a helyi önkormányzat nagy érdekének biztosítása tekintetében modern törvényalkotás, melynek egyetlen hibája csak az, hogy az országgyűlésen bizonyára sokkal lényegtelenebb okok miatt nem tárgyalatván, szentesítést nem nyerhetett és így nem válhatott a városok közigazgatása egészséges fejlődésének alapvető törvényévé.

Hogy azonban az 1843. évi városrendezési javaslat hatás nélkül nem maradt, ennek világos példáját mutatják a városok jórésze által adoptált alkalmazások; különösen azon vonatkozásban, hogy a szab. kir. városok az 1843. év óta kivétel nélkül polgármestereket választottak s ezen javaslatban volt letéve a képviselőtestületek alakításának első alapja.

Az 1848. évi XXIII. és XXIV. törvények a szabad királyi városokról és a községi választásokra nézve.

A kiváltságos osztálynak azon nagylelkű ténye, mely szerint az 1848. évben önként lemondott előjogairól és a jobbágyságot súlyos helyzetétől megszabadította, egész új jogállapotot teremtett Magyarországon.

A rendi alkotmány elválasztó falai leomlottak s ezek

romjain épült fel a magyar alkotmány fenséges épülete, mely nem pusztán a népképviselői alapon megalakított parlamentáris kormánynak volt megteremtője, hanem új szellemet volt hivatva önteni az ország összes közintézményeibe.

A szabadság szelleme töltvén el az emberek lelkületét, minden téren, minden vonatkozásban ezen szellem megvalósítása lebegett a nemzet szemei előtt; ezen szellemtől vezéreltetve keltek életre az újabbnál-újabb törvények; természetesen első sorban azok, melyek a nemzet sarkalatos jogait és legvitalisabb érdekeit érintették.

Erezte szükségét a 48-iki törvényhozás annak is, hogy a polgári szabadság élesztése és megszilárdítása céljából a városok rendezéséről megfelelő és a kitűzött célt megvalósító törvényt kell alkotnia; nemcsak, hanem a nemesi és városi kiváltságok megszűntével történt nagy változás folytán a városok szerkezetének és szervezetének is gyökeresen át kell alakulnia. A nagy nemzeti feladatok ily óriási halmaza mellett jól megkonstruált, a helyi önkormányzat alapján nyugvó, s a városok összes közérdekére kiterjedő törvényt hevenyészni nem lehetett; ugyanazért ideiglenes, jobban mondvá átmeneti értékben megalkottatott az 1848. évi XXIII. t. c, mely a szabad királyi városokról rendelkezve, általános vonásokban a legszükségesebb szervekről és a választásról rendelkezik; s az 1843. évi törvényjavaslat nyomdokain haladva egyben a szab. kir városok felosztásáról is gondoskodik.

A törvény rövid szövege íme itt következik:

A város, mint önálló köztörvényhatóság, közdolgait törvényes felsőbb felügyelés alatt, minden más törvényhatóságtól függetlenül a köztörvény szerint igazgatja.

A városnak, mint törvényhatóságnak, rendőri, bün-

tető és magánjogi tekintetben alá vannak vetve, kivéve a megyék székházait, és a valóságos hadi szolgálatban álló katonákat, azonban csak szorosan vett személyes s bűnvádi keresetekre és szolgálati vétségekre nézve, minden a város határában létező egyének és javak különbség nélkül.

Azalatt, míg a városoknak rendezése iránt a törvény részletesen rendelkeznék, következők határozatnak meg:

Oly városok, melyekben 12,000 lakosnál kevesebb vagyon, kis városoknak, melyekben 12,000 lakosnál több, de 30,000 lakosnál kevesebb vagyon, közép városnak, és melyekben 30,000 lakosnál több vagyon, nagy városoknak neveztetnek.

Az országgyűlési követek választásáról az egész országra nézve általánosan külön törvény rendelkezvén, a városi tisztviselők választására nézve ezennel határoztatik:

A városi közönségnek a nőket kivéve, mindazon tagjai, kik teljes korúak, sem atyai, sem gyámi, sem gazdái hatalom, sem pedig elkövetett hűségtelenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás és gyújtogatás miatt fenyték alatt nincsenek, törvényesen bevett valláskülömbőség nélkül, választhatók; ha:

d) a város határához tartozó és a telekkönyvben tulajdon, vagy egyszersmind hitveseik nevére is különleg beirt oly házat, vagy telket egy év óta bírnak, melynek értéke kis városban 300 közép városban 700, nagy városban 1000, különösen Pest városában 2000 pengő forint; vagy

b) a város határában, mint kézművesek, bejegyzett kereskedő, iparosok, egy év óta telepedve vannak, tulajdon műhelylyel, vagy kereskedési teleppel, vagy

gyárral bírnak és ha kézművesek, folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak.

c) tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, tanárok, a magyar tudós társaság tagjai, kik a városban egy év óta telepedve vannak, és kis városban 40, középvárosban 60, nagy városban 80, Pest városában 100 pengő forint házbért fizetnek.

d) Ezenkívül mindazok, kik a város kebelében két év óta telepedve vannak és kis városban 200, középvárosban 400, nagy városban 600, Pest városában 800 pengő forint biztos jövedelmet, keresetük vagy tőkeértékük után kimutatni képesek;

é) kik eddig városi polgárok voltak, ha a fenebbi pontokon leírt képességgel nem bírnak is.

A 6. §. a) pontja alatt kiszabott birtoklási idő nem kívántatik meg azon esetben; ha valaki a képesítő ingatlan birtokába örökség útján jut.

A választási jogot senkitől, ki a 6. §-ban leírt képességgel bír, megtagadni vagy elvenni semmi szín alatt nem lehet.

A 6. §-ban körülírt képességgel bíró választók a tisztviselőket és városi képviselő tagjait fogják választani a tisztújító széken.

A választói jogot gyakorolni csak személyesen lehet.

A jelen törvény kihirdetése után a polgármester, illetőleg bíró azonnal közös nyilvános ülésben egybeűjti a tanácsot és a választott polgárságot. Egy ülésben a tisztújítószék megtartására a gyűlés tagjai által elnök, egyszersmind küldöttségek választatnak, a választók összeírása végett; továbbá intézkedések tételnek az összeírási eljárás végrehajtása és a választás helye és ideje körül.

A választás napján, a választott elnök előülése alatt szintén nyilvános ülés tartatik: és e gyűlésben:

Mindenekelőtt küldöttségek választatnak a gyűlés tagjai által, a szavazatok összeszedésére és a kijelölés feletti intézkedésre, titkos szavazás által, legalább . . . tagból az összeírt választók közül alakítandók.

Szintén e gyűlésen a tisztikarnak és választott polgárságnak tagjai eddig viselt hivatalaikról lemondanak, a választási elnök pedig a választás idejére kapitányt, tiszti ügyészt és jegyzőt helyettesít.

A tisztviselők közül a polgármester, főbíró, főkapitány és alkapitányok, tanácsbeliek, jegyzők, tiszti ügyészek, levéltárnok, telekbíró, számvevő, tiszti főorvos, fősebész és főmérnök megválasztatnak. A választás kijelölés mellett, a kijelölés a kijelölő választmány által a választási elnök közbejöttével történik.

A városokban jelenleg létező tisztviselők közül oly egyének, kik oly hivatalt viselnek, mely a jelen törvény kihirdetése előtt, éltök fogytáig rendszerint újítás alá nem esett, fizetésüket éltök fogytáig megtartják; ellenben, ha a jelen törvény szerint tartandó tisztújítás alkalmával, vagy az eddig viselt, vagy magasabb hivatalra megválasztatnak, a választást elfogadni kötelesek, különben nyugdíjigényüket elvesztik; és szintén úgy elvesztik akkor, ha fenyítő közkereset útján bármikor valamely büntény miatt marasztaltatnak.

A számadással tartozó hivatalnokok ezúttal a városi törvényhatóságnak részletes elrendezéséig, eddig viselt hivatalaikban meghagyatnak ugyan, a pénz- és egyéb tárgyakra leendő felügyelés azonban a jelen törvény szerint választandó tanács felelőssége alá helyeztetik; mely hogy ebbeli felelősségének teljes mértékben eleget tehessen, egyszersmind azon hatalommal ruház-

tatik fel, hogy tapasztalandó bármely visszaélés vagy hanyagság esetében, a számadókat a körülményekhez képest azonnal elmozdíthassa, sőt le is tartóztathassa és bűnperbe idézhesse, helyettük ideiglenesen más kezelőket nevezhessen és általánosan a pénztárak biztosítása iránt minden szükséges intézkedéseket megteheszen.

A képviselőtestület tagjai kijelölés nélkül választatnak.

Ezen választásnak mikénti eszközlése, a választóknak a részletes könnyítése tekintetéből kerületeikre elosztás, a szavazatok összeszedése és minden egyéb a választás körül előfordulható teendők iránt azon közös gyűlésben tétetik intézkedés, melyben a választók összeírása határoztatik el.

Az alatt, míg a törvény másként intézkedend, képviselőül a város bármely telepedett lakosa törvényesen bevett vallás különbség nélkül megválasztható.

A képviselőtestület kis városokban legalább 30; a közép városokban legalább 82; nagy városokban legalább 157 tagból áll.

A képviselők száma, a legkisebb számon felül, az állandó lakosok számához képest következőleg emelkedik:

a) Kis városokban az első 12,000 számon felül minden 200 lakos után az első 30 képviselőhöz adatik egy képviselő.

b) közép városokban az első 12.000 számon felül, minden 400 lakos után az első 82 képviselőhöz adatik egy képviselő.

c) nagy városokban az első 30.000 számon felül, minden lakos után az első 157 képviselőhöz adatik egy képviselő.

A képviselők a közgyűléseken személyenkint tanácskozási joggal és határozó szavazattal bírnak.

Minden választásokra a szavazás a választók által titkosan történik.

Azalatt, míg a törvény részletesen intézkedend, a tanács azon hatósággal ruháztatik fel, melylyel jelenleg a megyei közgyűlések bírnak, a közgyűlés pedig ugyanazon hatósággal, melylyel a megyei közgyűlések vannak ellátva, kivéve a be- és kitáblázásokat; továbbá azon kérdéseket, melyek szoros értelemben bírói eljárást igényelnek, vagy bírói zár megrendelését foglalják magukban.

Mind a közgyűlésnek, mind a tanácsnak ülései nyilvánosak.

Az ülésekben a hallgatóságnak a tanácskozásokat megzavarni nem szabad. A csendet fentartani az elnöknek kötelessége és e részben különösen e célból a tanács által választandó csendtiszték vezérlete alatt a nemzeti őrsereg ügyel.

Az állandó szakbizottmányok hatósága, milyenek: az árvái, gazdasági, szépítési és egyéb bizottmányok, jelen állapotban megtartatik, a bizottmányok közvetlenül a tanácscsal, a tanács által pedig a közgyűléssel állnak összefüggésben.

A közgyűlés áll: a városi tisztviselőkből és képviselőkből együttvéve, elnöke a polgármester, vagy akadályoztatása esetében a legidősb tanácsbeli, határozat hozatalára pedig kis városokban legalább 20, közép városokban legalább 30, nagy városokban pedig legalább 40 tag együttléte szükséges.

Közgyűlést tartani kell minden hónapban legalább egyszer, lehet ezen kívül többször is, valahányszor ezt vagy a, közgyűlés előre megrendeli, vagy a tanács s illetőleg polgármester, sürgető körülmények miatt szükségesnek tartja.

Az 1848. évi XXIV. t. c. a rendezett tanácsú váro-

sok választására vonatkozólag általánosságban a következő rendelkezést *tartalmazza*: 1. §. A szabad királyi városokról ideiglenesen rendelkező XXIII. t. c, meny nyiben a választásokról, választókról és képviselőkről szól, a szepesi XVI. városokra és azon községekre is kiterjesztetik, melyek első bírósági hatósággal ellátott rendezett tanácscsal vagy már bírnak, vagy ennek utána fognak a megyék meghallgatása mellett a minisztérium javaslatára ő Felsége, illetve a királyi helytartó által felruháztni.

Mint az 1848. évi XXIII t. c. fentebb szórói-szóra idézett szövegéből kiviláglik, a törvényhozás nem tulajdonított a törvénynek maradandó értéket; főként azt kívánta demonstrálni, hogy a kiváltságos jogok megszűntek s ennek folytán a városok szervezetében is a változott viszonyoknak megfelelő új rendezés vált szükségessé.

A törvény átmeneti jellegéből kiindulva, nem is fektetnénk kiváló súlyt annak egyes rendelkezéseire; mert a mi a helyi önkormányzat lényegét és a felügyeleti jog gyakorlását illeti, ezek tekintetében ezen törvény mi új rendelkezést sem statuál.

De nem hagyhatjuk figyelmen kívül mindjárt az 1. §-ban foglalt eme kifejezést: »önálló köztörvényhatóság;« annál kevésbé, mert ugyanezen kifejezések és ezekhez kötött fogalmak következetesen előfordulnak úgy a később idézendő 1870. évi XLIL, mint az 1886. évi XXI. törvénycikkekben.

Részünkről határozottan perhorreskáljuk a volt sz. kir. városoknak »köztörvényhatóságok« elnevezéssel való megjelölését; először azért, mert az 1848. előtti városok a vármegyékhez hasonló törvényhatósági jogokat a maguk teljességében nem gyakoroltak; tehát ezen, el-

nevezés a városokat még történeti hagyomány címén sem illeti meg; másodsor pedig azért, mert 1848-ban a rendi alkotmány megszűnván, helyébe a népképviselési alapon nyugvó alkotmány lépett, tehát még a vármegyék is elestek az ország közügyeire vonatkozó jogok gyakorlatától.

A megyéknek idők folyamán kifejlődött jogai részint szoros értelemben vett *törvényhozói*, részint *közigazgatási* és *igazságszolgáltatási*; részint tágabb értelemben vett törvényhozói, vagyis a mai kor felfogása értelmében *parlamentáris* jogok voltak.

Ámde ezen jogok a szab. kir. városokat illetőleg annyira összezsugorodtak, hogy míg a vármegyék külön-külön két követet küldtek az országgyűlésre, addig a szab. kir. városok valamennyien együttvéve csak egy követ által voltak formailag az országgyűlésen képviselve. És mert a szab. kir. városok a király földesúri hatalma alatt állottak, már ezen közjogi helyzetüknél fogva sem képezhettek külön statusokat a státusban mint ezt a rendi alkotmánnyal felruházott vármegyéknél tapasztaltuk.

Hogy a megye, mint konzervatív arisztokratikus institúció, mely az ország kormányzatának decentralizált helyzetében csak saját partikuláris előjogainak védelmét keresvén, nem válhatott az egyéni szabadság és a községek autonomikus fejlődésének tényezőjévé, ez nagyon természetes. Miként volna tehát lehetséges, hogy a sokkal korlátoltabb közjogi helyzetben álló városok a megyékkel egy színvonalra emeltessenek, mikor sem a változott alkotmányjogi viszonyok lényege, sem a történelmi tradíciók nem indokolják, hogy a városok a megyékkel egy kategóriába helyeztessenek.

Az ország alkotmányos szabadsága, melyet a nemzet

részére az 1848. évi törvények biztosítottak, míg emléket is eltörölte a régi municipiumoknak; mert a szűkebb és tágabb értelemben vett parlamentáris jogok gyakorlata a megyékből az országos önkormányzat hatáskörébe ment át; nem maradván egyéb fenn a megyéknek, mint a helyi önkormányzat joga.

Ám gyakorolja a megye ezen szép és magasztos hatáskörben hazafias hivatását: alkotmányos fogalmak szerint az egységes magyar állam kiépítésének minden időben számottevő és fontos tényezőjeként szerepel.

Oly nagy kérdéseknél azonban, mint a vármegyék és városok szervezése, sohasem téveszthető szem elől egy közös, nagy cél, tudniillik a nemzet egyetemének közérdeke; melynek alkotmányos fogalmak szerint egyedül hivatott egyik főtényezője a képviseleti alapon nyugvó parlament. Nem képzelhető tehát, hogy akár a megye, akár a szab. kir. város, mint municipium útját állhassa az országos önkormányzat köztevékenységének. Ellenkezőleg, múlhatatlanul megkívántatik, hogy az országos- és helyi önkormányzat a lehető legjobban harmóniában álljon, mert csak így válhatik mindkettő a polgári szabadság legbiztosabb palládiumává.

Az egyéni szabadság és községi önkormányzat; a megyei és városi önkormányzat, és betetőzésül az országos önkormányzat: ez azon hármasság halom, melyen az 1848. évi törvények intenciójának megfelelően a konszolidált magyar állam felépülhet és virágozhat.

Kétséget sem szenved, hogy a nagy cél elérésében mindhárom tényezőnek törvényes mód és alkalom nyújtandó a közös cél eléréséhez; vagyis legelső tagozatban úgy a városok, valamint a községek intellektuális erejüknek megfelelően oly autonóm joggal ruházandók fel, melynek segítségével egyéni tevékenységüket saját jóval-

tuk és az ország közjavanak előmozdítására irányulólag minél szabadabban kifejthessék és erejük kifejtésében felesleges gyámkodással ne korlátoztassanak.

Lényeges fogyatkozása az 1848. évi XXIII. t. c-nek éppen az, hogy míg egyrésről csak a szab. kir. városokról rendelkezik, addig ezek felosztása tekintetében a 4. §-ban a kis-, közép- és nagy városok három kategóriájának megállapításánál csupán a lakosság számát veszi irányadóul és nem vet ügyet arra, hogy a városok minősítésénél van még egy nagyon fontos és figyelemre méltó tekintet, tudniillik azok lakosságának intellektuális ereje.

Még egy megjegyzésünk van ezen törvényre. – Benne mintegy elmosódni látjuk a »polgári« jelleget és minősítést; holott ezt, mint régi hagyományt nemcsak Európa összes államainak törvényalkotásai híven megőrizték, hanem a köznemesség jelentőségének és szereplésének letűntével mintegy önként adódó kötelesség lett volna különös súlyt fektetni a városok »polgáira;« kik most már természetszerűleg hivatva lettek, mint a nemzet intellektuális erejét képviselő nagy osztály, helyébe lépni a már csak történeti emlékké vált egykori közép-nemesség hatalmas osztályának!

Távol áll tőlünk, hogy a hajdani rendi vármegye művelt és hatalmas nemesi osztályát kicsinyleni akarnók; de tény az, hogy a rendi alkotmány megszűntével ez a hatalmas osztály elveszte jelentőségének súlyát és tevékenysége a megyei önkormányzat helyi vonatkozású tevékenységére zsugorodott; s mint a megye nagy területén szétszórtan gazdálkodó elem bizonyára nem lejthet ki távolról sem oly működést a kulturális és közgazdasági téren, mint aminő természetszerű alkalmá van ezen fontos feladatok megvalósításában a városokban együtt lakó polgároknak.

Nem kutatjuk okát, hogy az 1848. évi XXIII. t. c. miért fektet oly kevés súlyt a hagyományos »polgár« elnevezésre; de látni fogjuk a későbbi törvény alkotásokban, hogy a városok »polgárai« teljesen eltűnnek és még emléküket sem őrzi a köteles kegyelet!

Az országbírói értekezlet.

Az 1861. évben megtartott országbírói értekezlet által javaslatba hozott ideiglenes szabályok II. részének 36. §-a a városi bíróságokról intézkedvén, a következő rendelkezéseket tartalmazza: »Szab. kir. városokban és rendezett tanácsú mezővárosokban a sommás szóbeli perek bírója a bíró, két tanácsos hozzájárulásával; a rendes perekben pedig a városi törvényszék. A városi tanácsnok s illetőleg a városi bírónak illetősége kihat a város határában létező minden egyénre és javakra külömbiség nélkül, egyedül kivétel alá csak a megyék székházai esnek.«

Az 1869. évi IV. t. c. a bírói hatalom gyakorlásáról

Az emberi társadalom fejlődésének kezdetleges stádiumában sem nélkülözhető az igazságszolgáltatásnak szabályozása. Úgy az általános, valamint a magánérdek védelemre szorul; s míg a büntető jogszolgáltatás a megsértett közérdek nevében igazságos megtorlást követel, addig a magánjog megzavart rendje, ennek helyre állítását követeli.

Természetes tehát, hogy míg a törvénykezés terén a római jogforrások alapján Európaszerte óriási haladást tapasztalunk, addig a közigazgatás tere kietlen és meddő marad; különösen hazánkban, hol a rendi alkot-

mány partikuláris céljai állták útját annak, hogy a társadalom egész vonalán lelkesülő vágy támadjon és érvényesüljön a polgári szabadság kivívásáért.

Az osztályérdek nyúgei közt tespedő közigazgatás annál kevésbé válhatott a közszabadság eszméjének megvalósító tényezőjévé, mert a nemesekre nézve a megyei önkormányzat köztevékenységének súlya a törvénykezési feladat teljesítésére esett; a városi polgárookra ugyanezt látjuk megvalósítva azok helyi szervezetében; míg a községek jobbágy lakóinak bíróságai az uriszékek valának.

A törvénykezés és közigazgatás kettős feladata közül tehát természetesen több szakavatottság jelentkezik a törvénykezési ügyek ellátásában s a közigazgatási funkciókat a közös szervezet nemcsak messze túlszárnyalja, hanem úgyszólván elnyomja.

A városi közelet erőteljes fejlődésének akadályául ismerte fel ezen kettős funkciót Oroszországban Nagy Katalin császárnő, ki az 1775. évi november hó 7-ik napján életbeléptetett törvényével kimondta, hogy a városok közigazgatásától az igazságszolgáltatás elválasztassék.

Ezen sarkalatos elv van kimondva az 1843. évi városok rendezéséről szóló törvényjavaslat 326. §-ában is, mely ekként rendelkezik: »A bíraskodás minden városban a közigazgatástól egészen elválasztandó.«

Majdnem egy század kellett tehát ahhoz, hogy az autokrata Oroszország példáját követve kifejezetten az igazságszolgáltatás érdekében megalkottassék »a bírói hatalom gyakorlatáról« szóló 1869. évi IV. t.-c, melynek 1. §-a kimondja, hogy: »Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik.«

E ketté választásnak törvényen alapuló ténye vezette

tehát egyrészt Magyarország igazságszolgáltatását európai színvonalra; másrészt pedig a közigazgatás önállósítása folytán a felszabadult erők teljességüknek egész súlyát kizárólag a helyi önkormányzat teendőinek ellátására fordíthatták.

Az 1869. évi IV. t. c. tehát nagy forduló pontot képez Magyarország jogi életében.

Az 1870. évi XLII. t. c. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

Ezen törvénycikkely a vármegyéket, a székelyszékeket, Jászkun, Hajdú és nagy-kikindai kerületet, Kővár, Fogaras és Naszód vidékét, *a szepesi XVI. városokat és a szabad királyi, valamint a 88. §-ban elősorolt városokat*, mint önálló törvényhatóságokat azon joggal ruházza fel, mely szerint jövőre is gyakorolni fogják:

- a) az önkormányzatot,
- b) az állami közigazgatás közvetítését,
- c) ezeken felül a törvényhatóságok egyéb közérdekű, sőt *országos ügyekkel is foglalkozhatnak*, azokat megvitathatják, azokra nézve *megállapodásaikat* kifejezhetik, egymással és a kormányval közölhetik s kérvény alakjában a képviselőházhhoz közvetlenül felterjeszhetik.

Buda és Pest városok beligazgatási szervezéséről azonban külön törvény rendezkezik.

Önkormányzati jogánál fogva a törvényhatóság saját belügyeiben önállólag intézkedik, határoz és szabályrendeleteket (statútumokat) alkot, határozatait és szabályrendeleteit saját közegei által hajtja végre; tisztviselőit választja; az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja, s a fedezetről gondoskodik; a kormányval közvetlen érintkezik.

Határozat, mely:

- a) a költségvetés megállapítására,
- b) ingatlan vagyon elidegenítésére, vagy ingatlan vagyon szerzésére,
- c) kölcsönvételekre,
- d) a helybenhagyott költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések kötésére, vagy felbontására és közművek emelésére,
- e) új hivatalok rendszeresítésére, vagy a fenállók megszüntetésére vonatkozik, és általában minden határozat, melyre nézve a törvény felsőbb megerősítést rendel: csak miniszteri jóváhagyás után hajthatók végre.

Ha a kormány a felterjesztéstől számítandó 40 nap alatt egyáltalában nem nyilatkozik, a felterjesztett határozatok helybenhagyottaknak tekintetnek és végrehajthatók.

Szabályrendeleteket a törvényhatóság csak önkormányzati hatáskörének korlátai között alkothat.

A szabályrendeletek a törvénynyel, a kormánynak hatályban levő szabályrendeleteivel nem ellenkezhetnek, a községek, (faluk, mezővárosok) önkormányzati jogait nem sérthetik és csak a szabályszerű kihirdetéstől számítandó 30 nap után hajthatnak végre.

A szabályrendelet, ha csupán helyi érdekű, a törvényhatóság területén, ha közérdekű: az egész országban kihirdetendő.

Szabályrendeletek ellen az érdekeltek a szabályszerű kihirdetéstől 30 nap alatt az illető miniszterhez folyamodhatnak.

A közgyűlések számát és idejét a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg, de minden tavasszal a múlt évi számadások megvizsgálása, és minden ősszel a jövő évi költségvetés megállapítása végett közgyűlést kell tartani.

Rendkívüli közgyűlés a körülményekhez képest bármennyiszer tartható.

A közgyűlés hatásköréhez a következő ügyek tartoznak:

- a) szabályrendeletek alkotása;
- b) a választókerületek alakítása;
- c) a törvényhatósági közlekedési vonalak, közművek, építkezések s a munka feletti intézkedés;
- d) kölcsönvételek;
- e) törzsvagyon szerzése, vagy elidegenítése;
- f) költségvetési előirányzat megállapítása s a zárszámadások megvizsgálása;
- g) a tisztviselők, az igazoló és bíráló választmány s egyes küldöttségek választása s a főispán által felfüggesztett polgármester helyettesítése (53. §. *f* pont) valamint egyéb, időközben főispánilag történt helyettesítések feletti intézkedés a jelen törvény 54. és 55. §. meghatározott esetek kivételével;
- h) tisztviselőknek ellenőrzése, felelősség alóli felmentése, felfüggesztése, vagy ellenök a tiszti vizsgálat elrendelése;
- i) a tisztviselők, a segéd- és kezelő személyzet s a szolgák fizetésének szabályozása, felemelése vagy leszállítása;
- k) új hivatalok és állomások felállítása vagy a régiéek megszüntetése.
- i) a törvényhatóságok kezelése, vagy felügyelet alatt álló pénztárak megvizsgálása s erre vonatkozó jelentés;
- n) kérelmezési és levelezési jog gyakorlása;
- ó) indítványok tárgyalása;
- p) felirati jog gyakorlása;
- q) mindazon ügyek, melyeket ezen, vagy más tör-

vény, avagy a törvényhatóság szabályrendelete a közgyűléshez utasít.

A közgyűlést az elnök nyitja meg és zárja be.

Szavazás előtt a kérdés megállapításához szólni a tagoknak jogában áll.

A szavazatok a szólók szerint vétetnek számba, de tíz tag kívánatára az elnök a névszerinti szavazást elrendelni köteles.

A közgyűlésen a jelenlevők határoznak.

A következő városok: Kecskemét, Nagyvárad, Versetz, Zilah, Gölnicbánya, Abrudbánya, Vízakna, Vajdahunyad, Kézdi-Vásárhely, Hátszeg, Sepsi-Szent-György, Székely-Udvarhely, Bereck, Csik-Szereda, Ilyefalva, Oláhfalva, Szász-Régen és Fogaras a jelen törvény értelmében szervezkedett törvényhatóságokká alakulnak át.

Törvényhatósági joggal felruházott városok a belügyminiszter engedélyével rendezett tanácsú városokká, vagy nagyközségekké alakulhatnak át.

Ha az átalakulást a város lakosságának azon része kívánja, mely együttesen a városi összes egyenes államadónak legalább felét fizeti, az átalakulás meg nem tagadható. A belügyminiszter minden átalakulást az országgyűlésnek bejelenteni s országszerte körözni tartozik.

Az 1876. évi VI. törvénycikk a közigazgatási bizottságról.

A törvényhatóságok kebelében a jelen törvény által megszabott módon és hatáskörrel közigazgatási bizottság állítatik fel.

A közigazgatási bizottság tagjai: a főispán, a polgármester, a főjegyző, a tiszti ügyész, az árvaszék

elnöke, illetőleg a hol külön elnök nincsen, a közgyűlés által kijelölendő tagja, a főorvos, a kir. adófelügyelő, (pénzügyigazgató) a kir. államépítészeti hivatalnak a törvényhatóságban levő első hivatalnoka, a tanfelügyelő, a kir. ügyész, a posta- és távirdai kerület igazgatója.

A törvényhatósági közgyűlésnek tíz választott tagja.

A bizottság elnöke a főispán, akadályoztatása esetében a polgármester, jegyzője a törvényhatóság főjegyzője, ki magát akadályoztatása esetén a törvényhatóság valamelyik aljegyzője által helyettesítheti s az aljegyzőket segédül maga mellé venni különben is jogosítva van.

Bármelyik esetben alkalmaztatik ily módon az aljegyző, szavazattal nem bír.

A bizottságnak hivatalnok és tisztviselő tagjai a szakukhoz tartozó ügyekben, mint előadók működnek.

A törvényhatósági közigazgatás körébe tartozó ügyekben előadó rendszerint a polgármester, de midőn neki az elnöki teendőket kell teljesíteni, vagy bármely más okon akadályozza van, a főjegyző.

Ezen esetben a jegyzőkönyvet a főjegyző által segédül vett aljegyző vezeti.

Oly törvényhatóságokban, melyekben a városokat illetőleg a közigazgatási ügyek a tanácsnokok között szakszerint felosztva vannak, a polgármester az egyes ügyek előadása végett a szakok előadóit a bizottság üléseibe berendelheti, az így berendelt szakelőadók azonban szavazattal nem bírnak.

A bizottság hatásköre háromféle:

a) intézkedik mindazon közigazgatási ügyekben, melyeket ezen és más törvény hozzá utal át;

b) a fegyelmi hatóságot gyakorolja az ezen vagy más törvényben kijelölt esetekben;

c) határoz azon felebbezési ügyekben, a melyek ezen törvény vagy más törvény által hatáskörébe utaltatnak.

Rendes üléseit minden hó első felében tartja.

A közigazgatási ágak jelenlevő főnökei, illetőleg képviselői minden havi rendes ülésben részletes jelentést tesznek a saját hatáskörükhöz tartozó közigazgatási ág állapotáról, a netán felmerülő nehézségek, akadályok és összeütközéseikről.

Ugyanekkor a bizottság többi tagjai is megtehetik az általuk tapasztaltak folytán észrevételeiket.

Városokban a bizottság ügyrendjében több rendes ülés tartását is rendszeresítheti.

A rendkívüli ülést rendszeren a főispán, akadályoztatása esetében a polgármester hívja össze.

Az 1883. évi I. törvénycikk a köztisztviselők minősítéséről.

Állami vagy köztörvényhatósági tisztségre (hová a rendezett tanácsú városok polgármesterei is számítandók) csak az nevezhető ki, illetőleg csak az választható meg s a kinevezés csak arra nézve tekinthető véglegesnek, a választás pedig érvényesnek, ki:

a) magyar állampolgár (1879. L. t. c.)

b) gondnokság, csőd alatt nem áll, büntett, vagy vétség miatt vád alá helyezve vagy általában szabadságvesztés büntetése alatt nincs, nyereségvágyból eredett büntett vagy vétség miatt elítélve nem volt, hivatalvesztésre szóló ítélet hatálya alatt nem áll, s erkölcsi tekintetben alapos kifogás alá nem esik.

c) kimutatja, hogy azon képzettséggel bír, melyet a jelen törvény a szolgálat azon nemére nézve, melyre kineveztetni vagy megválasztatni kivan, megállapít.

Közigazgatási szakban:

a) ügyvédi oklevél, vagy

b) államtudományi, vagy

c) jogtudományi tudorság, vagy végre

d) legalább a jogi négy évi tanfolyamnak a fenálló szabályok szerint való bevégzésére és az államtudományi államvizsgának sikeres letétele.

A 3. §-ban körülírt képzettség kimutatása megkívántatik:

törvényhatósági joggal felruházott városoknál a polgármesterek, rendőrkapitányok és jegyzőktől; rendezett tanácsú városoknál a polgármesterektől;

a tiszti ügyészekről általában az ügyvédi vizsgának a törvényhatósági árvaszéki elnöktől és ülnöktől pedig az államtudományi államvizsga helyett a jogtudományi államvizsgának sikeres letétele és igazolása kívántatik meg.

Rendezett tanácsú városok orvosaira nézve az orvos-tudori oklevél és két évi orvosi gyakorlat kimutatása szükséges.

Törvényhatósági joggal felruházott városoknál, műszaki teendőkre alkalmazandó egyénekre nézve, a képzettség valamely műegyetem tanulmányainak szabályszerű bevégzése s ennek alapján a királyi Józsefműegyetemről nyert, vagy az által honosított oklevél.

A városi köztörvényhatóságok levéltárainál alkalmazott fő- és allevéltárosoktól minimumként az országos levéltári kezelő tisztviselőkre megállapított képzettség s különösen a latin nyelvnek olyatén ismerete kívántatik, hogy az illető levéltári tisztviselő bármely latin könyvet értsen, s a nyelv alaktanát is annyira bírja, hogy a közéletben divatozott nem paleographiai rövidítéseket kiegészíteni, s így bármely latin iratot hiba nélkül leírni képes legyen.

Az előzetes szakvizsgálat az országos levéltárnál a kezelőszakra felállított vizsgáló-bizottság előtt teendők le.

A törvényhatósági joggal felruházott városoknál alkalmazott számvevőségi és ellenőrző tisztviselőtől a főgymnasiumi vagy főreáltanodai tanulmányok bevégezése és érettségi vizsgálat vagy ezen középtanodákkal egyenrendű kereskedelmi iskola vagy megfelelő katonai tanfolyam bevégezése, továbbá az államszámviteltani vizsga letétele kívántatik meg. Erdő- és bánya-számvvevőségi tisztviselő csak az lehet, ki a selmeci akadémiát végezte s az ott előírt vizsgákat letette.

Az államszámviteltani vizsga a hivatalba lépés után is letehető; de a kinevezés vagy a választás a vizsga letételéig véglegesnek nem tekintetik s az illető előléptetésben nem részesülhet. Aki pedig kineveztetése, vagy a választás után két év alatt e vizsgát le nem tette, hivatalát veszti.

Az 1886. évi XXL törvénycikk a törvényhatóságokról.

Az alább felsorolt törvényhatósági joggal felruházott városok törvénybe iktattatnak: 1. Arad szab. kir. város, 2. Baja t. h. város, 3. Debrecen sz. kir. város, 4. Győr sz. kir. város, 5. Hódmező-Vásárhely t. h. város, 6. Kassa sz. kir. város, 7. Kecskemét t. b. város, 8. Kolozsvár sz. kir. város, 9. Komárom sz. kir. város, 10. Marosvásárhely szab. kir. város, 11. Nagy-Várad t. h. város, 12. Pancsova t. h. város, 13. Pécs szab. kir. város, 14. Pozsony szab. kir. város, 15. Selmec- és Bélabánya szab. kir. városok, 16. Sopron sz. kir. város, 17. Szabadka sz. kir. város, 18. Szatmár-Németi sz. kir. város, 19. Szeged sz. kir. város, 20. Székesfehérvár szab. kir. város,

21. Temesvár sz. kir. város, 22. Újvidék sz. kir. város,
23. Versec t. h. város, 24. Zombor sz. kir. város.

A gyámhatóságot a törvényhatóságok az 1887. XX., az 1885. évi VI. és 1886. évi VII. törvénycikkek értelmében gyakorolják.

A rendezett tanácsú városok gyámhatóságáról ugyanazon törvény rendelkezik.

A törvényhatósági joggal bíró városok házi adója, az egyenes államadók, u. m. földadó, házadó, keresetadó, nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, bányaadó, tőkeamat és járadékadó után százalékokban vettetik ki. Egyebekben a törvényhatósági joggal felruházott városok háztartási ügyére nézve a *községi törvény rendelkezései irányadók.*

A törvényhatóság a jövő évi költségvetést az őszi rendes közgyűlésen oly időben állapítja meg, hogy az október 31-éig a belügyminiszterhez felterjesztethessék.

A számadás a városi törvényhatóságokban a községi törvény 109. és 141. §§-ai értelmében szerkesztendő; a tavaszi közgyűlésen vizsgáltatik meg s 15 nap alatt felülvizsgálat végett a belügyminiszterhez terjesztetik fel.

A bizottságok felerészben a törvényhatóság területén legtöbb egyenes államadót fizető állampolgárokból, hason felerészben pedig a választó közönség választottjaiból áll.

Ezeken kívül a közgyűlésen üléssel és szavazattal bírnak még, a jelen törvény 51. §-ában felsorolt tisztviselek.

Bizottsági tag nem lehet:

- a) aki nem magyar állampolgár (1879. L. t.-c);
- b) aki 24 évét még be nem töltötte, vagy a kinek kiskorúsága meghosszabbított;
- c) aki gondnokság alatt áll;

d) aki írni és olvasni nem tud;

e) aki a törvényhatóság területén legalább 2 év óta nem bír valamely ingatlant, vagy ugyanannyi idő óta nem lakik és adót nem fizet;

f) aki nem bír azon szellemi és anyagi kellékekkel melyek a képviselőválasztási állandó névjegyzékbe való felvételre jogosítanak. Az adónak meg nem fizetése, vagy maga azon körülmény azonban, hogy a képviselőválasztási állandó névjegyzékből kimaradt, a bizottsági tagsági jog gyakorlását nem akadályozza;

g) aki csőd alatt áll;

h) aki oly büntett vagy vétség miatt van jogerejüleg vád alá helyezve, a melyre a büntető törvénykönyv a hivatalvesztést vagy a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését állapítja meg; továbbá, aki fegyház, börtön, vagy három hónapot meghaladó fogházbüntetésre avagy a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére szóló ítélet hatálya alatt áll; végre aki nyereségvágyból elkövetett büntett vagy vétség miatt jogerejüleg elítélve lett.

A legtöbb adót fizetők névjegyzékét az adóhivatalok hivatalos kimutatásai alapján minden évben a törvényhatóság igazoló választmánya állítja össze, illetőleg igazítja ki.

Választható mindaz, a kire nézve a 23. §-ban felsorolt kizárási okok fenn nem forognak.

Választó a törvényhatóság mindazon lakosa, aki az országgyűlési képviselő-választásra jogosultnak azon évre érvényes állandó névjegyzékébe felvétellett.

Ezen névjegyzékből az egyes választókerület választóit külön-külön betűrendben az igazoló választmány állítja össze.

A bizottság választás alá eső tagjai 5 évenként 10 évre választatnak.

Városi törvényhatóságokban a főispán, akadályoztatása esetében a polgármester elnököl a közgyűlésen. Azt, hogy a főispán és polgármester egyidejű akadályoztatása esetében ki elnököljön a közgyűlésen, a városi törvényhatóságok a belügyminiszter jóváhagyása mellett szabályrendelettel állapítják meg.

A szavazatok a szőlők vétetnek számba, de ha az elnök vagy 10 bizottsági tag kívánja, a kérdés felállítás és ülvemaradás útján szavazással döntenek el; azon esetben pedig, midőn valamely törvény különösen rendel, vagy 20 tag írásban beadott kívánatára, az elnök a névszerinti szavazást elrendelni tartozik.

Az elnök rendszerint nem szavaz, de szavazat egyenlőség esetében az ő szava dönt.

A közgyűlésen a jelenlevők határoznak.

A ki a törvényhatóság közjavadalmait bérlő vagy vele szerződési viszonyban vagy perben áll, a törvényhatóság közjavadalmaira vonatkozó vagy a szerződési viszonyból eredő ügyek fölötti tárgyalásban részt nem vehet, sem a határozat hozatalához szavazatával nem járulhat.

A közgyűlésen üléssel és szavazattal bírnak, habár nem volnának is tagjai a bizottságnak, városi törvényhatóságokban a polgármester, fő- és aljegyzők, rendőrkapitány, tanácsnokok, tiszt, fő- és alügyészek, árvaszéki elnök és ülnökök, főorvos, főmérnök, pénztárnokok, számvevők, közgyám és levéltárnokok.

E joggal azonban a tisztviselők akkor, a midőn saját tényükről van szó, nem élhetnek.

A többi tisztviselők általában és a tiszteletbeli tisztviselők is, a közgyűlésen felszólalhatnak, s ha felhívottnak, felszólalni kötelesek is, de szavazattal csak azon esetben bírnak, ha egyébként bizottsági tagok.

A ki a tanácskozás méltóságát vagy a gyűlés tag-

jait sértő kifejezéssel illeti, s azt rögtön vissza nem vonja, valamint a ki a tanácskozást megintés és ezt követő rendreutasítás után is tartósan zavarja, még azon ülés folyama alatt széksértési kereset alá vonhatik, s a gyűlés által, a felebbezés kizárásával 100 frtig terjedhető s közigazgatási utón behajtható birsággal büntetethetik, fennmaradván a büntető törvények súlya alá eső cselekményekre nézve a későbbi megtorlás joga.

A közgyűlésről vezetett jegyzőkönyvek rendszerint a másnapi gyűlésben a közgyűlés által, az utolsó napi ülésről vezetett jegyzőkönyvek pedig 3 nap alatt, vagy az erre kitűzött hitelesítő közgyűlésben, vagy az e célra a közgyűlés által megbízott küldöttség által hitelesíttetnek.

A hitelesítés helye, napja és órája az utolsó napi ülésben kihirdetendő, s a hitelesítés nyilvánosan esz-
közlendő.

A közgyűlési jegyzőkönyvek hiteles másolatai a belügyminiszterhez a hitelesítéstől 30 nap alatt, egyes jegyzőkönyvek pedig egy vagy másik miniszter kívánata, rögtön felterjesztendők.

A főispán a végrehajtó hatalom képviselője, s mint ilyen:

A) a törvényhatóság területén, a törvénykezési közegek kivételével ott működő összes állami közegeket illetőleg:

azok eljárására vonatkozólag az illetékes miniszterekhez jelentéseket tehet, és annak felszólítására azt tenni köteles is, mely végből a törvénykezési közegek kivételével bármely állami közegtől egyes konkrét esetekre vonatkozólag felvilágosításokat kívánni van jogosítva, ha a vezetése alatt levő törvényhatóság területén ezen közegeknél az előléptetés vagy új kinevezés esete.

fordul elő, jogosítva van ajánlatot tenni, ha pedig fontosabb állomások betöltéséről van szó, a főispán a vezetése alatt levő törvényhatóság területére kineveztetni vagy ott előléptetni szándékolt egyénre nézve az illető miniszter által meg is hallgattatik, a midőn „netán lenforgó észrevételeit 8 nap alatt előterjeszteni köteles.

Melyek tekintendők ily fontosabb állomásoknak: a minisztérium rendeletileg állapítja meg.

B) törvényhatósági közigazgatást illetőleg: ellenőrzi a törvényhatósági önkormányzatot és öröködik a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett, e végből:

a) városi törvényhatóságokban évenként legalább kétszer számonkérő széklet tart. A számonkérő széklet tagjai a főispánon kívül városi törvényhatóságokban a polgármester, főjegyző, tiszti ügyész, tanácsnokok és a közgyűlés által e célra évenként választandó két bizottsági tag. A főispán a számonkérő széklet eredményéhez képest szükséges intézkedéseket megteszi, a tapasztalatról és kiadott rendeleteiről, a jegyzőkönyv másolata és tevékenységi kimutatás felterjesztése mellett, a belügyminiszterhez 8 nap alatt jelentést tesz, a jegyzőkönyvet pedig a legközelebbi közgyűlés elé terjeszti.

b) megvizsgálja legalább egyszer évenként, a tisztviselők eljárását és ügykezelését a helyszínén, s megtekinti, a hányszor jónak látja, a polgármesterhez érkezett kormány- és felsőbb hatósági rendeleteket s más beadványokat, valamint az azok alapján tett intézkedéseket; és a tapasztalatokhoz képest észrevételeit megtéve, ezen §. *i)* pontjában meghatározott módon rendelkezik;

c) a fegyelmi törvény értelmében a hanyag vagy vétkes tisztviselő ellen, amennyiben az nem tagja a

közigazgatási bizottságnak, vizsgálatot rendelhet el, s azt felfüggesztheti hivatalától;

d) a felfüggesztett tisztviselőket a polgármester kivételével ideiglenesen másokkal helyettesíti;

e) indokolt felterjesztést tesz a kormánynak, ha a polgármester valamely kormányrendeletet végrehajthatónak nem vél (68. §. *c)* pont és 73. § *d)* pont), mely felterjesztéshez a polgármester nyilatkozata is csatolandó;

f) a kijelölés jogát a választás útján betöltendő tiszti állások betöltésénél, valamint a hivatalától felfüggesztett polgármester helyettesítésénél a 82. §. értelmében gyakorolja;

g) kinevezi a 80. §-ben megnevezett s a mutakozó szükséghez képest a tiszteletbeli tisztviselőket;

h) az illető miniszter felhívására, vagy saját hatáskörében a jelen §-ban körülirt ellenőrzési és felügyeleti körön felül a polgármesterhez s általa a törvényhatósági közegekhez rendeleteket bocsáthat ki, jelentéseket pedig mindenkitől közvetlenül is kívánhat.

Ha a polgármesternek a főispáni rendelet végrehajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán útján a belügyminiszterhez előterjesztéssel élhet, mely előterjesztést a főispán további 24 óra alatt indokolt jelentés kíséretében felterjeszteni köteles;

l) gyakorolja mindazon jogokat és teljesíti mindazon kötelességeket, melyeket valamely törvény a főispánra ruház.

A főispán ezen hivatalánál fogva közvetlenül a miniszternek van alárendelve, tiszti díjja a törvényhatóság kiterjedése és népessége arányához képest a minisztertanácsosi rangosztály két fokozata, egyéb járandósága és így amennyiben természetbeni lakása nincsen, szállásbére is ugyanazon rangosztály szerint állapítatik meg.

Ha a törvényhatóság vagy polgármester a törvényben kötelességét megszegi, vagy pontosan nem teljesíti, a minisztérium felhatalmazhatja a főispánt, hogy a törvényhatóság mindazon tisztviselőivel és közegeivel, kikre a végre nem hajtott rendelet végrehajtásánál szüksége van, közvetlenül rendelkezessék.

Városi törvényhatóságok első tisztviselője a polgármester, ki mint ilyen:

a) elnöke a tanácsnak;

b) intézkedik azon ügyekben, mely a törvény vagy szabályrendeletek értelmében a polgármester hatásköréhez tartoznak;

c) átveszi a városhoz érkezett kormányrendeleteket, leveleket, jelentéseket, folyamodványokat, pénz- és értéküldeményeket;

d) végrehajtja a kormány rendeleteit, ha azonban valamely rendeletet törvénybe ütközőnek, vagy a helyi viszonyok között károsnak vagy éppen kivihetetlennek vél: a főispánnak legfeljebb 24 óra alatt jelentést tesz (57. §. e) pont), s távollétében felír az illető miniszterhez.

Ha a miniszter a felirat ellenében továbbra is fenntartaná rendeletét és a polgármester a miniszteri leirat után se érezné magát a rendelet végrehajtására kötelezettnek: a főispánnak azonnal jelentést tesz, s ennek rendeletére vagy ha távol van, annak nevében a rendkívüli közgyűlést harmadnapra összehívja s a rendeletet a közgyűlés elé terjeszti, mely azt rögtön felvenni és tárgyalni köteles;

e) végrehajtja a kormány azon rendeleteit, melyek a 19. § szerint azonnal és feltétlenül végrehajtandók, s eljárásáról a végrehajtás után a legközelebbi közgyűlésnek jelentést tesz;

f) foganatosítja a főispánnak az 57. § i) pontja

alapján kiadott utasításait, ha azonban a polgármesternek azok végrehajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán útján a belügyminiszterhez előterjesztéssel élhet, melyet a főispán további 24 óra alatt felterjeszteni köteles;

g) aláírja sajátkezűleg a törvényhatóság nevében kiállított okmányokat, leveleket és felterjesztéseket:

h) öröködik, hogy a kormányrendelet ellen intézett felirat 3 nap alatt felterjesztessék (19. §);

i) őre a törvényhatóság pecsétjének;

k) rendelkezik a város tisztviselőivel, a segéd- és kezelő személyzettől, s ha hivatalos kötelességeinek teljesítésében, vagy valamely hivatalos megbízásban egyik vagy másik pontosan el nem jár, a teendők teljesítésével más tisztviselőt biz meg, s azt a házi pénztárból a hanyag tisztviselő fizetésére utalványozott napidíjakkal látja el;

l) a főjegyző, a tiszti ügyész, árvaszéki elnök, rendőrkapitány, főorvos és tanácsnokok kivételével a tisztviselőkkel, valamint a segéd- és kezelő személyzet tagjaival szemben, szolgálati engedetlenség és kisebb fokú hanyagság esetében az illetők meghallgatásával, de a felebbezés kizárásával, annyiszor, amennyiszor rendbüntetést alkalmazhat, mely áll: tisztviselőknél 10 forintig, a segéd- és kezelő személyzet tagjainál 5 forintig terjedhető és a törvényhatósági nyugdíj alapra fordítandó pénzbüntetésben, fenmaradván a fegyelmi törvények súlya alá eső vétségekre nézve a későbbi felelősségre vonás joga;

m) felfogadja és elbocsátja a törvényhatósági szolgákat, kik különös tekintettel a kiszolgált katonákra és honvédekre, illetőleg az 1873. II. t.-c. rendelkezéseire is, ha híven teljesítik kötelességeiket, élethossziglan alkalmazhatnak;

n) a törvényhatósági bizottságnak és a főispánnak

minden rendes közgyűlésen intézkedéseiről és a törvényhatóság állapotáról tüzetes jelentést tesz, ezen kívül a főispánnak annyiszor-amennyiszor egyes ügyekre vonatkozólag és a vett utasítások mikép lett foganatosításáról esetről-esetre részletes jelentést tesz;

o) intézkedik a közgyűlési tárgyakra a tanács által előkészítéséről és az egyes ügydarabok teljes felszereléséről;

p) eljár mindazon ügyekben, melyeket egyik vagy másik törvény a polgármesterre ruház.

Egyesek a polgármesternek sérelmes határozatai ellen, a kézbesítéstől számított nyolc nap alatt felebbezéssel élhetnek.

A tanács a városi törvényhatóság végrehajtó közege egyes állami közigazgatás, mint az önkormányzat körében; egyszersmind önálló közigazgatási hatóság mindazon ügyekben, a melyek a törvényeknek vagy szabályrendeletek szerint első- vagy másodfokban illetékességéhez tartoznak, és a melyek sem a közgyűlésnek, sem más hatóságnak fentartva nincsenek.

Ezenkívül a tanács vezeti s intézi a város gazdasági ügyeit a közgyűlés határozataihoz képest, azoknak keretében gondoskodik a város közvagyonának és jövedelmeinek fentartásáról s hasznosításáról, ezeknek nyilvántartásáról és a városi pénztárak, valamint a városi törvényhatóság felügyelete alatt levő alapok szabályszerű kezeléséről, az ezekre vonatkozó számadások elkészítéséről és megvizsgálásáról; továbbá utalványoz a házi pénztárra a számvevőség meghallgatása mellett a költségeloirányzat korlátai között és végre előkészíti esetleg az illető szakbizottságok közreműködése mellett a 47. § *a), b), c), d), e), f), i), k)* pontjai alatt elősorolt ügyeknek,

valamint általában az önkormányzat és városi gazdaság fontosabb ügyeinek közgyűlési tárgyalását.

A tanács határozatai közigazgatási ügyekben közvetlenül az illető miniszterhez vagy közigazgatási bizottsághoz, a város javadalmait, vagyonát és gazdaságát érdeklő ügyekben pedig a közgyűléshez s onnan a belügyminiszterhez a kézbesítéstől számított 15 nap alatt felelbezhettek.

A felelbezés a tanácshoz adandó be, s a tanács köteles ezt 8 nap alatt a felsőbb hatósághoz, illetőleg a legközelebbi közgyűléshez betérjeszteni.

A városi tanács áll: a polgármesterből, a rendőrkapitányból, tanácsnokokból, főjegyzőből és főügyészből, a rendőrkapitány azonban az általa hozott s a tanácshoz felelbeztetett határozatok felülbírálásában, valamint a város pénzügyeit, javadalmait, vagyonát és gazdaságát érdeklő ügyek elintézésében részt nem vehet.

A tanács felhívására a városi törvényhatóság bármelyik tisztviselője köteles a tanácsülésben megjelenni s a szükséges felvilágosítást megadni; viszont köteles a tanács, midőn valamely szaktárgy szakmájához tartozó fontosabb ügyek tárgyalandók, az illető szakközegeket a tanácsülésbe, a mondott célból meghívni.

Érvényes határozat hozatalára az elnökön kívül legalább két tanácstag jelenléte szükséges; szavazat egyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

Érdemleges határozatot nem igénylő folyó vagy közbeneső intézkedéseket a tanácsülésen kívül, az illető előadó tanácstag és a polgármester vagy helyettese egyetértőleg s együttes felelősségük mellett tehetnek a tanács nevében.

Különben a törvényhatósági joggal felruházott városok azon szervezetet, mely által saját belügyeiket

ellátni s a városi önkormányzatot gyakorolni kívánják, s ebből folyólag a tanácsnak s az egyes tisztviselőknek közöttük a rendőrkapitánynak, az önkormányzatra vonatkozó hatáskörét, szakbizottságok szervezetét a tisztikar, a segéd-, kezelő-, rendőr- és szolgaszemélyzet létszámát és fizetését úgy szintén az egyes tisztviselők által az önkormányzat körében hozott határozatokra nézve a felelősség módját, a helyi viszonyokhoz képest a jelen törvény korlátai között a belügyminiszter által helybenhagyandó szabályrendelettel maguk állapítják meg.

Ugyanazon törvényhatóságnál (házi vagy gyámi) pénztárnoki, ellenőri, könyvelői és számvevői állomásra nem alkalmazhatók, kik egymással egyenes fel- vagy lemenő rokonságban, vagy harmadízíglen oldalrokonságban, vagy másodízíglen sógorságban, továbbá fogadott szülei vagy gyermeki viszonyban állanak.

A tisztviselők a 80. §-ban felsorolt kivételekkel, a törvényhatósági bizottsági közgyűlés által és hat évre választatnak.

A törvényhatósági főorvost, a rendőrkapitányt, a számvevőket, a levéltárnokokat, az árszaszéki nyilvántartókat és könyvvezetőket, az orvosokat, a közigazgatási gyakornokokat és állatorvosokat a főispán élethossziglan nevezi ki.

A városi törvényhatóságokban a segéd- és kezelőszemélyzet tagjai a törvényhatósági bizottság közgyűlése által és élethossziglan választatnak.

Tisztújításkor szavazattal bírnak városi törvényhatóságokban azok, kik a tisztújítás évére vétettek fel a legtöbb adót fizető és választott bizottsági tagok névjegyzékébe és az 51. §-ban felsorolt még tényleg működő tisztviselők.

A szavazás, mely 20 bizottsági tag Írásban beadott

kívánatára mindig elrendelendő, a főispán által kinevezett egy vagy több küldöttség előtt a szavazók nevének és szavazatának feljegyzésével, törvényhatósági joggal felruházott városokban szavazatlapok által megy végbe.

A polgármester általános szótöbbséggel választatik.

Ha általános szótöbbséget egyik sem nyer a jelöltek közül, új szavazásnak van helye a legtöbb szavazatot nyert két jelölt között.

A többi tisztviselők viszonylagos szótöbbséggel választatnak.

A tisztviselő mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által, szándékosan vagy vétkes gondatlanságból az államnak, városnak vagy egyeseknek jogtalanul vagy illetéktelenül okozott, ha a kár szabályszerű jogorvoslással elhárítható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik.

Törvényhatósági joggal bíró városok a belügyminiszter engedélyével rendezett tanácsú városokká vagy nagyközségekké alakulhatnak át.

Ha az átalakulást a város lakosságának azon része kívánja, mely együttesen a városi összes egyenes államadónak felénél többet fizet, az átalakulás meg nem tagadható.

A belügyminiszter minden átalakulás iránt külön törvényjavaslatot tartozik betérjeszteni.

A törvényhatósági tisztviselőkre vonatkozó fegyelmi eljárásról az 1886. évi XXIII. törvénycikk rendelkezik.

Az 1871. évi XIII. és 1876. V. törvénycikkek a községek rendezéséről.

A községek rendezéséről az 1871. XVIII. t.-c. rendelkezik; ugyanezen törvénycikk állapítja meg a rendezett tanácsú városok szervezetét is.

Ezen törvénycikknek némely rendelkezéseit az 1876. évi V. t.-c. részint módosította, részint hatályon kívül helyezte; miután azonban az 1886. évi XXII. t.-c. mintegy végleges formában kívánta a községeket s ezen gyűjtő fogalom keretében a rendezett tanácsú városokat is rendezni, az ide vonatkozó törvény rendelkezéseinek főbb pontjait az alábbiakban közöljük.

Az 1886. évi XXII. törvénycikk, a községekről.

A községek általában.

A községek:

a) a városok melyek a jelen törvény 63. §-a szerint tanácscsal bírnak;

b) nagyközségek, melyek rendezett tanácscsal nem bírnak ugyan, de a törvény által rájuk ruházott teendőket saját erejükből teljesíteni képesek;

c) kisközségek, melyek a törvény által a községekre ruházott teendőket korlátolt anyagi viszonyaik miatt saját erejükből teljesíteni nem képesek s e végből más községekkel kell szövetkezniök.

A község a törvény korlátai között önállóan intézi saját belügyeit, végrehajtja a törvénynek, kormánynak és a törvényhatóságnak az állami és a törvényhatósági közigazgatásra vonatkozó rendelkezéseit.

A községi hatóságról és illetőségéről.

A község hatósága kiterjed a községben s a község területén lakó vagy tartózkodó minden személyre és a községben és területén létező minden vagyponra.

Kivétetnek az általános szabály alól:

a) a hadseregnek, haditengerészetnek és honvédségnek tettes szolgálatban álló tagjai, a katonai szolgálatra vonatkozó s általában az 1867. XII. t.-cz. 14. §-a, az 1868, XL. t.-c. 54. §-a és az 1882. XXXIX. t.-c. 13. §-a szerint a katonai bíróság hatásköréhez tartozó ügyekben;

b) Ő Felségének a királynak s udvarának állandó vagy ideiglenes lakhelyül szolgáló épületek s azok tartozékai;

c) kizárólag erődítési és más katonai célokra tényleg használt minden épület vagy helyiség a használat tartama alatt.

A községek jogairól és teendőiről.

A község:

a) saját belügyeiben határoz és szabályrendeleteket (statútumokat) alkot;

b) határozatait és szabályrendeleteit saját eljárási és közegei által hajtja végre;

c) rendelkezik a község vagyona lelett;

d) községi adót vet ki és hajt be;

e) gondoskodik a tisztán községi utakról és egyéb közlekedési eszközökről;

f) gondoskodik a községi iskolákról és más rokon intézetekről;

g) kezeli a mezei, a tűz- és közrendőrséget s a szegényügyet;

h) gyakorolja mindazon jogokat és teljesíti mindazon kötelezéseket, melyek a községeket törvény szerint megilletik.

Rendezett tanácsú városok a 21. §-ban elősorolt jogokon felül:

a) kezelik a helyi igények szerint a piaci, hegyi, vásári, építészeti és közegészségi rendőrséget;

b) eljárnak az ipar- s a gazdák és cselédek között a szolgálati viszonyból keletkezett ügyekben a törvény és szabályrendeletek értelmében.

A gyámhatóságot a rendezett tanácsú városok és a nagyközségek, a mennyiben az utóbbiak gyámhatósági joggal felruháztatnak, az 1877. évi XX., az 1885. évi VI. és az 1886. évi VII. tcikkek értelmében gyakorolják.

Csak a törvényhatóság jóváhagyása után hajthatatik végre minden oly határozat, mely:

a) a községi adó megállapítására, kivetésére és behajtására;

h) községi vagyon elidegenítésére vagy szerzésére, hat éven túl terjedő haszonbérletek megkötésére;

c) kölcsönvételekre;

d) új hivatal rendszeresítésére vagy a fennálló megszüntetésére;

e) a költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések megkötésére vagy felbontására és jelentékeny közművek emelésére;

f) történelmi és műemlékek fentartására, átalakítására és lebontására vonatkozik;

g) nemkülönben minden határozat, melyre a törvény felsőbb megerősítést rendel

A törvényhatóság- határozata ellen tizenöt nap alatt a község a belügyminiszterhez folyamodhatik.

A községnek az előző szakasz értelmében a törvényhatósághoz felterjesztendő, továbbá saját köz- és vagyonügyeiben hozott és általában mindazon határozatai, melyekre nézve a törvény másodfokú hatóságul a törvényhatósági bizottságot jelöli meg, ahoz és attól a belügyminiszterhez felelbezhetők.

A községnek egyesek magán concret ügyeiben hozott, valamint az 1876. évi VI. t.-c. 58. §-a által oda utalt más határozatai is, a közigazgatási bizottsághoz és onnan a községi adó egyéni kivetésének ügyében minden esetre; a többi ügyekben pedig akkor, ha a két határozat egymástól eltér, a belügyminiszterhez felelbezhettek.

A felelbezési határidő tizenöt nap és számíttatik a magánosok ügyeiben hozott határozatokra nézve a kézbesítéstől, a közügyekben hozottakra nézve a szabályszerű kihirdetéstől, melynek megtörténte mindig igazolandó. Ha a felelbezési határidő utolsó napja vasár- vagy Gergelynaptár szerinti ünnepnapra esik, az a következő napon jár le.

A magánosok ügyeiben hozott határozat is rendszeren birtokon belül felelbezhető és azt, hogy a határozat csak birtokon kívül felelbezhető, a község magában a határozatban világosan és indokoltan kifejezni tartozik.

A törvényhatóság a 24. §-ban elősorolt vagy a 25. §. értelmében felelbeezett ügyekben és a 115., 116. és 117. §-okban felsorolt eseteken kívül csak akkor avatkozhatnak a község belügyeibe, ha közbenjárását vagy segélyét maga a község képvisellete kéri ki és veszi igénybe, vagy azt a közigazgatás vagy a közbiztonság érdekei követelik.

A törvényhatóság sérelmes határozatát a község a kézbesítéstől számítandó tizenöt nap alatt birtokon belül a belügyminiszterhez felelbezheti.

A község szabályrendelete a törvénynyel, a kormány és törvényhatóság hatályban levő szabályrendeleteivel nem ellenkezhetik; a harminc napi felelbezési határidő leteltével a törvényhatósághoz azonnal felter-

jesztendő és csak ennek nyilvános vagy hallgatóságos jóváhagyása után hajthatatik végre.

Olyan szabályrendelet, mely a 27. §. rendeletébe ütközik, a törvényhatóság által megsemmisítendő.

Ha a törvényhatóság a felterjesztést követő legközelebbi közgyűlésben nem nyilatkozott, a szabályrendelet helybenhagyottnak tekintetik.

De ha bármely alkalommal bebizonyulna, hogy a szabályrendelet a törvénynyel ellenkezik vagy rendeltetésének meg nem felel, bármikor megsemmisíthető, utóbbi esetben azonban az illető község előzetesen meghallgandó.

A törvényhatóság megsemmisítő határozata a belügyminiszterhez felebbezhető.

Egyesek a hatálybalépett és sérelmesnek vélt szabályrendeletek megváltoztatásáért: a községhez s a községnek e tárgyban hozott sérelmes határozata ellen: a törvényhatósághoz s onnét a belügyminiszterhez folyamodhatnak.

A kormánynak és törvényhatóságnak s ezek illetékes közegeinek az állami s a törvényhatósági közigazgatásra vonatkozó rendeleteit, valamint fegyelmi ügyekben hozott, jogerőre emelkedett határozatait a község vita tárgyává nem teheti és föltétlenül végrehajtani köteles.

A rendezett tanácsú városok közvetlenül az alispán, kis- és nagyközségek a járási illetékes tisztviselőség felügyelete és ellenőrködése alatt állanak, ezek útján veszik a törvényhatóság rendeleteit s ezekre nézve a törvényhatósággal ezen hatósági közegek útján érintkeznek.

A községi képviselőről.

A község az önkormányzat jogát képviselő-testülete által gyakorolja.

A községi képviselők számát a népesség száma szabályozza, tudniillik minden száz lélek után egy képviselő számíttatik.

A képviselők összes száma kisközségekben tíznél kevesebb, húsznál több; nagyközségekben húsznál kevesebb, negyvennél több; rendezett tanácsú városokban negyvennyolcnál kevesebb és kétszáznál több nem lehet.

A képviselő-testület felerészben a legtöbb egyenes államadót fizető községi lakos vagy nagykorú birtokosból, illetőleg a községi területén fekvő vagyonuk után legtöbb adót fizető nagykorú hajadon, özvegy vagy törvényesen elvált nők s jogi személyek meghatalmazottjaiból, kiskorúak gyámjaiból és gondnokság alatt állók gondnokaiból, hason felerészben pedig a választó közönség választottjaiból és azokon kívül még az állásuknál fogva szavazati joggal bíró előjárósági tagokból áll.

A választás alá nem eső képviselők névjegyzéke minden évben kiigazítottatik.

A kiigazítást az adókimutatás alapján kis- és nagy községben a főszolgabíró, rendezett tanácsú városokban egy küldöttség eszközli, melyet a képviselő-testület választ.

A névjegyzékbe nem vétethetik fel:

a) a ki oly büntett vagy vétség miatt van jogerejüleg vád alá helyezve, a melyre a büntető törvénykönyv a hivatalvesztést vagy a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését állapítja meg, továbbá a ki fegyházra, börtönre, vagy három hónapot meghaladó fogházra vagy államfogházra, avagy a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésére szóló ítélet hatálya alatt áll; végre aki nyereségvágyból elkövetett büntett vagy vétség miatt jogerejüleg elítélve volt;

b) a hadsereg (hadi tengerészet) állományában tett-

leg szolgáló katonák, valamint a tetteges állományában álló honvédek;

c) állami és megyei tisztviselők, ha fizetéseik után járó kereseti adón kívül más adót a községben nem fizetnek; ha azonban az említetten kívül más adót is fizetnek, akkor ezzel együtt a fizetésük után járó adó is beszámíttatik;

d) a ki a csőd alatt áll;

e) rendezett tanácsú városokban a fentebbi pontokban érintettekén kívül az, ki írni és olvasni nem tud.

A községi képviselet választás alá eső tagjainak választása, ha a községi választók összes száma a hatszázat meghaladja: tömegesen eszközöltetik.

Egy-egy választó-kerületben kétszáznál kevesebb és hatszáznál több választó nem lehet.

A választó-kerületeket, a választók névjegyzékének összeállítása után, a képviselő-testület alakítja.

Községi választó:

a) minden húsz évet betöltött községi lakos ki saját vagyonától vagy jövedelmétől az állami adót a községben már két év óta fizeti; a ki azonban az I. osztályú kereseti adón kívül egyéb adót nem fizet, csak azon esetben, ha gazdái hatalom alatt nem áll;

b) továbbá minden testület, intézet, társulat cég s általában minden jogi személy, ha a községben fekvő vagyonnal bír és attól adót fizet.

Külföldiek e jogot csak úgy gyakorolhatják, ha a fentebbi rendelkezésnek eleget tesznek és egyszersmind a jelen törvény szerint letelepedési jogot nyertek. Választási jogot nem gyakorolhatnak:

c) a hadsereg (hadi tengerészet) állományában tetteleg szolgáló katonák, valamint a tetteges állományban álló honvédek;

h) akik valamely büntett miatt vizsgálati fogságban vannak;

c) akik büntett vagy nyeresékvágyból elkövetett vétség miatt jogérvényesen vád alá helyezve vagy szabadságvesztés-büntetés alatt vannak vagy politikai jogok gyakorlásától felfüggesztésre szóló ítélet hatálya alatt állanak;

d) csőd alatt levők;

e) állami és megyei tisztviselők, ha a fizetésük után járó kereseti adón kívül más adót a községben nem fizetnek.

Községi képviselővé választható:

kis- és nagy községekben minden huszonnégy éves és nagykorú községi lakos, ki a 36. és 37. §-ok értelmében választási joggal bír (57. §.);

rendezett tanácsú városokban minden városi lakos, aki huszonnégy éves és nagykorú, a jelen törvény 37. §-a alapján kifogás alá nem esik és az 1874. XXXIII. t.-c. 3., 6., 7. és 9. §-aiban megemlített minősítéssel bír, ha egyszersmind írni és olvasni tud.

A képviselő-testület választás alá eső tagjai három évenként hat évre választatnak.

A képviselő-testület gyűléseiről.

A közgyűlés rendes elnöke kis- és nagyközségekben a bíró, rendezett tanácsú városokban a polgármester.

Ha a rendes elnök akadályoztatnék, amott a helyettes bíró, emitt a helyettes polgármester, s hol ilyenek nincsenek, a legidősb tanácsbeli elnököl.

A közgyűlések számát és idejét a község szabályrendelettel állapítja meg, de minden községben minden tavasszal a múlt évi számadások megvizsgálása és

minden ősszel a jövő évi költségvetés megállapítása végett az illető törvényhatóság tavaszi és őszi közgyűlését legalább egy hónappal megelőzőleg közgyűlést kell tartani.

Ha a bíró, polgármester vagy maga a képviselő-testület, vagy tagjainak egy negyede jónak látja, rendkívüli közgyűlés annyiszor tartatik, a hányszor a körülmények igénylik; ezenkívül a törvényhatóság közgyűlése, a közigazgatási bizottság, az alispán, továbbá kis- és nagyközségekben a főszolgabíró felhívására, úgyszintén a jegyző kívánságára is, köteles a bíró rendkívüli közgyűlést összehívni.

Az elnök úgy a rendes, mint a rendkívüli közgyűlés határnapjáról s az azokon felveendő tárgyakról a képviselő-testület tagjait legalább huszonnégy órával előbb értesíteni tartozik.

Rendkívüli gyűléseken csak is az ekként közlött tárgysorozatban felvett, rendes gyűléseken azonban más tárgyak is vétethetnek tanácskozás alá, s a gyűlés egyes tagjai által önálló indítványok is tétethetnek. Az ily önálló indítványok azonban legalább huszonnégy órával előbb jelentendők be a községi elüljáróságnál, minek megtörténte a közgyűlési jegyzőkönyvben igazolandó.

A közgyűléseken a jelenlevők határoznak.

A tanácskozás ügyrendjét a község szabályrendelettel állapítja meg.

A ki a község közjavadalmait haszonbérli, vagy a községgel szerződési viszonyban vagy perben áll: a község közjavadalmaira vonatkozó vagy a szerződési viszonyból eredő semminemű ügyek tárgyalásában részt nem vehet.

Általában mindenki csak olyan ügyek tárgyalásában vehet részt és szavazhat, melyek által közvetlenül érdekelve nincs.

A közgyűléseken az elüljáróság tagjai közül csak a polgármester, bíró, jegyzők, rendőrkapitány, tanácsnokok, illetőleg tanácsbeliek (63. §.), ügyész, árvaszéki ülnökök, pénztárnok, számvevő, közgyám, orvos illetőleg körorvos, mérnök és községi erdőtiszt bír szavazattal (57. §.)

A többi tisztviselők a közgyűléseken felszólalhatnak, s ha felhivatnak, felszólalni kötelesek is, de szavazattal csak azon esetben bírnak, ha a képviselő-testületnek különben is tagjai.

A gyűlést az elnök nyitja meg és zárja be; ő vezeti a tanácskozást és örökdik az ügyrend megtartása fölött.

Jogában és kötelességében áll az elnöknek, a csend-zavaró hallgatóságot megintés után a teremből kiutasítani, s a szót a tárgyhoz térésre, s ha attól ismételve eltért, vagy az illedelmet sértené, rendreutasítani, s ha ez nem használva, a szót tőle azon tárgyban megvonni.

A kérdést szavazatra az elnök teszi föl.

Szavazás előtt a kérdés megállapításához a tagoknak szólni jogukban áll, véleménykülömbőség esetében a többség határozata dönt.

A határozat, ha kívántatik, felállás útján történő szavazással hozatik és ha tíz tag kívánja, vagy ha községi törzsvagyon elidegenítéséről, megterheléséről, terhes szerződések kötéséről vagy felbontásáról, községi kölcsönről és községi pénzek elhelyezéséről van szó, úgyszintén a 25. § szerint csak birtokon kívüli felebbezhetés iránt hozandó határozatok eseteiben az elnök mindig köteles a névszerinti szavazást elrendelni.

Aki a tanácskozás méltóságát vagy a gyűlés tagjait sértő kifejezéssel él s azt rögtön vissza nem vonja, avagy botrányos magaviselete által a tanácskozást figyelmeztetés dacára zavarja; széksértést követ el és a gyűlés által, a felebbezés kizárásával, kis- és nagyközségekben

tizenöt forintig, rendezett tanácsú városokban ötven forintig terjedhető s közigazgatási úton behajtható bírságra büntetethetik.

A bírság a szegények pénztárába fizetendő.

A bírsággal terhelt, míg azt le nem fizette, a gyűlésekben részt nem vehet.

Ha széksértés megtorlása indítványoztatott, elsőbben a fölött kell szavazni, hogy a vádlott büntetendő-e, azután a bírság mennyisége fölött.

Ha valamely község képviselő-testülete oly eljárást követ, mely az állam érdekeit vagy a község jólétét veszélyezteti, a belügyminiszter, a törvényhatóság előterjesztésére vagy meghallgatásával, a képviselő-testület feloszlathatja és a megye útján az ügyek időközi vezetése iránt intézkedik.

Az új képviselő alakulását s ezzel kapcsolatban a választás napját, a miniszter jóváhagyása mellett, a törvényhatóság tűzi ki; de az új képviselő-testület alakítása s illetve választása egy éven túl el nem maradhat.

Ha azonban az új választás megtagadtatott, e törvény alapján a fentebbi intézkedés hosszabb időre kiterjeszhető; ha pedig a képviselő-testületet ismételve kellett feloszlatni, az új választás hosszabb időre is elhalasztható.

A községi elöljáróságról.

A községi elöljáróság végrehajtja a felsőbb közigazgatási hatóságok rendeleteit s a képviselő-testület határozatait és teljesíti mindazon teendőket, melyeket a törvények és felsőbb hatósági rendeletek a községekre utalnak, ha azok a képviselő-testületi közgyűlésnek fenntartva vagy egyes közegek hatáskörébe utalva nincsenek.

A rendezett tanácsú városokban az elöljáróságot

képezik a polgármester, rendőrkapitány, tanácsnokok, főjegyző, rendes fizetéses jegyzők, főügyész, rendes fizetéses ügyészek, árvaszéki ülnökök, pénztárnok, számvevő, ellenőr, közgyám, levéltárnok, orvos, mérnök, községi erdőtiszt s a község által a helyi igények szerint rendszeresített más tisztviselők.

A tanács pedig áll: a polgármesterből, mint elnökből és a rendőrkapitányból, tanácsnokokból, főjegyzőből, főügyészből és orvostól, mint tagokból.

A szervezési szabályrendeletek, melyeket a rendezett tanácsú városok az 1871. XVIII. törvénycikk 65. §-a értelmében alkottak; továbbá azon megyei szabályrendeletek, melyekben az összes megyebeli kis- és nagyközségekre kihatólag a szervezési irányelvek megállapítottak, nemkülönbén az azok alapján az elüljárók teendőit s a szolgaszemélyzet létszámát rendező községi szabályrendeletek a belügyminiszter által megállapítandó határidőn belül a jelen törvény határozmányaival összhangzásba hozandók.

Rendes fizetést hűz:

rendezett tanácsú városokban az elüljáróság, a kezelő- és segédszemélyzet valamennyi rendes tagja.

A fizetés, valamint az esetleges napidíjak mennyiségét a község szabályrendelettel állapítja meg.

A polgármester évi javadalma azon tisztai fizetésnél, mely az illető törvényhatóságban a főszolgabírák; a rendőrkapitányoké azon fizetésnél, mely a szolgabírák részére van megállapítva, kevesebb nem lehet.

Elüljáróvá választathatik minden huszonnégy éves és nagykorú honpolgár, aki községi választó és a 75. §-ban elősorolt kivételek alá nem esik.

Jegyzőknek, orvosoknak, ügyészeknek, mérnököknek

és erdőtiszteknek azonban megválaszthatók azok is, kik előbb községi választók nem voltak.

A külön minősítéshez kötött állásokra, u. m. a polgármesteri állásra nézve az 1883. I. te. 5. §. VII., a jegyzői állásokra nézve kis- és nagyközségekben az 1883. I. te. 6. §., rendezett tanácsú városokban pedig az 1883. I. te. 3. vagy 6. §., orvosi állásokra nézve az 1883. I. te. 9. §. I. és az 1876. XIV. te. 143. §., az ügyészi állásokra nézve az 1883. I. te. 5. §. VIII., a mérnöki állásokra nézve ezentúl az 1883. I. te. 10. §. első bekezdésében és az erdőtisztai állásokra nézve az 1883. I. te. 12. §., illetőleg az 1879. XXXI. tc.-ben foglaltak irányadók.

Nem választható községi elüljáróvá:

- a) ki községi képviselő nem lehet;
- b) a lelkész, a tanító, az állami és megyei tisztviselő és hivatalnok, habár a községben választójoggal bír is;
- c) kis- és nagyközségekben a bíró és pénztárnok egymással vagy a jegyzővel;
- d) rendezett tanácsú városokban polgármester, főjegyző, a pénztárnok és számvevői személyzet tagjai egymással a rokonság és sógorság első fokában lévő egyének egyidejűleg nem lehetnek.

A megválasztott elüljárónak hivataloskodása egész ideje alatt a községben, illetőleg a körben kell laknia.

Minden városi és községi elüljárói segéd- és kezelő hivatalnoki állás betöltésénél kijelölésnek van helye.

A tisztújító szék határnapját:

rendezett tanácsú városokban az alispán, a képviselő-testület megalakulását követő valamely napra tűzi ki.

Ugyanokét illeti a választási előintézkedések megtétele és a választás kihirdetése; a választás vezetésének

s a rend fentartásának joga és kötelessége a tisztújító szék elnökére (72. §.) tartozik.

A választók a választás megnyitásakor az elnök mellé négy bizalmi férfit jelölnek ki maguk közül.

Ha e joggal élni nem akarnak, a bizalmi férfiakat az elnök nevezi ki.

A választás felkiáltás vagy szavazás útján történik.

Ha tíz választó szavazást kíván, az elnök azt elrendelni köteles.

A szavazás:

rendezett tanácsú városokban szavazatlapok által történik.

A szavazatok feljegyzését, a szavazatlapok beszédését, a szavazatok összeszámítását az elnök által kinevezett küldöttség nyilvánosan eszközli.

Ha általános többséget a jelöltek között senki sem nyert, új szavazásnak van helye a legtöbb szavazatot nyert két jelölt között; egyenlő szavazat esetében a sorsolás dönt.

Az elüljáróság többi tagjainak sa segéd- és kezelő személyzetnek megválasztásánál a viszonylagos szavazattöbbség elégséges.

Az egész választási eljárásról jegyzőkönyv szerkesztendő, melyben az eljárás lényeges mozzanatai, a netáni óvások rövid említésével felveendők, s mely az elnök, jegyző és két bizalmi férfi által aláírandó.

Ha a bizalmi férfiak az aláírást megtagadják, ezen körülmény a jegyzőkönyvbe felveendő, de a jegyzőkönyv hitelességére nézve befolyással nem bír.

A választás ellen az eredmény kihirdetésétől tizenöt nap alatt a törvényhatósági bizottsághoz és onnan a belügyminiszterhez felebbezéssel lehet élni.

Az időközben végleg megürült állások szabályszerű

tisztújítás, illetőleg kinevezés; az ideiglenesen megürült állomások helyettesítés útján töltenek be.

A helyettesítést rendezett tanácsú városokban a polgármesteri állásra nézve a képviselő-testületnek az alispán elnöklete alatt tartandó közgyűlése, a rendőrkapitányi állásra nézve a főispán eszközli.

A többi állásra nézve a helyettesítés a képviselő-testület jogköréhez tartozik, melynek közgyűlése ez alkalommal kis- és nagyközségekben a főszolgabíró (72. §.) rendezett tanácsú városokban a rendes elnök vezetése alatt tartatik.

Az élethossziglan választott elüljárók vagy a segéd- és kezelő személyzet tagjainak megürült állásai a rendes tisztújításon kívül is, élethossziglan töltenek be; a nem élethossziglan választott elüljárók állásaira időközben választott vagy helyettesített elüljárók pedig csak az általános tisztújításig maradnak hivatalaikban.

Kivételnek azok, kik oly állomásra helyettesítették, mely fegyelmi úton hivataltól való felfüggesztés következtében ürült meg, ezeknél az illetőnek hivatalába visszahelyezése folytán a helyettesítés megszűnik.

Az elüljáróság és képviselők felelőségéről.

Az elüljáróság s a segéd- és kezelő személyzet minden egyes tagja mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztás által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból az államnak, a törvényhatóságnak, a községnek és egyeseknek jogtalanul és illetéktelenül okozott, ha a kár szabályszerű jogorvoslattal elhárítható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik.

A kárkeresetek megbírálása a törvénykezési rend-

tartás szerint illetékes bíróság hatásköréhez tartozik, mely azonban a kereset megindításáról a felettes közigazgatási hatóságot értesíteni tartozik. Konok perlekedők a községi szegényalap javára ötszáz forintig terjedhető pénzbírsággal büntetethetnek, a perköltségben pedig elmarasztalandók.

A községi háztartásról.

A községnek és a községi felügyelet alatt álló intézeteknek ingó és ingatlan vagyonát minden évben leltározni s a leltárt a községi zárszámadáshoz kell csatolni.

A község törzsvagyonára csonkíthatatlanul fentartandó.

Kivételes esetekben annak elidegenítését, lényeges átalakulását vagy felosztását, valamint ingatlan vagyonnak, vagy királyi kisebb haszonvételi jognak vételét a képviselő-testület csak az általa e végre legalább 30 nap közbevetésével határozatilag külön kitűzendő és kihirdetendő közgyűlésében összes tagjainak, ide értve a szavazattal bíró előjárókat is, általános többségével névszerinti szavazás mellett és a 24. §. rendeleteinek megtartásával határozhatja el.

Ha a képviselők ezen gyűlésre kellő számban meg nem jelentek, ugyanezen a módon újabb közgyűlés hirdetendő s ha ezen sem volna meg a kellő szám, ezen képviselő-testületi gyűlésből tizenöt napra egy újabb gyűlés összehívása elrendelhető, mely a jelenlevők többségével határoz.

Ugyanez áll a községi felügyelet alatt álló intézetek törzsvagyonára nézve is.

A község vagyonának olynemű jövedelmei, melyek eddig is a kiadásainak fedezésére fordítottak, ezentúl is mindenekelőtt ezen célra fordítandók.

A községi vagyon kezelésének módját és ha erre nézve a bérbeadás állapíthatnák meg, ennek feltételeit, a közköltségek fedezése után fenmaradó jövedelmeknek hova fordítását, azoknak esetleg miként történendő felosztását, az egyes polgároknak azokból járó haszonélvezeti illetményeket és az ezekért netalán fizetendő díjakat; a képviselő-testület és pedig, a mennyiben a fennálló gyakorlatnak megváltoztatása céloztatik, szintén az általa e végre legalább 30 nap közbevetésével határozatilag előre kitűzendő és kihirdetendő közgyűlésben állapítja meg.

A községi vagyon bérbeadása rendszerint csak nyilvános árverés útján eszközölthetik.

Az árverés módozatait és a kikiáltási árt a képviselő-testület állapítja meg s az árverést az hagyja helyben.

Ha a közárverés sikerre nem vezet vagy a község érdeke kivételesen a magánútoni egyezkedést javallaná: a vagyon szabad kézből is kiadható, de az erre vonatkozó szerződés a községre nézve csak a törvényhatóság jóváhagyása után válik kötelezővé.

A községi tőkepénzek hasznosítására nézve ugyanazon szabályok tartandók meg, a melyek az árvapénzek elhelyezésére nézve fennállanak.

A költségvetési előirányzatot a községi elüljáróság illetőleg tanács terjeszti a közgyűlés elé.

E költségvetésnek magában kell foglalnia a község minden rendes és rendkívüli kiadásait, különös tekintettel azon kiadásokra, melyeknek fedezésére a községet törvény kötelezi.

A költségvetésbe a község minden olynemű jövedelmei felvételnek, melyek eddig is a községi célokra

fordítottak, a költségvetés készítését megelőző évi pénztári maradványaival együtt.

Az ekkép előterjesztett költségvetési előirányzat a következő évre mindenkor előre az őszi rendes közgyűlésen vizsgálatik, illetőleg állapítatik meg.

A költségvetési előirányzat, a közgyűlést megelőzőleg, a községházánál előre kihirdetendő 15 nap alatt közszemlére kitéttetik, rendezett tanácsú városokban azonfelül a képviselők között kiosztatik.

A közgyűlés a községi adófizetők által beadott észrevételeket felolvastatni és tárgyalni köteles.

Ott, hol számvevőség, pénzügyi, gazdasági vagy költségvetési állandó szakosztályok vannak, a számvevőség, illetőleg a szakosztály előzetesen mindig meghallgatandó.

A kisebbség különvéleménye a jegyzőkönyvhöz csatoltatik.

A költségvetést a kisebbség különvéleményével és az egyesek által beadott észrevételekkel együtt a törvényhatósághoz kell felterjeszteni.

A törvényhatóság a költségvetést, ha:

a) *a.* fentebbi szakaszokban körülirt feltételeknek megfelel;

b) az összes kiadások a községi vagyon jövedelméből községi adó nélkül fedeztetnek;

c) és a költségvetés ellen panasz nem emeltett: egyszerűen tudomásul veszi, s attól a jóváhagyást meg nem tagadhatja.

Ellenkező esetben a költségvetést részletesen felülvizsgálja, attól a helybenhagyást általában meg is tagadhatja, észrevételeit a községgel közli, azt új költségvetés készítésére, illetőleg kiigazítására utasíthatja és a kiigazítást megtagadó község számára a költségvetést

azon egy évre hivatalból megállapíthatja; fentartván mindkét esetben a községnek felelősségi joga.

A községi elöljáróság felelős a költségvetés szoros megtartásáért.

Ha időközben előre nem látott körülmények következtében rendkívüli kiadás fordulna elő; annak fedezése ugyanazon módon eszközendő, mely a költségvetés megállapítására és jóváhagyására nézve a fentebbi 123., 124. és 126. §-ban meg van állapítva.

A mennyiben a község kiadásai a községi törzsvagyont jövedelmeiből nem fedeztethetnék: a község, a községi lakosokra és a birtokosokra, községi adót vethet ki.

A községi adók kivételére nézve az 1868. XXXVIII. t.-cikknek a községi iskolákra fordítandó költségekről szóló rendelkezései épségbennhagyása mellett a következők rendeltetnek. (Következik a módozatok felsorolása.)

Rendezett tanácsú városokban a törvényhatóság indokolt előterjesztése folytán, amennyiben az állam jövedelmeinek csökkenése s az ipar és kereskedelem érdekeinek veszélyeztetése nélkül eszközölhető, a kormány kivételesen megengedheti, hogy azok közvetett államadókra is vethessenek pótdót s jövedelmeik szaporítása végett a városban s annak területén illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhessenek, sőt az állam által igénybe nem vett új adónemeket is hozhassanak be.

A községi lakosok kézi- és szekeres munkára is kötelezhetők.

E szolgálmányok a közmunka szabályozásáról szóló törvény elvei szerint vettetnek ki s vagy természetben teljesítetnek vagy pénzzel váltatnak meg és csak az utcák, a községet védő gátak, közlekedési vonalak és eszközök fentartására fordíthatók.

Az egyes községek közötti közlekedési (vicinál) utak és hidak készítése és jókarban tartása végett a községek a közigazgatási bizottság által, érdekeltségük-höz képest, külön csoportokba egyesíthetnek.

Az arányt, melyben az ily utak és hidak készítéséhez és fentartásához egyes községek járulni tartoznak, az illetők meghallgatásával, amennyiben azok között egyezés nem eszközölhető, a közigazgatási bizottság állapítja meg.

A községi adó behajtásánál az 1883. XLIV. t.-c. rendeletei irányadók.

A pénztári kezelés és számvitel módját a belügyminiszter által megállapított irányelvek és a megyebeli községek külön viszonyainak tekintetbevételével a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg.

Ezen szabályrendelethez a belügyminiszter jóváhagyása szükséges.

A községi számadások a költségvetés rovatainak megfelelőleg készítendőek.

Rendezett tanácsú városokban a közgyűlés elébe terjesztést a számvevőség, illetőleg a szakosztály, s ha ilyenek nem léteznek, küldöttség vizsgálata előzi meg.

A számadás, esetleg a számvevőség, szakosztály vagy küldöttség indokolt jelentése, a közgyűlést megelőzőleg tizenöt nappal a községházánál közszemlére kitétetik.

A közgyűlés a községi adófizetők netáni észrevételeit felolvasni és tárgyalni köteles.

Az ily módon megvizsgált számadás, akár tétetik az ellen kifogás vagy panasz, akár nem, a megbízott jelentésével együtt a törvényhatósághoz felülvizsgálat végett minden esetben felterjesztendő.

A törvényhatósághoz felterjesztett s ez által leg-

később egy év lefolyása alatt megvizsgálandó számadások mellé az egyes adófizetők által netalán beadott észrevételek és a kisebbség különvéleménye is csatolandó s ez esetekben a felmentés csak a törvényhatóság jóváhagyása után adathatik ki.

Vegyes intézkedések.

Rendezett tanácsú városoknak külön törvényhatósággá leendő átalakulását a törvényhozás engedi meg.

A felett pedig, hogy a pusztá községgé, a kisközség nagyközséggé, a nagyközség rendezett tanácsú várossá és viszont, hogy a rendezett tanácsú város nagyközséggé, nagyközség kisközséggé alakuljon át, vagy valamely község eddigi állásával felhagyva, más községhez csatlakozhassék vagy azzal egyesülhessen, vagy a pusztából lett község ismét mint pusztá valamely községhez közigazgatásilag csatlakozhassék: az érdekelt községek és felek, valamint az illető törvényhatóság meghallgatása mellett, a következő szakaszok korlátai között a belügyminiszter határoz.

Ha a nagyközség rendezett tanácsú várossá akar átalakulni, az átalakulásért folyamodók kérvényüket a képviselő-testület útján az illető törvényhatóságnál nyújtják be és tartoznak bebizonyítani:

a) hogy ezen átalakulást a községi lakosok és birtokosok azon része kívánja, mely együtt a község összes egyenes államadójának felénél nagyobb részét fizeti; és

b) hogy az ezen átalakulás folytán reájuk nehezedő kötelezettségek pontos teljesítésére elégséges szellemi és anyagi erővel rendelkeznek;

c) kisközségnek nagyközséggé alakulása esetében még igazolandó, hogy a másik vagy a többi kisközség

a körjegyzőség további fentartására képes marad vagy valamely más körjegyzőséghez célszerűen csatlakozhatik.

Ha be van bizonyítva mindaz, ami a fentebbiek szerint bebizonyítandó, az átalakulás meg nem tagadható.

Ha rendezett tanácsú város nagyközséggé, nagyközség kisközséggé akar átalakulni, vagy pedig valamely község eddigi önállásával felhagyva, más szomszédos községhez kivan csatlakozni vagy ezzel egyesülni, avagy valamely község mint puszta akar valamely községhez közigazgatásilag csatlakozni, végre ha két vagy több szomszédos kisközség egy községgé akar alakulni: az elévett folyamodók kérvényüket a 151. §-ban megszabott módon tartoznak benyújtani és kötelesek bebizonyítani, hogy ezen átalakulást a községi lakosok és birtokosok azon része kívánja, mely a község összes egyenes államadójának felénél nagyobb részét fizeti és hogy azon kötelezettségeket, melyek a község eddigi állásában rájuk hárultak, elégséges szellemi vagy anyagi erők hiányában teljesíteni nem képesek.

A törvényhatósági joggal bírt azon városok, melyek az 1876. XX. te. folytán rendezett tanácsú városokká alakultak át és ezen minőségüket megtartották, valamint a volt Királyföldön fekvő hét sz. k. város, végre a volt XVI. szepesi város közül azok, melyek rendezett tanácsal bírnak, a jelen törvény 24. §-ának *b)* és *c)* pontjai, továbbá 110., 112., 113., 114., 115., 116., 117. és 120. §-aiban érintett ügyekre nézve a belügyminiszter közvetlen felügyelete alatt állanak, melyet a főispán útján gyakorol; – a tevőleges és szenvedőleges választói jogra nézve pedig a fent elősorolt városokban az 1870. XLII. te. 27. §-a (az új törvény 23. és 31. §-ai) határozmányai szolgálnak alapul.

*Az 1896. évi XXVI. törvénycikk, a magyar Mr. közigazgatási bíróságról.
A közigazgatási bíróság szervezetéről.*

A Budapesten szervezendő »m. kir. közigazgatási bíróság« végérvényesen dönt, a jelen törvény második részében felsorolt jogviták felett.

A közigazgatási bíróság ítélőbírái:

egy elnök, a kir. Curia elnökével egyenlő ranggal és jelleggel;

egy másodelnök, a szükséges számú tanácselnökök és bírák, a kir. Curia másodelnökével, tanácselnökeivel és bíráival egyenlő ranggal és jelleggel;

a szükséges segéd- és kezelő-személyzet tagjait szintén a Curia hasonló állású alkalmazottaival egyenlő rang és jelleg illeti meg.

Az elnököt akadályoztatása esetén a másodelnök helyettesíti.

A közigazgatási bíróság elnöke és másodelnöke hivatalának tartama alatt a főrendiháznak tagja.

Az alkalmazandó tanácselnökök, bírák, segéd- és kezelő-hivatalnokok, valamint a szolgák létszámát egyelőre a minisztérium határozza meg.

Ha a bíróság létszámában az első szervezés után új állás rendszeresítésének vagy meglévő törlésének szüksége áll elő: az erre vonatkozó előterjesztéseket és javaslatokat esetről-esetre az állami költségvetés tárgyalása alkalmával kell eldönteni.

A közigazgatási bíróság ítélő bíráit a minisztérium előterjesztésére Ő Felsége a király nevezi ki.

Az ítélőbíráknak felerészét a magasabb bírói hivatalok viselésére képesített egyének sorából kell kinevezni.

A másik felé részét az 1883. I. t.-c. 3. §-a értelmében közigazgatási hivatalok viselésére képesített azon

egyének sorából kell kinevezni, kik valamely közigazgatási ágazat fogalmazási szakában már öt évig szolgáltak, s ezen szolgálati időből legalább három évet magasabb hivatali állásban töltöttek.

A közigazgatási bíróság két osztályban működik.

A jelen törvény második részének II. fejezetében felsorolt összes ügyek, az adó- és illeték ügyek kivételével, az egyik, az általános közigazgatást, az ugyanezen fejezet XV. címe alatt foglalt adó- és illeték ügyek pedig a másik: a pénzügyi osztály körébe tartoznak.

A tanácselnököket és bírákat az elnök sorozza a két osztályba.

A közigazgatási bíróság hatásköréről.

A közigazgatási bíróság hatásköre, a törvényben felsorolt ügyeken kívül minisztertanácsi felhatalmazás alapján kiadott miniszteri rendelet útján, kiterjeszhető a miniszteri rendeleteken és szabályrendeleteken (vármegyei, törvényhatósági és rendezett tanácsú városi szabályrendeleteken) alapuló vitás kérdéseknek végérvényes elbírálására. A hatáskör ezen kiterjesztése azonban nem módosítható, amíg az alapjául szolgáló miniszteri rendelet vagy szabályrendelet érvénye fenn áll.

A közigazgatási bíróság hatósága rendszerint csak a hozzá utalt vitás kérdés tárgyalására és eldöntésére terjed ki.

Oly esetekben azonban, melyekben a közigazgatási bírósághoz tartozó vitás kérdéssel más oly, különben a közigazgatási hatóságok hatásköréhez tartozó kérdés kapcsolatos, melynek előzetes vagy együttes elbírálása nélkül a bíróság elé tartozó főkérdés el nem dönthető, az előbbi felett is a közigazgatási bíróság határoz.

Ha a közigazgatási bíróság eljárása folytán a közigazgatás körében valamely intézkedés válik szükségessé a határozatról az intézkedés tételére hivatott közigazgatási hatóság is értesítendő.

A törvény (rendelet) azon intézkedései, melyeknél fogva a felek a közigazgatási eljárás befejezése után a törvény rendes útján kereshetnek orvoslást: a közigazgatási bíróság elé utalt ügyekre nézve hatályukat veszítik.

A jog- és törvényhasonlatosság elvének alkalmazásával a közigazgatási bíróság hatáskörét nem lehet ki-terjeszteni.

A jelen törvény hatályba léptével a III. fejezet alatt felsorolt ügyekből keletkező vitás kérdésekben a miniszterek felügyeleti jog címén sem intézkedhetnek.

A közigazgatási bíróság előtt felmerült elvi jelentőségű vitás jogkérdéseket a bíróságnak azon osztálya melynek körébe az ügy tartozik, saját ülésében dönti el.

A döntvényekben foglalt elvi jelentőségű megállapodásokat a közigazgatási bíróság illető osztályának tanácsai mindaddig követni kötelesek, míg azokat újabb osztályülési megállapodás meg nem változtatja.

Az osztályülések megállapodásáról külön döntvénykönyvek vezetendők.

Ezen törvény II. fejezete címenként és taxatívén felsorolja azon eseteket, melyekben a közigazgatási bíróság előtti eljárásnak van helye; a címek nevezetesen a következők: I. Községi ügyekben. II. Törvényhatósági ügyekben. III. Közegészségi ügyekben. IV. Vallási- és népoktatási ügyekben. V. Vízjogi ügyekben. VI. Közúti- és vámügyekben. VII. Vasúti ügyekben. VIII. Mezőgazdasági és mezőrendőrségi ügyekben. IX. Állategészségi ügyben. X. Erdészeti ügyekben. XI. Vadászati ügyekben. XII. Halászati ügyekben. XIII. Cseléd-, mun-

kás- és napszámos ügyekben. XIV. Házközösségi ügyekben. XV. Adó- és illetékügyekben. XVI. Állami alkalmazottak illetményi- és nyugdíj ügyeiben.

A harmadik rész szól: »a közigazgatási bíróság előtti eljárásról;« a negyedik rész pedig »az átmeneti intézkedéseket és zárhatározatokat« tartalmazza.

Az 1901. XX. törvénycikk, a közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről.

Közigazgatási ügyekben a harmadfokú határozat (intézkedés) ellen felebbevitelnek helye nincs.

Az alsófokúval érdemben egybehangzó másodfokú határozat (intézkedés) ellen felebbezésnek rendszerint nincs helye.

E korlátozás nem terjed ki:

a) a vármegyei és városi törvényhatóságok bizottságainak azon másodfokú határozataira, melyek a rendezett tanácsú városok, illetőleg a törvényhatósági városok javadalmaikat, vagyonát és gazdaságát, valamint az ezek kezelése alatt álló alapokat érintik;

b) a közigazgatási bizottságnak vízjogi engedélyezési ügyekben hozott másodfokú határozataira;

c) az ipari, kereskedelmi és mustraoltalmi ügyekben hozott másodfokú határozatokra

A határidő, ha utolsó napja vásárnapra, vagy Gergelynaptár szerint, avagy nemzeti ünnepre esik, a legközelebbi köznapon jár le.

A közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágási ügyekben a rendőri büntetőbíráskodást – addig, míg ez irányban külön törvény véglegesen nem rendelkezik – a következő hatóságok gyakorolják:

Első fokon: rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal felruházott városokban a rendőrkapitány, illetőleg

helyettese, ezek akadályoztatása esetén a tanács által e részben megbízott tisztviselő.

Másodfokon: rendezett tanácsú városokban az alispán.

Harmadfokon: az illető miniszter.

Az elsőfokú rendőri büntető bíró a terhelt letartóztatásával nem járó oly kihágási esetekben, midőn:

a) a feljelentést hatóság (községi elüljáróság), közhivatalnok, vagy hatósági közeg hivatali hatáskörében, közvetlen tapasztalata alapján teszi és valósága ellen nem merül fel aggodalom, vagy

b) a feljelentés magán egyéntől ered, de ez a kihágás elkövetését köz- vagy magánokirattal, vagy más bizonyítékkal valószínűvé teszi és a rendőri büntető bíró meg van győződve a vád alaposágáról;

amennyiben a feljelentett kihágás miatt csak pénzbüntetés kiszabásának van helye az amennyiben a pénzbüntetés 30 koronát meg nem haladó összegben mutatkozik kiszabandónak, a terhelt ellen előzetes tárgyalás megtartása nélkül büntető parancsot bocsáthat ki.

A büntető parancs kellékeit és kibocsátásának módzatait – a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. XXXIII. t.-cikk 533. §-a rendelkezéseinek megfelelő alkalmazása mellett – az ezen törvény 22. §-a szerint kiadandó eljárási szabályzat állapítja meg.

A büntető parancsot az ezen törvény 26. §-ában megjelölt kézbesítő hivatalok, vagy közegek kézbesítik. A kézbesítő köteles a büntető parancsot a terheltnek saját kezéhez adni, előtte felolvasni, megmagyarázni, különösen őt ama jogára figyelmeztetni, hogy tárgyalás megtartását kérheti (19. §.) vagy felebbezéssel élhet (20 §.), és mindezeknek megtörténtét a kézbesítési ívén bizonyítani.

Ha a terhelt a büntetőparancs kézbesítése alkalmá-

val, vagy az ezt követő naptól számított 15 nap alatt az ügy tárgyalását szóval vagy írásban nem kérelmezi, vagy a 20. §. értelmében felebbezéssel nem él; a büntetőparancs végrehajtandó. Ha azonban a fél a büntetőparancs mellőzését és a tárgyalás megtartását kéri, a tárgyalást szabályszerűen kell megtartani.

Az ítélet rendelkezése eltérhet a büntetőparancs tartalmától.

Ha a fél a cselekmény elkövetését, mely a büntetőparancs kibocsátására okul szolgált, nem tagadja, hanem csupán a büntetést vagy ennek nagyságát kifogásolja, a büntetőparancs ellen felebbezéssel élhet. A büntetőparancs ez esetben elsőfokú kihágási ítélet jellegével bír.

A közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt összes kihágási ügyekben felebbviteli határidő a kihirdetést vagy kézbesítést követő naptól számított 15 nap.

A rendőri büntető eljárás egyéb részleteit különös figyelemmel a felebbvitel korlátozására, az 1897. XXXIV. t.-c. 28. §-ában nyert felhatalmazás alapján a bel- és igazságügyminiszterek által kiadandó és tekintet nélkül az egyes törvényekben szabályozott eljárási módokra, a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt összes kihágási ügyekre kiterjedő egységes eljárási szabályzat állapítja meg, melynek keretén belül a tiszti ügyész közreműködése a közérdek szempontjából igénybe vehető.

A kibocsátott rendeletek, valamint azoknak esetleges későbbi változtatását tárgyazó póttrendeletek a törvényhozásnak bejelentendők.

A közigazgatási hatóságok (13-16. §§.) által hozott kihágási ítéletek alapján befolyó összes büntetés pénznek, valamint az elkobzott és gazdátlan jószágok értékesítéséből befolyó összegek felerésze a községet illeti, másik felerésze pedig a pénzügyminiszter kezelése alá tartozik.

A véderő-kihágási büntetéspénzek felerésze az illetőségi községet, a többi kihágási büntetéspénzek valamint az elkobzott és gazdátlan jószágok értékesítéséből befolyó összegek pedig azt a községet illeti, melynek területén a kihágás elkövettetett, vagy a gazdátlan jószág találtatott.

A községet illető összegek a községek szegényügyi céljaira fordítandók.

A közigazgatási hatóságok által magán felekhez intézett hivatalos iratok kézbesítése rendszerint postai úton történik.

A hatóságokat megillető portómentesség a helyi forgalomra is kiterjed.

Felhatalmaztatik a belügyminiszter, hogy a törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városok ügyvitelére vonatkozó, lehetőleg egységes alapelveket rendeleti úton megállapíthassa.

A törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városok szabályrendeleteiket a közigazgatási eljárás egyszerűsítése szempontjából átvizsgálni és átalakítani kötelesek.

A közigazgatási hatóságok a közpénzeket rendszerint postatakarékpénztári úton a cheque- és clearing-forgalom igénybevételével továbbítják.

Felhatalmaztatik a belügyminiszter, hogy a törvényhatósági joggal felruházott és a rendezett tanácsú városok pénzkezelésére és számvitelére vonatkozó, lehetőleg egységes alapelveket rendeleti úton megállapíthassa.

Az 1886. XXI. t.-c. 73. §. c. pontjának az a rendelkezése, mely szerint a pénz és értéküldeményét a polgármester veszi át, hatályon kívül helyeztetik.

A törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városi gyámpénztári pénzkezelést és számvitelt,

beleértve az árvaszék által kiszabott pénzbírságok kezelését is a belügyminiszter, e törvény 36. §-ára és tekintettel, rendeleti utón egységesen szabályozza.

A most idézett törvénycikkeket a magyar királyi minisztérium 1901. évi december hó 18-ik napján 4600/901. M. E. szám alatt kelt rendeletével 1902. évi január hó 1-ső napján kezdődő hatálylyal léptette életbe.

IV. FEJEZET.

TANULSÁGOK.

Az 1848-ik évben a nemesség önként lemondván kiváltságos előjogairól, megszűnt a rendi alkotmány és helyébe a népképviselési alapon alakult parlament lépett. E ténnyel a megyék elveszítvén a követküldés és a törvényhozásban való részesedés jogát, municipiális jogaik megszűntek és tevékenységük a helyhatóság feladatának korlátai közé szorult össze. Az országos önkormányzatnak népképviselési alapon történt kifejlődése tehát megszüntette a harmadik rend közjogi állását s a nemesség hivatása részint a parlamentben, részint a vármegyei önkormányzatban találta meg tevékenységének színterét.

A közjogi viszonyoknak ily mélyreható átalakulása folytán tehát el sem is képzelhető, hogy a népképviselési parlamentet megillető jogok bármely csekély részben is megosztva maradhattak légyen a vármegyékkel; minélfogva annak feltevése, hogy a vármegyék manapság is mértékadó befolyást gyakorolhassanak az ország közügyeinek érvényesítésére és intézésére, merő ábránd és rég múlt időknek elhaló fohásza.

Egy nagyobb területen kötelező helyhatósági szabályrendeleteknek alkotása; ugyanazon területen a közigazgatás összes ágaira kiterjedő ellenőrzés és intézke-

dés joga: valóban oly szép és nagy feladat, melynek sikeres kezelése és megvalósítása a helyi önkormányzat sokoldalú tevékenységét elannyira igénybe veszik, hogy az országos ügyekkel való foglalkozás, normális viszonyok között, csak a pusztán elméleti diskusszió értékében jelentkezhetik.

Ily körülmények között tehát a nemzet jól felfogott érdekében nem az a cél, hogy a megyék, régi municipális jogaik részbeni megtartása és érvényesítése mellett az ország ügyeivel való foglalkozásban a népképviselői parlamenttel konkuráljanak, hanem az, hogy a helyi önkormányzat az országos önkormányzattal megfelelő összhangzásba hozassék és mindegyik tényező a maga tevékenységi körében a nemzet boldogulásának s ezzel a haza felvirágozásának közös célját tartsa szeméi előtt.

Ám ha bekövetkeznének alig elképzelhető oly szomorú állapotok, hogy a magyar parlament, mint a nemzet összességének érzéseit és gondolatait kifejező legmagasabb országos szerv, megfeledkeznék hazafias kötelességeinek teljesítéséről, a törvény biztosította gyűlekezési jog érvényesítésében mindig megtalálja a nemzet azt a törvényes formát, melynek keretében szabadon megnyilatkozhatnak; és emellett, ha a vármegyék gyűlekezései hasonló értelemben megnyilatkoznak: ország-világ előtt kijegecesedve jelenhetik meg az egész nemzet közvéleménye és közakarata.

A nemzet közjavára irányuló munkálkodás rendes menete azonban az ily rendkívüli eszközöknek igénybevételét csak végső esetekben feltételezván, az 1848-iki nagy átalakulások eredményeire visszatérve, a tények merev állásának megfelelően csak azt konstatálhatjuk, hogy miután a megyék régi municipális jogai az országos önkormányzat alkotmányos közintézményébe olvadtak

be, azoknak »törvényhatósági« elnevezése még történeti hagyományok alapján sem helyeselhető; mert, ha a megyékről, mint speciális régi magyar institúcióról lehet szó, akkor a történeti tradíció alapján inkább megilleti azokat a Szent István király által megteremtett legrégebb elnevezése: a »vármegye«.

Ha tehát ezek szerint a megyék megszűntek törvényhatóságok lenni és történeti alapon őket inkább a »vármegye« elnevezés illeti meg, mennyivel kevésbé jogosult, hogy az 1870. évi XLII. t.-c. a szabad királyi városokat is »törvényhatósági joggal« ruházza fel; holott a szabad királyi városok a maguk összességében gyakoroltak csak felényi jogot, mint egy megye; tehát a szab. kir. városokat ezen elnevezés semmi körülmények között meg nem illetheti.

Akár volt célja a törvényhozásnak puszta fikció értékében a szab. kir. városokat a vármegyékkel egy színvonal magaslatára emelni; akár a megyék közjogi állásának tekintélyét a szab. kir. városokkal egy kategóriába helyezéssel degradálni, egy minden esetre sikerült; s ez az, hogy az 1848. előtti szab. kir. városok, mint az ország negyedik rendjének alakulatai elenyésztek külső nyom nélkül; s a »polgár« szó fogalmával elválaszthatlan kapcsolatban álló jelleget szintén eltűnni látjuk.

Holott a változott közjogi viszonyoknak átalakulása természetesen azt követelte volna, hogy a harmadik rend beolvadásával, annak helyébe a negyedik rend lépjen, s ez legyen az újjáalakult magyar nemzetnek gerince. Az ekként kialakult *polgári középosztály* azután ne bíbelődjék a harmadik rend által gyakorolt közjogi hivatással; hanem a kulturális, közgazdasági és nemzetiségi feladatok megvalósításának legyen előharcosa, azon a történeti alapon

melyet a városok keletkezésének és alakulásának első idejében számára mintegy hivatásszerűen kijelölve láttunk.

A rendi alkotmány megszűntének természetes következménye az volt, hogy a polgári elem, tevékenységének kifejtésére tágabb teret nyervén, a polgári közszellem fejlesztésére, a kulturális és közgazdasági feladatok teljesítésére a törvényhozás részéről mintegy buzdítást, úgyszólván mandátumot nyerjen; e célból a törvényhozásnak egyik feladata lett volna, a *polgári jellegnek* fejlesztése. E helyett azonban a törvényalkotásokból még a »polgár« szót is kifejedve látjuk; holott az ókori Róma és Európa majdnem összes modern városainak szervezéséről alkotott törvények kiváló súlyt helyeznek a »polgár« szó és elnevezés hű megőrzésére azért, mert e fogalomhoz a nemzet jövő sorsát közvetlenül érintő nagy feladatok és várakozások fűzvék.

Hogy a szab. kir. városokra vonatkozólag kifejtett álláspontunk mily helyes és jogosult, ennek világos példáját és bizonyítékát szolgáltatják maguk a törvényalkotások, amennyiben még az 1870. évi XLII t.-c. 1. §-a a szabad, kir. városokon kívül a 88. §-ban felsorolt városokat is törvényhatósági hatáskörrel felruházottnak jelenti ki, addig az 1886. évi XX t.-e. 1. §-a a szab. kir. városokon kívül még több várost is törvényhatósági joggal ruház fel. Sőt még tovább megy, amennyiben az 1871. évi XVIII. t.-c. 134. §-nak második bekezdése, illetőleg az 1886. évi XXII. t.-c. 150. §-a világosan kimondják, hogy: »Rendezett tanácsú városoknak külön törvényhatóságokká alakulását a törvényhozás engedi meg.«

Hol van itt tehát történeti alapon nyugvó jogultsága annak, hogy a némi részben rendi kiváltságokat és előjogokat gyakorolt régi szabad királyi városok mellett

ezen vonatkozásban minden történeti múltat nélkülöző Baja, Hódmező-Vásárhely, Kecskemét, Nagyvárad, Pancsova, és Versec városok törvényhatósági joggal felruházott városokká alakíttassanak, illetőleg ezen elnevezéssel jelöltessenek meg.

Nézetünk az, hogy az 1848-iki törvények folytán megváltozott közjogi viszonyokra való tekintettel, az 1843. évi városok rendezéséről szóló törvényjavaslat szövegéből kihagyva a nemesi kiváltságokat és jobbágyi javak jogi természetéből eredő különleges rendelkezéseket, jobb és célszerűbb, átmeneti értékben a magyar nemzet történeti fejlődésének és a magyar génusznak megfelelőbb törvényt aligha kaphattunk volna, mint a most hivatkozott törvényjavaslat törvényerőre emelésével.

Amily rejtett formában nyert érvényesülést a szabad királyi városoknak az 1870. évi XLII. és 1886. évi XXI. törvénycikkekben való rendezése, épp oly gondosan kerülve látjuk a rendezett tanácsú városok szervezetére vonatkozó rendelkezéseket az 1871. évi XVIII., továbbá az ezt részben módosító 1876. évi V. és végül az 1886. évi XXII-ik törvénycikkekben is.

Szólnak e törvénycikkek »a községek rendezéséről«, illetőleg »a községekről«. Vagyis e törvénycikkek hatáskör és önkormányzati jog gyakorlása, valamint a felsőbb hatóságoktól való függés tekintetében a rendezett tanácsú városokat egy színvonalra helyezik a kis- és nagyközségekkel.

Mint a szabad királyi városok elenyésznek a vármegyék szervezetét szabályozó 1886. XXI. törvénycikkekben; éppen úgy látjuk beleolvadni a rendezett tanácsú városokat a kis- és nagyközségek tömegébe.

S hogy a városokkal való ilyenén elbánás mostoha-sága teljes legyen, a községekről szóló törvényben sem

találjuk nyomát az egykori negyedik rendnek, *a polgárságnak*; csupán a 112. és 113. §§. tesznek róluk futólagos említést, minden fontosság és különleges jogállás statuálása, avagy fentartása nélkül.

Az a csekély megkülönböztetés, mely a rendezett tanácsú városokat, ezek szervezetén kívül, egyéb községektől elválasztja, oly jelentéktelen, hogy szólni azokról alig érdemes.

Így az 1886. XXII. t.-c. 22. §-a azt mondja, hogy a »rendezett tanácsú városok a 21. §-ban elősorolt jogokon felül:

a) kezelik a helyi igények szerint a piaci, hegyi, vásári, építészeti és közegészségi rendőrséget;

b) eljárnak az ipar, s a gazdák és cselédek között a szolgálati viszonyból keletkezett ügyekben, a törvény és szabályrendeletek értelmében«.

Hisz a most felsorolt teendők jórészen szorosan véve állami feladatot képeznek, tehát amennyiben ezek ellátása a helyi viszonyok által indokolva a rendezett tanácsú városokra bízott, ezen funkciókat a városok átruházott hatáskörben teljesítik.

További megkülönböztetést látunk a 34. §. e) pontjában, hol a választók névjegyzékébe való felvétel r. t. városokban *az írni és olvasni tudás* feltételétől is függővé van téve. Az írni és olvasás tudás pusztán tényében kulminál tehát az az intellektuális erő, mely a rend. tan. városok lakosait a kis- és nagyközségek lakóitól megkülönbözteti.

A fentebb érintett és a 63. §. második és harmadik bekezdésében felsorolt városi szervek: az elöljáróság és a tanács, melyek majdnem egyedül álló megkülönböztetések a rendezett tanácsú városok és a többi községek között.

A városi szervezetre vonatkozó törvénybeli rendelkezésekhez szerves összefüggésben csatlakozik a 77. §. második, harmadik, negyedik és ötödik bekezdése, melyekben a tiszti állásoknak mely módon való betöltéséről van szó, és a hatodik bekezdés, melyben a szolgálatszemélyzet alkalmazásának módozatáról van említés téve.

Ugyancsak a községekről szóló törvény rendelkezései szerint történik a törvényhatósági joggal felruházott városok önkormányzati és közigazgatási költségeiről is gondoskodás; továbbá azok költségvetésének megállapítása és a zárszámadások megvizsgálása; törzsvagyon szerzése és elidegenítése, hasonlólag a községi törvény rendelkezései szerint, illetőleg ennek korlátai között történik.

Az 1886. XXI. te. 15. §-a, valamint az 1886. XXII. te. 132. §-a egyenlőre biztosítják úgy a törvényhatósági joggal felruházott, valamint a rendezett tanácsú városokat, hogy: »amennyiben az állam jövedelmeinek csökkenése, s az ipar és kereskedelem érdekeinek veszélyeztetése nélkül eszközölhető, a kormány kivételesen megengedheti, hogy azok közvetett államadókra is vethessenek pótdót, s jövedelmeik szaporítása végett a városban s ennek területén illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhessenek, sőt az állam által igénybe nem vett új adóneveket is hozhassanak be.«

Mielőtt a városok önkormányzati jogának terjedelmére és a felsőbb hatóságok felügyeleti jogának gyakorlására rövid néhány észrevételünket megtennők, egy az 1886. XXI. és XXII. törvénycikkben statuált közös intézményt kívánunk csak felemlíteni, mely nem más, mint a »virilis intézmény.«

Abban a formában, melyben ez az intézmény a gyakorlati életben előttünk áll, teljesen új és szokatlan,

melynek hasonló példájára alig találunk. Célja kétségtelenül az, hogy a vagyoni érdek, a város anyagi kérdéseiben, különösen pedig az adózó lakosság megterhelhetése kérdésében megfelelő képviselőben részesüljön. Az a könnyű mód azonban, mely a legtöbb adófizetők sorába való jutásnak, gyakran a véletlen esélyeiből eredő előjogát megállapítja, távolról sem válhatik a város közérdekének oly előnyére, mintha a legtöbb adót fizetők, kevesebb számban, saját soraikból választanák az ezen joron minősített városi képviselőket; de emellett mulhatatlanul szükséges volna, hogy a szellemi képzettség címén jogosultak éppen oly számban vehetnének részt a város közügyeinek intézésében, mint a minő számban a virilis tagok gyakorolják a város közgyűléseiben jogaikat.

E közbeeső rövid kitérés után áttérünk most már a városok által gyakorolt jogok tüzetes ismertetésére, hogy egyrészt a törvény szavaiból, másrészt pedig a gyakorlati élet tapasztalataiból megállapíthassuk, hogy hazai városaink mily terjedelemben gyakorolják a törvény által biztosított autonóm jogukat s minő korlátoló intézkedéseket tartalmaznak a vonatkozó törvények.

Mielőtt azonban a fölvetett kérdés érdemébe bocsátkoznánk, tisztában kell lennünk a városok hivatásával és magasabb értelemben vett feladataival és ezekkel szemben a kis- és nagyközségek azon rendeltetésével, melyet mint az ország közigazgatási területének legalsóbb tagozatai betölteni hivatják.

Mindenekelőtt szemügyre kell vennünk a városok és községek lakosságának foglalkozását; mert egyedül a lakosság élethivatása szabja meg irányát egyrészt azon feladatoknak, melyeket betölteniök kell; másrészt pedig az autonóm jog gyakorlata mértékének s az ennek keretében érvényesülő köztevékenységnek.

A kis- és nagyközségekben, vagyis a falukban túlnyomó részben mezei gazdálkodással foglalkozó honpolgárok laknak, kiknek mindennapi foglalkozását az év négy szakának változásai irányítják. Az őszi és tavaszi vetés, a júniusi kaszálás, Péter-Pál hetében az aratás s azt ezt követő cséplés és egyéb mezei és erdőgazdasági ágak kultusza csendes, lassú menetben; ezek a köznapi élet hivatásszerű feladatai; melyeknek méreteihez idomul azután a falusi emberek gondolkodása, egyéb cselekvése; tehát mindazon eseményeknek és feladatoknak előkészítése és teljesítése is, melyek a községi önkormányzat keretében érvényesítendő tevékenységnek menetét szabályozzák.

Ellenben a városokban, mint a közgazdasági élet fókusaiban, a lakosság túlnyomó része iparral, kereskedelemmel és szellemi munkával foglalkozván, hivatásából és foglalkozásának minőségéből folyólag kénytelen ügyeit gyorsan lebonyolítani; rájuk nézve »az idő pénz;« tehát maga a foglalkozás természete és a mindennapi megéléssel járó gondok kényszere elkerülhetlenné teszik és megkövetelik, hogy a városok közigazgatásának szervei is az életszükséglet követelte igényeknek megfelelő gyorsasággal tegyenek eleget funkcióiknak.

S ha ez csakugyan így van, akkor a törvényhatósági joggal felruházott városokat a vármegyékkel, a rendezett tanácsú városokat pedig a kis- és nagyközségekkel közigazgatási, tehát önkormányzati vonatkozásban egy tekintet és elbánás alá vonni nem lehet.

A városok lakosságának túlnyomó része a naponkénti keresmény eredményeire van utalva. A szünetet alig ismerő mindennapi foglalkozásnak emez örökmozgó természete szüli tehát a városi életnek örökös nyüz-

gését és a forgalomnak ama gyorsaságát, mely a falusiak élethivatásának egyenes ellentéte.

Az a rendszer s az a szervezet, mely a kis- és nagyközségek és a vármegye lakosságának életigényeit és szükségleteit a közigazgatás terén tényleg teljes mértékben kielégítheti, nem nyerhet alkalmazást a városok közigazgatásában; hol az intellektuális erők csoportosulása is megköveteli, hogy szélesebb alapon nyugvó önkormányzati jog birtokában, a felügyeletre hivatott felsőbb hatóságok kisebb gyámkodása mellett fejthesse ki saját közjávára irányuló tevékenységét.

Fentebb láttuk, hogy az intellektuális erők mérlegelésénél a kis- és nagyközségek választóit nem választja el egyéb minősítés a városok választóitól, mint egyszerűen az, hogy ez utóbbiak írni és olvasni tudjanak. Holott, ha a kötelező népoktatásnak országos eredményeit tekintetbe vesszük, az intellektuális erőknek ez az elválasztó vonala manapság már tekintetbe alig jöhet.

Az 1886. XXII. t.-c. 2. §-a ekként szól: »a község a törvény korlátai között önállóan intézi saját belügyeit, végrehajtja a törvénynek, kormánynak és a törvényhatóságnak az állami és törvényhatósági közigazgatásra vonatkozó rendelkezéseit.«

A törvénynek ezen rendelkezéséből kitűnik, hogy a rendezett tanácsú városok is egyrésztől saját ügyeik intézése tekintetében, másrésztől pedig átruházott hatáskörben teljesítik közigazgatási funkcióikat. De kitűnik az is, hogy a rendezett tanácsú városok a kis- és nagyközségekkel egy tekintet alá vonva, mint a vármegyéknek alárendelt szervei és közegei a vármegye rendelkezéseit saját területükön végrehajtani kötelesek.

Ám, ha a kis- és nagyközségek, mint a közigazgatás legelső szervei, a vármegye közvetlen rendelkezése és

ellenőrzése alá helyeztetnek, ez a törvénybeli rendelkezés és gondoskodás nem csak helyes és célszerű, hanem elkerülhetlen; mert e tagozatok nélkülözik azon intellektuális erőt, mely őket saját ügyeiknek a közjó megvalósítására irányuló független és célszerű ellátásra minősítené.

De a városoknak, mint az intellektuális erők fókuszainak e lenyűgött helyzete indokolatlan és hátrányos, mert akadályul szolgál a városi önkormányzat jogának gyakorlatából folyó szabad mozgás és erő kifejtés lehetőségének.

A fent idézett törvény 21. § -a> a községek jogait és teendőit tárgyalván, következő rendelkezéseket tartalmazza:

»A község«:

a) saját belügyeikben határoz, és szabályrendeleteket (statútumokat) alkot;

b) határozatait és szabályrendeleteit saját elüljárói és közegei által hajtja végre;

c) rendelkezik a község vagyona felett;

d) községi adót vet ki és hajt be;

e) gondoskodik a tisztán községi utakról és egyéb közlekedési eszközökről;

f) gondoskodik a községi iskolákról és más rokon intézetekről;

g) gyakorolja mindazon jogokat és mindazon kötelezettségeket, melyek a községeket törvény szerint megilletik.

Ezt kiegészíti a fentebb már idézett 22. §.

A most idézett rendelkezésekből kiviláglik ugyan, hogy a rendezett tanácsú városok hatásköre tágabb, mint a kis- és nagyközségeké; de a feladatok és teendők eme nagyobb és kiterjedtebb mértékével nem áll arányban a városok autonóm jogának mértéke; mert e részben a városok közjogi állása teljesen a kis- és nagy-

községek közjogi helyzetével azonosul, miután valamennyi a vármegye felettes hatósága alatt áll, azon csekély eltéréssel, hogy míg a kis- és nagyközségek felett a főszolgabíró, addig a rend. tan. városok felett a vármegye alispánja gyakorolja a közvetlen felügyeletet.

De hogy mily gyakorlati értékkel bír a rend. tan. városoknak a fentebbi rendelkezésekben gyökerező önkormányzati joga, ennek élénk bizonyítékát szolgáltatja a 24. §. mely ekként szól:

Csak a törvényhatóság jóváhagyása után hajtatik végre minden oly határozat, mely:

a) községi adó megállapítására, kivetésére és behajtására;

b) községi vagyon elidegenítésére vagy szerzésére, hat éven túl terjedő haszonbérletek megkötésére;

d) új hivatal rendszeresítésére, vagy a fenálló megszüntetésére;

e) a költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések megkötésére vagy felbontására és jelentékeny közművek emelésére;

f) történelmi és műemlékek fenntartására, átalakítására és lebontására vonatkozik;

g) nem különben minden határozat, melyre a törvény felsőbb megerősítést követel.

Ehhez járul a 27. §. mely szerint:

»A község szabályrendelete a törvénnyel, kormány- és törvényhatóság hatályban levő szabályrendeleteivel nem ellenkezhetik; a 30 napi felelkezési határidő leteltével a törvényhatósághoz azonnal felterjesztendő, és csak ennek nyilvános vagy hallgatóságos jóváhagyása után hajtathatik végre.«

Íme tehát ide zsugorodik össze azon hangzatos

önkormányzati jog, melyet a 21. és 22. §-ok oly fennen hirdetnek.

A kis- és nagy-községek önkormányzatának ily merev formában való korlátolásáról nem szólunk. Mert a hol az intellektuális erők kis mértéke a netán előtérbe lépő és érvényesülni törekvő magánérdekek feltolakodását önerejéből megakadályozni nem képes; vagy ahol a érdekeltségnek tájékozatlanságából eredő veszélyek azt szükségessé teszik: ott indokolt, úgyszólván elkerülhetetlen, hogy a felügyeletre hivatott felsőbb hatóság állja útját a kis- és nagyközségeket veszélyeztető törekvéseknek és eshetőségeknek.

De egy rendezett tanácsú városban, melynek intelligens közönsége kellő tudással és érettséggel bír annak felismerésére, hogy a saját autonóm körében hozandó határozatok és szabályrendeletek rendelkezései közül, melyek rejtik magukban az erkölcsi hátrányoknak, vagy anyagi károsításoknak veszélyes magvát: ott a vármegye döntésétől tenni függővé a hozott határozatoknak és megalkotott szabályrendeleteknek jogérvényességét, valóban oly indokolatlan és felesleges gyámkodás, melyet teljesen parallisál, illetőleg korigál a város lakossága részére biztosított azon jog, mely szerint a 25. §. értelmében a közügyekben hozott határozatok, valamint a 29. §. értelmében a sérelmesnek vélt szabályrendeletek ellen felebbezésnek van helye.

A községi törvény 110. §-a, kapcsolatosan a 21. §. c) és a 24. §. b) pontjaival a következő rendelkezéseket tartalmazza:

»A község vagyona csonkítatlanul fentartandó.

Kivételes esetekben ennek elidegenítését, lényeges átalakítását, vagy felosztását, valamint ingatlan vagyonnak vagy királyi kisebb haszonvételi jognak vételét a

képviselőtestület csak az általa e végre legalább 30 nap közbevetésével határozatilag kitűzendő és kihirdetendő közgyűlésében összes tagjainak, ide értve a szavazati joggal bíró elüljárókat is, általános többségével, névszerinti szavazás mellett és a 24. §. rendeletének megtartásával határozhatja el.

Ha a képviselők ezen gyűlésre kellő számban meg nem jelentek, úgy ezen a módon újabb közgyűlés hirdetendő, s ha ezen sem volna meg a kellő szám, ezen képviselőgyűlésből 15 napra egy újabb gyűlés összehívása elrendelhető, mely a jelenlevők többségével határoz.
«

Ugyanez áll a községi felügyelet alatt álló intézetek törzsvagyónára nézve is.

A most idézett törvénybeli rendelkezések oly nyomasztó súlylyal nehezednek a r. t. városokra, hogy felette megbénítják a város életerős és egészséges fejlesztésére irányuló legnemesebb törekvéseket és lelohasztják a kedvet, a lelkesedés lángját, mely a város jövőjéért buzgólkodó jobbérzésű egyéneket köztevékenységük kifejtésében vezérli.

Ez a törvény által teremtett helyzetnek erkölcsi vonatkozása. De emellé még fontos anyagi érdekek is fűződnek; amennyiben ingatlan elidegenítése esetében vonakodik a vevő hosszas huzavonával járó ügyletkötésekbe bocsátkozni annyival is inkább, mert a város határozatával elfogadott szerződés még a 30 napi kihirdetést követő felterjesztés után is a felettes vármegyei hatóság jóváhagyásától tétetvén függővé, tehát még mindig kétségessé van téve; minek természetes következménye az, hogy a város ingatlanai ily hosszadalmas eljárás mellett olcsóbban értékesíthetők, mintha a határozott célból ingatlant vásárló fél rövidebb idő alatt jut a neki szükséges ingatlan telekkönyvi tulajdonához.

Vétel esetén pedig, különösen közcélokból eszköz-
lendő kisajátítások alkalmából, a legtöbbször évek
hosszú során át húzódó eljárás végérvényes befejeztéig
a város kiszámíthatatlan anyagi károkat szenved; amennyiben
katonai laktanyák vagy egyéb közcélokra szolgáló épületek
emelése indokából megszerzendő területek környéke forgalmi
értékében tetemesen emelkedvén, a kártalanítási összeg bírói
megállapításánál már nem a kisajátítási eljárás folyamatba
tételénél létező forgalmi érték, hanem a megállapítás idejében
beigazolt érték lesz a város által fizetendő.

Am ha a kis- és nagyközségek kevésbé művelt és értelmes lakóinak a törvény időt és módot kíván nyújtani a bővebb megfontolásra: a falusi lakosság foglalkozásával járó és összeegyeztethető ezen nehézkes eljárás még megengedhető; de erre az üzleti szellemtől eléggé áthatott értelmes és tapasztalt városi lakosságnak szüksége egyáltalán nincs.

Egyébként a törvénynek a törzsvagyon csonkítatlan fentartására vonatkozó kötelező rendelkezése nem a törzsvagyon alkotó részének egyéni megjelölésére vonatkozik, mint inkább magának az egész törzsvagyonnak értékére és ennek hasznosítására.

Eros fejlődésben levő városoknál pedig, hol az utcák szabályozása, közművek és egyéb intézmények létesítése elkerülhetetlenné teszik, hogy a város közönsége programjának megvalósításában lépten-nyomon adásvételi ügyleteket kössön, a létrejött szerződések elfogadásánál a kötött ügyletek előnye, vagy hátránya csak kilátásba helyezhető lehet, de azok apodiktikus bizonyossága csak a későbbi számadások eredményeiből fog kitűnni.

Ákár erkölcsi, akár anyagi haszonról legyen azonban

szó, a fentidézett 110. §-ban előírt alakszerűségnek lényegében vett tárgya más nem lehet, mint a város közérdeke szempontjából az elidegenítésnek, vagy szerzésnek szükségessége, vagy hasznos volta.

Ilyen tekintet alá esnek a kölcsönvételek is; melyeket a város rendszerint szükséges és hasznos beruházásokra fordítván, hasonlóképpen feleslegessé teszik a felsőbb hatóságoknak jóváhagyását mindaddig, míg a város azok rendes törlesztése tekintetében költségelőirányzatának keretében megtalálja a megfelelő évi rendes fedezetet.

A városokra nézve teljesen felesleges vármegye-hatósági jóváhagyást tesz kötelezővé a 120. §. is, mely szerint: »ha a községi vagyon bérbeadása közárverés útján sikerre nem vezet; vagy ha a község érdeke kivételelesen a magánúton való egyezkedést javallaná.«

Ha a nyilvános árverés nem sikerül; vagy ha a város érdeke ezt így kívánja; misem természetesebb, mint az, hogy a bérbeadás magánegyezkedés útján történjék, mert egy harmadik lehetőség hiányában a város érdekének érvényesítése úgyszólván a kényszerűség, vagy különleges érdek által kellőképpen indokolva van és így a felsőbb jóváhagyás annál is inkább felesleges, mert az e tárgyban hozott és szabályszerűen kihirdetett határozatok ellen a város kötelékébe tartozó bármely polgár is felebbezés jogorvoslatával élhet.

A 122. §. a városokra nézve így rendelkezik:

A költségvetési előirányzatot a tanács terjeszti a közgyűlés elé.

A költségvetést a kisebbség külön véleményével és az egyesek által beadott észrevételekkel együtt a törvényhatósághoz kell felterjeszteni.

A törvényhatóság a költségvetést:

a) ha a fentebbi §. körülírt feltételeknek megfelel;

b) az összes kiadások a községi vagyon jövedelmeiből községi adó nélkül fedeztetnek;

c) és a költségvetés ellen panasz nem emeltetett; egyszerűen tudomásul veszi s attól a jóváhagyást meg nem tagadhatja.

Ellenkező esetben a költségvetést részletesen felülvizsgálja, attól a helybenhagyást általában meg is tagadhatja, észrevételeit a községgel közli, ezt új költségvetés készítésére, illetőleg kiigazítására utasíthatja, és a kiigazítást megtagadó község számára azon egy évre hivatalból megállapíthatja; fentartatván mindkét esetben a községnek felelősségi joga.

Amennyiben a község kiadásai a községi törzsvagyon jövedelmeiből nem fedeztethetnének, a község a községi lakosokra és a birtokosokra községi adót vehet ki.

A törvénynek a vagyoni viszonyok tekintetében felterjesztést kötelező rendelkezése a 126. §. első esetében merőben felesleges; a második esetben pedig csak akkor volna indokolt, ha a költségvetési előirányzat az előző év költségvetésétől lényeges eltéréseket mutatna; s ha a 129. §-ban megengedett jog igénybevételével a községi adók mértéke az előző évben kivetett községi adók mértékét feltűnően túlhaladná.

Ezen szerkezetében azonban a 126. §. felesleges gyámkodás színében tűnik fel a r. t. városokra annyival is inkább, mert nem tételezhető fel, hogy a város intelligens és vagyoniilag is érdekelt közönségének túlnyomó része indokolatlanul elfogadjon és adprobaljon oly költségvetési előirányzatot, mely a város adófizető polgárainak felesleges anyagi megterhelését és így azok anyagi megkárosítását vonná maga után.

Fel kell tételezni a városi önkormányzat jogát gya-

gyakorló orgánumról, a közgyűlésről, hogy a város vagyoni viszonyairól való köteles gondoskodásának és intézkedéseinek menetében mindig a gondos családfelelőseinek megfontolásával és körültekintésével jár el. Ha tehát ez a közgyűlés komoly és érett megfontolás után azt a városi költségvetési előirányzatot elfogadta; s ez ellen a város adófizető polgárai közül senki jogsérelemről nem panaszkodik; hogy miért kelljen az ekként adprobált és reálisnak elismert költségvetést felsőbb jóváhagyás alá terjeszteni:

ennek elfogadható indokát valóban nem talárjuk.

A községi számadásokra vonatkozó rendelkezések főbb részei ezek:

A községi számadások a költségvetés rovatainak megfelelőleg készítendőek.

A községi számadásokat a tavaszi rendes közgyűlésen maga a képviselőtestület vizsgálja meg.

A számadás, esetleg a számvevőség, a szakosztály vagy küldöttség indokolt jelentése, a közgyűlést megelőzőleg 15 nappal, a község házában közzszemlére kitétetik.

A közgyűlés a községi adófizetők netaláni észrevételeit felolvasni és tárgyalni köteles.

Az ily módon megvizsgált számadás, akár tétetik ez ellen kifogás vagy panasz, akár nem: a megbízott jelentésével együtt, a törvényhatóságához felülvizsgálat végett minden esetben felterjesztendő.

A törvényhatóságához felterjesztett s ez által legkésőbb egy év lefolyása alatt megvizsgálandó számadások mellé az egyes adófizetők által netalán beadott észrevételek és a kisebbség külön véleménye is csatolandó; ez esetben a felmentés csak a törvényhatóság jóváhagyása után adathatik ki.

A törvényhatóság határozatát a község vagy a számadással tartozó, a belügyminiszterhez felebbezheti.

Készségesen elismerjük, hogy a jogrend és az állam érdeke megkövetelik, hogy a városok teljesen magukra hagyatva ne legyenek; különösen polgáraik vagyoni érdekeire való tekintettel felsőbb felügyelet és ellenőrzés alatt álljanak.

Azonban a városok átvizsgált és jóváhagyott számadásainak a felügyelő hatósághoz feltétlenül és minden esetben megkövetelt, tehát kötelező felterjesztése már a felügyelet és ellenőrzés gyakorlásának oly túlhajtása, mely míg egyrészt a felelősség gyakorlati elvét ignoralja, addig másrészt a városok autonóm jogát teszi illuzoriussá.

A városi polgár tán semmiben sem oly rigorózus, éber és vigyázó, mint oly dolgokban, melyek közvetlen anyagi érdekeit érintik. Ha tehát az a helyi viszonyok minden apró részleteit ismerő polgár a törvény által előirt módon közszemlére kitett, a pénzügyi bizottság, tanács és közgyűlés által tárgyalt számadásokról akár a város köztulajdonának károsítását, akár pedig egyéni érdekének megtámadását tapasztalná: megkeresi és meg is találja a törvénynyújtotta módot ahhoz, hogy a felügyeletre hivatott felsőbb hatóságnál az észlelt sérelemnek orvoslását szorgalmazza.

A túlhajtott gyámkodás nem alkalmas arra, hogy az önbizalmat és önállóság érzetét nevelje és megszilárdítsa. *Az önkormányzat fogalmának egyik fontos követelménye az, hogy az ezt gyakorló polgárok át legyenek hatva jogaik és kötelességeik teljesítésének tudatától elannyira, hogy minden jót és előnyösét, mit a közérdek megvalósítása céljából elérni akarnak, ne más tényezőktől, hanem saját tevékenységüktől, saját szellemi és anyagi hozzájárulásuktól várják.*

Az oly törvénybeli rendelkezések tehát, melyek a közcélok megvalósítására törekvő tevékenység útjába a felügyelő hatóságot állítják, nem alkalmasak arra, hogy az önkormányzat jogát gyakorolni hivatott tényezőkben az önbizalmat, Önérzetet és szilárd önállóságot élesszék és neveljék, hanem alkalmasak arra, hogy a polgárságot gyámoltalanná, saját erejére támaszkodni nem képes bábukká alakítsák át.

Ily törvények mellett nem lehet buzgó és önérzetes, a város közjáváért lelkesedő és cselekvő, egészséges közszellemtől áthatott polgárságot nevelni; minélfogva maga a város is marad a régi tespedésben és így azon nagy feladatok, melyeket a városoktól ezek hivatása gyanánt teljes joggal elvárhatnánk, betöltetlenül, megvalósítás nélkül maradnak, s az egységes magyar állam kiépítésének fenséges gondolata csak pusztá álmokkép marad.

Az a szép és nagy jog, melyet a városok részére jórésztben az 1. §, valamint a 21. és 22. §-ok rendelkezései biztosítanak, majdnem megsemmisül a 24., 27., 110., 120., 126. és 143. §-ok merev intézkedései folytán, melyek az autonómia fogalmával ellentétben a várost saját legfontosabb ügyeinek intézésében oly korlátok közé szorítják, mely korlátok lehetetlenné teszik a mai kor megkövetelte modern fejlődésnek és berendezkedésnek lehetőségét.

Súlyosbítja a rendezett tanácsú városok helyzetét még azon körülmény is, hogy azok autonóm jogainak korlátozó intézkedéseiben eljáró tényező nem az államnak valamely magasabb funkcionáriusa, vagyis ennek képviselőjében nem maga az állam, hanem a vármegye; tehát egy nehezen mozgó, főbb hivatásában a városok hivatásától messze eltérő oly népes autonóm-testület, mely hasonló korlátok közé szorított helyzetében idejét

és gondját gyakran jelentéktelen, apró ügyek intézésében meríti ki.

Azon viszony, mely a vármegye és városok között ezidő szerint fennáll, szembeszökőn emeli ki a városoknak alárendelt helyzetét. Ezen viszonyzatban a város nem mint önállóan gondolkodó és cselekvő individuális egész jelentkezik, hanem mint alárendelt szerv, a vármegyének alkotó része, mely jórésben a vármegyével közös érdekek megvalósításának és végrehajtásának eszköze.

Pedig hivatás, feladat és célok tekintetében vármegye és város vajmi távol állanak egymástól.

Magyarország városainak szervezete a vármegyék fenhatóságába olvadó centralizáció rendszerét állítja elének, tehát azt a szokatlan és természetellenes formát, melyet nem találunk Európa egyetlen kultúrállamában.

V. FEJEZET.

MAGYARORSZÁG JÖVENDŐ VÁROSAI.

Láttuk a fent előadottakból, hogy a honalapítás idejében, miként keletkeztek és fejlődtek lassanként a városok; melyeknek főfeladata volt első sorban az elfoglalt új hazának megvédése; további hivatása pedig a fejedelmi udvarnak és a hadi szolgálatra hivatottaknak a szükséges ipari termékekkel való ellátása. Kétségtelen tehát ezekből, hogy a magyar városok eredeti jellege katonai volt, s az ipari foglalkozás csak oly részben jöhet szóba, amennyiben katonai vonatkozásban annak produktumait, a fegyvert és ruházatot nélkülözni nem lehetett.

Ezen történeti tény tehát világossá teszi a honalapítás alkalmával alakult városoknak stratégiai jelentőségét.

Láttuk továbbá, hogy a keresztyén vallás felvételével, Szent István király bölcs államférfiúi kezdeményezése folytán, a békésebb idők beálltával, a szomszédos nyugoti államokból, különösen Németországból, mint hivattak be és telepítették le a kultúrában már meglehetősen előhaladott idegenek, kik kiváltságokkal felruházva, mint iparúzó és kereskedők első alapvetői lettek a polgári rendnek és így a városok közgazdasági jelentőségének.

Láttuk azt is, hogy az iparnak és kereskedelemnek

mint a kultúra bölcsőjének pólyáiból, mint emelkedtek ki a tudomány és művészetek egyes *ágazatai*; s mint alakultak a felsőbb iskolák és egyéb kulturintézetek.

De láttuk azt is, hogy a bevándorolt idegeneknek egy területen való elhelyezése és honi szokásaiknak, szervezetüknek meghagyása, a magyar nemzeti eszme szempontjából napjainkig terjedőleg mily hátrányos következményeket hagyott maga után.

Láttuk azt, hogy a nemesi előjogok és kiváltságok s az ezekkel kapcsolatos partikuláris érdekek, mégis az ország önkormányzatának decentralizált állapota teljesen abszorbeálta a városok polgárainak azon vágyát és törekvését, hogy a magyar állam életerős és egészséges kifejlődéseinek számottevő tényezőivé legyenek.

S midőn 1848-ban a rendi alkotmány helyébe a népképviselési alapon nyugvó parlament lépett s így a harmadik rend, valamint a szabad királyi városok elveszítették régi közjogi állásukat, láttuk, hogy a régi romokon felépített törvényalkotások, mint nélkülözték hallgatagon a régi »polgári« jelleget; az elenyészett municipiumok gyűjtő nevezete alá miként kerültek a szab. kir. városok; és mint soroztattak be a rendezett tanácsú városok a kis- és nagy községek közé.

Holott az ország közjogi helyzetében beállott gyökeres átalakulás tán szükségessé tette volna, hogy a nemzet intellektuális erejét reprezentáló harmadik és negyedik rend egybeolvasztásával egy az angol gentry értelmében vett erőteljes és hatalmas középosztályt teremtsünk; nem pusztán társadalmilag, hanem az ország jövője érdekében is a kultúrában és közgazdasági erők egyesülésében összeolvadt oly középosztályt, mely az egységes magyar állam kiépítésének legszilárdabb alapja és tényezője.

Az 1867. év óta kétségtelenül sok, nagyon sok történt hazánkban. Anyagi erőnket ha nem is kimerítő, de mindenesetre erős próba alá vető újítások mentek végbe úgy a kulturális, mint a közgazdasági téren. Egész külföld bámul, hogy ily rendelkezésre álló kevés eszközzel, aránylag rövid néhány évtized leforgása alatt mily nagyarányú fejlődést és átalakulást mutat Magyarország képe. Méltán lehetünk rá büszkék.

Ámde Magyarországnak külső forma és belső tartalom tekintetében alig vannak számba vehető oly városai, melyek Európa kultúrállamainak városaiban összehasonlíthatók lennének. Mert bár igaz, hogy egyrészt az ország történeti viszonyai is útját állták a városok élet-erős fejlődésének; de másrészt a törvényhozás megfelelő gondoskodásának hiánya sem adta meg a kellő módot arra, hogy az egyébként alkalmas városi elem államfentartó és fejlesztő hivatásának színvonalára felemelkedhessek.

A városok kultúrfejlődésének látjuk ugyan meglehetősen nyomát; látjuk azt is, hogy az ipar és kereskedelem, különösen a sűrű vasúti hálózat folytán örvendetes lendületet nyert; de eddigelé (Budapest kivételével) alig fejlődött még bármely magyarországi város annyira, hogy a szó valódi értelmében kulturális és közgazdasági emporiumnak volna nevezhető.

S ennek a megfeneklett állapotnak egyik okát abban látjuk, hogy a városok intellektuális erejének megfelelő önkormányzatot biztosító törvényes rendelkezések nincsenek; ennél fogva a polgári elem elveszté befolyását és jelentőségét; s az illetéktelen gyámkodási rendszer csökkentvén a polgárság önbizalmát és önérzetét, ennek eredménye az lett, hogy a városok lakosságának közselleme is meglehetősen elernyed.

A városok mozdulatlanságának okát abban is találjuk, hogy a városokra vonatkozó eddigi törvényalkotások, részben a történelmi hagyományok álláspontjára helyezkedve, a városok jelentőségét csak ezen vonatkozásban iparkodtak megőrizni; aziránt pedig, hogy a rendi alkotmány megszűnésével a nemzet fentartó és fejlesztő nagy feladatok teljesítését minél szélesebb önkormányzati jog biztosítása mellett, a városok vegyék át, kulturális és közgazdasági fejlesztés tekintetében róluk gondoskodás egyáltalán nem történt.

E kijelentésnek olyszerű színezete van, mintha a városok partikuláris jogának statuálását kívánnánk s hogy az 1848. előtti nemesi kiváltságok helyébe a partikuláris városi jogok lépjenek.

Úgy van. Mert a két partikuláris jog közt lényegében, hatásában és következményeiben óriási eltérés van. Mert míg a nemesi kiváltságok a nemzet túlnyomó részének emberi jogait abszorbeálták, addig a városi jogok célja és feladata a nemzet összesége közjavanak előmozdítására irányul. Az egyiknek alapja az önzés, másiknak célja pedig a polgári szabadság és közvagyonosodás biztosítása.

Vencel Gusztáv »Magyarország városairól és város jogairól« szóló már fentebb idézett akadémiai felolvasásában ezeket írja: »Általán véve a városok számára sajtáságos és kivételes magánjoga mai állam szervezésben fenn nem állhat. Különben oly természetellenes anachronizmust kívánnánk, mely sem a mai magánjognak az egész civilizált világ elismerése által sankcionált alapelveivel, névszerint a személyek törvény előtti egyenlőségének elvével, sem maguknak a városoknak érdekeivel összeegyeztethető nem volna. Ehhez képest korunk szelleme feltétlenül a mai törvényhozásoktól azt követeli,

hogy a városi élet kívánalmait az állami élet általános szükségleteivel új formák szerint akkép kapcsolja össze, hogy a városok a társadalom szellemi és anyagi érdekeinek mindannyi székhelyei, az általános cultura emelkedésének mindannyi természetszerű központjai legyenek, melyek a maguk részéről és a külső vidék felvirágzását támogassák, termékenyítsék és mozdítsák elő.

Így, és csak így lehet szó városi particuláris jogokról is, hogy azok egyrészt az egyes városok helyi érdekeiknek megfelelő módon ipar- és kereskedelmi viszonyait a társadalom általános postulatumai szerint, mint egyszerű particuláris jogot rendezzék; de másrészt az általános jogrendszernek keretén belül, mint annak magukban álló organicus alkatrészei alkalmaztassanak.«

A tudós férfiú most idézett szavaiból tehát az tűnik ki, hogy a városi particuláris jog nem a városok egyoldalú érdekét kívánja szolgálni, hanem arra törekszik, célja az, hogy a városokban mint fogyasztási és közgazdasági központokban érvényesülő merkantil érdekeket, a termelők anyagi érdekével, vagyis az agrár érdekekkel megfelelő összhangzásba hozza.

Az állami kormányforma nem feltételezi szükségképpen a helyi önkormányzatnak, a városi autonómiának terjedelmét. Világos példáját látjuk ennek a francia köztársasági államban, hol a városok közigazgatását merev centralizáció jellemzi; holott az autokrata Oroszország városaiban a lehető széles alapon nyugvó autonómiát biztosít a törvény.

E két példa világosan bizonyítja, hogy az országos önkormányzat és helyi önkormányzat lényege és jellege közt a legszembeesőbb ellentétek mutatkozhatnak.

Boldog tehát az a nemzet és nagyraemelt, melynek országos és helyi önkormányzatában a megfelelő

teljes harmónia uralkodik, mert az ily államok városainak polgársága bírja a kultúrának, polgári szabadságnak és vagyoni jólétnek ama biztosítékait, mely tényezők alkalmasak arra, hogy ezek alapján az ország és nemzet felvirágozzék.

Ezeknek előrebocsátása után tehát, midőn Magyarország jövőendő városairól akarjuk nézeteinket kifejteni, figyelemmel kell lennünk mindazon módokra és eszközökre, melyek nélkülözhetetlenek, vagy el nem kerülhetők arra, hogy a mai kor igényeinek és feladatainak megfelelő város úgy külső formájában, valamint hivatása és belső szervezete tekintetében kifejlesztessék.

Előttünk állanak Európa művelt államai városainak példái. Ismerjük egyenkint azoknak intézményeit és szervezetét. Ami azokból jó és célszerű és a hazai viszonyokra alkalmazhatók; azokat vegyük át és hasznosítsuk a haza közjávára.

De ne feledkezzünk meg az eredeti magyar intéstúciókról; a magyar nemzet közérületéről, jelleméről és észjárásáról; szóval a magyar nemzeti génuszról; és szabjuk a városok új rendjének megállapítását ennek követelményeihez.

Irányadó főelv pedig az legyen, hogy a törvényhozás, kormány és társadalom, szóval az összes tényezők vállvetett törekvéssel kövessenek el mindent, hogy Magyarország városai nagy feladataik megvalósítására alkalmas szervezetet és külső formát nyerjenek.

Hogy ezt elérhessük, szükséges, hogy:

1. A városok újból alakíttassanak;
2. a városok a modern higiénia követelményének megfelelően rendeztessenek be;
3. a városok nem pusztán, mint kulturális, hanem

mint egyúttal fogyasztási központok, közgazdasági emporiumokká alakíttassanak;

4. a városok stratégiai rendeltetése erőteljesebb kifejezést nyerjen;

5. a városok, mint a magyar nemzetiség védbástyái ezen hivatásuk teljesítésére alkalmas eszközökkel láttassanak el és végül;

6. A városok, intellektuális erejüknek és hivatásuknak megfelelő minél szélesebb alapon nyugvó önkormányzati joggal ruháztassanak fel.

Magyarország nem alakult fejedelemségekből, hercegségekből, vagy tartományokból, mint akár Németország, akár pedig Olaszország; hol minden kis országnak fő-törekvése és ambíciója volt, hogy uralkodójának székhelyét minél szebbé, gazdagabbá és virágzóbbá varázsolja.

A magyar városok modern alapon való megteremtésének gondja oly nemzeti feladat, melynek munkájában részt kell vennie minden faktornak épp úgy, mint a honfoglalás és honalapítás nehéz időszakában részt vett a nemzetnek minden tagja. Akkor a fegyver hatalma, manapság pedig a civilizáció szelleme, a modern haladás géniusza kell, hogy vezérelje öntudatos cselekvéseinket.

Megfontolt, tervszerű és céltudatos tevékenységre van szükség, hogy városainkat nagy feladataik teljesítésére képesekké alakíthassuk át; hogy azok hivatásuk magaslatára emelkedve legyőzhessék a haza felvirágozásának nehéz akadályait.

Városaink mögött nem áll tettekben és alkotásokban gazdag múlt. A külföld városaihoz képest városaink csak alig-alig emelkedtek legnagyobb részét felül a falusi jelleg szűk korlátain. Éppen azért sürget az idő, hogy a városok lakói felocsúdván a tétlen várakozás merengéseiből, a városok külső rendezésének és a modern higiénia

követelményei szerint való berendezkedésének nagy munkáját kezükbe ragadják; s az országos akcióval párhuzamosan úgy a törvényhozás, mint a parlamentáris kormány saját hatáskörében tegye meg a kellő rendelkezéseket arra, hogy a kitűzött nagy célok harmonikus közreműködés mellett elérhetőek legyenek.

»Új városi törvényre« van mindenk előtt szükségünk, mely kijelöli az újonan alakítandó városok kontúrjait; mely kötelezővé teszi a higienia követelményeiről való gondoskodást; a mely bölcs rendelkezéseivel a városok intellektuális erejéhez mérve megállapítván a helyi önkormányzat terjedelmét, – kiemeli a városokat a legnagyobbrészt illetéktelen és össze nem egyeztethető vármegyei gyámkodás kötelékeiből.

Törvényalkotásra van szükség, mely megvonja a határt, hol a városok kormányzatában az állami érdekek képvisellete végződik; törvényt, mely a nagy célok megvalósításához szükséges anyagi eszközöket, az átruházott hatáskörben teljesített funkciók rekompenzációja fejében az ezen anyagi támogatásra reá utalt városok részére biztosítja.

Az országos kormányzatnak pedig eminens kötelessége legyen, hogy az ország költségvetésének keretében rendelkezésre álló fedezeti összegeket a városok kulturális és közgazdasági érdekeinek gyarapítására fordítsa; hogy a városok, mint megalkotandó kulturális és közgazdasági emporiumok sikeresen felelhessenek meg a hozzájuk fűződő nagy várakozásoknak

Ha sikerül a nagy mű, akkor a magyar nemzet nyugodt lélekkel és várakozással nézhet a jövő nagy átalakulásai elé és nemcsak féltékeny, de büszke lehet a gondolatra, hogy amit a csendes munkálkodás békés fegyverével kivívott, ezt önmagának, saját erejének kö-

szönheti és e tudat magasra emeli előtte a megteremtett modern intécióknak erkölcsi becsét.

A városok alakítása.

Magyarország városai és községei, amint keletkeztek és átalakultak, azon az ösvényen meg is maradtak. Külső fejlődésükben látjuk a magánérdeknek szórványos jelenségeit; látjuk a helyi hatóságnak ötletszerű intézkedéseit; ámde tervszerűségnek és rendszernek, egyszóval céltudatos kormányzásnak nyomait seholsem találjuk.

A vármegyék területének közigazgatási beosztásában még fenmaradtak a többé-kevésbé bevalló és megszokott keretek. De a községi körök beosztásánál, különösen a polgári anyakönyvvezetés behozatala óta oly rendszeretlen állapotokkal találkozunk, melyek míg egyfelől mód nélkül megnehezítik a közigazgatás legalsóbb tagozatainak funkcióját, addig az utánjárás nehézségeinek súlyos terheit rakják az adófizető polgárságra.

Elmulaszthatatlan kötelesség tehát, hogy a községi körök újból alakíttassanak. Legyen ennek a körnek központja a »parochia,« vagyis az anyaegyház székhelye, azért, hogy a hol a nép látogatja a maga templomát, találja ott meg a körjegyzőt, a körorvost, a közgyámot, az anyakönyvvezetőt és a közbábát, szóval mindazon közigazgatási alsóbb közegeket, a kikkel való sűrű érintkezést a közigazgatás rendes menetének sikeressége elkerülhetetlenné tesz.

Hasonló céltudatos új alakítást igényelnek a városok is: míg pedig az angol mintának megfelelően, hol a városok középpontjától számított 7 illetőleg angol mértföldnyi körzetben lakó összes alattvalók a város kötelékébe

tartoznak s az ekként alakított terület városi területnek tekintendő.

Ezen alakítás folytán válik tehát érthetővé, hogy a közel hat millió lakosságot számláló London városa a London-cityn és Westminster-cityn kívül a Middlessex, Surrey, Kent és Essex grófságok területein túlterjeszkedve 100 helységet és 147 községet foglal magában.

A modern városalakításnak eredménye érvényesül az úgynevezett »Grosz-Wien« megteremtésében is, mely számra tizenkilenc kerületet ölel fel újabb alakulásában.

A magyar városoknak az angol mintát megközelítőleg való új alakítása nem pusztán az emporiális jelleg külső formájának kidomborítása céljából is előnyös és hasznos; amennyiben a számtalan kis- és nagyközségnek közigazgatásilag a városokhoz való csatolása folytán a csatolt részek városi jelleget nyernek; hanem azért is, mert bennök a modernkultúra honosul meg; ekként az intellektuális erőknél felszaporodását vonja maga után és könnyebben válnak az állami élet hasznos tényezőjévé.

Felvidéken és a dunántúli országrészben, hol a népesség sűrű, mutatkozik főként szükségessége annak, hogy a városok középpontjától 5 kilométernyi körzetben fekvő kis- és nagyközségek a városokkal egyesíttessenek; mert a síkfekvésű magyar alföld népes városainak messze terjedő határait véve figyelembe, itt gyakorlatilag vajmi kevés tér mutatkozik az új alakítás megvalósítására.

Kétséget sem szenved, hogy az 5 kilométer körzetbe eső kis- és nagy községek eleinte idegenkedni fognak az egyesítés gondolatától. De ha fel lesznek' világosítva arról, hogy a magasabb állami szempontból végrehajtandó egyesítés rájuk nézve szellemi tekintetben nagy előnnyel jár, anyagilag pedig hátrányosabb helyzetbe alig jutnak: az idegenkedés az összeolvadás pro-

ceszszusának végbementével boldog megelégedésre változik s az ekként felszaporodott városi lakosság nagyobb hatállyal működhetik közre a hazafias célok betöltésében.

Az egyesítés első híre azon téves véleményre vezeti az egyesítendő kis- és nagyközségek lakóit, hogy az összekapcsolásnak indító oka az önzés, az érdekhajhászat; hogy az anyaváros csak anyagi segítséget akar a kapcsolandó részek rovására, hogy ezek terhére haladhasson és fejlődhessék. Holott az újjáalakított város kapcsolt részeinek eddigi közszolgáltatása érintetlen marad és csak annyiban esik és eshetik a jövőben változás alá, amennyiben a szükséges hygienikus és rendészeti tekintetek, valamint a népoktatás érdekei azt elkerülhetetlenné teszik; és csak oly mértékben, amely mértékben a kapcsolt részek ezen modern intézmények létesítésének és a tett intézkedések foganatosításának arányai szerint városi jellegükben kiemelkednek.

Akkor tehát, midőn az eddigelé úgyszólván teljesen elhanyagolt kis- és nagyközségek a hozzájuk öt kilométer közelségben fekvő városok szférájában újjá születnek és az újjászületésnek árát saját javukra szolgáló intézmények létesítésében találják meg: akkor anyagi megterhelhetetéről és megkárosításról jogszerűen egyáltalán nem panaszkodhatnak.

Közegészség, köztisztaság, „népoktatás, közrendészet, tűzrendészet és szegényügy: ezek azok az eminens feladatok, melyek a kapcsolandó területeken érvényesítendők. Természetes, hogy ezen berendezések formái és arányai, mindig a betöltendő keretek minőségéhez idomulnak. Vagyis ereszben a gondoskodás méretei és a létesítendő intézmények minősége és a teendő közintézkedések terjedelme a szorosan vett helyi viszonyokhoz mérten sohasem léphetik túl azon mérték határait, melyeket a kultúrai fejlettség szab a városi önkormányzat gondoskodása elé.

A városok új alakításának egyik szem elől nem téveszthető fontos feladata tehát az, hogy a berendezkedés körül kifejtendő gondoskodásában legalább két zónát állapítson meg. Egyet, mely elsőrendű intézményeket feltételez és egy másodrendűt, mely a periférián a helyi viszonyokhoz legyen mérve.

Ami azután a városi szervezetet illeti, tekintettel a városi terület kiterjedtségére, – a kerületekre való beosztás és szervezkedés is természetszerű követelménye lesz a városok új alakításának.

Tudja mindenki, hogy a városoknak nagy felszívó, átalakító és összefoglaló ereje van. Ugyanazért az új átalakítás annyit jelent, mint Magyarország egy nagy darab földjének városi elemmel való benépesítése, tehát az intellektuális erőknek biztos alapon való tovább fejlesztése azon szférában, mely a termelők érdekeit a fogyasztók érdekével nemcsak közelebb hozza, hanem ezzel egybeolvasztva egyesíti.

Az az egyoldalú felfogás, mely némely városiak részéről az öt kilométer körzetbe eső falusi elemnek a városi élet áldásaiban való részesedését veti szemére anélkül, hogy ezen előnyökkel szemben a város közterheihez hozzájárulnának, – figyelmet nem érdemel; mert ha e szemrehányás jogosult lenne, akkor bajos volna meghatározni az előnyben részesülő külső részeknek határait.

Ugyanazért ily magasabb állami érdekekkel kapcsolatos kérdés taglalásánál, az efféle tekinteteknek teljesen számításon kívül kell maradniok; és csak arról lehet szó, hogy a városok újjáalakítása folytán elérhetjük-e azt a magasabb célt, melyet a városok hivatásának fejtegetésénél magunk elé tűztünk.

A városok szférájának új képét az itt bemutatott beosztás tünteti fel:

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
I. Abauj-Tornamegye			
1	Kassa	Kassa, Ujfalu, Bárca, Tihany, Mislóka	megyei székhely
2	Gönc	Szurdok, Gönc, Ruzska	járási „
3	Szikszó	Alsó-Vadász, Uj és Ó-Aszaló	
4	Torna	Aj, Zsarnó, Udvarnok	
II. Árva megye			
5	Alsó-Kubin	Nagyfalu, Felső-Kubin, Jasenova, Mestin, Medzibroggy, Kugázsa	megyei székhely
6	Námesztó	Szlavonica, Bobró, Jassenica, Vavricska, Klin-Námesztó	járási „
7	Tresztana	Turdosin, Usztye, Ljeszek, Brcovina	„ „
III. Baranyamegye			
8	Pécs	Patacs, Magyar-Ürög, Árpád, Szabolcs	megyei székhely
9	Siklós	Gyüd, N.-Tótfalu, Kis-Harcsány	járási „
10	Baranyavár	Monostor, Benge, Baán, Ivándárda	„ „
11	Mohács		„ „
12	Pécsvárad	Nagy-Pál, Várkony	„ „
13	Szent-Lőrinc	Kacsata, Szent-Gál, Csonka-Mindszent, Cserdi, Nagy-Vaty	„ „

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
IV. Barsvármegye			
14	Aranyos-Marót	Szent-Márton, Kis- és Nagy-Szelecsény, Gesztóc, Kis-Tapolcsány, Maholány, Kis-Apáti, Hecse, Perlep	megyei székhely
15	Léva	Helecsény, Dobó, Berekalja, Varcvány	járási „
16	Verebély	Dicske, Vajk, Zsitva, Gyarmath, Tild, Kis-Lári, Aha, Halász	„ „
17	Oszlány	Nyitra-Szeg, Bisztricsény, Felfalu, Kis- és Nagy-Ugróc, Pázsit	„ „
18	Körmöcbánya	Jánoshegy, Jánosrét	„ „
V. Beregmegye			
19	Beregszász	Végardo, Kigyós, Bucsú	megyei székhely
20	Kaszony		járási „
21	Munkács	Klacsanó, (Klastrom-alja,) Várallja, Pausnig, Hustánfalva, Kendereske, Podhering, Kölesin, Szemesztó, Lauka	„ „
22	Szolyva	Holubina, Szakranovica, Hársfalva, Tövisfalva	„ „
VI. Borsodmegye			
23	Miskolc	Szirma, Besenyő	megyei székhely

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
24	Mező-Csáth	Igrici	járási székhely
25	Szent-Péter	Berente, Kápolna, Lászlófalva, Boldva	" "
26	Ozd	Bolyok, Urai, Várkony Vasvár, Csépany	" "
27	Szendrő	Szalonna, Abod, Galvács, Szuhogy	" "
VII. Esztergom megye			
28	Esztergom		megyei székhely
29	Párkány	Nána, Garam, Kövesd	járási "
VIII. Fejérmegye			
30	Székesfejérvár		megyei székhely
31	Moór		járási "
32	Sárbogárd	Sár-Szent-Miklós	" "
33	Vaál		" "
34	Adony		" "
IX. Gömör- és Kis-Hontmegye			
35	Rima-Szombat	Felső-Alsó Pokorágy, Zeherje, Tamásfalva	megyei székhely
36	Tornaalja	Sajó-Gömör, Stárnya, Méhi, Sajó-Lenke	járási "
37	Rozsnyó	Berzéte, Jólész, Vár-alja, Betlér	" "
38	Nagy-Rőce	Hosszurét, Kis-Rőce, Vizesrét	" "

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet .
39	Rimaszécs	Cakó, Iványi, Csiz, Jene, Susa, Harmac	járási székhely
X. Győrmege			
40	Győr	Győr-Szabadhegy, Acsa, Győr-Ujfalu, Gyórsziget	megyei székhely
XI. Hevesmege			
41	Eger	Fel.-Német-Egerszalók	megyei székhely
42	Heves		járási „
43	Hatvan		„ „
44	Gyöngyös	Göngyös, Tarján, Gyöngyös-Oroszi, Solymos, Gyöngyös-Halász	„ „
45	Pétervásár		„ „
46	Tisza-Füred	Tisza Örvény	„ „
XII. Hontmege.			
47	Ipolyság	Tesmag, Hont, Bernece, Gyerk, Alsó- és Közép-Tur	megyei székhely
48	Bát		járási „
49	Korpona	Bozók, Csákóc	„ „
50	Selymecbánya	Szitnia-Stelfultó, Ilia, Dillu	„ „
51	Bélabánya		„ „

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
XIII. Komárommegye			
52	Komárom	Ó-Szöny, Uj-Szöny	megyei székhely
53	Tata-Tóváros	Baj, Szomód	járási „
XIV. Liptómege			
54	Liptó-Szent-Miklós	Andrásfalu, Nagy-Bobróc, Nádasd, Magyarfalu, Deménfalu	megyei székhely
55	Liptó-Ujvár	Jamnik, Dovalló, Szt. Péter, Szt. Iván Pottornya	járási „
56	Rózsahegy	Kis-Szent-Márton, Likófalva, Liszkova, Kis-Selmec, Nagy-Selmec	„ „
XV. Máramarosmege			
57	Máramaros-Sziget	Akna-Szlatina, Falu-Szlatina, Fejéregyháza Veresmart, Farkasrév	megyei székhely
58	Felső-Visó	Alsó- és Közép-Visó	járási „
59	Dragomérfa	Konyha, Jód, Kis-Bocskó, F.-Szelistye	„ „
60	Rahó		„ „
61	Taracköz		„ „
62	Técső	Trannensztal, Remete, Kis-Urmező	„ „
63	Huszt	Iza, Tisza, Kirva	„ „

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
64	Ökörmező		járási székhely
65	Akna-Sugatag	Felső-Kálinfalva, Szerfalva, Budfalva, Bréb, Hotinka, Hernécs, Falu-Sugatag, Gyulafalu, Monasztirca	” ”
66	Dolha	Szucha-Bronyka, Zádnya	” ”
XVI. Mosonmegye			
67	Magyaróvár		megyei székhely
68	Raika		járási ”
69	Nezsider		” ”
XVII. Nógrádmegye			
70	Balassa-Gyarm.	Kővár, Patvarc, Zahova, Kis-Csalomia	megyei székhely
71	Nógrád	Diósjenő, Tolmács, Berkenye, Szokonya	járási ”
72	Szécsény	Pöstyén	” ”
73	Losonc	Miksi	” ”
74	Gács	Tamási, Mászka, Gács-Lehota, Gácsfalva	” ”
75	Fülek		” ”
76	Szirák		” ”
XVIII. Nyitravármegye			
77	Nyitra		megyei székhely
78	Vágújhely	Révfalu, Rakolub Vieszka	járási ”
79	Miava	Turoluka, Poradje	” ”

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
80	Szenic	Szottina, Ribek, Csácsó Hluboka, Kunó, Rovenszko	járási székhely
81	Szokolca	Kátó, Wradist, Mokri- háj, Szt.-Istvánfalu	" "
82	Vágsellye	Dráki, Vág-Királyfa, Vág-Hosszúfalu, Vág- Vecse, Tornóc, Pezed	" "
83	Érsekújvár	Szt.-Vendel, Andó	" "
84	N-Tapolcsány	Nyitra-Zerdahely, Ne- mesic, Tavarnok, Jác, Koros, Praznóc, Szolcsány	" "
85	Zsámbokrét	Kis- és Nagy-Stric, Kis- és Nagy-Belic, Nedarsóc, Brogyán, Széplak, Nedanóc, Clunorán, Nadlány	" "
86	Galgóc		" "
87	Pöstyén	Moraván, Bánka	" "
XIX. Pozsony megye			
88	Pozsony		megyei székhely
89	Nagy-Szombat	Hicšalovice, Moderdorf	járási "
90	Szent-György		" "
91	Modor	Könisdorf, Dubova, Kis- és Nagy-Szenkviz	" "
92	Bazin	Cajta, Linbach, Air- grut, Schweinszbach	" "
93	Somorja		" "

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
XX. Sárosmegye			
94	Eperjes	Kis- és Nagy-Sáros, Alsó-Sebes, Kellemes, Sótér, Német-Sóvár	megyei székhely
95	Sirokka	N.-Vitéz, Pries	járási „
96	Bártfa	Sárpatak, Hosszurét, Novavec	„ „
97	Kis-Szeben	Péché-Ujfalu, Jakabfalu, Órkut, Nyárs-Ordó	„ „
XXI. Somogy megye			
98	Kaposvár	Kapos Ujlak, Toponár, Ivánfa	megyei székhely
99	Szigetvár	Csertő, Pata, Molvány, Hobol	járási „
100	Nagy-Atád	Kis-Atád, Henész, Bodvica	„ „
101	Csurgó	Nagy-Márton, Parag, Szt.-Király, Sarkad	„ „
102	Marcali	Kis- és Nagy-Gomba, Boronka, Bize	„ „
103	Lengyeltóti	K.-Berény, Tót-Gyugy Nagy-Mács	„ „
104	Tab	Törvaj, Kopony, Mánya	„ „
105	Igal	Ráksi, Szill, Gadács	„ „
106	Barcs	Pálfalu	„ „

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
XXII. Sopronmegye			
107	Sopron		megyei székhely
108	Nagy-Marton	Kis- és Nagy-Höflány Száravám, Szt.- György, Darázsfalu	járásai „
109	Kis-Marton	Pöttelsdorf, Rórbach, Márcfalva, Porchtenau, Wiesen, Siklós	„ „
110	Felső-Pulya	Alsó- és Közép-Pulya, Kőhalom, Alsó-Felső- László	„ „
111	Csepreg	Alsó-Felső- és Közép- Bükk, Peresznye, Gyalóka, Szakony	„ „
112	Kapuvár		„ „
113	Csorna		„ „
XXIII. Szabolcsmegye			
114	Nyiregyháza		megyei székhely
115	Dada	Takta-Kenéz	járásai „
116	Kis-Várda		„ „
117	Nyirbátor		„ „
118	Nagy-Kálló	Kis-Kálló	„ „
XXIV. Szatmármegye			
119	Nagy-Károly	Kaplony, Kálmánd, Fény	megyei székhely

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
120	Mátészalka	Ó-Pályi, Kis- és Nagy-Kocsord, Járimi, Nyir-Csaholy	járási székhely
121	Fejér-Gyarmat	Penyige, Matolcs	„ „
122	Szinyérváralja	Veresmart	„ „
123	Nagy-Bánya	Felső-Ujfalu, Alsó-Uj-Falu, Sarlós, Alsó-Fernezely, Alsó-Handol, Girót-Tótfalu	„ „
124	Felső-Bánya	Kis-Bánya, Nyegrefalu Lacfalu, M.-Kékes	„ „
125	Nagy-Somkut		„ „
126	Szatmár-Németi	Pálfalva, Szt.-Márton	„ „
127	Erdőd	Madorác Oláh-Gyűrűs	„ „
XXV. Szepesmegye			
128	Lőcse	Görgő	megyei székhely
129	Ó-Falu	Lechnitz, Matiasofee Sztranovce	járási „
130	Ó-Lubló	Gneздо, Lubovna, Jarembina	„ „
131	Késmárk	Leibnitz, Hunfalu, Sztrázsa	„ „
132	Szepes-Szombat		„ „
133	Igló	Harihovce, Szmirsace, Márkusfalu, Treblieska	„ „
134	Szepesváralja	Jablonov, Pongrácfalu	„ „
135	Gölnicbánya	Zsakaróc, Helcmanóc, Kojzó	„ „
136	Szepes-Olaszi	Velbach	„ „

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
137	Poprád	Szepes-Szombat, Mateoc, Sztrazsa, Gánóc, Teplic, Felka, Nagy-Szalók	járási székhely
138	Béla	Tótfalu, Busóc, Kereszt-falu, Roks	" "
XXVI. Tolnamegye			
139	Szegszárd		megyei székhely
140	Dunaföldvár	Dunaegyháza	járási "
141	Simontornya	Sár-Egres, Igar	" "
142	Tamási		" "
143	Dombóvár	Pula, Csikós, Kapos-szegeső	" "
XXVII. Trencsénmegye			
144	Trencsén	Szoblaho, Turna, Kosztolna, Kis- és Nagy-Zablát, Zamaróc, Isztebnik, Szkola, Apati, Nagy-Kubra, Biskupec	megyei székhely
145	Csaca		járási "
146	Kisuca-Ujhely		" "
147	Zsolna	Brodnó, Bicsica, Teplicska, Nagy-Bittse, Marzsófalva, Kis-Bittse, Petráré, Hlicsik, Kis- és Nagy-Kolcsó	" "
148	Nagy-Bittse		" "
149	Vág-Beszterce	Milohov, Vág-Potrág, Farkasd, Vág-Tepla	" "

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
150	Puchó	Dohnán, Nimnic	járási székhely
151	Illava	Klobusic, Lízskoje, Kámenecán, Vaszka, Szlavnic, Pruszka, Pulina, Kasza	" "
152	Baán		" "
XXVIII. Turócmegye			
153	Turóc-Szt.-Már.	Prékopa, Kostyán	megyei székhely
154	Mosóc	Blatnica, Kis-Szoszóc, Bodorova, Zorkóc, Drvégj	járási "
155	Znió-Váralja	Andrásfalu	" "
XXIX. Ungmegye			
156	Ungvár	Alsó- és Felső-Domomja, Felső-Németi, Órdarma, Alsó-Németi, Minaj, Daróc, Radvác	megyei székhely
157	Nagy-Kapocs	Csicsér, Mogyorós, Mokcsa, Veskóc, Vajkóc, Nyárad	járási "
158	Szobránc	Vojucinje, Cibova, Hornyá, Ribnyice	" "
159	Nagy-Berezna	Kis-Berezna, Ublja, Zábrogj, Orosz-Mocsár	" "
XXX. Ugocsamegye			
160	Nagy-Szőllös	Szőlős-Végardó	megyei székhely

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
161	Ujlak	Tisza-Ujhely, Tisza-Keresztur, Karácsfalva Bökény, Uszkó, Tisza-Becs, Csetfalu, Lepkék, Milota	járási székhely
162	Halmi	Kökényesd, Csedreg, Nevetlenfalu, Akli, Dabolc, Bábony	" "
XXXI. Vasmegeye.			
163	Szombathely	Herény, Kámon, Zanat, Nagy-Szöllös, Hermán, Szt.-Király, Bádofa, Szt.-Kereszt, Uj-Perint Olad	megyei székhely
164	Kőszeg	Olmád, Bormonostor, Kethely, Liebing	járási "
165	Sárvár	Péntekfalu, Vármellék Saár, Rába-Sömjén, Rába-Bogyoszló, Tizenháromváros	" "
166	Kis-Czell	A.-Ságh, Nemes- és Pór-Dömölk, Tokores, K.-Mihályfa, Kemenes-Sömjén, Kemenes-Szt.-Márton	" "
167	Vasvár		" "
168	Kőrmend	Német-Szecsöd, Egyh-Szecsöd, Nagy-Mizdó, Katafa, Nádasd, Alsó- és Felső-Berkifalu, Horváth-Nádalla, Magyar-Nádalla	" "

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
169	Muraszombat	Mártonhely, Lukasóc, Rakicsán, Korong, Veskica, Csernelóc, Nemsóc, Markusóc, Battján	járási székhely
170	Szt.-Gothárd	Rába-Keresztur, Rába-Füzes, Jakabháza, Olaszifalu, Nagyfalud, Tótfalu, Kethely, Kisfalud, Háromháza Talapatka	" "
171	Némétujvár	Tobaj, Sóskut, Bánya, Békafalu, Langeil, Szt.-Miklós, Gváring, Orbánfalud, Harendorf	" "
172	Felső-Eőr	Alsó-Lövő, Taresa, Órsziget, Szt.-Márton, Drumoly, Alsó-Eőr, Vörösvár	" "
XXXII. Veszprém megye			
173	Veszprém	Kádárta, Vámos	megyei székhely
174	Pápa	Kéttornyulak, Borsos-Győr	járási "
175	Devecser	Somlyó-Vásárhely, Borszörcsök, Kolontár	" "
176	Zirc	Nagy-Esztergár, Olaszfalud, Kardosrét	" "
177	Enying		" "
XXXIII. Zala megye			
178	Zala-Egerszeg		megyei székhely

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
179	Tapolca	Haláp, Raposka, Kis-Apáti, Gyulakeszi, Diszel	járási „
180	Sümege	Csabrendek	„ „
181	Keszthely	Tomaj, Héviz	„ „
182	Nagy-Kanizsa	Somogy-Szt.-Miklós, Bagolya	„ „
183	Pacsá		„ „
184	Nova		„ „
185	A.-Lendva		„ „
186	Letenye		„ „
187	Perlak		„ „
188	Csáktornya		„ „
189	Szt.-Gróth	Alsó-Felső-Aranyod, Zalabér, Csáford, Udvarnok, Fekenyé, Szt.-Péter, Túrje	„ „
XXXIV. Zemplénmegye			
190	Sátoralja-Ujhely		megyei székhely
191	Szerencs	Ond, Legyesbénye, Bekecs, Mezőzombor	járási „
192	Nagy-Tokaj		„ „
193	Nagy-Mihályi	Nagy-Zanricse, Krasznóvce, Topolányi, Homonna, Jeszenov, Mislina, Kohanóc, Lankóvce, Hasina	„ „

Folyó sz.	A megyei vagy járási székhely megnevezése	5 klm. körzetben fekvő helységek megnevezése	Jegyzet
194	Varannó	Vehéc, Csáklyó, Komaróc, Csicsváralja, Szedlicke, Kladrán, Hencsóc, Varanó-Cse-mecnye, Varanó-Hosszumező	járási székhely
195	Homonna		" "
196	Szinna		" "
197	Gálszécs	Kohány, Kis- és Nagy-Azar, Tarnóka, Bacskó	" "
198	Sztropkó	Bányavölgy, Hocsa, Kis-Breznynice, Vojtóc, N.-Breznynice, Sandal	" "
XXXV. Zólyom megye			
199	Besztercebánya		megyei székhely
200	Breznóbánya	Kis-Garam	járási "
201	Zólyom	Hajnik, Halászi, Szliács Mogyoród	" "
202	Nagyszalatna	Végles, Ocsova, Kis-Szlatina	" "

VI. FEJEZET.

A VÁROSOK BERENDEZÉSE.

A modern város eszménye messze túlhaladja a közönséges város fogalmkörét.

De azért a modern város fogalma nem fantom, melyet izzadva, fáradva, hasztalan kerget a jámbor halandó.

A modern város megalkotásához nem kell teremtő zseni, mely a semmiségből varázsolja elő alkotásait.

Becsületes igyekvés; érzék a szép, jó és üdvös iránt; emberbaráti szeretet; lankadatlan munka és szorgalom; s az arra hivatott tényezőknek együttműködő akarata kell csak ahhoz, hogy a modern város, a meglevő valamiből életre keljen.

Lehet egy város gazdag s lehetnek gazdag polgárai, de ha nincs meg polgáraiban ez erkölcsi erő és akarat lépést tartani a kor követelményeivel: akkor az a város marad a régi fészek és nem fog előbbre haladni semmi téren, semmi irányban.

Minden város minden adófizető polgárának föl kell emelkednie a műveltség azon színvonalára, mely tisztult látókörben rajzolja meg azon határvonalakat, melyeknél végződik a jogosult magánérdek s kezdetét veszi az általános, a közérdek.

A lemondásnak ezen mértékéhez bizonyára tisztult

életnézet és intelligencia kívántatik. Az önzés, a megcsontosodott érdekhajászat soh'se lesz képes felemelkedni ily színvonalra.

Am, teljesítse mindenki első sorban önmaga, családja, saját jóléte és hozzátartozóinak jövőendő boldogulása iránt tartozó kötelességeit. De emellett teljesítsen a közérdekkel szemben is szolgálatot oly mérték erejéig, mely az ellenérték szolgáltatásával legalább is egyenlő értékű.

Ha a Város élén egy öntudatos és erélyes polgármester áll, kinek vannak eszméi s kinek tevékenységét eszményi célok vezetik: akkor nyugodtan alhatik a város minden lakosa, mert a gond a polgármesteré.

De egyáltalán hogyan is jön hozzá az a városi adófizető, hogy ő gondoskodjék a város ügyeinek ellátásáról? Ő tervezzen, ő töprenkedjék a város haladását és a polgárok vagyoni jólétének előmozdítását biztosító intézmények létesítése felől.

Minden embernek elég gondot okoz saját ügyeinek ellátása.

A várost érdeklő gondok a polgármesteré, kivel a város közönsége a választás tényében oly értelmű szerződést kötött, hogy míg az autonóm testület anyagi hozzájárulással támogatja a város érdekeit; addig az a polgármester öntsön abba a városi életbe; lelket. Gondolkodjék, hasson, alkosson, gyarapítson, hogy a város jövője fényre derüljön.

Egyes ember mi a városi közügyek intézésében?

Szava elhangzik a pusztaságban.

Ha alkalomadtával szól, beszél: megdicsérik, tán meg is éljenzik; de szavai csak falra hányt borsó szám-ba mennek.

A törvény és a közönség bizalma a polgármester

kezébe tette le az autonóm hatalom gyakorlásának jogkörében a kezdeményezés jogát.

Az autonóm hatalom gyakorlásának célszerű és becsületes fölhasználása tehát az a fegyver, melylyel nagy győzelmeket lehet aratni.

Minden polgármester ismeri a város szükségleteit, közigényeit, polgárainak anyagi erejét s ezen közismeretknél fogva leghivatottabban képes megszabni azon határokat, melyek mértékéig az életviszonyok által parancsolt újításokat és változtatásokat terjesztheti.

Az okos beosztás és hasznos újítás ha némely megcsökönösödött »őspolgár« akaratába ütközik is; ez már manapság nem jelenti a jó ügynek bukását.

Mert hiszen minden üdvös reform védelmében és támogatásában ott látjuk a hamisítatlan városi közérzést és az ennek forrásából kifejlődött egészséges közhangulatot; melynek élénk hullámverése, ha kell, százszor maga alá temeti a maradiságban tespedő őspolgárt.

A régi városok jellege, különösen pedig a magyar alkotmány visszaállítása óta gyökeresen megváltozott.

Míg annakelotte az iparosok és kereskedők vitték a városokban a kizárólagos hegemóniát, addig most az életviszonyok által fokozott igények természetesen követelménye gyanánt szélesebb látókörből kell egy város ügyeit és sorsát intézni.

Az a sok köz- és magánhivatal, az a sok tisztviselő mely a főlzaporodott új intézményekben, vagy a régiek modern átalakítása folytán ezekben alkalmazva van; egy hatalmas státust képez, mely a maga tanultságában és műveltségében egészen új, sokkal üdébb világításban állítja élénk a városok képét.

Az őspolgár hiába gúnyolja azt a hivatalnokot vagy tisztviselőt »jött-ment-«nek; ez a status, vagyis az ügy-

nevezett »lateiner« képezik jó részét a fogyasztó közönségnek. Hisz az a mérsékelt fizetés, melylyel hazánkban a lateiner embert az állam a vármegye és a nagyközönség fizeti, hova vándorol? Ott marad a városban; ott a termelők zsebében, kik azonban erről notiát alig akarnak venni.

Nem minden ember születik egyforma gondolkozással, érzéssel és vágyakkal.

Egyik jobban tud lelkesedni, mint a másik. S míg az egyik mohó vágygyal iparkodik minden téren, minden irányban új intézményeket létrehozni, addig a másik megelégszik a meglevő állapottal s ő se akar többet, mint a mennyit elődei akartak és cselekedtek.

Mai viszonyaink között hibás ez is, hibás amaz is.

Aki azzal tetszeleg magának, hogy komolyabb számvetés nélkül, a város szükségleteit, szerény kereteit és egyúttal a város anyagi erejét túlhaladó újításokkal teszi magát hírnevessé, az árt egyéni reputációjának és árt a város anyagi érdekének. Mert a pillanatnyi látzó siker csilláma csakhamar elhomályosul s követni fogja a kijózanodás stádiuma, mely könyörtelenül zúgja fülébe a meggondolatlanul kidobott százezerek utófájdalmát: a fölszaporodott városi pótagókat.

A tétlen mozdulatlanság elég kényelmes helyzetet teremt ugyan; meg is óv az aktivitással járó felelősség gondjától. De megköszöni az a város közönsége, hogy a legkedvezőbb viszonyok fejlődésének és alakulásainak dacára nem képes előbbre menni és a város szervezetének életműködése nem egyéb: napról-napra való nyomorult tengődésnél.

A mai kor az, mely hangosan int, figyelmeztet minden várost, hogy legyen ébren; dolgozzék, cseleked-

jék; építse ki azon kereteket, melyekbe közgazdasági helyzete és kulturális föladata utalta.

Ha van nyílt elme, mely megérti és felfogja a kor intő szavát és hozzálát a munkához: annak áldásos tevékenysége nyomán új életre pezsdül a város és megszőpült arányai modern tartalmat nyernek.

Régebben, midőn a községek és városok vagy ingatlanaik hitelképességére, vagy szűkre szabott évi jövedelmeikre és pótadókra voltak utalva, roppantul meg volt nehezítve a modern haladás lehetősége.

De most, midőn kedvező amortizációk mellett, kellő fedezet biztosításával, – hála és közönet Széll Kálmán hazánk e nagy fia kezdeményező bölcsességének – milliókra terjedő kommunális kölcsönök állnak rendelkezésre; most, midőn a kormány új hivatalokat rendszerezsít csak azért, hogy azok erkölcsi támogatásban részesítsék a községek és városok közönségét; ily kedvező viszonyok közt süketnek maradni a kor intő szózatával szemben, valóban megbocsáthatatlan bűn.

Akinek nincsenek eszméi; aki nem törekszik a modern város eszménye után; abban nincs hivatás a polgármesteri állásra, s vagy adja be lemondását, vagy ne is aspiráljon e fontos pozícióra.

Őt, vagy tán lejeljebb tíz év még alkalmas lesz arra, hogy öntudatos törekvéssel, eszményi gondolkodással kifejlődhetik minden város oly arányokban és oly berendezéssel, hogy megüti a modern város mértékét.

Amely város ezt az időt céltudatosan felhasználja, annak jövője biztosítva van. De a mely város marad a maga mozdulatlan léhaságában: az nem is érdemli meg hogy létezzék s a föld színén maradjon.

Hol van az megírva, hogy a hitelviszonyok őt, vagy tíz év elteltével is oly kedvezők lesznek, mint

manapság? S hogy akkor is nyerhetnek a városok éppen oly kedvező feltételek mellett kommunális kölcsönöket, mint ezidő szerint?

Kétségen kívül nagyon előnyös volna, ha a már régóta emlegetett városok rendezéséről szóló törvényjavaslat a parlament tárgyalásain átszűrődve, az ily módç? megalkotandó »városi törvény« oly rendelkezéseket tartalmazna, melyek a városok autonóm jogkörét tágítván ezáltal szabadabb kezet nyernének a törekvő városok reformáló vágyaik kifejtésében.

Mert bár *tisztelettel* kell meghajolnunk sok vármegye alispánjának és a vármegye közönségének jóakarató támogatása előtt; de elvégre minden fontosabb, vagy kevésbbé fontos ügynek keresztülvitele és *közzététele* után még a vármegye hatóságának jóváhagyását is bevárni, oly nehézkessé teszi sokszor a legvitálisabb érdekű közdolgoknak megvalósítását, hogy a türelem kifogy; a lelkesedés megzsibbad és megbénul a közérdek előmozdítására irányuló legnemesebb törekvés.

A modern város eszményének kifejtésére, megvalósítására irányuló nagyfontosságú reformok keresztülvételének lehetőségét nagy mértékben előmozdítja a kormány egyrésről a kultúrmérnöki hivatalok szaporításával; különösen pedig a földművelésügyi minisztérium kebelébe beosztott m. kir. közegészségi mérnöki szolgálat szervezése által.

A városi birtokhatárok csatornázása; folyóink és patakjaink szabályozása és tisztogatása: potom pénzen eszközölhető és gyors menetű elintézését nyer; mert arra a földművelésügyi kormány szíves készséggel ad utasítást.

Ha városainkban általános csatornázást és vízvezetékét óhajtunk létesíteni, a földművelésügyi kormány fölhívja a m. kir. közegészségi mérnöki hivaltat; ki a

helyszínén szemlét tart, tanulmányokat tesz, s ennek eredménye gyanánt a kultúrmérnöki hivatal közvetítésével a szükséges lejtmérezeési munkálatokat teljesíti és ezen alapos munkálatok fölhasználásával elkészíti az általános csatornázási hálózat tervét, utcánként pontos bejegyzésével a hossz méter árának; s elkészíti a teljes vízvezetési terveket anélkül, hogy a városnak e becses tervek elkészítéséért egy krajcárt is kellene fizetnie.

Nagy vívmány ez hazánkban és nagy áldás a közönség és különösen a városokra nézve.

Hisz egy város, mely korlátozott anyagi viszonyai miatt nem áldozhat húsz-negyvenezer koronát pusztán a tervek elkészítéséért, ha ki akar bontakozni régi közegészségellenes helyzetéből és lakosai számára a modern követelményeknek megfelelő állapotot kíván teremteni: a kormány által nyújtott ezen segédeszközök nélkül váljon mit tehetne?

Annak az eszményi célokért lelkesülő polgármesternek a tervezésre irányuló első javaslata megbuknék; mert nem hihető, hogy az országnak sok városa legyen, melynek közönsége csak a pusztá tervezésért, tehát egy boldogabb jövőnek test nélkül való reményeért 20-40 ezer koronát volna hajlandó áldozni.

Minő áldásszámba menő előny tehát városainkra nézve a kormánynak ezen irányban való gondoskodása!

Pedig hiába, csatornázás és vízvezeték nélkül egy város sem képzelhető! Ezek azok a modern hygienikus intézmények, melyek a várost kiemelik falusias jellegéből. Ezek azok a nélkülözhetetlen kellékek, melyek a városhoz kötött létet tűrhetővé, mondhatnók kellemessé alakítják át. A régi városok maradványai, keskeny utcáikkal és összezsúfolt házaikkal alig alkalmasak arra, hogy modern városrészekké alakíttassanak át. Amennyiben

tehát lehetséges: az azokban való lakást tűrhetővé kell tenni. Amely házcsoportok pedig erre sem alkalmasak, ki kell azokat sajátítani és tereket, befásított sétálóhelyeket kell nyomukban teremtenünk, hogy ily módon is kellemessé tegyük a városi életet.

Amennyiben tehát modern városról lehet szó, ott a régi városok maradványai mindig, vagy az esetek többségében kihagyandók e fogalom keretéből. És ezen fogalom mértékének meghatározását illetőleg, csak az újabb időben alakult városrészek értendők, melyek méreteik, helyes beosztásuk és tértakarítási szempontoktól emancipált építkezési rendszerüknél fogva alkalmasak a modern város fogalmának betöltésére.

De váljon, a régi városok továbbfejlődésének mozzanataiban ott látjuk-e mindenütt azon építkezési rendszernek érvényrejutását, mely a modern építés követelményeinek megfelel? Találunk-e tágas udvart, egy kis kertet, széles fákkal szegélyezett utcákat?

Hogy az építkezés régi rendszerében nagy szerepet nem vitt a mérnöki tudomány, az bizonyos. De bizonyos az is, hogy a sógorság és komaság révén igazgatott városi rendszer lelki furdalás nélkül elnézte, ha egyik-másik belső tanácsos háza miatt egy kissé jobbra, vagy balra hajlik az az utca.

Ha tehát a modern higiénia követelményeinek megfelelően akarjuk berendezni a városokat, első sorban a törvénynek kötelező rendelkezésére van szükségünk; továbbá a városok autonóm jogából folyó kötelessége legyen minden polgármesternek az, hogy míg egyfelől a város anyagi és szellemi haladására irányuló tevékenysége körében megvalósítandó programmul vegye fel a modern város ideáljának fogalmát betöltő reformintézményeket; addig másfelől terjedjen ki gondoskodása

arra is, hogy a programba felvett új intézményeket a város anyagi erejének megerőltetése nélkül miként viszi a megvalósítás révébe.

Ha mi is úgy tehetnők, mint az amerikaiak, hogy először is kikeresve valamely nagyobb folyónak vagy tónak tenyészetben gazdag vidékét, annak szűz talaját jelölnök ki egy új város fölépítésének helyéül; s az elkészített utcafejlesztési tervek alapján először is elkészítenők a csatorna hálózatot, utánna a vízvezetékét és leraknók az elektromos kábeleket; végül pedig az utcai aszfalt-burkolatot és gyalogjárókat, helylyel-közzel tágas parkokkal és többsorosán befásított közutakkal; és csak azután kezdenők el a házak építését, mely oly gyors egymásutánban menne, hogy 20 év leforgása alatt megközelítené a város lakosságának száma a félmilliót: akkor beszélhetnénk mi is modern város ideáljáról; akkor nem maradna a modern város eszménye csak pusztá álmkép.

Cselekedjünk mi csak európai értelemben. Vessünk számot a tényekkel és anyagi helyzetünkkel. Vegyük alapul a tényleges helyzetet és lokális viszonyokat s ezekhez mérten iparkodjunk megvalósítani az egyes városoknak modern intézményekkel és formában való berendezését.

Ha akarjuk a haladást s ha a meglévő bajokon egyáltalán segíteni akarunk: akkor első sorban is mondjunk le a rekriminációk és szemrehányások keserű szerepéről. Vegyük minden városunkat úgy, ahogy azokat elődeink reánk hagyták; s a józan belátás tekintetével állapítsuk meg a cselekvések programmszerű sorozatát és iparkodjunk ezeket az emberiség közjáva érdekében mielőbb megvalósítani.

A tényleges állapotot fogadva alapul, ne annyira a külső csíny, a formák kössék le figyelmünket, mint inkább a lényeg; a teendők, a létesítendő újítások lé-

nyege; amik közül első sorban és mindenk felett azok érdemelnek kiváló figyelmet, melyek az emberiség közegészségi érdekeitől el nem választhatók.

Van közegészségi törvényünk, melynek koncepcióját illetőleg elmondhatjuk, hogy európai színvonalon áll. Lényeges hiánya azonban először az, hogy a közegészség ügyet nem deklarálja »állami feladat«-nak; a második pedig az, hogy a benne lefektetett elvek pontos végrehajtásáról nincs kellő gondoskodás.

Ily viszonyok között tehát a városok közegészségi érdekeinek ápolása és gondozása ezidő szerint tisztán az autonóm testület jóakarására lévén bízva, ezen mostoha gondoskodásnál fogva kettős kötelesség hárul a városok hivatott hatóságaira, hogy a gondjaikra bízott város közegészségi és köztisztasági érdekeit szívükön hordják s ezek emelése érdekében mindent elkövessenek.

E részben pedig nagyon meg van nehezítve a vidéki városok hatóságainak törekvése; mert a váltakozó kormányok vajmi kevés súlyt fektetnek a vidéki városok előremenetelére.

Az alkotott törvények, a kiadott kormányrendeletek a városok közül csak egy érdeket ismernek s ez Budapest székesfőváros érdeke.

Pedig fáj a többi gyermeknek, midőn léptenyomon azt látja, azt tapasztalja, hogy egyet közülök a szülők mód nélkül favorizálnak; azt öltöztetik, cicomázzák; tejben-vajban fürösztik, a többi pedig éhezik és rongyos ruhában jár.

Am legyen Budapest szép és nagy; nemzetünknek szemfénye és büszkesége; de ezen törekvés még nem teszi szükségessé, hogy a többi városok semmibe se vétessenek; annál kevésbé, mert Budapestnek mai helyzete már a fejlődés túltengésének stádiumát mutatja;

holott konszolidált állapotról kellene manapság már gondoskodnia.

A város autonom jogkörében alkothat ugyan szabályrendeleteket s van is minden városnak jobb-rosszabb építési szabályrendelete. De a baj az, hogy míg e státútum hűn felöleli az építkezés technikai követelményeit, míg gondoskodik a magánjogi érdekek megóvásáról és a tűzrendészet] tekintetéről: addig az építkezés körül egyik leglényegesebb momentumról, az egészségi és tisztasági követelményekről majdnem teljesen megfeledeznek.

Avagy tán nem volna célszerű, ha az 1874. évi XIV. t.-c. revízió alá vétetvén, egyik szakaszában azon kötelező rendelkezés vétetnék fel, hogy: »minden város tartozik általános csatornázásról és vízvezetékéről gondoskodni.«

Mily óriási változást idézne ez fel a városok életében.

Vagy ha tovább menne az a közegészségi törvény megszabván – mint Londonban – az udvarok mélységének minimumát. Ha megállapítaná az utcák szélességének legkisebb mértékét stb. stb.

De hát a törvény ily fontos életszükségletekről nem gondoskodik. Magunkra vagyunk utalva és hagyatva teljesen; s magunktól függ egyedül, hogy városaink közegészségi és köztisztasági érdekeit oly színvonalra emeljük, hogy otthonunk tűrhető és gondtalan legyen s hogy tevékenységünkkel legalább megközelítsük a modern város ideálját.

Lássuk azonban sorra, melyek a modern város berendezésének kellékei?

CSATORNÁZÁS.

Ha bemegyünk bármely város régi udvarába, elibénk a legpéldásabb rend képe tárul.

A lakóház végén egy alacsony épületben ott találjuk egy födél alatt az istállót, kocsisínt és fakamrát. Ennek végén van a sertésól, gondosan elrejtve a kíváncsi szemek elől.

A sertésól tetején tyúkok tanyáznak; nemcsak szemre tetszetősek, de egyúttal a házi szükséglet ellátásának is számottevő faktorai.

Az istállóval szemben van a kút, mely fölé bánatosan hajlanak alá a szomorúfűz lecsüngő ágai. A kút előtt folyóka, mely a kert felé gravitál, mely a kerítésnél egy nyelő kútban vész el nyomtalanul.

A szomszéd tűzfalához közel évszázados vadgesztenyeia magasra emeli büszke koronáját. Terebélyes, majdnem az egész udvart beárnyaló lombos ágai gondosan védnek esőtől és forró napsugártól. Itt szokta tölteni a család a csendes nyári estéket.

A meglehetősen szűkre szabott udvar végén van a kert, melyet léckerítés választ el az udvartól, nehogy az »apró jószág« kíváncsisága haragot okozzon a gondos háziasszonynak.

Az út szegélyzetén georgina virágok díszelnek tarka vegyületben. A kelrépa levelei duzzadnak a kövérségtől, akár csak a boruló káposzta levei volnának. Nemhiába is dicsekedett nemrég egy estélyen a háziasszony, hogy olyan kert nincs több, mint az övé. Olyan sárgarépai teremnek – úgymond – mint a kara és a dologban az a nagyszerű, hogy soha sem kell a kertjét trágyáznia.

Mennyi kritika van kifejezve a naiv lélek ez ártatlan megnyilatkozásában!

Igaz, hogy már kora reggel; s ha a szükség úgy hozza magával, napközben is, a cseléd gondosan felöntözi és felsöpri az udvart és csak úgy ragyog minden a rendtől és tisztaságtól. Ámde ez a szemet kápráztató tisztaság még sem egyéb, mint egy évszázadok óta mesterségesen nevelt és táplált trágyahalom rózsaszínű takarója.

A lakóháznak az udvarra nyúló végén, az istálló-épülettel szemben van az árnyékszéknek pöczegödre. Kitűnő alkotás – dicséri a gazdája. Elmúlik 5-6 év, míg tartalmát egyszer ki kell hordatnia.

Természetes, mert az oldalfalai így-amúgy összetoldott falazatból állván, híg tartalma szabad elterjedést nyer a ház egész környékének talajában.

Az istálló trágyagödre és a mellette levő szemétdödör gondosan le van földve. Csak a zefir szárnyain felénk hullámzó illat engedi sejtetni, hogy mit rejt maga alatt a kettős föld.

No, a sertésólakról már fölösleges szólni, hisz ezek szétáradó szagát elnyeli a kertnek rezedá illata.

A hólé és esővíz részint a szemétdödörbe, részint a kerti nyelőkútba folydogálván, nincs rá eset, hogy a gondosan megkaviccsosozott udvaron az évnek bármely szakában sár lenne.

Így sorakoznak a vidéki városok házai egymás mellé; részint erőteljesebb, ritkán enyhébb kiadásban. Piszok, szeny, bűz mindenütt. De föl se veszik. Megszokták már születésüktől fogva.

Meg van itt fertőztetve minden; a talaj, a levegő, a víz, a falazat, szóval mindaz, melyből az ember az élés anyagát magába veszi.

Lehet-e tehát csudálkozni, ha a nedves szobákban növekvő gyermekek görvélyesek, angolkórosok; ha a

felnőttek körében majd tífusz, majd tüdővész, majd egyéb betegségek kapnak lábra.

Hisz az egyes *házak* talajának fizikai alkotása és ennek chemiai összetétele olyan, mely a talaj pórusaiból kiáramló levegőt az emberi egészségre veszélyessé teszi.

A megfertőztetett talajban fölbomlásnak indult szerves anyagok az időjárás változásai folytán a talaj örökös ingadozását idézván elő, a talaj fertőző hatásának permanenciáját eredményezi.

A csapadékokat a szűk keretbe szorított belső telek talajának kell jórészen elnyelnie.

Az árnyékszékek pöcegödrenek híg része; a trágya és szemétgödörnek meglúgosodott vize; a kiöntött mosogatóvíz; nagymosáskor a folyókába öntött öblögető víz; a sertésól körül összegyűlendő szeny és mocsok: mindezt az udvar és kert talajának kell magába fogadnia.

Igaz, hogy a talajnak meg van a maga öntisztító képessége és ereje. De akkor, midőn a száradás és nedvesedés örök változásai miatt az öntisztítás lehetősége ki van zárva, mi módon várhassuk a város talajviszonyainak javulását?

A város talaja ily nagymértékű megfertőzésének tulajdonítható tehát, hogy egyes kutak, melyek korábban a legüdebb, legtisztább és legkellemesebb ízű, szagtalan vizet szolgáltatták: egy nem várt napon megromlanak és élvezhetetlenekké válnak.

Tán évszázadok átszivárgása kellett ahhoz, míg a megfertőzött talajvíz a kút falazatáig eljutott. De elvégre odaért és a házi szükségletnek egyik legnélkülözhetlenebb tényezője, az élvezhető tiszta víz nem áll többé rendelkezésünkre.

Az emberi egészségre és életre nézve egyaránt veszélyes ezen állapotot csak egy alkalmas módon lehet

megszüntetni, vagy legalább tetemesen enyhíteni, javítani; ha tudniillik az egész város területén elvezető csatornákat létesítünk.

Az elvezető csatornáknak kettős feladata van.

Először, hogy a házakból és utcákból veszélytelen helyre szállítsák a csapadékokat, a szennyvizeket és emberi ürülékeket. Másik fontos feladata a csatornázásnak pedig az, hogy közvetítse a talaj kiszáraitását; hogy ily módon megszűnjen a talajvíznek a talaj felszínéhez közel érvényesülő ingadozása, megtisztíttassék a talaj a különféle betegségek csiráinak milliárdjaitól.

A csatornázási rendszerek közül leggyakoribb és leggyakorlatibb az úsztató rendszer; melynek lényege abban áll, hogy az elvezetendő összes anyagokat, nevezetesen a csapadékokat, szennyvizeket és ürülékeket magába fogadja és elvezeti.

Az úsztató rendszert találjuk London, Paris, Boroszló, Berlin, Budapest, Frankfurt és több városok csatornázásában érvényesítve.

Ezen rendszer megvalósításához folyam vagy más nagyobb tömegű víz közelsége szükséges, melybe a csatornák tartalma levezettetvén, ez felhígul és a vízben rejlő tisztító erőnél fogva az emberi szervezetre ártalmatlanná válik.

Ha tehát van recipiens, akkor figyelembe veendő a csatorna hálózattal ellátandó városi terület fekvése; mert aszerint kell módosulnia a csatornahálózat berendezésének.

Mindenek felett pedig szakszerűleg megállapítandó, váljon a közelfekvő és a csatornák tartalmának befogadására kiszemelt folyóvíz tömegének színe legmagasabb vízállás mellett nem-e fekszik magasabban, mint a csatornák fenékszíne.

Ha a helyzet kedvező, akkor nincs komplikáció. De ha a vízszin normális magassága felette áll a gyűjtő csatorna fenékszinének, akkor, szivattyú segélyével magasabb fenékszinnel ellátott csatornába kell a csatornák tartalmát emelnünk; – mint van ez Boroszlóban, és részben Budapesten – s ekként ömlesztjük a magasabb csatornából a folyó vizébe.

A recipiens gyanánt szolgáló folyókra mindig az legyen a szabály, hogy: a folyó vizének tömegéhez képest legyen a csatornák oldott anyagának és szilárd tartalmának mennyisége csekély s hogy a folyó vizet nagyobb távolságra sem ivásra, sem házi szükségletekre ne használják. „

Ha ily nagyobb víztömeggel nem rendelkezünk, akkor a csatornák tartamát, mielőtt a folyó vizébe eresztenők, meg kell tisztítanunk a betegségeket okozó csirákától és a rothadásra alkalmas anyagoktól.

A csatornák, folyókával (kület) a fenéken, tojásdad alakban vagy betonból, vagy kőagyagsőből építendőek.

Égetett téglákból készült nagyszelvényű csatornák, pláne megfelelő hígítás és hatályos öblítés nélkül nem ajánlatos, mert az ily rendszerű csatorna nem egyéb, mint egy »meghosszabbított pócegödör.«

A főgyűjtő csatornákkal párhuzamosan, kisebb átmérőjű csatornákat is szoktak készíteni; s míg az előbbiek tisztán a csapadékok, utóbbiak a szennyvíz és ürületek továbbítására szolgálnak. A főcsatornák alá drén csöveket is szoktak alkalmazni, a talaj vízmentesítése céljából. De ez nagyon költséges építkezés.

Főkövetelménye a csatornáknak, hogy meglehetősen esésük legyen; hogy lejáró és szellőző aknákkal el legyenek látva s az iszap kitisztogatásáról is legyen gondoskodva.

Ha nincs a város közelében a csatornák tartalmának elvezetésére alkalmas, elégséges víztömeget tartalmazó folyó: akkor nincs más mód, mint a csatornák tartalmának egy részét öntözésre fölhasználni; a víztömeg arányában csekély részt pedig a folyóban kell továbbítani.

Az öntözésnek nemcsak közegészségi, de egyúttal közgazdasági haszna is van; mert az öntözött területek különösen kaszás növényekben, rendkívül termékenyekké válnak.

Így használják az öntözés rendszerét Parisban és Berlinben, mely utóbbi helyen a befektetett tőkének $2\frac{1}{2}\%$ -os kamatát hozza meg.

Az öntözésnél búz nem fejlődik. Valamelyes penészszag érezhető, mely magában véve nem oly kellemetlen, mint a közönséges trágyázásnál szétterjedő szag.

A csatornák tartalma tisztításának mesterséges módja egyébként az üllepítés, melynek célja az, hogy a vízből a pathogen baktériumokat eltávolítsuk s hogy azt minden rothadó anyagtól megmentsük.

Londonban az ürületeket leüllepítik, kipréselik és trágyául eladják. Az el nem adott trágyát vashajókra rakva, 50 mértföldnyire a tengerbe viszik és ott kiöntik.

London ezt megteheti. De nekünk erre se tenge-
rünk, se pénzünk.

Frankfurtban a csatornák fertőtlenítése maró mészszel történik; hol a megtisztított vizet azután a Majnába eresztik.

Tisztítható a csatornák tartalma elektromos erővel is.

Foglaljon magában bár a csatorna tartalmának befogadására szánt folyó kevesebb víztömeget: a beleömlés lehetőségét tetemesen elősegíti az a körülmény, hogy a csatornák részint a vízvezetékbe ömlő

tiszta vízzel, részint pedig a patak vagy folyóvízzel állandóan, az időközi csapadék-vizekkel pedig gyakrabban 'öblítve' lesznek.

A csatornázás elkülönítő rendszere (Shone-rendszer) mint az Aradon is van – roppant költséges; tehát a mi városaink anyagi viszonyainak nem megfelelő.

A »tonna rendszer« közgazdasági érdeket is reprezentál. Szigorú és rendszeres kezelés mellett céljának meg is felel. De nagyobb városokban a kihordás; kisebb városokban pedig az elhelyezés nagy nehézségekkel jár.

Klosettjainknál főkövetelmény az, hogy vízvezeték felett rendelkezünk s ennek felhasználásával azokat »vízárók«-kal lássuk el, melyeknél a csatlakozó csatorna nyílását a rajt fekvő vízmennyiség légmentesen elzárván, megakadályozza a bűznek kiáramlását.

Csatlakozó csatornák létesítése folytán a pöcegödrök kitisztítandók és agyaggal betöltendők, hogy ekként a belső telkek higienikus állapota gyökeresen szanáltassék.

Fentebb már jelezve volt, hogy az általános csatornázás tervei akként készítendők, hogy minden egyes utcában a csatorna belső világosságának megjelölésével minden egyes csatornavonal hosszméterenkint számított ára ki legyen tüntetve. Ily eljárás mellett minden város évenként oly hosszú csatornát építhet, mint aminőre a tervből vett egységeknek megfelelő összeggel rendelkezik.

Természetes azonban, hogy első sorban a gyűjtő csatornáknak kell elkészülnie, hogy ezekbe ömlesztessenek bele az egyes csatlakozó csatornák.

Ezek szolgálnak tehát zsinórmértékül, ha van folyó, vagy nagyobb patak, melynek vizében részben vagy

egészen elvezethetjük veszélytelenül a csatornák tartalmát.

Minő eljárás követendő azonban a közegészségi követelmények ezen felette fontos ágában ott, hol megfelelő recipiens nincs?

Mi történjék a magyar alföld sík fekvésű városai-ban, hol sem tó, sem folyó közelben nincs? Mi történjék különösen oly városokban, hol a higítás elősegítése céljából még vízvezeték sincs?

E nagyfontosságú közegészségügyi problémának sikerült megoldását találjuk a m. kir. közegészségügyi hivatal jeles vezetőjének, Farkas Kálmán kir. műszaki tanácsosnak alább olvasható szakelőadásában; melynek főbb részeit a kiváló szakférfiú szíves engedelmével ide iktatjuk:

1. SÍK TERÜLETEN FEKVŐ OLY HAZAI VÁROSOK CSATORNÁZÁSA, MELYEK EGYSÉGES VÁROSI VÍZVEZETÉKKEL NEM BÍRNAK.

Ezen pont alatt a fentiek értelmében oly városok tárgyalandók, melyek a csatornázás keresztülvitele mellett egységes városi vízvezeték nem kivannak létesíteni.

Ezen városok mai helyzete az, hogy a vízellátás közönséges vagy fűrt házi kutakból, vagy nyilvános fűrt, vagy artézi kutakból történik. A vizet tehát hordani kell és így csekély vízfelhasználás és az öblítő berendezések hiánya jellemzi ezen városokat. Ily városokban az esővíznek és a házi szennyvizeknek be nem szívárgó, el nem párolgó része többnyire utcai folyókákban vezetetik ki a városból, azonban lehetnek egyes lakottabb és kövezett utcák, hol ez földalatti csatornák segítségével történik. Az emberi ürülékek majdnem kivétel nélkül oly

pöcegödörkben gyűjtetnek össze, melyek többé-kevésbé áteresztő fenékkal és oldalfalakkal bírnak, úgy, hogy a pöcegödör tartalom híg része rendszerint a talajba szivárog és azt, valamint a talajvizet megfertőztetvén, közegészségügyileg tűrhetetlen állapotot teremt. A szilárd ürülékek rothadásnak indulnak és a környék levegőjétől oxigént elvonnak, majd mérges gázokat fejlesztenek, egyben pedig trágyaértékük annyira csökken, hogy az így megmaradó és az egész éven át is csekély mennyiségűre növekedett pöcegödör tartalom kitisztítása és hova fordítása az egyes háztulajdonosokra csak terhet képez. Ha még hozzátesszük, hogy az ily pépessé beszáradt és rothadó tömegnek eltávolítása milyen undorító és az egész háznépre és a szomszédságra nézve mennyire kellemetlen eljárást igényel, valamint azt, hogy járványos időkben ilyen berendezések a betegségterjesztő csirák gyűlhelyévé válhatnak, akkor összegeztük azon okokat, melyek még a közegészségügy tekintetében kevésbé érzékeny városokat is előbb-utóbb ez állapotok szanálására fogják indítani.

Ha azonban ily városok nem hajlandók egységes vízvezeték berendezésére, akkor a kérdés gyökeres és közegészségügyileg helyes megoldása felette nehéz, mondhatni majdnem lehetetlenné válik.

Igen könnyű lesz ugyanis a csapadék vizektől akár földfeletti, akár földalatti elvezetéssel szabadulni és az emberi ürülékeket is valami célszerűbb tonnarendszerrel rendes kezelésbe venni; azonban a házi szennyvizek hova fordítása képezi a kérdés legfontosabb részét. Ugyanis a házi szennyvizeket organikus részekkel fertőzött és iszapos eredeti voltukban az utcai folyókákba vagy az esővíz csatornába bevezetni nem lehetséges, mert ezáltal csak a jelenlegi folytatását teremtenők meg és

különösen hosszabb szárazságok után az utcai folyókákat vagy csatornákat rothadás bűzös tűzhelyévé tennők. De nehezen volna keresztülvihető az is, hogy a házi szennyvizeket az ürülékek befogadására alkalmazott tonnákba öntsék, mert dacára annak, hogy a vízbeszerzés módja következtében a házi szennyvizek mennyisége a minimumra száll le, azért az naponként és fejenként mégis oly mennyiséget tesz ki, hogy az a napi összes ürülék mennyiségének több mint tízszeresére is rúghat.

Ha tehát a szennyvizeket is a tonnákban gyűjtenők, akkor azok oly gyorsan telnének meg, hogy a tonnák kihordása alig elviselhető költségeket okozna. Ehhez járulna még azon körülmény is, hogy a tonnák ürülék tartalma a csekény értékű házi vizekkel felhígítva trágya értékében tetemesen csökkenne és így értékesítése akadályokba ütközhetnek.

A házi szennyvizeket illetőleg ennél fogva már okvetlenül oly megoldáshoz kell nyúlnunk, mely a közegészségügyi, pénzügyi és közgazdasági három faktor valamelyikét nem lesz képes teljesen kielégíteni.

Ha a házi szennyvizeket a tonnákba öntenek, és ezekkel együtt szállítanák el, akkor a közegészségügyi követelményeknek volna elég téve, azonban az „ürülék trágyaértékének csökkenése által közgazdasági kárt okoznának és a tonnák gyakori kihordása által a költségeket növelnők.

A mondottak után ilyen városokra javaslatom a következő:

A csapadékvizek levezetését illetőleg két levezetési mód alkalmazásával fogunk legjobban célt érni.

Ugyanis a szóba jöhető városoknál mindig két részt különböztetünk meg; és pedig a város külső részét, melyben az utcák szélesek, kövezettel nem bírnak, a

telkek az épülethez képest nagyok, a házak alacsonyak, az udvarok kövezetlenek, egyszóval a város ezen részének falusias jellege van és a népesség e terület arányában ritka. A város ezen részében meg fogunk elégedni a csapadék vizeknek földfeletti elvezetésével a kocsiót két oldalán szabályszerű eséssel kiásott folyókák segítségével. Ezen folyókák azonban okvetlenül kikövezendők, vagy legalább is kitéglázandók, mert különben azoknak tisztán tartása nem képzelhető. Ezen folyókák az egyes telkek udvaraival, valamint az ereszsatornákkal vas, vagy falazott fölszíni csatornával kötendők össze, mely utóbbiak befedendők. A folyókáknak utcakeresztezései betoncsövekből állítandók elő, mely betoncső az utca egész szélességében rakandó és két végén kis iszapfogó aknákkal látandó el. Csak nagyon falusias jellegű külvárosokban lehet az utcakeresztezéseknél a folyókák áthidalásával megelégedni, mert az ilyen áthidalások nagy forgalmi akadályt képeznek, miért is alkalmazásuk lehetőleg kerülendő. Nézetem szerint a kérdéses városok között alig fog olyan akadni, mely nem volna képes az utcakeresztezésnek beton szychonnal való kiviteli költségét fedezni.

A város külső részein így alkalmazadó felületi esővíz levezetési módot azonban a város népesebb belső részein, hol kövezett utcák és járdák, kisebb udvarokkal bíró emeletes házak és élénkebb forgalom van, nem tartom célszerűen alkalmazhatónak, mert tekintettel a város sík fekvésére, nagyobb záporosók alkalmával az utcák felszínén lefolyó csapadék vizek oly széles mederben folynának, hogy a forgalomra nézve alig elviselhető nehézségeket okozna.

Ezen okból a város ezen részének földalatti esővíz csatornákkal való ellátását tartom szükségesnek. Ezen

csatornákat azonban egyrészt, mert a házak pincéinek víztelenítésére ily természetű városoknál figyelemmel lenni nem szükséges és így a házakba való visszaduzadástól félni nem kell, továbbá tekintettel arra, hogy nagy esés nem áll rendelkezésre, de azért az esővizek mesterséges emelését elakarjuk kerülni, nem fogjuk mélyen fektetni, hanem csupán annyira süllyesztjük a földbe, hogy a fagy behatása ellen biztosítva legyenek.

Ezen intézkedés által a csatornázás aránylag csekély költséggel lesz keresztülvihető, mert az egyik nagy költséget, a nagy földmunkát és a talajvízbe való alapozást elkerülhetjük, tovább a az ellenőrző aknák, utcai esővízbefogadók stb. csekélyebb építési magassággal bírnak és így olcsóbban előállíthatók.

Ezen esővízcsatornák, tekintettel a város sík fekvésére és így a kevés esésre, aránylag nagy szelvénynyel fognak bírni, mely körülményt leghathatósabban azáltal ellensúlyozhatjuk, hogy lehetőleg kis városrészek vizeit gyűjtjük egy-egy gyűjtő csatornába és vezetjük a lehető legrövidebb utón ki a városból. Ezáltal a város kiterjedtebben épült külső utcáin is több helyen fogjuk a belváros esővízcsatornáit vezetni, ezen utcákban tehát a földfeletti esővízvezetés mellőzhető lesz és a csapadékvizek itt a földalatti csatornában lesznek befogandók.

A városból ily folyókák és földalatti csatornák által legrövidebb utón kivezetett csapadék vizeket azután nyílt árokban fogjuk fel és vezetjük el.

Az így berendezett csővízvezetés, mely egyrészt a külvárosok szerényebb igényeit, de egyben a belső városrészek fokozottabb követeléseit aránylag csekély költséggel lesz képes kielégíteni, nézetem szerint közegészségügyileg érdemleges kifogás alá nem eshet és

a mellett a városokat pénzügyileg sem fogná túlságosan megerőltetni.

Sokkal nehezebb kérdést képez azonban ilyen vízvezetékekkel nem bíró városoknál a házi szennyvizek levezetésének kérdése. Erre nézve már fennebb említettett, hogy azoknak az ürülékekkel való kezelése volna közegészségügyileg a leghelyesebb, azonban minthogy az ürülékeket öblítő vízvezeték hiányában kénytelenek leszünk a tonnarendszer szerint kezelni és a mondottak szerint a házi szennyvizeknek is a tonnákban való gyűjtése közgazdasági, de különösen elviselhetetlen pénzügyi hátrányokkal jár, azért kénytelenek vagyunk a közegészségügyi követelményekből valamit engedve praktikusán keresztül vihető módot javaslatba hozni. Legegyszerűbb és legolcsóbb volna a szennyvizeket egyszerűen az esővízcsatornába és folyókákba eresztetni, azonban ezen mód öblítő víz hiányában kivihetetlen, mert a szennyvizekben lebegő alkatrészek száraz időben folyási sebesség hiányában csakhamar leülepednének és a folyókákat és csatornákat tűrhetetlen állapotba helyeznék. Ebből látható, hogy a szennyvizeket nem lehetséges eredeti voltukban egy központhoz juttatni és ott tisztítás alá vetni, mert azoknak már útközben lerakott szerves alkatrészei rothadásnak indulnak és az egész város területét megfertőztetik.

Lehetne még a szennyvizeket öblítő víz hiányában az ürülékekkel együtt a Liernur-féle rendszerrel is öszszegyjteni, azonban ezen rendszer hátrányainál fogva nem ajánlható.

Nem marad tehát más hátra, mint hogy a szennyvizeket még a házon belül olyan állapotba helyezzük, hogy a hordalékától és lebegő alkatrészeitől megszabadulva, annak híg része fertőtlenített állapotban jusson az utcai csatornába vagy folyókába.

Ezen célból szükséges lesz a szennyvizeket, mielőtt azok az utcai folyókába vagy csatornába jutnának, egy kis iszapfogó medencén keresztül vezetni. Ezen medence úgy legyen szerkesztve, hogy abban a víz megpihenvén durvább és nagyobb fajsúlyú hordalékát lerakni, kisebb fajsúlyú durvább lebegő alkatrészei pedig egy az iszapfogó túlfolyásánál alkalmazott sárgaréz szitaszöveten tartassanak vissza. Végül a finomabb lebegő alkatrészek lecsapolására és a szennyvíz fertőtlenítésére az mésszel bőven adagoltassék. Ezen eljárás által a szennyvíz oly állapotba jut, hogy az utcai esővízcsatornába minden aggodalom nélkül bevezethető lesz. Az iszapfogóban lerakodott iszap és a drótszítán felfogott részek a szükséghez mért időközökben kiemelendők és eltávolítandók lesznek.

Az emberi ürülékeknek a Liernur-féle rendszerrel való összegyűjtését többféle hátrányoknál fogva mellőzvéen, minthogy ezen anyagoknak más csatornázási rendszer szerinti gyors és hathatós eltávolítása öblítő víz hiányában nem lehetséges, azért nem marad más hátra, mint az ürülékeknek a ház belsejében való összegyűjtése és időszakonkénti eltávolítása iránt javaslatot tenni.

Ezen eljárás ugyan nem felel meg a közegészségügy azon követelményének, hogy az emberi és állati ürülékek a lakott helyek belsejéből minél gyorsabban és tökéletesebben eltávolíttassanak; minthogy azonban ezen feltételnek öblítő víz nélkül célszerű módon megfelelni nem tudunk, azért kénytelenek leszünk ismét valamit engedni a gyakorlati kivihetőség javára.

Az emberi ürülékek összegyűjtésére főleg kétféle rendszer létezik és pedig a pöcegödör és tonnarendszer. Mindkét rendszer lényegét ismeretesnek tételezve fel,

itt csupán az előnyök és hátrányok mérlegelésével foglalkozom.

A pöcegödör rendszer azon ritka esetben, ha annak kivitele az összes közegészségügyi követelményeknek, annak fekvése, építése, szellőzése, deszinficiálása, szagtalanítása és kiürítésére nézve teljesen megfelel, közegészségügyileg megtűrhető, mert akkor sem a talaj, sem a levegő fertőzése nem következik be és a mikroba tartalom is a fertőtlenítés által eltűnik. Ha azonban a pöcegödörök nincsenek kellőleg szellőzve és a rossz szag a lakásokba hatol, ha a pöcegödörök falazata áteresztő és a környék talaját és talajvizét megfertőzteti, végre ha a kiürítés oly módon történik, hogy a ház és utca beszenyeztetik, ez esetben a pöcegödör rendszer nem tűrhető meg, minthogy gyakorlatilag csak igen nehezen keresztül vihető az, hogy fenti feltételek mindenben teljesíttessenek, azért részemről a pöcegödör rendszert nem pártolhatom és jelen esetben inkább a kevésbé egészségellenes tonna rendszernek vagyok kénytelen előnyt adni.

A tonna rendszer, ha az helyesen van keresztülvive közegészségügyileg határozottan előnyösebb a pöcegödör rendszerénél, mert azzal a talajnak és talajvíznek megfertőzése inkább elkerülhető, mint a pöcegödör rendszerrel. A tonnarendszernél csupán a betegség terjesztő csirákat tartalmazó ürületek szállítása jár veszélylyel és ez esetben a fertőtlenítési szabályok különös szigorúsággal tartandók be. Veszélyes ezenkívül a tonnarendszernek túlfolyása, mert ezáltal a lakóházak belsejében fertőzés tűzhelyei támadnának; mindamelllett a tonna-rendszer kis városokban közegészségügyileg megtűrhető.

A tonna rendszer költségeit illetőleg megjegyzendő hogy maga a berendezés igen csekély költséggel jár a

háztulajdonosra nézve. A tonnák szállítási berendezése és üzeme számos német városban tapasztaltak szerint sohasem haladja meg az 1 frt 20 krt fejenként és évenként, de több helyen annak felére is süllyed, úgy, hogy ezen rendszer pénzügyi szempontból nehézségbe nem ütközik. Sőt intelligens gazdaközönsséggel körülvett városokban az ürülék eladásából még bevétel is érhető el. Mindenesetre azt a gazdák szívesen fogják trágyául elfogadni, úgy, hogy az ürülék trágyatartalma kárba veszni nem fog, s így ezen rendszer közgazdaságilag is megfelel.

2. SÍK TERÜLETEN FEKVŐ OLY HAZAI VÁROSOK CSATORNÁZÁSA, MELYEK EGYSÉGES VÁROSI VÍZVEZETÉKKEL BÍRNAK.

Vízvezeték létesítése esetén a város azon helyzetbe jut, hogy a csapadék és házi szennyvizen kívül az ürülékeket is csatornák segélyével lesz képes eltávolítani úgy, hogy a házakból minden szenny közvetlen keletkezése után elvezethető, mely körülmény a város lakosságára nézve az elmondottak értelmében közegészségügyileg megbecsülhetetlen előnyöket biztosít.

A főkérdés már most az lesz, vajjon a csapadékvizek a házi szennyvizek és ürülékekkel együtt, vagy pedig azoktól elkülönítve vezetessenek el.

Ezen kérdésben határozottan valamely elkülönítő rendszer alkalmazása mellett vagyok kénytelen jelen esetben állást foglalni úgy, hogy a csapadékvizek külön, a házi szennyvizek és ürülékek szintén külön csatorna rendszer által kerüljenek levezetésre.

Ezen elhatározásra különösen azon körülmény volt döntő, hogy a kérdéses városokhoz közel oly befogadó vízfolyás, melybe a város összes szennyvizet minden aggodalom nélkül bocsátani lehetne, sok esetben nem létezik

és így úsztató csatornázási rendszer alkalmazása esetén, tehát midőn a csapadékvizek a házi szennyvizekkel és ürülékekkel beszenyezve jutnak lefolyásra, okvetlenül szükséges lenne az összes csatorna tartalmát tisztítási eljárás alá vetni. Minthogy pedig a csatorna tartalom tisztítása és ezzel kapcsolatban levő berendezések a szennyvíz mennyiségével arányosan növekedő költségekkel jár és azonkívül a vizek emelése és tisztítása esővíz befogadása esetén ezen utóbbiak mennyiségében beállható nagy változások végett a tapasztalatok szerint nehezen leküzdhető akadályokat okoz, azért ez okból is célszerűbbnek mutatkozik az esővizet külön levezetni és az emelő és tisztítási berendezéseket csupán a házakból kikerülő vizek közel állandó mennyisége számára méretezni.

Az esővizet külön elvezetése az ismertetett és vízvezetékekkel nem bíró városok számára javasolt módot ajánlom, mely mód szerint tehát a belső városrészekben földalatti csatornák, a külső falusias részekben kikövezett, vagy kitéglázott folyókák vezetik le az esővizet. Különös figyelem fordítandó itt is arra, hogy a csatornák és folyókák a lehető legrövidebb utón vezessék ki a csapadékvizet a városból úgy, hogy a csatorna méretekben takarékoskodni lehessen. A városon kívüli továbbvezetésre már nyílt árok szolgálhat. Az így előállott aránylag kis méretek az esővízcsatornák sekély fekvése, vízemelő szerkezet hiánya és végül a külvárosokban folyókák alkalmazása által az esővizet levezetése aránylag csekély költséggel vihető keresztül. Az esővízcsatornák tervezésénél az egész város földalatti esővízcsatornázása tervezendő, azonban a kivitel alkalmával csakis a legnagyobb forgalmú utcákban építendő ki a csatornák; a végleges terv szerint a többi utcákban csupán

folyókák készítendőek. A földalatti csatornázás kiterjesztése a város többi utcáira azután az egységes terv szerint esetről esetre, amint azt a gyakorlat megkívánja, bármikor eszközölhető.

Általában ezen kérdésben az esővíz csatornázás úgy fontosságra, mint költségekre nézve is másodrendű kérdést képez, és csupán városrendezési és forgalmi szempontok lesznek a kivitel mértékére nézve irányadók.

Sokkal fontosabb kérdést képez a házi szennyvizek és ürülékek kérdése. A kérdés ezen része – tekintve, hogy öblítő víz felett rendelkezünk – most már semmi nehézséget nem képez. Ugyanis a házi vizek és ürülékek legcélszerűbben kisméretű kőanyag csövekben gyűjthetők össze és vezethetők ki további eljárás végett a város lakott területéről. Különös gond fordítandó itt ezen kisméretű csatornák szellőzésére és öblítésére.

Ha sík fekvésű város igen nagy területtel bír, akkor a kisméretű szennyvízcsatornák kellő esésnek nyérése végett oly mélységekbe jutnának, melyek mellett a munka gyakorlati kivihetősége jönne kérdésbe. Ezért szükséges lesz a városokat egyes területekre osztani, melyek központjában elhelyezett vízemelő szerkezet az ott összegyűjtött szennyvizet nyomó csövön át a városból ki nyomja. A vízemelő szerkezetek berendezése tisztán gépészeti kérdés lévén, annak bővebb fejtegetése e helyen felesleges.

Hátra van még az elkülönítő csatornák által vezetett és a szivattyúk által kiemelt szennyvizek és ürülékek kezeléséről – midőn azok a város belterületét elhagyták – gondoskodni.

A csapadék vizeknek a város belterületén kívül továbbvezetése a fent körülírt módon nyílt árok segítségével történik. Nyilvánvaló azonban, hogy ezt a csupán

ürüléket és házi szennyvizeket vezető elkülönítő csatornák tartalmával nem tehetjük, mert ezen csatorna tartalom csakhamar bomlásnak indulna, a nehezebb fajsúlyú részek pedig a nyílt árokban leüllednének és tűrhetetlen állapotokat teremtenének. Elkerülhetetlenül szükséges lesz tehát valamely szennyvíz tisztítási módot alkalmazni.

Ha a jelenleg használt szennyviztisztítási módokat figyelemre méltatjuk és azokat közegészségügyi, közgazdasági is pénzügyi szempontból mérlegeljük, akkor csakhamar azon következtetésre kell jutnunk, hogy jelen esetünkben csakis az öntözéssel eszközölt szennyvíz tisztítási mód, az melyet némi megnyugvással javasolni lehet.

Ugyanis ha első sorban a közegészségügyi szempontot vizsgáljuk, akkor a rendelkezésre álló kimutatások világosan bizonyítják, hogy az eddig ismert szennyviztisztítási módok közül egyedül és kizárólag csak az öntözéssel való tisztítás az, mely nemcsak a szennyvízben lebegő alkatrészeket csaknem teljesen visszatartja, hanem még a szennyvízben oldott organikus anyagok egy részét növényi tápanyagul való felhasználásra alkalmassá teszi, más részét pedig ártalmatlan nitrásokkal élelyíti.

Minthogy tehát az eddig ismert módok közül az öntözéssel szennyviztisztítási mód az, mely a helyes alkalmazás mellett a szennyvízben lévő ártalmas organikus anyagokat a lehető legtökéletesebb módon alakítja át ártalmatlan anyagokká, azért kimondható, hogy közegészségügyi szempontból ezen módnak adandó az előny. Csupán e poudrette-é való feldolgozás volna talán közegészségügyileg tökéletesebb, azonban ezen mód a mi viszonyaink között pénzügyileg célszerűen keresztül nem vihető és így komolyan szóba sem jöhet.

Közgazdasági szempontból ugyancsak ezen módnak

kell az elsőbbséget adni; mert bár még ezen móddal sem lehet a szennyvizekben lévő összes trágya tartalmát teljesen kihasználni, de az azért világos, hogy a trágyatartalom egy része értékesíttetik és csupán a légeny egyrésze fog ártalmatlan nitrát alakjában az alagsóvizben távozni. Ellenben a többi szennyvisztisztítási módnál az oldott szerves anyagok legnagyobb része változatlanul fog távozni, a lebegő szerves anyagok pedig a használt kémiai adagolás következtében igen csekély trágyaértékű iszap alakjában maradnak vissza olyannyira, hogy az illető városok a megmaradt iszaptól csak áldozatok árán bírhatnak szabadulni.

Közgazdasági szempontból továbbá az öntözésseli szennyvisztisztítást hazai viszonyaink között csak üdvözölni lehet, mert ezáltal egy bizonyos területen a takarmány termelés biztos alapokra lesz fektetve, a mi száraz és forró klímánknál eléggé nem méltányolható.

Azonkívül a városok zöldség és főzelék szükséglete is bolgár kertészek bevonása mellett kielégítést nyerhet, mely körülmény alföldi városainknak e tekintetbeni mostoha viszonyai mellett bizonyára nem csekély fontosággal bír.

Végre pénzügyi szempontból tekintve, különösen külföldi példákból látható, hogy vannak esetek, melyekben pénzügyileg előnyösebb volt más tisztítási módokat alkalmazni, mint az öntözéssel való tisztítást, azonban azt hiszem, hogy jelen esetben, nem forognak fenn oly körülmények, melyek hasonló elhatározásra volnának döntő befolyással.

A város azon részeiben, hol a vízvezeték a házakba bevezetve nincsen és ahol a fentiek értelmében az ürülék tonnákba gyűjtetik: a tonna tartalomnak directe trá-

gyázásra való felhasználása ajánlatos és az ürülék gyűjtő telepek létesítése lehetőleg mellőzendő.

A V Í Z Ő L É S V Í Z V E Z E T É K R Ő L .

A víz az egészségnek és emberi tisztaságnak egyik nélkülözhetetlen feltétele.

Ahol jó ivóvíz van, ahol használatra alkalmas víz áll kellő mennyiségben rendelkezésre, ott az emberek jólétről és boldogságról beszélhetnek.

A klasszikus kor maradványai élénken hirdetik, hogy a görögök és rómaiak mily nagy súlyt fektettek az emberi jólét e fontos faktorára, a jó minőségű vízre.

Ős Sabariának helyén most is ott találjuk a rohonci hegyek felé vezető csövek nyomait, melyek üde forrásvizet szállítottak a város lakosai számára.

»Parisnak – mondja dr. Fodor József – többre került vízvezetéke, mint Pantheonja; Bécsnek többre, mint világraszóló városháza.«

Szóval eleven példák állnak előttünk, melyek arra buzdítanak, hogy a vízbeszerzés és biztosítás tekintetében is iparkodjunk eleget tenni a közegészség és köztisztaság követelményeinek.

Városaink víz dolgában valóban kétségbeejtő állapotban vannak.

Csatornázás hiányában, a közegészségi érdekek teljes elhanyagolása mellett a pöcegödrök, trágyahalmok és szemétgödrök rothadt anyagától megfertőztetett kútvizek nem egyebek, mint a tífusznak, maláriának és kolerának mesterségesen létesített forrásai.

Kutaink annyira át vannak hatva az egészségre ártalmas baktériumokkal, hogy azok nemcsak ivásra, de

még közönséges használatra: főzésre és ruhamosásra is alig alkalmasak.

Ily viszonyok között tehát minden városnak egyik legelső kötelessége, az egészségre és emberi tisztaságra egyaránt alkalmas vízről gondoskodni.

A vízszerezésnek különböző módját ismerjük. Fölfoghatjuk az esővizet. Kiemelhetjük szivattyúk segítségével a folyó, vagy patak vizét, melyet szűrő készülékkel az egészségre többé-kevésbé ártalmatlanná alakíthatunk át. Összegyűjthetjük és csövekbe eresztethetjük a magasan fekvő források vizeit, melyek azután önsúlyuknál fogva ömlenek alá azon helyre, mely vízkielégítésre vár.

A vízszerezésnek e módját tartják a vízszükséglet kielégítése legideálisabb formájának.

Ilyen a bécsi, ilyen a müncheni, mely a mangfalli völgy levágásánál felbugygyanó forrásból veszi táplálékát.

E magasan fekvő forrásvizek is csak talajvizek, melyek csapadékokból képződve a vízáteresztő rétegnek felszínre jutása folytán felbuggyannak a föld rétegéből.

S épp azért, mert a talajvizek a magaslatokon sohse találhatók oly bőven, mint lenn a völgyekben: a magas forrásokból szerzett víz örökös ingadozásnak van alávetve s tán éppen az évnek legkényesebb szakában, a nyári hónapokban áll be a vízszükség, mely káros hatásában és kellemetlenségeiben kiszámíthatatlan.

Lássuk azonban mi a talajvíz? A talajvíz nem más mint a közönséges értelemben vett forrásvíz, mely a légköri csapadékoknak azon részéből áll, mely a talaj vízáteresztő rétegein a földbe szivárog mindaddig, míg vízátneresztő rétegre jutva vagy földalatti tóvá alakul vagy lejtőre jutva a hozzá gyülemlő talajvizekkel együtt tovább vándorol.

A talajvíznek rendkívüli előnye abban van, hogy

bacillustól mentes, majdnem állandó hőmérsékletű s ennek folytán üdítő, frissítő hatása állandó.

Legmegbízhatóbb a talajvíz, ha áramlatában két vizátnem eresztő réteg közé jut, mert ez esetben teljesen biztosítva van a felső rétegekből átszivárgó rohdadt anyagok kártékony befolyásától.

Minél lazább a felső talaj, a csapadékok annál könnyebben és gyorsabban leszivárognak a vízfogó réteig; mely fölött a nagyobb mennyiségben összegyülemelő talajvíz éppen oly patakává, vagy folyóvá változik, mint a föld feletti folyók, vagy patakok.

A mely ponton több vízer található, ott fővízfolyás támad; mely tulajdonképpen legalkalmasabb a talajvíz föltárására.

A jó talajvíz általános föltételei egyébként a következők:

1. Talajvizet olyan helyen tárjuk fel, hol a talaj szennyezetlen, a víz bacillus mentes, tiszta és üdítő; az iváson kívül főzésre és egyéb használatra is alkalmas; s ahol nem kell tartani a talaj későbbi megfertőzésétől;

2. a hely, honnan a vizet nyerjük, jelentékeny hőmérsékü változásoknak alá ne legyen vetve;

3. elégséges mennyiségben álljon rendelkezésre és végül

4. olcsó legyen.

Ha tehát a talaj feltárása folytán szerzendő jó vízről van szó, akkor legcélszerűbb kikeresni a közel vagy távolabb fekvő erdősséggel borított hegyek lábánál elterülő helyeket; még pedig ha lehetséges oly irányban, hol sem város sem falu, sem majorság nincs; hogy ekként biztosítva legyünk afelől, hogy áramlása közben már a magasabb részeken leszivárgott légkörü csapadék sem lett sehol megfertőztetve.

A most jelzett viszonyok figyelembe vételével kijelölt helyeken 500-500 méter távolságban próbafúrásokat eszközölünk s a csöből kiszivattyúzott vizet vegyelemezzük.

A próbafúrások eredménye gyanánt kapunk vasas ammóniákkal telített, kénes tartalmú, meszes és magnéziás vizet, melyek közül a vegyész feladata lesz kijelölni a legjobbat és legcélszerűbbet, melynek helyén a próbakút létesítendő lesz.

A nyert víz vastartalma a vizet élvezhetetlenné teszi. A levegővel való érintkezés azonban a vizet megjavítja.

A meszet, vagy magnéziát tartalmazó vizet mondjuk » kemény«-nek, Ennek a tulajdonsága az, hogy benne a hús és hüvelyes nehezen fői; a vezető csövek és kazánok belső felületét pedig réteggel vonja be s azok tisztogatása költségbe kerül.

A próbakutak körszivattyúk segélyével huzamosabb időn át (több hét, vagy hónap) szivattyúzódnak. Legcélszerűbb azt téli fagyos időben eszközölni, midőn csapadékok nem juthatnak a fagyos talajba. Célja a szivattyúzásnak az, hogy annak eredménye adja biztosítékát annak, váljon a próbakút ad-e a város, vagy község lakosságának számához képest naponként elégséges jó minőségű vizet?

Mert meg kell e helyen jegyeznünk, hogy minden vízvezetéknek úgy kell berendezve lennie, hogy naponként minden személyre (ivás, mosás, utca-locsolás, fürdés és ipari célokra) legalább 100-100 liter vizet szolgáltatasson.

Hol az ipar kifejtettebb, ott még nagyobb mennyiségű napiszükségletet kell számítanunk.

S az a vízvezeték sohse a tényleg meglévő népesség számához viszonyítva készüljön; hanem legalább

30-50 évi előrelátással; nehogy a népesség gyors szaporodása folytán vízszükség álljon be és újabb nagy költséggel kelljen új vízvezéket létesíteni.

Ha a szivattyúzás a vízmennyiség nyerése tekintében nem nyújt megnyugtató eredményt; akkor a meglévő kút mellé ásatunk még hasonló eljárással 50-100 méter távolságban egy vagy több gyűjtő kutat; melyek vizét centrifugális szivattyúval a vezető csövekbe nyomva, elkészült a vízvezeték.

De felfoghatjuk az áramló talajvizet vízszintes kutak nyitásával vagy galériák létesítésével.

A csövek legalább 1,5 m. mélységre fektetendők, hogy minél kevesebb holt pont képződjék.

A vízvezetékek szerkezete kétféle.

A gyűjtő kutakból, vagy egy magasabb ponton elhelyezett gyűjtő medencébe, – rezervoárba nyomjuk fel a vizet, vagy pedig oly nyomást adunk a kiszivattyúzott víznek, mely nyomás az önsúlyánál fogva lezuhanó víznek felszökését teljesen pótolja.

Igaz, hogy a fokozott nyomás által előállt feszítő erő sokkal nagyobb, s így vastagabb, vagyis nagyobb ellentállásra képes vezető csövekre van szükségünk. De ezen rendszer mellett megtakaríthatjuk a gyűjtőmedencét, továbbá az ehhez és az ettől elvezető vastagabb átmérőjű csöveket; s ami fő: a talajviz a gyűjtő kútból egyenesen a vezető csöveken át kerül rendeltetése helyére s így sokkal üdítőbb, frissebb, mint az a víz, mely a tán messzefekvő gyűjtő medence hosszú kerülőjével, ennek holt zugain át jut csak a fogyasztó használatába.

Ügyelni kell, hogy a víz ne pazaroltassék. Evégből tanácsos vízórákat felállítani, melyek a fogyasztott vízmennyiséget pontosan mutatják s ehhez képest szedenődök be a tényleg elfogyasztott víznek díjai.

Egyébként tekintve a vízvezetékeknek alig kifejezhető előnyeit, mondhatnók áldását, elenyészőleg csekély azon díj, melyet a vízfogyasztóktól szednek.

Főtörekvése, elve az legyen minden város hatóságának, hogy egyrésztől tűzrendészeti, különösen pedig közegészségi és köztisztasági tekinteteből, szabályrendeleti úton kényszerítse minden házbirtokost, hogy házába a vízvezetéket bevezesse.

A tisztaság és egészség igényei, de a kényelem tekintete is egyaránt javasolják, hogy minden házban ott legyen a vízvezeték.

Az utcák locsolása és a csatornák öblítése pedig általános egészségi érdek szempontjából megbecsülhetlenné, egy modern városban pedig nélkülözhetlenné teszi a vízvezetékek létesítését.

Csatornázás és vízvezeték olyan, mint a siámi ikrek. Nem lehet őket szétválasztani. Vagy ha szétválasztjuk, különválasztásukban elsatnyul mind a kettő, egyik sem felel meg teljesen céljának.

Sajnos, hogy még kevés városunk rendelkezik vízvezetékkel. Pedig e nélkül sem a közegészségi, sem a köztisztasági érdekek alapos javulását nem remélhetjük.

Pedig ha a már említett módon tervhez és lejt-mérézési adatokhoz olcsó szerrel hozzájutottunk: maga a mű létesítése nem kerül oly magas összegbe, hogy önmagát ki ne fizetné. Főkövetelmény azonban az, hogy a város maga létesítse és házi kezelés útján hasznosítsa.

De hát elvégre a hol van a hatóság vezetésében elég jóakarát és bátorság: ott megy ez is, mint mindennek mennie kell, ami a közjó előmozdítására irányul.

Kérdés csak mindig az, váljon a vidék, a fekvés és a talajviszonyok megengedik-e a létesítés munkáját.

Mert ahol a megvalósítás alapföltételei hiányoznak,

ott hiába a legnemesebb igyekezet, hiába a legnagyobb áldozatkészség.

Ily súlyos, ily vigasztalan helyzet jutott osztályrészlül a mi alföldi városainknak, hol eddigelé legnagyobb vízszükséget szenvedtek s hol a meglevő nagy bajon, vízvezetékek létesítése által segíteni egyáltalán nem lehetett.

Hála azonban a tudomány vívmányainak, ma már a magyar alföld városainak is megjavult a sorsa, amennyiben olcsó szerrel juthat bármely jelentéktelen község is elégséges vízhez.

A vízszerezés ezen módját illetőleg, ide iktatjuk Farkas Kálmán kir. főmérnöknek az 1894. évi nemzetközi közegészségi és demográfiai kongresszuson tartott felolvasásának rövid kivonatát.

»Minthogy a magyar alföldünk talajának legfelső vízholdó rétegében mozgó talajvíz a községek belterületén rendesen rothadó szerves anyagok által fertőzve és legtöbb esetben még salétrom tartalmánál fogva is ivóvíznek nem alkalmas, azért a közönséges kútvizekkel ellátott községekben az ivóvízviszonyok a lehető legrosszabbak. Minthogy továbbá ezen vidéken források alig léteznek, a folyóvizekből való ellátás pedig, ezen utóbbiaknak néha nagy távolsága miatt elviselhetetlen költségeket okozna, azért ezen községek ivóvízzeli ellátása oly módon történik, hogy a mélyebben fekvő vízholdó rétegekben nyomás alatt mozgó talajvizet fúrások segítségével hozzuk felszínre.

A nyomás rendszerint oly nagy, hogy a víz, ürlyukba sülyesztett vascsöveken át, a fölszínhez közel, sőt a földszíne fölé is emelkedik. Ha a nyomás nem oly nagy, hogy a víz a földszíne fölé emelkedjék, akkor a fúrt kútra falazott akna alkalmaztatik és a víz az akna

fenekén alkalmazott szivattyú által emeltetik ki. Ily kutak leggyorsabban és legcélszerűbben az úgynevezett öblítési fúrási módszer segítségével készülnek és aránylag oly kevésbe kerülnek, hogy még legszegényebb községek is létesíthetnek ily kutakat.

A kutak mélysége 50 és 500 méter, belső átmérője 40 és 400 mm., 24 óránkénti vízhozama pedig 50 és 750 köbméter között változik.

Az ily fúrások segítségével felszínre hozott víz csekély keménységi fokkal bír és úgy vegyi, mint bakteriológiai tekintetben teljesen kifogástalan. Csupán a hőfoka néha kissé magas, amennyiben ez a fúrás mélységéhez képest 30 méterenkint átlag 1° C-al emelkedik és néha a $15-20^{\circ}$ C-t is eléri.

Mindazonáltal alföldünk lakossága ezen vízbeszerzési módot ma már annyira megkedvelte, hogy annak alkalmazása ott, hol a más módon való vízbeszerzés a nagy költségek miatt csaknem lehetetlen volna, általános szokássá vált, annyival is inkább, mert a víz csekély keménységi fokánál fogva mosásra, főzésre és ipari célokra is kiválóan alkalmas.«

A LAKÁS.

Van-e becsebb hely az emberre nézve, mint az a hely, ahol született, ahol eljászva gyermekéveit fölnevelkedett, ahol eltöltötte életének java részét s ahol menedéket keresett az idő viszontagságai ellen? E hely nem más, mint a lakás.

S tán épen azért, mert majdnem egész életünket lakásunkban töltöttük s annak összes hátrányait megszoktuk, e részben konverzatív álláspontot foglalunk el

s nem kívánunk a rég megszokott állapotokon változtatni.

Pedig mily messze állanak a városok lakásai az egészséges lakás követelményétől.

Régi városrészek összezsúfolt, magas házsoraiban, melyek keskeny utcáiba és szűk udvaraiba alig téved be szellő és napsugár, vajmi nehéz a közegészségi követelményeknek megfelelő állapotot teremteni.

Vízvezeték és csatornázás létesítése által elérhetjük a talaj kiszáraitását s a ház táján nagyobb tisztaságot létesíthetünk; új építkezések folytán pedig utcakiszélesítését és kisebb területek beépítését eszközölhetjük.

Tűrhetővé tenni tehát a régi házak lakásait lehet; ámde megszüntetni teljesen a lakás egészségellenes állapotát, – merő lehetetlenség.

Midőn tehát a lakásokról és ezek hygienikus követelményeiről van szó, akkor modern értelemben csak olyan lakásokról beszélhetünk, melyek vagy a célnak megfelelő helyen újból épülnek, vagy új utcák, avagy városrészek keletkezése folytán létesülnek.

Ha tehát újjonon építendő lakásokról van szó, akkor ezek alapfeltétele gyanánt megkívánjuk, hogy legyen az a lakás száraz, szellős, meleg, világos, tágas és tiszta.

Ezen kellékek érvényesítéséhez pedig a házak magasságának megfelelő széles utcák és az épületnek a rendelkezésre álló telek nagyságához viszonyított oly dimenziója kívántatik, mely az imént jelzett követelmények megvalósítását lehetővé teszi.

Általános szabály az, hogy az utca legyen mégegy-szer olyan széles, mint aminő magas a ház.

S ha ez az elv csakugyan helyes és követendő, akkor szükséges, hogy a város belterületén minél több fákkal és bokrokkal beültetett tér legyen, hogy az udva-

rok elég mélyek legyenek; szóval hogy az egész várost szabadon járhassa szellő és napsugár egyaránt.

A ház lehetőleg magas, száraz és tiszta talajra építendő. S alapfalazatának sem szabad talajvízbe érnie. Mert a nedves lakás élteti a betegségeket okozó baktériumokat és lehangolja a kedélyt.

Legcélszerűbb építési anyag a jól kiégetett téglá.

A pincelakások kerülendők, ki nem kerülhető nedvességük miatt. A padlásszobák pedig azért, mert túlszellősek.

Házunkat úgy építsük, hogy a lakó-, háló- és gyermekszobák lehetőség szerint délirányban legyenek elhelyezve. Hálószobákban az úgynevezett »Alkove« szerkezetek, mint az egészségre, jelesül pedig az alvásra ártalmasak, kerülendők.

Nagy gyengeség az egyes családoknál, hogy a lakás legtágasabb, legegészségesebb szobáját társalgónak, rendezik be pusztá parádé kedvéért s a legkisebb szobában húzza meg magát az egész család. Gyakran négy öt személy alszik egy kis kabinetben.

Ez a szokás határozottan kárhóztatandó. Hiúság korcs szüleménye, mely előbbre helyezi egyéni tetszelgését, mint az egész családnak legdrágább kincsét, az egészséget.

Tudnunk kell azt, hogy egy személy egészséges táplálására éjjel, vagy nappal legalább 25 köbméter szabad térfogat szükséges.

Elképzelhető, mennyi szén-sav fejlődik abban a szűk kis szobában, hol alig jut 10 köbméter szobalevegő egy-egy személyre.

Az ajtó és ablak lehetőleg szemben legyen, hogy ezáltal is előmozdítassék a levegő felújítása.

Minden szoba legyen legalább 3-3½ méter magas

egész 4 méterig és naponkint legalább kétszer szellőztessék.

A ház alapincézendő, esetleg drénezés, alagsövezés alkalmazandó.

Padlózatnak legcélszerűbb a rövid, keskeny tölgyfa padlók (amerikai), mert ezen padlózat az úgynevezett vakpadlóra rakatván s mert hézagai nem maradnak, legkönnyebben tisztán tartható és hasadékaiból az egészségre ártalmas anyagok nem szállnak föl.

Az egysoros házak sokkal egészségesebbek, mint az úgynevezett duplatráktusosak.

Ez utóbbi rendszert találjuk a bérházaknál, mely a lakásokat zsúfolttá teszi.

Az udvar tisztán tartandó. A szennyvizek kiöntése tilos. Ellenben a csatornázás és vízvezeték nélkülözhetetlen.

Legegészségesebb módja a házépítésnek az úgynevezett elővárosokban szokásos »villa rendszer« melynek érvényesítésénél minden egyes ház külön áll; körülötte kerttel, mely úgy a napsugárt, mint a levegőt bármely oldalról az épületre bocsátja.

Egyedül ezen rendszernél valósítható meg azon elv, hogy: »a házak egymástól ne vegyék el a világozságot, nap melegét és levegőt s hogy a betegségek tovább terjedését megakadályozzák«.

Az ily stylben épült magánházak tulajdonosai büszkén írhatják oda házuk homlokzatára: »Az én házam, az én váram.«

Legsanyarúbb sorsa van lakás dolgában a városi munkásosztálynak.

Egy kis, szűk, szellőzetlen zugban vonja meg magát az egész család, hol több a piszok, a szenny mint az

üdítő napsugár; hol üde szellő helyett por, füst és bűz tölti el a levegőt.

Innen magyarázható meg tehát, hogy városokban sokkal nagyobb a halandóság, mint falun.

Gyermekek, kik alig lépték túl életük első évét, nagyrészen bélhurut áldozatai.

Későbbi életkorban jönnek a fertőző betegségek.

A felnőtt férfikorban pedig a szív és vesebajok a leggyakoribbak.

Nyilvános parkokat kell tehát létesíteni a város különböző pontjain, hogy ott a szegény munkások gyermekei is üdülést és szórakozást nyerhessenek; hogy ily helyeken megedződván, több ellentállással bírjanak a különféle betegségekkel szemben.

De legfőbb kötelességében állana az államnak és a társadalomnak munkás lakásokról gondoskodni, hogy ezáltal megmentené az emberiségnek jórészt a biztos elsatnyulástól és korai haláltól.

Hisz mily terület kell egy szerény munkáslak fölépítéséhez? 250-300 □ méter, melyen 50-60 □ méter területet elfoglal a lakóház, a többi pedig udvar és kert, mely gondosan körülkerítve és befásítva legkényelmesebb játszó helye a gyermekeknek.

Egy kis ház a telekkel, két szobával, konyhával, pince- és padlással együtt belekerül mintegy 3000 kor.-ba.

Igen ám, de honnan vegye az a munkás a szükséges anyagi erőt?

Előlegezzen az állam. Vagy alakuljanak társadalmi utón szövetkezetek, melyeknek főadata nyereszkesedés kizárásával munkástelepek létesítése.

Magyarországon a tisztességes és szorgalmas munkásnak biztos keresete van.

Takarékossággal, egy kis önmegtadással félre

tehet keresményéből az a munkás minden héten néhány forintot.

Ha nincs egy cél, mely lekösse, mely felébreszse és ápolja benn a takarékoság vágyát és ösztönét: mulat szombat este és vasárnapon és úgy el megy az a néhány forint, mintha csak talált pénz lenne.

Éppen ezért kell minden munkást oda kötni a röghöz. Nem is kell sokat magyarázni; tudja, érzi maga is annak a mondatnak a jelentőségét: »az én háza m...!«

Annak a munkásnak ígyis, úgyis kell lakbért fizetnie. Nos tehát, ha ahhoz a fizetendő lakbérhez csak néhány forintot tesz havonként hozzá: ezen néhány forintnyi ráfizetésből 10-15 év múltával tulajdont szerez.

E szó tulajdon, ez az a fogalom, mely a szocializmusnak táplálékot nyújt.

Mi élteti; mi ad annyi szívósságot a magyarországi agrárszocializmus létének és terjedésének? Nem más, mint annak a tudata, hogy az a munkásember bármennyit dolgozzék is, tulajdont sohasem szerezhet.

Senki se szereti úgy az anyaföldet, mint a nép. Drága, szent előtte az a rög, melyért eped, s melyet ha megszerezhet: boldogsága és büszkesége!

Hozzá kell tehát juttatni, hogy megelégedett legyen. Hogy tudja, hogy miért izzad és fárad. Hogy szemmel látható, kézzel fogható haszna, nyoma mutakozzék élte nehéz fáradalmának.

Adjunk annak az alföldi agrárszocialistának 20-25 évi törlesztésre egy kis házhelyet és pénzt, hogy épülhessen és berendezkedhesse. Adjunk neki mérsékelt haszonbérért egy-két hold földbirtokot. Ekként megteremtven otthonát, földjét művelve, a tulajdonszerzés megnyugtató, édes reményében elhagyják elméjét az

agrárszocializmusnak vészes gondolatai, mint elhagyják a csatornázással kiszárított talajt a bacillusok.

Hasonló módon lehet megszüntetni a városok munkásainak sociális velleitásokat, mihelyt a röghöz kötöttség megfosztja őket internacionális jellegűktől s mihelyt ingatlant szerezve, van mit félteniök.

A munkáslakások árnyékszékeinek berendezésénél legcélszerűbb a hordórendszer. Kellő gondosság utánjárás mellett meg lesz óva a kis munkásház büztől és mocsoktól egyaránt. S elvégre e rendszer nélkülözhetővé teszi a csatornázást és vízvezetékét, minél fogva olcsó szerrel a cél teljes mértékben elérhető.

Árnyékszékekről lévén szó, a fogadók és kávéházak, valamint ezekhez hasonló jellegű nyilvános helyiségek árnyékszékeiről is szükségesnek tartjuk néhány szóval megemlékezni.

Hogy a most jelzett helyeken általában minő botrányos állapotok léteznek, azt leírni alig lehet.

A piszoár rendszerint egy fődél alatt van a klozettel. Levezető csöve a csatornába dobált szivarcsutkáktól rendszerint be van dugulva és kellemetlen büzt árasztó tengert képez a bejáratnál.

A klozett ajtaja tárva-nyitva. Hogy egykoron angol szerkezettel bírt, azt csak elbeszélésből tudhatjuk meg.

Búz, pizok az egész hely elannyira, hogy utálatot gerjeszt az emberben.

Elsőrendű vidéki hotelek és kávéházak leledzenek e csömörletes állapotban.

Jöjjön oda egy úri nő s történjék vele az a baj, ami minden emberrel megtörténhetik, kapjon hasmenést. Tessék aztán bemenni a vidéki városok specialitását képező imént leírt undorító helyre.

De vegyük csak, hogy kolerás időben mily könnyen átplántálhatják ily tisztátlan helyek révén az epidémiát.

Ezen tapasztalati tény folytán szükséges tehát, hogy a város »A fogadók, kávéházak, vendéglők és kávéházakról« megalkotott szabályrendeletébe illesszen bele egy szakaszt, melyben kimondja, hogy:

1. A piszoár és klozett földött helyen állítandó fel, de elkülönítendő.

2. az angol szerkezetű klozett zárva tartandó és vízzel állandóan ellátandó, tisztán tartandó és elegendő papírral ellátandó álljon rendelkezésre.

3. A klozett mellett a déli és esti órákban, illetőleg nagyobb összejövetelek alkalmával egy személy alkalmaztassék, kinek feladata az ülőhely tisztántartásáról gondoskodni.

Magánházak árnyékszékai, különösen gyengélkedő nőkre való tekintettel lehetőleg az épületen belül építendőek és légáthatlan csatlakozó csatornával látandók el.

Aprólékosnak látszó dolgok ezek; de úgy magán – mint közegészségi szempontokból felette fontosak!

UTCABURKOLÁS ÉS KÖZLEKEDÉS.

A város közegészségi és köztisztasági érdekeinek egyik főtényezője a célszerű utcaburkolás.

A szilárd anyagokkal burkolt utcák tisztántartása könnyű; a locsolás hatályos és a talajnak elfödése által elő van segítve a csatornázás által elérni célzott talajkiszáritás fontos művelete.

Közegészségi szempontból minél szilárdabb vízáteresztő anyaggal történik az utcák burkolása és minél kevesebb megszakítással: a légmentes elzárás annál

hatékonyabban válik a közegészségi érdekek előmozdítójává.

E kétségbevonhatlan előnynek tulajdonítható, hogy az északamerikai államok legnagyobb városai majdnem kivétel nélkül aszfalttal vannak burkolva és egy-egy városban sok milliókra megy azon összeg, melyet az aszfalt burkolásra áldoznak. Berlinnek $\frac{1}{2}$ millió $\square$ métert túlhaladó aszfalt burkolata van.

Be kell ismernünk, hogy az aszfalt burkolás fentebb jelzett előnyén kívül még azért is alkalmasabb más anyagnál a város utcáinak burkolására, mert zajtalan-ságánál fogva nem okoz kellemetlenséget a lakosok nyugalmaiban; nem zúgja túl a járó-kelők zaját; nem tartja a rajtvaló közlekedés örökös rezgésben az épületeket; kontinuitásánál fogva pedig nem engedi felszínre jutni a fertőző anyagokat tartalmazó föld porát; s végül csak helyenkénti rongálásainál fogva csökkenti az évi fenntartási költségek összegét.

Hátránya az, hogy sima felületénél fogva, különösen ködös, esős időben, vagy fagy idején akadályozza a közlekedés biztonságát; nyári hőben pedig mód nélkül átmelegszik.

A burkoló anyagok közül legkevésbé hevíül át a természetes fa. De az egyrésztől szerfelett drága; másrésztől pedig gyors rothadás veszélyének lévén kitéve, fenntartása sokba kerül.

Keményiségénél fogva előkelő helyet foglal el a keramit. Ez nem kopik, mint akár a gránit, akár pedig a trachit; minél fogva nem fejlődik a teherrel rakott szekerek és lovak patája nyomán a finom, éles por, mely a tüdőre szállva apró sebeket okoz, mi által elősegíti a tüdővésznek kifejlődését; de mely a nedvességtől egyébként is fölolvad.

Tapasztalati hátránya azonban az, hogy télvíz idején a keramit burkolat hézagai megtelnek hóval és a leggondosabb seprés mellett is a hó ott marad; nappal fölolvad és éjjelre megfagy; minek folytán a maga egészében síkossá vált felületen nemcsak terhes kocsik, de még személyszállításra szánt fogatok közlekedése is veszélyes, mert az ügető ló patáinak egyáltalán nincs kapaszkodója.

A trachit kövezet gyorsan kopik és így nem tartós.

De annál szilárdabb a gránit és bazalt kocka, mely forgathatóságánál fogva is aránylag legcsekélyebb fenntartási költséget igényel.

A teherforgalom lebonyolítására mód nélkül előnyök a mészkőalapra bogárhát alakban kiképezett tört bazalt-kavicscsal terített és lehengetelt makadámutak; melyek egy 13 tonnás gőzhenger beszerzésével házi kezelés mellett létesíthetők és évenkénti gondos tatarozással nagyon olcsón fenttarthatók.

Felsoroltuk a nálunk szokásos burkolási anyagokat; főlemlítvén ezek előnyeit és hátrányait egyenkint. Nem azért, hogy egyiknek vagy másiknak előnyeit kidomborítva, azoknak reklámot csináljunk, hanem azért, hogy a közlekedési vonalakon, az utcák rendeltetéséhez és ezek méreteihez viszonyítva állapíthassuk meg azon anyagot, mely egyik utcatesten célszerűbbnek mutatkozik, mint az az általános előnyeiben kiemelt másik burkoló anyag.

Hogy azonban a közlekedési vonalak rendeltetéséhez és arányaihoz képest a megfelelő anyag megválasztása iránt tisztába jöhessünk, hol a közlekedés fölszaporodott, ott mindenekelőtt szabályrendelet, vagy egyéb hatósági intézkedés formájában el kell választanunk a személyközlekedés vonalait a teherforgalom vonalaitól.

A teherforgalom útvonalainak megállapításánál a

gravitáció pontja, a közlekedés célja mindig a vasúti teherállomás; ennek fekvésétől kell függővé tenni, hogy a teherforgalom mely utcavonalakra helyeztessék át.

És a teherforgalmat közvetítő útvonalak mindig a város szélső részein a periférián elvonuló utcavonalakban keresendők; melyekben a személyforgalom tetemesen kevesebb s eszerint a teherközlekedéssel járó akadályok sokkal könnyebben elháríthatók.

A város hatóságának föladata tehát, hogy a város külső részeiben, még pedig minden irányban kijelölje a teherforgalmi utakat; annak föladata, hogy nemcsak helyben, de közel és távoli vidéken alkalmas módon közhírré tegye a kijelölt útirányokat és ezeket rendőrileg kellőleg ellenőriztesse.

A városi forgalom e kettéválasztásának nem pusztán az a haszna, hogy úgy a teher- mint a személyforgalom mód nélkül meg van könnyítve; hanem az is, hogy a város belső területén elvonuló utcák burkolatai túlságos mértékben nem fregventáltatván, nincsenek oly romlásnak kitéve.

De e szétosztás előmozdítja az utcatestek tisztántartásának és locsolásának lehetőségét is.

Ha tehát figyelembe vesszük azon utcákat, melyek a város külső részeiben teher közlekedésre szánvák és azokat, melyek a város belső területén elvonulva, túlnyomólag személyforgalom közvetítésére szolgálnak, kétséget sem szenved, hogy rendeltetésükhöz képest más-más burkoló anyaggal látandók el; még pedig a szerint, amint a személyforgalomra fenntartott utcák szélesek, avagy keskenyek.

Nem találván célszerűnek a sokféle anyaggal való burkolást, azon meggyőződésben vagyunk, hogy míg a teherforgalomra kijelölt külső utcák, valamint azon utcák

melyeknek szélessége meghaladja a 20 méter szélességet makadással, a teherforgalmat koncentrázó utcák pedig gránit vagy bazalt kockákkal burkolandók, addig a város belső területén elvonuló egyéb személyforgalmi utcák pedig aszfaltburkolattal látandók el.

Hogy azomban egy város utcái a célbavett burkolás szempontjából egyöntetű elbánás és kezelés alá vehetők legyenek, szükséges, hogy a város területén netán átvonuló törvényhatósági és államutak kezelése, a reájuk fordított költségek átengedésével a város által átvétessék.

Ehhez kétségtelenül – amennyiben rendezett tanácsú városról van szó – köztörvényhatósági közgyűlésnek beleegyezése; s úgy ezen utak, valamint az állami utak kezelésének átengedése tekintetében pedig a kereskedelmi kormányának jóváhagyása, illetőleg beleegyezése szükséges.

Eltekintve attól, váljon akarja-e egy város utcáit szilárd anyaggal burkolni, vagy nem; már maga azon tény, hogy egy város területén az utak kezelése tekintetében három gazda legyen, merő képtelenség.

A nemrég elhunyt Brenner Vilmos műszaki tanácsos »A közutakról« tartott szakavatott fölolvasása folyamán sürgeti egy »útmesteri iskola« felállítását.

A törvényhatósági és állami utak kezelésének átvételével együtt minden esetre kívánatos, hogy a város képzett útmester felett rendelkezessék. De ilyen oly kevés számban van, hogy a város szakértő embert egyáltalán nem kap. Éppen azért részünkről is igen szükségesnek és sürgősnek tartanok a kiváló szakférfiú által javaslatba hozott »útmesteri iskolát.«

Azt tán felesleges is említenünk, hogy gyalogjárók burkolására legcélszerűbb fedő anyag az aszfalt.

VILÁGÍTÁS ÉS FÜTÉS.

A világítás első sorban fontos közegészségi szempontból; de másodsorban közbiztonsági érdekeket is érint.

Amaz nagy fontossággal bír a házi, a magánfogyasztásnál. Emaz pedig a közvilágítás szolgáltatásánál szerepel.

Szobáink világításánál bizonyára nem közömbös, hogy minő égési anyag szolgáltatja a világítást.

Nem pusztán azért, mert a gyér, a pislogó világítás mellett való foglalkozás tönkre teszi látóképességünket; nem azért, mert a túlságos világosság erősen megviseli szemeinket; hanem azért is, mert a különböző világítási nemeknél végbemenő kémiai folyamat eredménye gyanánt fejlődő égési termékek megromtják a zárt helyiségek levegőjét, minélfogva úgy lélekzési, valamint közegészségi tekintetből hátrányosak.

Nem említhetjük a régi kor pislogó mécseit, nem a fagygyúgyertyát, nem az olajlámpát, a stearin gyertyát és petróleum lámpáknak különböző alakjait. Mert hisz ezeket már rég háttérbe szorították az újkor találmányai: az égető gáz és az elektromos világítás.

Légszeszszel az 1812. évben világítottak először Londonban.

A gázzal való világításnak legegyszerűbb alakja az úgynevezett »pillangó.«

Későbbi találmány az Argend-féle és a Siemens-féle lámpa, mely a pillangót intenzivitás és nyugodt égés tekintetében felülmúlja.

Legtökéletesebb alakja a gáz világításnak az Auer-égyő; melynek lángja kékes fehér színű intenzív, nyugodtan égő és olcsó; mely oknál fogva nemcsak közegészségi szempontból, de egyúttal materiális tekintetből is felette előnyös.

Házi használatnál azonban hőségénél fogva, különösen a nyári évszakban kellemetlen; kezelése pedig túlságos óvatosságot igényel és így kényelmetlen, de vigyázatlanság mellett – mint általában a gázvilágításnál előfordulhat – még veszélyes is lehet.

Bármennyire lelkesedjünk azonban az Auer-lángok iránt, nem szenvedhet kétséget, hogy a világítási technika legnagyobb vívmánya: az elektromos világítás.

Mert ha felállítjuk a szabályt, melyben a világítás kellékei vannak kifejezve, akkor az elektromos világításban egyenkint feltaláljuk azokat; mert

1. a világító anyag tiszta és sok energiát tartalmaz;
2. az égés teljes és gyors folyamatú;
3. minden hőség nélkül sok fényt nyújt égési termékek nélkül.

Elmondhatjuk tehát bátran, hogy az elektromos világítás a világítási módok ideálja!

Gőzerővel előállítva drága. De vízerővel fejlesztve bátran kiállja a versenyt az Auer-lángok olcsóságával.

Az akkumulátorok (villamgyűjtők) nagyon drágák lévén, ezek alkalmazása csak tetemesen drágítja a villamos világítást.

Az izzólámpák zárt helyiségek megvilágítására, az ívlámpák pedig nagy és tágas helyiségek, vagy terek és vidékek megvilágítására alkalmasak.

Magánhasználatra az elektromos izzó lámpák megfizethetlenné válnak.

Hőt nem terjeszt; kezelése könnyű és rendkívül kényelmes; veszélytelen elannyira, hogy minden kis gyermek elbánhat vele. Ezen tekintetknél fogva tehát az elektromos izzó lámpák magánvilágítás tekintetében messze túlszárnyalnak minden egyéb világító eszközt.

Az elektromos ívlámpa szép és impozáns, magas

és tágas termek, avagy nyilvános helyek, kerti helyiségek és terek megvilágítására. Alacsony helyiségekben azonban a szemre ártalmas, mert 1000-2000 koncentrált gyertyalángnak szembeszökése erősen megviseli a szemet.

Utcavilágításra se tartjuk az elektromos ívlámpákat alkalmasnak, mert fényszóró ereje hiányozván, miután bizonyos körben túlságos világosságot nyújt, azontúl pedig sötét árnyékot vet: utcavilágításra alkalmazása óriási költséggel járna annyival is inkább, mert a világításnak majdnem $\frac{1}{3}$ -ad részét az épületfalak s a házsorok nyelnék el.

A közvilágításnak – utcákon – csak egy kitűnő módja van s ez nem más, mint az Auer-féle világítás.

Az utca ellentétes vonalain váltakozva 25-50 méternyi távolságban elhelyezve az Auer-féle lámpákat, – oly világosságot nyerünk, melynél jobbat sem Parisban, sem Berlinben nem kereshetünk.

Az Auer-féle lámpák intenzív lángjának óriási fényszóró ereje van. Sugarai 400-600 méternyi távolságból már szemeinkbe szöknek.

Kezelése könnyű. Óvatos elbánás mellett egy-egy háló eltart 30-40 napig.

Ugyanazért ajánlhatjuk, hogy a hol gázvilágítás van, ott át kell alakítani az égőket Auer-féle rendszerre s a közvilágítást ily módon kell eszközölni.

Kétségtől nagy előny, ha a gázfejlesztés nem nyereségvágyból alakult részvénytársaság kezében van, hanem azt a város házilag kezeli; mert ez esetben tetemesen olcsóbbba kerül.

Tanácsos tehát, hogy a város a gázgyárt váltsa magához és vegye házi kezelésbe.

Ahol pedig gázgyár nincs, ott létesítsen a város

és e részben is tegyen eleget a lakosság iránt tartozó kötelességének.

Ahol pedig meg van mind a két világítási forrás, gáz- és elektromos, ott a házi világítás csak elektromos erők felhasználásával történik, a közvilágítás pedig csak kizárólag Auer-lángokkal.

Legújabbban »acetilénnek« való világítással tesznek sűrű kísérleteket.

Szakférfiak előtt iparkodnak demonstrálni e legújabb világítási módszer előnyeit.

Az acetilénnel való világítás túlhaladja ugyan a gázvilágítás intenzivitását, olcsóbb is. De sokkal veszélyesebb és kellemetlen szagot terjeszt.

Világításról és gázzal lévén szó, tárgyi összefüggésnél fogva nem hagyhatjuk említés nélkül azon közegészségi szempontokat sem, melyek a fűtés folytán gerjesztett füstből erednek, melynek kellemetlenségeit nem egyszer kell éreznünk és boszankodó türelemmel elszenvednünk.

Felületes áttekintéssel alig sejtjük, hogy a magánházak kéményeiből mily óriási füstmenyiség száll fel a légbe.

Nincs az az iparúzó, vagy gyárral bőven beépült város, hol a kis- és nagyipar telepeknek összes füstje nagyobb lenne, mint a háztartásokban történő tüzelések által gerjesztett füst.

Hol a házak alacsonyak s hol a tüzelő helyek primitív szerkezetűek és a tüzelés sem történik kellő gondossággal: ott a füsttel együtt elszálló hamu és gőz kimondhatatlan kellemetlenségeket okoz a közönségnek.

Hisz jól tudjuk, hogy a beszennyezett levegő árt az egészségnek.

Tudjuk, hogy a füst vízhólyagocskákat rejt maga-

ban, melyek vele együtt gőzt és ködöt képeznek. És a gőz a köd súlyánál fogva a lomha levegőben szállongván, bűdössé, kiállhatatlanná teszi a levegőt.

A füst közegészségellenes összetétele mellett még köztisztaság ellenes is, amennyiben bekormolja a házakat, ruháinkat s nem csekély bosszuságára a gondos háziasszonyoknak, apró korommal hinti be a padlásra szárogatás céljából fölragasztott fehér ruhát.

Éppen azért alig van állam, mely törvényhozási úton ne iparkodott volna gondoskodni a füst kellemetlenségeitől való szabadulástól.

Az utca porát elenyésztethetjük szilárd anyaggal való burkolás, seprés és öntözés által. De szabadulni a füst kellemetlenségétől, az nehéz és nagy feladat.

Anglia, Franciaország és Svájc stb. egyenkint hoztak törvényeket. De azok szigorú végrehajtásuk dacára alig vezettek valamelyes eredményre.

Újabbán alig van városi statútum, mely az ipartelepek létesítésénél a magas kémény mellett a füstemésztő készülék alkalmazását is meg ne kíváná.

A magas kémény minél magasabb, annál sikeresebben oldja meg feladatát; mert a füsttel elszálló részek följutván a gyorsabban mozgó levegő rétegeibe, csakhamar elenyésznek.

De füstemésztő készülék, szakszerű kezelés nélkül csak fikció, mely gyakorlati haszonnal nem jár.

Ám alkalmazunk a kazánok mellé képzett, takarékos és becsületes fűtőket: ezek többet meg fognak takarítani, mint bármely füstemésztő.

Ha tehát azon elvi igazságból indulunk ki, hogy: joga van mindenkinek a jó levegőhöz, akkor önkéntelenül azon kérdés lép előtérbe, hogy mi módon segítsünk az e részben fennálló bajokon? Miként szabadítsuk

meg városainkat az egészségre ártalmas füsttől s egyben miként hozunk létre oly tüzelési módszert, amely olcsóságánál és intenzitívitasánál fogva is előnyösnek mutatkozik?

Erészben vissza kell térnünk a gázhoz.

A gázzal való fűtés és tüzelés a tüzelési módoknak eszménye!

Egy köbméter gázt 3-5 fillérért elő lehet állítani.

És kísérletek tanúsítják, hogy míg a kőszénnek szobakályhában való kihasználása nem több 20%-nál, addig a világító gáz melegének legalább 80 százalékát ki lehet használni.

S mellette mennyi kényelem, mennyi tisztaság és megtakarítás még a cselédtartásban is.

Azért vált már általánossá Bajorországban.

El jó majd az idő, midőn szobáink hályháit, konyháink takaréktűzhelyét és a ruhavasalót is világító-gázzal fűtjük, illetőleg melegítjük; s az lesz majd csak az a rég rég vágyott korszak, melyet a hygiene oly epedő vágygyai fest maga elé.

Amely városban tehát van gázfejlesztőgyár; állítson az fel mintatelepeket s demonstrálja ott gyakorlatilag a gázzal való fűtésnek előnyeit, hogy a szemmel látható példák bizalmat és bátorságot öntsenek a konzervatív hajlamú publikumba.

FASOROK ÉS PARKOK.

Újabb törvényeinkben imitt-amott látjuk fölcillanását a törvényhozás ama nemes gondoskodásának, mely nem pusztán széépészeti és mezőgazdasági érdekeket érint, de egyúttal a közegészségi érdekek előmozdítására is befolyást gyakorol.

A mezőgazdaságról szóló 1894. évi XII. t.-cikk 47. §-a kötelező rendelkezést tartalmaz a közutak, utcák és terek befásítására nézve. S e kötelező rendelkezéssel nem pusztán a községek és városok csinosítása céloztatik, de rámutat e rendelkezéssel a törvény azon fontos követelmény kielégítésére, mely eddigelé a községek és városok jóakarátának volt kiszolgáltatva.

Sem egy község, annál kevésbé egy város birtokhatárának tetszetősségére s a lakosság gazdasági és közegészségi érdekeire nem lehet közömbös, ha mezei utai jó karban valók s ha ezek be is vannak fásítva.

A mezei utakat beszegő fasorok; a kutak környékét és a delelőket beárnyaló facsoportok mintegy jelzik a modern mezőgazdasági rendszernek fölvirulását; s ahol a fák kíméletben és kellő gondozásban részesülnek: ott már a gazdálkodó közönségnek a modern kultúra iránt táplált érzéke tényekben nyer örvendetes kifejezést.

Különösen a városok lakosságának megbecsülhetetlen kincse a birtokhatár befásítása oly helyeken, hol sem közel erdőség, sem lombkoszorúzott hegység nem vonja hús árnyai alá az üde levegő után áhító városit.

Ha a modern város jellegének egyik fontos krite- rionja a villarendszerben való építkezés és a város egyes részeinek befásított terekkel való ellátása: akkor annak méltó kiegészítése a birtokhatár befásítása és a városi lakosság üdülésére szolgáló parkok és egyéb, a városon kívül fekvő sétáló helyek létesítése.

Az iparos, a kereskedő, avagy tisztviselő, ki egész héten át négy fal közé szorítva vívja meg az élet küzdelmeit, váljon nem érdemli meg, hogy egy vasárnapon, vagy egy verőfényes ünnepi napon családjával kiránduljon a zöldbe, hogy ott tele tüdővel szívhassa magába az üde légáramlatnak szűztiszta ózonját?

Avagy nem erkölcsösebb és nem egészségesebb, ha az a szegény gyári munkás menekülve a mérget * lehelő műhelyek börtönétől, az illatos hársfasorok és a hűvös parkok közt keres övével együtt szórakozást, mintha egyéb alkalmas hely hiányában, a korcsmák gőzös légkörét keresi fel, hogy egészségének ártalma mellett még heti keresményének jó részét is eltékozzolja?

Szóval nem lehet eléggé kiemelni a fasorok és parkok létesítését általában, különösen pedig városaink körül; melyek nélkül e helyek oly sivárok, oly kietlenek hogy annak impreszsiójából sivárrá válik a lélek és lehangolttá az emberi kedély.

Városaink eddigelé vajmi csekély súlyt fektettek környékeik befásítására. Éppen azért általános tapasztalás, hogy nyáron át, különösen az iskolai szünidők megnyíltakor, a családok egész légiója vonul falura, avagy keres fel nyaraló helyeket, hogy itt ' pótolhassák a városi élet által elvont oxigénnek éltető elemét.

S míg a magyarországi családoknak a városi viszonyok mostohaságából eredő ilyenmű költekezése száz-ezer forintokra rúg, addig sok szerénysorsú stájer és alsó ausztriai község lakossága egyenesen a nyaralók oda hordott pénzéből él és ekzsisztál.

Ha tehát egy város, külső berendezésében megadja mindazon előnyöket, melyeket csak falun találunk fel; ha tágas parkok és messzeterjedő fasorok változatai fogadják hús árnyékukba a jó levegő után vágyódó városi lakosságot, úgy senkinek sem jut eszébe és egészségi szempontból szükségét sem érzi annak, hogy elhagyva háztartását, gyermekeivel együtt töltsön el egy kényelmetlen falusi zugban heteket, hónapokat teméntelen pénzáldozattal.

A befásítás éppen oly életszükséglet, mint a min-

dennapi kenyér. Éppen azért nemcsak törvény szerint, de egyúttal a város közönségének közegészsége érdekében cselekszik az a város, mely valamelyes anyagi áldozattal tervszerű és öntudatos eljárással iparkodik birtokhatárának és közel környékének pusztaságát fasorok és parkok létesítése által valóságos menyországgá varázsolni.

FÜRDŐHELYEK ÉS JÉGTERMELÉS.

A testnek üdülést szerző fürdés egyik lényeges kelléke a város közegészségi követelményének.

Szerencsés az a város, melyet a természet gondoskodása megáldott oly folyó vagy bővebb víztartalmú patakkaival, melynek vize alkalmasnak bizonyul fürdőhelyek és uszodák létesítésére.

A közegészség érdekei felett örökös hatóságnak azonban nem szabad megelégednie azzal a kedvező ténnyel, hogy a természet adományát minden további gondoskodás nélkül bízva sorsára és a közönségnek tetszés szerint való fölhasználására. Ki kell terjeszteni a hatóság figyelmét a közrendészeti érdekek megóvására és különös figyelmet kell fordítani arra, hogy az alsóbb néposztály és munkások részére oly fürdőhelyek jelöltesse ki, melyek félre eső helyen a közszemérmel nem sértik és életbiztonsági szempontból is kifogástalanok.

E közfürdőhelyek tehát szigorú rendőri ellenőrzés alá helyezendők.

A közfürdőhelyek, valamint a szisztematikusan épült uszodák a folyónak, vagy patakknak lehetőleg azon pontjain jelölendők ki, melyek garanciát nyújtanak aziránt, hogy ezen helyeken a víz, csatornák tartalma, gyarak

szennyvize s egyéb a közegészségre ártalmas anyaggal megfertőztetve még nincs.

Ezen fontos egészségügyi szempont figyelembe vételével tehát igaz bár, hogy a szerzett jogokat minden hatóságnak respektálnia kell s ezek megszüntetése csak kártalanítás folytán eszközölhető; ámde az új telepengedélyek kiadásánál közegészségi tekintetknél fogva ügyet kell vetni arra, hogy az új telepek a folyam, vagy pataknek oly részein engedélyeztessenek, melyek pontjain azok vize már átfutotta a városnak belső határát.

Különösen a sertéshizlaló telepek hatósági engedélyezésénél kell e részben a hatóságnak lelkiismeretes körültekintéssel eljárnia; még arra is kiterjesztvén figyelmét, hogy a gondjaira bízott városba, nyári időszakban mely irányból jönnek az uralgó légáramlatok; hogy a legszigorúbb tisztaság mellett is kifejlődő sertésszag ne váljék kellemetlenné a város lakosságára.

Hasonló tekintet alá esnek a »lóúsztatók«; melyek kijelölése és használata a lovassági ezredeknél előírt kötelesség.

Amennyiben tehát ily lóúsztatók a hatóság által kijelölendők, azoknak minden körülmények között a város belső határát már elhagyott meder alkalmas pontján kell megtörténnie; mert különben azon kellemetlen helyzetbe jut a város lakossága, hogy azon vízben lesz kénytelen testi üdülést keresni, melyet a katonalovak már egészségellenes mocsokkal szaturáltak.

Ahol azonban a fürdésre alkalmas folyó, vagy patak nincs, de vízvezeték van: hasonlóképpen a város hatóságának kötelességét képezi a közfürdőhelyek létesítéséről való gondoskodás; s ez esetben már a fürdők és úszató helyek létesítésénél szem előtt lehet tartani

mind ama közrendészeti, tisztasági és közegészségi követelményeket, melyeket fentebb felsoroltunk.

A modern város fogalmát mindenesetre kiegészítő emez intézmények és az ezek létesítése körül követendő eljárási szabályok mellett bizonyára figyelmet érdemel az is, hogy a város lakossága, ezek közt különösen egészségügyi és élelmezési célokból (mészárosok, hentesek, cukrászok és sörraktárosok) honnan szerzik be nyári jégszükségleteiket.

Szakférfiak véleménye szerint a bacillusok a víz megfagyása esetén is fentartják magukat. Eletük tengődés ugyan, szaporodásuk pedig stagnál, mindazonáltal a szervezetbe bármely módon belejutva az egészségre bizonyára ártalmassá válhatik az a jég, melyet mocsárból és megfertőztetett vizekből szerzünk be emberi használatra.

Nem elég tehát, hogy törvény és statútumok szigorú rendelkezéseket tartalmazzanak a mocsaras helyek kiszáritására, valamint a folyó és patakvizeknek tisztántartását illetőleg: azok a rendelkezések írott malaszt értékében maradnak a papiroson, ha a hatóság éber figyelemmel nem ellenőrzi mindazon közegészségi követelmények érvényesítését, melyek fölismeréséhez a kényelmet kereső nagy közönségnek vajmi csekély érzeke van.

Ha tehát tiszta és az egészségre teljesen ártalmatlan jeget akarunk köz- és magánhasználat céljából beszerezni, akkor alkalmas jégtermelő helyek létesítéséről kell gondoskodnunk s a közönséget arra kell kényszerítenünk, hogy szükségleteit csakis a hatóság által létesített jégtermelő helyről szerezzék be.

Mielőtt a folyó vagy patak a város belső területére érne, alkalmas időpontban, fel és lehúzható zsilipekkel

elzárt csatornán át a víz ecélből tetszés szerinti mennyiségben, 200-300 □ öl terjedelmű medencékbe mintegy 1/2 méter magasságba bevezetendő. Az ekként beömlesztett állóvíz csakhamar befagy, s akkor a hatóság házi kezelés mellett a jeget szabályos kockákban kifűrészelteti, garmadába rakatja s a városi pénztárnál váltandó eladási bárcák kiadásával értékesíti.

Az ily módon való jégtermelésnek három irányú előnye mutatkozik.

Az egyik az, hogy a közönség az egészségre teljesen veszélytelen jég birtokába jut. Másodszor az, hogy a jégszükségletre szorult iparosok és raktárosok a szerzési gondtól menten legkényelmesebben jutnak kifogástalan minőségű jéghez. Harmadik pedig az, hogy a télvíz idején kenyér és foglalkozás nélkül tengődő sok szegény embernek a város foglalkozást, kenyérkereseti forrást nyújt.

Ahol vízvezeték van, ott a jégtermelő helyek előállítására tetszés szerint, a legegyszerűbb módon történik.

Ahol pedig sem folyó, sem patak, sem vízvezeték nincs, – ott egyéb mód, mint ciszternákba fölfogni a csapadékot s ily módon juttatni a közönséget jó minőségű jéghez.

SZEMÉTKIHORDÁS.

Amily rűt és visszataszító a szeny és piszok a ruházaton, éppen ily érzést kelt a szemlélőben egy városnak piszkos külseje.

S midőn egy városnak piszkos külsejéről beszélünk, ezzel nem pusztán a külső benyomások szubjektív érzését akarjuk jelezni; de rá kell mutatnunk azon közegészségellenes állapotokra, melyek a köztisztaságnak elhanyagolásában nyilvánulnak.

Azok a személgödörök, melyek a szűk városi udvarok félreeső zugában szerényen megvonulnak, tán alkalmasok arra, hogy a fürkésző tekintet kérlelhetetlen kritikája elől elrejtsek az undort keltő mocsok külső benyomását; rejtett elhelyezésük, hónapokon s tán egész éven át bűzhödő tartalmuk azonban elég arra, hogy magukon viseljék és lényegükben hordják a közegészségellenes állapotnak kirívó ismervét.

Sajátságos az a sablon, melylyel a kisvárosi megszokás a személgödöröket figyelemre méltatni szokta.

Az építkezési szabályrendelet szigorúan megparancsolja, hogy a személgödörök az udvar egy félreeső helyén akként készítenők, hogy oldalfalaik cement vakolattal, fenekük pedig beton alapzattal ellátva legyenek.

E technikai követelmény tehát a felületesen bíráló és egyébként is laikus közönség előtt éppen elégségesnek mutatkozik arra, hogy teljes megnyugvással és megelégedéssel konstatálja a szabályszerű köteleességnek hű betöltését, midőn a szabályrendelet által előirt módon személgödörét elkészítette.

A közegészségi biztonság e kényelmes tudatában azután a személgödörbe vándorol mindazon szemét, szeny és piszok, mi a ház körül képződve a szigorú háziasszony rendelete folytán a szemhatár elől eltávolítandó. Sőt hivatása teljesítésének körében a mindig rövidebb processzust kereső házi cseléd még oly dolgokat is a személgödörbe öntözget, minek ott helye éppen nem volna.

A gondos házigazda azután, ki nagy súlyt fektet a kertészetre és szőlőkultúrára, s tán egy-két hold szántóföld művelése tekintetében is érvényesíti mezőgazdasági talentumát, távolról sem bánja, ha szennyvizek jutnak helylyel-közzel a személgödör tartalma fölé; mert hisz

e szennyvizek annál gyorsabb fölbomlás stádiumába hajtják a szerves anyagokat s idő multával a legpompásabb trágya válik a szemetgödör tartalmából; melyet aztán gondosan kihordott a kertjébe, szőlőjébe, vagy földjeire.

A produktív elmének e gyászos tévelygése azután mit törődik azzal, hogy az a szemetgödör közel, avagy távol fekszik-e attól a kúttól, melynek vize a háztartásnak és az élet fentartásának egyik legeminensebb szükségletét képezi.

Mért törődnek a szemetgödörből szétáradó dögleletes szaggal, mikor azt már gyermekkorától megszokta. Mért törődjék azzal a tapasztalati tényvel, hogy a szemétezen átszűrődő folyadékok meglúgosodva áthatolnak a lassankint megvedlő oldalfalak nyilasain s átmenve a beton fenéken, ha vízáteresztő rétegre jutnak, áramló szennyvízzé válnak, melyek megtöltik a kút vizét a bacillusok milliárdjaival.

Tagadhatatlan, hogy a csatornázás csökkenti némileg az ekként kezelt szemetgödöröknek veszélyességét; ámde ezek közegészségellenes voltát meg nem szünteti.

Nincs tehát a város közegészségi érdekei felett kötelességszerűleg örökös hatóságnak eminensebb kötelessége, mint hatalmi szóval, illetőleg szabályrendelet alkotásával megtiltani a szemetgödörök rendszerét és gondoskodni arról, hogy a házak körül összegyülemlő szemet szabályrerű edényekben (vasláda) egybegyűjtve a házakból hetenkint többször elszállíttassék.

Nagyvárosokban a szemetkihordás vállalata rentábilis vállalat, melyből szakszerű kezelés mellett százezeret lehet keresni.

De Magyarország kis városainak zömében el kell tekintenünk az ily reménykedéstől s a szeméthordást oly közegészségi föladatnak kell tekintenünk, melytől az

egyes házakat s így a várost magát még anyagi áldozatok árán is meg kell szabadítanunk.

A szemétkihordás földadata kétféle módon nyerhet megoldást. Vagy azon vállalkozóra bízandó árlejtés megtartásával, ki az utcai szemét és por elhordására vállalkozott; vagy ha a város az utcatisztítást házi kezelésben végzi, a városi fogatok fölhasználásával, esetleg szaporításával az e célra szolgáló kocsikban eszközli.

Ezen fontos feladatnak megnyugtató teljesítése azonban csak akkor várható, ha a hatóság egyúttal arról is gondoskodik, hogy a szemétkihordó hely egy e célra alkalmas és semmi tekintetben veszélylyel nem járó helyen jelöltessék ki.

Valóban el kell szomorodnunk, ha a szemétkihordó helyek kijelölése tekintetében a városoknál gyakorlattá vált szokást figyelembe vesszük.

Ereszben sohse a józanul fölfogott közegészségi érdek az irányadó, hanem a gazdálkodási érdek, mely a közegészségi tekintet teljesen abszorbeálja.

A feltöltésre váró utcák nivójának az összegyűjtött szeméttel való emelésétől eltekintve, a városok rendszerint a külső részekben kavicstermelés, vagy tégláégetésre kihasznált oly helyeket, vagy pedig egyes lapályos részeket szoktak szemétkihordó helyül kijelölni, melyek az ily módon eszközölt planírozás folytán a város külterjes terjeszkedése esetén értékes belső telkek alakítására vannak kiszemelve.

Igaz ugyan, hogy a mindennapi kenyér után sóvárgó szegénység, rongy, érc és csont szerzés céljából s tán értékesebb dolgok találása reményében föltúrja és némileg megtisztítja a szemét tömegeket; de mily dísztelen s mily egészségtelen a város lakosságára s a szemétkihordó helyek közelében kommunikáló közön-

ségre nézve az az állapot, midőn egy-egy vehemens légáramlat fölkarja a nagy tömegben szétszórt szemetet és tele hordja annak bacilusokkal telített porával és piszokjával az emberek orrát, száját.

Avagy célját érven a lelkiismeretes városi gazdálkodás, évek multával megtelnek azok a végzetszerű mélyedések, és egy kiemelkedő szemétdomb csúcsára tűzött pózna végén olvashatja a közönség: »Eladó házhelyek.« Valjon minő lelkiállapottal építi az ily helyen fel házát az a jólelkű vevő? Valjon elbírja-e kitágult lelkiismerete annak a városi hatóságnak azt a súlyos állapotot, hogy pénzért adjon el lakosainak a közegészségre veszélyes területeket? – Ám vezesse a városi hatóságot gondos lelkiismeretesség a város közvagyónának értékesítése körül. De ez elvnek mindig csak oly tormán kell és szabad érvényesülnie, hogy általa a közegészségre fontos érdeke csorbát ne szenvedjen.

Ha egy fejlődő város terjeszkedésének érdekkörébe keresetlenül bele esik egy oly pont, mely valamikor szemétkerakodó helyül szolgált; nehogy e helyen a város fejlődésének útját állja: tessék az ily pontokat befásítani és gondos kezeléssel kellemes sétáló helyekké átalakítani.

Vagy ha a város produktív gazdálkodási elvekből indult s az értéktelen helyeket kedvező elhelyeztetésük-nél fogva a város javára értékesíteni kívánja: akkor ne riadjon vissza valamelyes anyagi áldozattól és temesse be a gödröket és lapályos helyeket oly talajjal, mely a lakások keletkezésére és jövőendő sorsára nézve veszélyessé és végzetessé nem válhatik.

SZEGÉNYÜGY.

A szegényügy nem pusztán a humanizmus ethikai érzéséből eredő emberi földadat; nem is a város és köz-

ség autonóm jogkörébe utalt tevékenység, melynek rendezését az 1886. évi XII. t.-cikk 145. §-ának szövegében, de annál bővebb magyarázatot tűrő rendelkezése szabja meg; hanem oly köteletség, mely a most jelzett szempontokat felölelve, közegészségi szempontból is kiváló ügyeimet és gondozást érdemel.

Midőn tehát a szegényügy rendezéséről beszélünk, akkor nem állapodhatunk meg sem a humanizmus, sem a községi feladat teljesítésének betöltésére irányuló tevékenység merev álláspontján; hanem gondot kell fordítanunk arra is, hogy a szegényügy rendezése oly módon és formában történjék, mely által a közegészségi tekintetek megnyugtató kielégítést »nyernek.

Nézzünk csak körül az országban. Alig van város, alig van község, mely a szegényügy rendezését oly méderben vezette volna, melyben a közegészség érdeke is figyelembe vétetett.

Nézzünk csak körül. Városainkban bizonyos napokon most is ott látjuk hullámozni az utcákon a szegényeknek rongyokba burkolt csoportjait, amint házról-házra, boltról-boltra tolongva sietnek alamizsna után.

Undort keltő kép ez, mely közzemlére állítja a város nyomorát. Célt tévesztett gondoskodás, mely kedvez az épebb szervezetnek és háttérbe szorítja az alamizsnára érdemesebbet. Igazságtalan rendszer, melyben a város autonóm körében nem érvényesül az egyenlő teherviselés elve.

De közegészségellenes állapot is, mely a házanként való koldulás megvalósításának elvében bírja a ragályos betegségek elhurcolásának rendszerbe foglalt ambulanciáját s így közegészségi vonatkozásában – tűrhetetlen.

A községek rendezéséről szóló törvény fentebb hivatkozott 145. §-a többek közt a következő rendelke-

zéseket is tartalmazza; »Amennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek könyöradománya a község szegényeinek ellátására elegendő nem volna: a község a helyi viszonyokhoz képest gondoskodni tartozik a községben illetékes mindazon szegények ellátásáról, kik magukat közsegély nélkül föntartani egyáltalában nem képesek.«

Mily rejtélyes rendelkezés! Mennyire nélkülözi a törvénynek legmélyebb tiszteletet parancsoló igazságosságát és szigorát, mely nemes elvekből indulva, radikális módon kivan szolgálni a szegénység gyámolítandó nyomorán és elhagyatottak támasz nélkül való fogyatkozásain.

Nem tévedünk, ha azt hisszük, hogy midőn a törvénynek most idézett rendelkezése első sorban is a jótékony intézetek segélyéről emlékezik meg, akkor csak nem gondolt a városok jótékony nőegyleteire. Mert ha a törvényhozó azon édes hitben ringatja magát, hogy a nőegyletek megfelelnek azon eszményi föladatnak, mely alapszabályaikban oly szép szavakkal van megírva, akkor nagyon csalódik.

Hisz mit tesznek legnagyobb részben a jótékony nőegyletek? Kapitálist gyűjtenek. Tetszelegnek maguknak a takarékoság kifejtésében; s éppen e miatt távolodnak el mindinkább azon céltől, mely a női lélek és kedély világának legszebb ékességét képezi: a jótékonyosság hű és pontos gyakorlásától.

Hisz az a nagy közönség nem azért áldozza filléreit a humanizmus oltárára, hogy ezen filléreknek összegyűjtéséből kapitális képződjék. Hanem azért, hogy céljának megfelelően, az igazi szegénység és nyomor enyhítésére szolgáljon.

Ám ha egyes nagylelkű adakozók és hagyomá-

nyozók világosan és minden magyarázat kizárásával azon határozott rendeltetéssel adnak és áldoznak kisebb-nagyobb összegeket a jótékony nőegyletek rendelkezése alá, hogy ezen összegek törzsvagyonként kezelve, csak évi kamataik legyenek fölhasználhatók, az egészen más elbírálás alá esik.

De ez csak kivétel és egyéb évi jövedelem, avagy pláne tagsági járulék ezen tekintet alá nem vonható.

S ha éber figyelemmel kísérjük a jótékony nőegyletek segélynyújtását: az e körül kifejtett tevékenységben erősen kidomborodni látjuk a protekció rendszerét s azt a szembetűnő igazságtalanságot, hogy míg a valódi szegénység a földhöz ragadt nyomor iránt nem reagál, addig arra éppen nem szorult egyéneket gyámolít titkos segélyével.

A nemes céltól és a föladat magasztosságától ily élesen eltérő eljárás mellett sok jótékony nőegylet nem érdemli meg létét és fennállását s ideje volna már, hogy a humanizmusnak e beteges irányban való megnyilatkozását a belügyi kormány radikális módon megszüntetné s arra kényszerítené a nőegyleteket, hogy meglévő vagyonukat adják a városi szegényalap gyarapítására.

Azok a nemeskeblű hölgyek pedig, kik önként ajánlanák fel e nemes célra az egyelet vagyonát: bizonyára nagyobb szolgálatot tennének a humanizmusnak és hervadhatatlan érdemeket szereznének a szegényügy előmozdítása körül.

Avagy tán a törvényhozó szemei előtt a városok gyámintézetei, szegény házai, vagy ezekhez hasonló intézetek lebegtek s ezektől várta és feltételezte a város szegényeinek eltartását?

Ahol ily intézetek csakugyan léteznek, ott a szegénysorsúak egy része csakugyan nyer ellátást; csakhogy

a régibb időből eredt ezen humanitárius intézetek többnyire alapítványokból keletkeztek oly speciális rendelkezéssel, hogy az ezen alapok után beszedett jövedelmeket az alapítók intenciójától eltérő módon és irányban fölhasználni nem lehet és nem szabad.

Ily körülmények között tehát a törvénynek a jótékony intézetek segélyére való utalása nemcsak merőben felesleges, hanem azon alapos gyanút kelti, mintha az állam egyenesen a társadalom jóakarátára kívánná bízni azt a szegényügyet, mely szorosán vett községi feladatot képez.

A szegényügynek a társadalom önkényére bízott ellátása tehát nem egyéb, mint egy fontos községi érdeknek kiszolgáltatása.

Innen magyarázható meg tehát azon fentebb már jelzett, majdnem minden városban tapasztalható jelenség, hogy a »házankénti koldulás« mai napig is virágzik; mert hisz a szegények ellátásának ez a módja legkényelmesebb a hatóságokra és legjobban kedvez a szűkkeblűségnek, mely szívtelenül vonja meg hetenként néhány fillérből álló alamizsnáját a szegényektől.

A célt nem biztosító és csak a szegényügy hatósági elhanyagolását involváló, az egyenlő teherviselés elvétől pedig messze eltérő ezen törvénybeli rendelkezés helyett röviden, csak néhány szóval ily értelmű rendelkezés lenne a törvény szövegébe felveendő: »A szegényügy ellátása községi feladatot képez. Köteles tehát minden község a házankénti koldulás megszüntetésével saját szegényeinek eltartásáról gondoskodni.«

Ily irányú rendelkezés helyes mederbe terelné minden városban és minden községben a szegényügyet s az autonóm testület bizonyára megtalálná az utakat és módokat ahhoz, hogy az egyenlő teherviselés elvének

érvényesítésével, minden szegény az őt megillető ellátásban részesülne akként, hogy egy fontos közegészségi momentum, vagyis a házankénti koldulással járó ragályos betegségek elhurcolásának komoly veszélye is megszüntethető volna; s ezzel kapcsolatban a csavargás is könnyebben ellenőrizhető és megakadályozható lenne a rendőrség által.

Ha tehát nem fér kétség ahhoz, hogy a törvény csak a kereteket adja meg, hogy minden város saját autonóm körében gondoskodjék a szegényügy rendezéséről: akkor e rendezésnek, bármely irányában támasztható jogos közérdekeket ki kell elégítenie.

Lássuk tehát, váljon a házankint való koldulás tényében érvényesülő hatóságilag engedélyezett önszegélynek minő hatása van az egyénre? megfelel-e céljának? S nem-e plausibilis, hogy a segélyezés ezen formája csak képzeletben felel meg a hozzáfűzött fogalomnak!

Az a városi szegény, ki hetenkint egyszer vagy kétszer indul alamizsnát gyűjtő körútjára, vajmi kevés ügyet vet azon ételmaradékokra, melyeket egyetlen edényében összeöntenek. Főcélja az, hogy – az általános szokás szerint – fillérenként és kétfillérenként pénzt gyűjtsön.

Mondjuk, hogy amely szegény elég fürge és élelmes ahhoz, hogy egy-egy alkalommal 1 frttől egész 2 firtig alamizsnát összegyűjtsön, váljon hova fordítja ezen összeget?

Ezen alamizsna pénznek egy része pálinkára fogy el; a többi pedig a minden rend és rendszer nélkül való élelmezésre lesz fordítva; mely rendetlen életmód mindenre, csak éppen arra nem alkalmas, hogy annak a szegénynek testi táplálására szolgáljon.

Ha tehát annak a városi szegény segélyezésének

célja és lényege az, hogy a segélyre szorult, kereset-képességének fokozatához mérten élelmezéssel, lakással és lehetőleg ruházattal is elláttassék; akkor szükséges, hogy a segélyezés módja összhangzásban álljon a föladat lényegével.

Ebből az következik, hogy az a segélyezésre kötelezett város első sorban is gondoskodjék szegényeinek rendes és rendszeres élelmezéséről. Mert hisz nem szorul bővebb magyarázatra, hogy a rendes táplálkozás éppen oly egészségi követelmény, mint akármilyen más föladat, mely a fentebbiekben már részletesen ismertetve lett.

Rendes és rendszeres élelmezés pedig másként nem képzelhető, mint a város által felállítandó »szegény-konyha« létesítése által; melyben az a városi szegény naponként megkapja szerény, de tisztaság és egészségi tekintetben teljesen kifogástalan meleg ebédjét, kenyerét és vacsoráját.

A »szegény-konyha« tehát városi intézmény, melynek létesítésére minden szerény anyagi viszonyok között lévő város kötelezendő lenne; s a szegények segélyezésének azon célt biztosító, leghelyesebb formája, mely a szegények egészségi érdekének is leginkább megfelel.

A »szegény-konyha« egyúttal alapvető munkálata a humanizmus által fölkarolandó azon társadalmi intézménynek, mely »népkonyha«, vagy »levesosztó intézet« elnevezés alatt már több helyen áldásává vált a szegénysorsuak istápolásának.

Ám ha egy városban vannak segélyező egyletek és egyéb intézetek, melyeknek alapszabályszerűleg kifejtett föladata a szegények sorsának enyhítése: azok vonassanak be a szegény-konyha intézményének keretébe; s az ekként egyesítendő erkölcsi és anyagi erők bizonyára kellő garanciát nyújtanak arra, hogy a »szegény-konyha«

üdvös intézménye a maga eszményi valójában meg fog felelni magasztos föladatának.

Szombathely városa már ereszen megtette a kezdeményező lépést, amennyiben a szegényügy rendezését »szegény-konyha« létesítésével oldotta meg.

Törvényiszteletből természetszerűleg iparkodott a megalkotott szabályrendeletben az 1886. évi XXII. t.-c. 145. §-a által megvont határok között mozogni; tehát a »házankénti koldulás« megszüntetésével a szegények eltartására megkívántató összeg jó részét 3 évre kötelező aláírásokkal biztosította a helyett, hogy »szegényadó« kivetésével terhelte volna a város adófizető lakosságát.

Másrésről pedig a szegény-alap évi jövedelmének természetszerű fölhasználásán kívül belevonta a szegényügy rendezésébe az elaggott szegénysorsú polgárok eltartására alapított »polgári gyámolda« rokontermészetű intézetét is. S ha tán minden városnak viszonyai nem is felelnek meg teljesen a szombathelyi viszonyoknak; de van bizonyára sok város, hol hasonló lokális viszonyok léteznek s így a kormányhatósági jóváhagyást nyert szegényügyi szabályrendelet irányadoul mindenestre elfogadható. De koncepciójánál fogva elfogadható még oly helyeken is, hol hasonló célú humanitárius intézmények egyáltalán nincsenek.

Íme tehát rövidségénél fogva ide iktatjuk Szombathely városának a »Szegényügy rendezéséről« szóló kormányhatóságilag jóváhagyott szabályrendeletét, mely szóról-szóra itt következik:

Saját szegényeinek eltartásáról a város tartozván gondoskodni, a házankénti koldulás ezennel, betiltatik.

2. §.

Városi szegénynek Szombathelyen illetőséget nyert, teljesen vagyontalan, avagy semmi jövedelemmel nem rendelkező azon helybeli lakos tekintetik, kinek eltartásra kötelezett rokonai nincsenek; s ki vagy teljesen munkaképtelen, vagy ki oly keresetre nem alkalmas, melyből magát eltarthatja.

3. §.

A szegények eltartása, a munkaképesség fokoza-
tához képest részint naponkénti élelmezés; részint élel-
mezés és a legszükségesebb ruházattal való ellátás;
esetleg lakásról való gondoskodás által történik. Ezen-
kívül a város gondoskodik szegényeink gyógykezeléséről
és eltemettetéséről.

4. §.

A városi szegények három osztályban csoportosít-
tának; nevezetesen:

1. a polgári gyámoldában elhelyezett; úgynevezett
»gyámoldai szegények;«
2. a némi keresetre alkalmasak; és
3. 3/ a teljesen munkaképtelen városi szegények.

5. §.

A gyámoldai és városi szegények közélélmezése a
»városi szegénykonyha« létesítése által történik.

6. §.

Elaggott s teljesen munkaképtelenné vált szegény-
sorsú városi polgárok a polgári gyámolda épületében
kapnak lakást; az ugyanott fölállított »városi szegény-
konyhá«-ból élelmeztetnek; ezenkívül kapnak ruházatot,
fűtést és a szükséges gyógyításban részesülnek.

7. §.

Félkeresetre alkalmas városi szegény a »városi szegény konyhá«-ból nyer mindennapi étellemezést.

Az étellemezés bárcák kiosztásával történik. A teljesen munkaképtelen városi szegény pedig a most körülírt módon biztosított étellemezésen kívül a legszükségesebb ruházattal, esetleg lakással is ellátandó.

8. §.

A polgári gyámolda törzsvagyónának összes jövedelme kizárólag a 6. §-ban minősített egyének eltartására szolgál.

9. §.

A városi szegényeknek a 7. §-ban körülírt módon való eltartása a következő jövedelmi forrásokból eszközöltetik, ugyanis:

a) a városi pénztárban kezelt szegényalap kamataiból;

b) egyesek alapítványainak évi kamataiból, illetőleg azok kegyes adományaiból;

c) a törvény és szabályrendeletek által e célra utalt díjak- és büntetéspénzekből s végül

d) a házankénti koldulás megváltása fejében önkéntes aláírások folytán befolyandó összegekből. Ennek sikertelensége esetén pedig »szegényadó« beszédéséből.

10. §.

Evégből minden harmadik év november havában hivatalos úton aláírások gyűjtendők annak kijelentésével, hogy ki-kí társadalmi állásának, anyagi körülményeinek megfelelő arányban, az eddig nyújtott alamizsna mértékének megfelelően, a házankénti koldulás megváltása

fejében jegyezzen a szegények eltartására annyit, amennyit e célra eddig is szánt. A jegyzett évi összegek tetszés szerint heti, vagy havi részletekben is befizethetők.

11. §.

Amennyiben az ily módon befolyt évi jövedelmek a kiadásokat túlhaladnák, a jövedelem felesleg a »szegényalap« gyarapítására fordítandó. A hiányzó szükséglet fedezetéről pedig a város képviselőtestülete gondoskodik.

12. §.

Úgy a polgári gyámoldában elhelyezettekről, valamint a városi szegényekről, a rendőrkapitányi hivatal lajstromot vezet, melybe az újonnan fölvettek bejegyzendők, a jogosítványt elvesztők pedig törlendők.

13. §.

Minden szegény, akár a polgári gyámoldába, akár pedig a város szegények közé kivan felvételni, tartozik szóval, vagy írásban a polgármesternél jelentkezni, ki is a jelentkezőt a városi tisztí orvos által testi épségének és munkaképessége mértékének hivatalos megállapítása céljából megvizsgáltatja s egyben beszerezvén a jelentkező illetékességére, vagyoni viszonyaira és az eltartásra kötelezett rokonok kinyomozására vonatkozó adatokat: az ekként fölszerelt szegény fölvételi ügyet a fölvételre jogosult városi tanács elé terjeszti.

14. §.

A szegények felvétele iránt a városi tanács határoz; valamint a tanács intézkedik a szegénylajstromból való törlések iránt is.

15. §.

Megszűnik az eltartásra jogosultság:

- a) a szegény halálával;
- b) a szegény elköltözésével;
- c) ha a szegény örökség, vagy ajándék folytán vagyonyhoz jut, vagy
- d) ha munkaképtelenségének elenyészte folytán keresetre képessé válik.

16. §.

A városi szegényügy felett gyakorlandó örökös joga a polgármestert illeti. A városi szegényintézet költségvetése legkésőbb minden év szeptember hó 1-éig, évi számadása pedig legkésőbb a következő év april hó 31-éig a polgármesterhez adandók be, ki is azokat a városi tanács útján jóváhagyás végett a képviselőtestület elé terjeszti. A költségvetés keretén belül a szükséges kiadásokat a városi tanács utalványozza. A gyámoldába elhelyezettek felett az elsőfokú fegyelmi hatóságot a tanács gyakorolja; melynek határozatai a képviselőtestülethez felelbezzhetők. A polgári gyámolda belügyére, valamint a »városi szegénykonyha« vezetésére és kezelésére vonatkozó minden panasz a tanácshoz intézendő s a polgármesternél nyújtandó be, aki azt határozat hozatal végett a tanács elé terjeszti, melynek határozatai a képviselőtestülethez felelbezzhetők.

17. §.

A gyámoldai tagokra a »gyámoldai gondnok« ügyel fel; ki is a tanács által hat évre választván, felelős a házirend szigorú megtartásáért; ellenőrzi a szegények konyhájában alkalmazott cselédséget; a leltár mellett neki átadott ingóságokért szavatol; s ki a rábizottakról havonkint köteles a polgármesterhez jelentést tenni. A

gyámoldai gondnokot a tanács választja, valamint a tanács gyakorolja felette a fegyelmi hatóságot is. A gyámoldai gondnok évi javadalmazását, a költségvetés keretén belül, a képviselőtestület állapítja meg.

18. §.

A gyámoldai vagyon kezelésének módját a vagyonban történt átalakításokat és változásokat a képviselőtestület határozza el; a vagyon elhelyezéseknél azonban köteles teljes biztosítékot követelni és a vagyon előnyös gyümölcsöztetése iránt a tanács útján intézkedni. A tanács pedig tartozik a törzsvagyon minél jobboldalmazhatóbb kezelése tekintetéből a közgyűléshez javaslatot beterjeszteni és a vagyont lelkiismeretesen gondozni, kezelni.

19. §.

A gyámoldai évi költségvetést a számvevő készíti. Az évi számadásokat és a leltárt pedig a pénztári hivatal állítja össze és adja be a városi tanácshoz; mely egyúttal a gyámolda évi bevételeiről és kiadásairól rendes könyvet tartozik vezetni.

20. §.

A városi szegénykonyha gazdasági vezetését a harminc tagból álló női választmány eszközli, melynek élén a szombathelyi nőegylet elnöknője áll; tagjai pedig a nevezett nőegylet közgyűlése által választatnak.

A választmány segédkezik az élelmiszerek bevásárlásánál; saját körében megállapítandó sorrendben gyakorolja a főzés és az ételek kiszolgáltatása körül a felügyeletet; öröködik a konyha és étkező hely tisztasága felett s az elnöknő útján jelentést tesz a polgármesternek a tapasztalt rendetlenségek miatt.

Ugyancsak a női választmány meghallgatásával történik a szakácsné és egyéb cselédszemélyzet föliógadása és elbocsátása.

21. §.

A gyámoldai tagokat a fegyelmi hatóság következő büntetéssel illetheti:

2. 1 a gyámoldai előnyöknek bizonyos időre elvonása;
3. a gyámoldai ellátásból egy hétre terjedő elvonása;
4. az érdemtlenné vált tagoknak a gyámoldából hosszabb időre, vagy véglegesen való kizárása.

A gyámoldából időlegesen, vagy véglegesen kizártak jelen szabályrendelet 7. §-ában körülírt módon részesülnek tartásban.

A házi rend megsértése fegyelmi esetet képez, mely fokozatához mértén büntetendő.

22. §.

Szombathelyi illetőségű, teljesen vagyontalan kiskorú árvák ellátásáról a városi szegények módjára, tanácsa útján szintén a város gondoskodik. A város árváit a város ruházza, a szegény konyhából élelmezi s gondoskodik azok lakásáról, taníttatásáról és valláserkölcsös neveltetésükről. A kiváló tehetséget és szorgalmat tanúsító, jómagaviseletű árvát a város esetleg taníttatja is. *)

23. §.

A város árvái egyforma ruhával láttatnak el. Nyilvántartja őket, felügyel rájuk és havonkint jelentést tesz róluk a városi közgyám.

24. §.

Ezen szabályrendelet 22. §-ának rendelkezéséhez ké-

*) Ezen szakasz méltó kiegészítése a gyermekvédelemről alkotott törvénynek. – Szerző.

pest a szombathelyi illetőségű vagyontalan kiskorú árváknak eltartásáról a város tartozván gondoskodni, amennyiben a városi gyámi pénztár és a gyámpénztári tartalékalap állása megengedi, ezen alapból a város képviselőtestülete a szegény árvák eltartásának évi szükségletéről esetről-esetre bizonyos összegnek kiutalványozását elhatározhatja; köteles azonban ily tartalmú határozatait az 1877. évi XX. t. c. 298. §-ának rendelkezéséhez képest kormányhatósági jóváhagyás végett a nm. m. kir. belügyminiszterhez fölterjeszteni s a képviselőtestület határozata csak ezen felsőbb jóváhagyás esetén fogantatható.

25. §.

Ki ezen szabályrendelet tilalma ellenére házról-házra koldul: az 1879. évi 40. t. c. alapján büntettetik.

26. §.

Ezen szabályrendelet törvényhatósági jóváhagyás és kihirdetés után életbe lép, előzőleg azonban a szegények összeírandók, illetőleg a szegénylajstrom felülvizsgálendő akként, hogy az abban felsorolt tagok jelen szabályrendelet 13. §-ában körülírt elbánásnak alávetendők.

TÜZRENDÉSZET.

Azon kellékek közül, melyek a modern város fogalmának betöltéséhez megkívántatnak, a reformok egész légiója ötlük szemünkbe; különösen akkor, midőn ég bennünk a vágy: életre kelteni, megteremteni mindazon intézményeket, illetőleg eszményi megtestesülésük teljességében kifejleszteni azokat csak azért, hogy előttünk a városnak modern színvonalon álló képét lássuk.

A kórházügy, a kéjtelgés ügye, az orvosi szolgálat, a rendőrség, a katonai laktanyák, temetőhelyek, iskolák, vasúti állomás stb. mindmegannyi fontos kiegészítő része azon mozaiknak, mely a modern város imponáló körvonalait rajzolja elénk.

Több tudás, bővebb ismeretek és szélesebb körre terjedő tapasztalatok s e szerény munkának bővebb alapra fektetése kellene ahhoz, hogy egyenként tárgyaljuk e különben nagyon fontos kérdéseket s hogy rámutatva a létező hibákra, egyben kijelöljük az utakat és módokat, melyek ezen fontos intézményeknek modern kifejlésztésénél igénybeveendők és követendők.

A tűzrendészet fontos érdekét azonban nem hagyhatjuk említés nélkül. S hogy többek közül éppen erről kívánunk megemlékezni, ennek oka az, hogy alig van községi feladat, mely fontosságánál fogva kiválóbb figyelmet érdemmelne.

Van ugyan tűzrendészeti törvényünk. Vannak törvényhatósági statútumaink is. S nincs év, melyben a belügyi kormány buzdításai meg nem újulnának a tűzrendészet érdekeinek fölkarolását illetőleg.

Sajnos azonban csak az, hogy a buzdító szavak elhangzanak a pusztában s a városok autonóm jogkörébe helyezett bizalomtól várt reformlépések évről-évre elmaradnak a tűzrendészet terén.

A tűzrendészeti feladat teljesítése a városok kötelessége. Sa város e föladat teljesítését rendszerint a kebelében megalakult tűzoltó-egylet működő testületére ruhazza anélkül, hogy akár nagyobb anyagi dotációval, akár pedig erkölcsi támogatással iparkodnék e nemes-célú intézményt gyámolítani és erejének kifejtésében támogatni.

Az ekként magára hagyott tűzoltó-egylet a maga

autonom jogkörében szabadon fejtheti ugyan ki tevékenységét. Ámde nagy önfeláldozás és nem mindennapi lelkesedés kell ahhoz, hogy a tűzoltó-egylet nemes feladatának lelkiismeretes betöltése mellett még az a működő testület gondoskodjék a fennállásához szükséges anyagi eszközök előteremtéséről is.

Midőn tehát a tűzrendészeti föladatnak minden vá-
rako-
zást kielégítő hű és pontos betöltéséről van szó: akkor két lényeges momentumot kell kiemelnünk. Egyik az, hogy az a tűzoltó-egylet úgy legyen berendezve, hogy föladatát betölteni képes legyen. Másik pedig az, hogy a város nyújtsa legalább az anyagi eszközök egy részét a tűzoltóság föladata megvalósításának lehetőségéhez.

Nem kell azonban azt hinni, hogy a berendezkedés fogalma alatt a tűzoltó-egylet működő testületének kellő szerelvényekkel való ellátása értendő. Lehetnek ott a legkitűnőbb hydroforok; lehet ott a világon minden; ha a vízszerezésről nincs már eleve gondoskodás: akkor annak a tűzoltóságnak tevékenysége meg van bénítva s a vész színhelyén veszteglő tűzoltóság gúny tárgyává válik s a nemes intézmény maga rútol kompromittálva van.

Természetesen oly helyeken, hol folyó vagy elég bővizű patak van közéleten; avagy vízvezeték áll rendelkezésre, ott ez a szomorú eset nem fordulhat elő. De városaink legnagyobb részének elhelyeztetése, fekvése olyan, hogy a vízszerezés biztosítására nagy súlyt kell fektetnünk.

Evégből házról-házra fel kell vennünk az egyes kutak vízállását. S amely kutak tűzoltásra alkalmasak, azokat a kapun egy kis vastáblán, piros mezőn fehér jelzéssel vagy megfordítva **VÍZ** meg kell jelölnünk.

Ennek üdvös hatása és gyakorlati előnye abban

nyilvánul, hogy tűz esetén nem kell annak a tűzoltónak alkalmas kút után szaladgálnia; hanem a jelzésnél fogva tudja már, hogy mely hozzáférhető udvarba viheti be a szívó készüléket.

De míg a vízkeresés proceszsusa tart s illetőleg, mire a tűzoltóság adott jelre a vész színhelyén megjelenik, az is annyi időbe kerül, hogy a kiűtött tűz csakhamar tovább terjedhet.

Ugyanazért, hogy a tűzoltóság in optima forma megfelelhessen föladatának, kötelezendő minden tűzoltóegylet egy »vészvonal« beszerzésére.

A »vészvonal« áll egy 800 liter űrméretű lajtocsóból (de lehet ez kisebb is), melyhez egy kis hydrofor van függesztve.

A lajt folyton tele tartandó vízzel.

E felszerelés az, mely vész idején két ló által könnyen vontatva, első sorban mozgósítandó; még pedig azért, mer a városi építkezések rendszere mellett a tűz nem terjedhetvén oly gyorsan, különösen szoba, vagy bolti tűznél, az esetek többségében a jól felhasznált 800 liternyi víz elégséges arra, hogy az első segélynyújtással az a tűz lokalizálható legyen. Mert minden esetre nagy súly helyezendő arra, hogy oly esetekben, midőn értékes ingóságok és árucikkek megmentéséről van szó, a vízzel való elbánással minél körültekintőbb gondossággal kell eljárunk, nehogy a felesleges vízzel több kárt okozzunk, mint amennyit a tűzkár vonhatott volna maga után.

De terjedjen bár tovább a tűz; annak a 800 liternyi víznek okos fölhasználása éppen elég arra, hogy a vízjelzéssel ellátott házak kútjai megnyitassanak és ezáltal más oldalról nyerhessünk vizet tűzoltás céljaira; minek a tűzoltóságra előnyös hatása az, hogy a megjelenés

első pillanatától fogva akcióba léphetett s abban maradhatott a cél eléréséig.

Magától értetik, hogy a vészvonathoz megkívántató egy pár ló állandóan a tűzháznál álljon rendelkezésre.

De oly városokban, hol telefonhálózat van, különösen az éjjeli tüzek jelzésére fontos az is, hogy legalább a szerház, főparancsnok, kürtösök, katonai lakatnyák, gyúlékony anyagot tartalmazó nagyobb üzlettelek és a rendőrség össze legyen kötve; úgy hogy éjnek idején a pusztá csengetés már nyilvánvalóvá tegye a tűz kiütését s hogy ezáltal biztosítva legyen a tűzoltóságnak akcióba lépése.

Fentebb jeleztük már, hogy a tűzrendészet városi föladat lévén, ha azt csakugyan magának a városnak kellene teljesítenie: akkor arra csak temérdek pénzbeli áldozattal volna képes.

Igaz, hogy a hivatásos tűzoltóság rendszere képezi a tűzoltás fontos érdekének ideálját, ámde e rendszer csak akkor felel meg a célnak, hahogy a város terjedelmének, illetőleg lakosságának megfelelő számú hivatásos tűzoltóból álló csapat lesz szervezve. E szervezet pedig nagy anyagi áldozattal jár.

E megoldhatatlannak látszó problémát éppen a tűzrendészet és a város anyagi érdekének összhangzásba hozásával szépen ki lehet egyenlíteni. S ennek módja az, hogy az önkéntes tűzoltó-egylet autonóm jogkörének épségben tartása mellett szervezzünk néhány tagból álló tűzoltó csapatot; az ezek ellátására szükséges pénzszeget »tűzoltói járuléka« címén a város adófizető lakosaitól szedjük be, még pedig oly összegben, mely a szerelvényeknek jókarban tartására is elégségesnek mutatkozik.

A »tűzoltói járuléka« kivetését illetőleg nem szabad

az 1886. évi XXII. t.-cikk 130. §-ának merev rendelkezéseiből kiindulunk; hanem igenis e törvényszakasz szelleméből és a törvényhozó intenciójából, mely nem más, mint azon igazságos elvnek gyakorlati megvalósítása, hogy: *fizessen az, kinek érdekében valamely intézmény létesül.*

Ezen igazságos elvből kiindulva, kétséget sem szenved, hogy tűzoltói járulékkal csak oly objektumok tulajdonosai terhelhetők, mely objektumok tűzveszélyre alkalmas anyagot szolgáltatnak.

Ilyen objektumok: a lakóházak és egyéb épületek, valamint oly üzletek, melyek körében nagyobb mennyiségű gyúlékony anyag van összehalmozva.

A fentebb hivatkozott 130. § rendelkezésének merev alkalmazásával a föld- és bányaadó kivételével minden egyenes állami adótárgy tűzoltói járulékkal volna illetendő. S ennek lehet is helye oly esetben, midőn a tűzrendészetnek közhatósági földadatát, hivatásos tűzoltóság szervezésének rendszerével kizárólag a város látja el.

Midőn- azonban éppen a város anyagi érdekeire való tekintettel a tűzrendészet földadatának teljesítése részben a város, részben pedig az autonóm joggal felruházott tűzoltó egylet közös kötelessége gyanánt tartatott fenn: akkor nem szabad a törvény rendelkezéseit szószerinti értelmükben, hanem igenis a törvény szellemében kell végrehajtanunk; mely nem parancsol a jelzett viszonyok közt mást, mint azt, hogy: az egylet autonóm jogának biztosítása, tekintőleg pedig az egylet fennállhatásának biztosítása céljából ne kényszerítsünk mindenkit fizetésre. Mert ha a kizárólag III-ad osztályú keresetadóra, tőkekamat és járadékadóra kötelezettek is »tűzoltói járulékk« fizetésére kötelezettek: akkor nem lesz annak a tűzoltó-

egyletnek fizető tagja s ekként autonóm alapon való fennállása is kockáztatva lesz.

Avagy akad oly naiv lélek, mely azt hiszi, hogy manapság, a minden oldalról fokozódó igények e nehéz korszakában számíthatunk arra, hogy az a III-ad osztályú keresetadóval terhelt városi lakos fizet először »tűzoltói járulék«-ot, másodsor fizet tűzoltó-egyleti tagsági díjat és harmadszor még tán lesz a mászó osztálynak parancsnoka és mindenütt elől jár, ahol nagy a veszély?!

Gondoskodjunk csak reálisan és emberiesen. A jelen nehéz viszonyai közt minden városnak, minden községnek úgy kell berendezkednie, hogy a célt biztosító intézmények modern színvonalra emelése s ezek fokozatos fejlesztése az okos takarékoság elvei szerint történjék. Mit hozhat azonban még a jövő; mely nem szabad, hogy viszonyainak legkomolyabb alakulása mellett is bennünket a meghátrálás szomorú elhatározásával, a küzdelemről és haladás nemes eszményéről való lemondás tehetlenségének stádiumában tanácstalanul találjon.

Az intézményre magára vajmi közömbös, hogy a fennállásához megkívántató anyagi eszközök mely forrásból meríttettek. Ámde a közreműködő, felügyelő és ellenőrző felelős alanyokra nézve bizonyára fontos, hogy az anyagi eszközök megszerzésénél a tehermegosztás célszerű elve nyerjen érvényesülést.

Magától értetődővé, hogy a tűzoltó-egylet működő testülete tagjainak baleset elleni biztosításáról a város tartozik gondoskodni.

Hazai városainknak a modern higiénia követelményeinek megfelelő berendezését a jelen évig terjedő hivatalos kimutatás világítja meg; mely adatok míg

egyrésről az egészséges vízszolgáltatásnak elég kedvező képét nyújtja, addig a csatornázás tekintetében az állapot elég elszomorító.

Nem az akarat, nem a kellő érzék hiánya okozja e hátramaradottságnak, hanem a megfelelő anyagi erő elégtelensége. Lám a nagyobb városok többnyire elkészítették csatornázási terveiket; ámde számotvetve anyagi helyzetükkel, háztartásuk egyensúlyának megzavarása nélkül nem mertek belevágni fontos feladatuk megvalósításába; várván jobb és kedvezőbb időkre, melyek bekövetkeztével nem találja őket készületlenül a létesítést megengedő pillanat.

A rovatos kimutatást itt közöljük.

Sorszám	V á r o s o k	Vizvez. terv készült	Vizvezeték kiépült	Csatorna- terv készült	Csatornázás kiépült	Artezi kut létesült	Fürt kut létesült
Szab. kir. városok							
1	Budapest	1	1	1	1	1	—
	Arad	1	1	1	1	—	—
	Baja	—	—	—	—	2	—
	Debrecen	—	—	1	—	—	120
5	Győr	1	1	1	—	—	2
	Hódmező-Vásárhely	—	—	—	—	32	1
	Kassa	—	—	1	—	1	1
	Kecskemét	—	—	—	—	—	1
	Kolozsvár	1	1	1	1	—	—
10	Komárom	1	—	—	—	—	—
	Maros-Vásárhely	—	—	—	—	—	—
	Nagy-Várad	1	1	1	—	—	—
	Páncsova	—	—	1	—	—	25
	Pécs	1	1	—	—	—	—
15	Pozsony	1	1	1	—	—	—
	Selmecbánya	1	—	1	—	—	—
	Sopron	1	1	1	—	—	—
	Szabadka	—	—	1	—	5	22
	Szatmár-Németi	1	—	1	—	—	15
20	Szeged	1	—	1	1	34	—
	Székes-Fejérvár	1	—	—	—	2	2
	Temesvár	1	—	1	—	1	97
	Ujvidék	1	—	1	—	3	1
	Versec	—	—	—	—	45	91
	Zombor	—	—	—	—	1	2
26	Fiume	1	1	1	1	—	—
Rend. tan. városok							
1	Abrudbánya	1	1	—	—	—	—
	Bártfa	1	1	—	—	—	—
	Bazin	—	—	—	—	—	—
	Beregszász	—	—	—	—	—	—
5	Beszterce	1	—	1	—	—	—
	Besztercebánya	1	1	1	1	—	—
	Brassó	1	1	1	—	—	—
	Brezsnóbánya	1	1	1	—	—	—
	Csikszereda	—	—	—	—	—	—
10	Cegléd	—	—	—	—	—	—
	Deés	1	—	—	—	—	—
	Déva	—	—	—	—	—	—
	Dobsina	—	—	—	—	—	—
	Eger	—	—	—	—	2	—
15	Eperjes	1	1	—	—	—	—
	Erzsébetváros	—	—	—	—	—	—
	Esztergom	—	—	—	—	—	52

Sorszám	V á r o s o k	Vízvez. terv készült	Vízvezeték kiépült	Csatornaterv készült	Csalornázás épült	Artezi kut létesült	Furt kut létesült
	Érsekújvár	—	—	—	—	—	—
20	Félegyháza	—	—	—	—	3	—
	Felsőbánya	—	—	—	—	—	1
	Fehértemplom	—	—	—	—	—	—
	Gölnicbánya	1	1	—	—	—	—
	Gyöngyös	—	—	—	—	—	—
	Gyula	—	—	—	—	3	—
25	Gyula-Fehérvár	1	1	—	—	—	3
	Hajdu-Böszörmény	—	—	—	—	—	18
	Hajdu-Nánás	—	—	—	—	—	17
	Hajdú-Szoboszló	—	—	—	—	16	11
	Halas	—	—	—	—	—	5
30	Hátszeg	—	—	—	—	—	—
	Igló	1	1	—	—	—	—
	Jászberény	—	—	—	—	6	—
	Jolsva	—	—	—	—	—	1
35	Kaposvár	—	—	—	—	1	—
	Karánsebes	—	—	—	—	—	—
	Karcag	—	—	—	—	1	—
	Késmárk	1	1	—	—	—	—
	Kézdi-Másárhely	—	—	—	—	—	—
40	Kis-Marton	—	1	—	—	1	—
	Kis-Szeben	—	—	1	—	—	—
	Kis-Ujszállás	—	—	—	—	1	1
	Kolozs	1	—	—	—	—	—
	Korpona	—	—	—	—	—	—
45	Körmöcbánya	1	1	—	—	—	—
	Kőszeg	—	—	—	—	—	—
	Leibitz	—	—	—	—	—	—
	Léva	—	—	—	—	—	—
	Losonc	—	—	—	—	1	—
50	Lőcse	1	1	—	—	—	—
	Lugos	—	—	—	—	—	1
	Makó	—	—	—	—	10	—
	Mármaros-Sziget	—	—	—	—	—	—
	Medgyes	—	—	—	—	—	—
	Mezőtur	—	—	—	—	1	—
55	Miskolc	1	—	1	—	—	—
	Modor	—	—	—	—	—	—
	Munkács	—	—	—	—	—	—
	Nagy-Bánya	1	1	1	—	—	—
60	Nagy-Becskerék	—	—	—	—	—	2
	Nagy-Enyed	1	—	—	—	—	—
	Nagy-Kanizsa	—	—	—	—	—	—
	Nagy-Károly	—	—	—	—	—	12
	Nagy-Kikinda	—	—	—	—	6	—
	Nagy-Kőrös	—	—	—	—	—	18
65	Nagy-Rőce	—	—	—	—	—	—
	Nagy-Szeben	1	1	1	—	—	—

Sorszám	V á r o s o k	Vizvez. terv.	Vizvezeték	Csatornaterv	Csatornázás	Artezi kut	Furt kut
		készült	kiépült	készült	kiépült	létesült	létesült
	Nagy-Szombat	—	—	—	—	—	1
	Nyíregyháza	—	—	—	—	—	47
	Nyitra	—	—	—	—	—	—
70	Pápa	1	1	1	—	—	—
	Poprád	—	—	—	—	1	—
	Rimaszombat	—	—	—	—	—	—
	Rozsnyó	1	—	—	—	—	—
	Ruszt	—	—	—	—	—	—
75	Sátoralja-Ujhely	—	—	—	—	—	—
	Segesvár	1	—	—	—	—	—
	Sepsi-Szent-György	1	1	—	—	—	—
	Szokolca	—	—	—	—	—	—
	Szamos-Ujvár	—	—	—	—	—	—
80	Szász-Régen	—	—	—	—	—	—
	Szász-Sebes	—	—	—	—	—	—
	Szászváros	—	—	—	—	—	—
	Székely-Udvarhely	—	—	—	—	—	—
	Szent-Endre	—	—	—	—	—	—
85	Szentes	—	—	—	—	10	1
	Szent-György	—	—	—	—	—	—
	Szepes-Olaszi	—	—	—	1	—	—
	Szepes-Váralja	—	—	1	—	—	—
	Szilágy-Somlyó	—	—	—	—	—	—
90	Szolnok	—	—	—	—	3	—
	Szombathely	1	1	1	1	—	—
	Torda	1	—	—	—	—	—
	Trencsén	1	—	1	—	—	—
	Turkeve	—	—	1	—	2	—
95	Ujbánya	1	1	—	—	—	—
	Ungvár	—	—	1	—	—	—
	Vajda-Hunyad	—	—	—	—	—	—
	Vác	—	—	—	—	—	—
	Veszprém	1	1	1	—	—	—
100	Vinga	—	—	—	—	—	—
	Vizakna	—	—	—	—	—	—
	Zala-Egerszeg	—	—	1	—	—	—
	Zenta	—	—	—	—	12	—
	Zilah	—	—	—	—	3	—
150	Zólyom	1	—	1	—	—	—

VII. FEJEZET.

A VÁROSOK KULTURÁLIS ÉS KÖZGAZDASÁGI HIVATÁSA.

Két fontos tényezőt ismerünk, melyek az államéletben elsőrendű helyet foglalnak el s a melyek nélkül a nemzetek közjóléte csak pusztá álmodozás; s e kettő nem más, mint: a kultúra és a vagyoni jólét.

Európa államai e két hatalmas pilléren fejlődtek nagygyá. Ezen alapokon vált lehetővé, hogy az államalkotó harmadik tényezőnek, a nemzeti egységnek eszménye is érvényre juthatott az államalakulások nagy munkájában.

Ha tehát forrásait keressük a két államalkotó fontos tényezőnek, azokat nem találjuk fel másutt, mint a városokban, mint a tudomány, művészet, ipar és kereskedelem fókusaiban -, hol, mint a szellemi és közgazdasági élet gyűjtőmedencéiben, egyesülve látjuk a nemzetek intellektuális erejét és azok vagyoni jólétének biztosító özszes intézményeit.

Angliát, Francia- és Németországot mi tette nagygyá és hatalmassá? Minek köszönheti Olaszország azon mérhetetlen értékű műkincseket, melyekre bámulattal tekint ma is az egész világ? Nem másnak, mint városaik kultúrájának és azon öntudatos közgazdasági munkálkodásnak, melyet azok kifejtettek.

Angliának gymnasiumain és kollégiumain kívül van 13 tudomány-egyeteme, 4 művészeti, 1 zeneakadémiája; Franciaországban van 8 theologiai, 11 jogi, 3 orvosi és 15 fakultás egyéb tudományi ágakra, 15 pedig az irodalomra. Németországnak van 21 egyeteme, 300-nál több gymnasiuma és reáliskolája és több, mint 50,000 népiskolája. Olaszországnak pedig 22 egyetemén kívül van közel 44,000 egyéb iskolája.

Az egykoron széttagolt, de a történeti események kérlelhetlen logikája folytán nemzeti egységükben hatalmasra fejlődött államok városai éppen egykori területi széttagoltságuknak köszönhetik kulturális és közgazdasági fejlettségüket; amennyiben minden kis hercegség, fejedelemség, avagy tartomány iparkodott városait kulturális és közgazdasági jelentőségre emelni; hogy az ekként magas színvonalra emelkedett városok legyenek az ország fenállásának erős oszlopai és a nemzet kulturális és közgazdasági fejlődésének hatalmas eszközei.

S habár sok véráldozatot, vagy anyagi hozzájárulást és feláldozó lemondást követelt is az egységes nemzeti államok kiépítése, – a mű nagyszerűen sikerült; mert a nemzet génusza által kijelölt alapon nyugvó államok fenállásának legfőbb biztosítóka ott van a városokban, ezek intellektuális erejében és vagyoni jólétében.

Ez a szép és gazdag föld, a mi édes Magyarországunk; Európának e védő bástyája; ez az évszázadokon át küllelenségekkel és belviszályokkal küzködő szegény magyar nemzet, hiába akarta volna követni génuszának útmutatását: földrajzi fekvésében rejlő történeti hivatása; közjogi helyzetének középkori hagyományai állták útját annak, hogy a nyugoti kulturállamok példájára városainak kulturális és közgazdasági fejlesztésében oly számottevő tényezőket bírjon, melyek alap-

ján az egységes nemzeti állam eszményét megvalósíthassa.

Ámde állandó külső ellensége ezidő szerint az országnak már nincs; a belviszályok megszűntek; a középkor elavult intézményei elenyésztek; a béke áldása és alkotmányos jogaink szabad gyakorlata tág teret nyitottak a cselekvésre. Eljött tehát ideje annak, hogy mélyen belenyúljanak a nemzet közjóléte által megkövetelt gyökeres átalakítások nagy munkájába és a törvényes formák alkotmányos eszközeivel alakítsuk át minden téren, minden irányban oly módon közintézményeinket, hogy azok az egységes magyar állam kiépítésének állandó és biztos fundamentumait képezzék.

Ha tehát itt az idő és alkalom az alkotó cselekvésre: akkor első sorban az ország városainak a nemzet közjólétét biztosító módon és modern alapon való rendezéséről kell törvényhozási úton gondoskodnunk akként, hogy a magyar városok nagy nemzeti missziójuknak megfelelhessenek.

E részben az alkotmány visszaállítása óta követésre méltó példát állított elénk maga a nemzet Budapest székesfővárosban, mely magában foglalja mindazon kulturális és közgazdasági tényezőket, melyeknek kisebb formákban és szerényebb arányokban helyt kell foglalniok az ország minden jelentősebb városában, ha azt akarjuk, hogy ezek kulturális és közgazdasági feladatuknak eleget tehessenek.

A lefolyt 35 év eredményezte általános fejlődés fixírozta azon pontokat, úgyszólván kijelölte azon városokat, melyek földrajzi fekvésüknél, beigazolt intellektuális erejüknél és közlekedési viszonyaiknál fogva alkalmasaknak bizonyultak arra, hogy az ország kulturális

és közgazdasági előremenetelének számottevő tényezői legyenek.

Ezekre a pontokra kell tehát nagy súlyt fektetnünk; ezeket a városokat kell a nagy nemzeti feladatok teljesítésére képesekké fejleszteni; ami csak akkor történhetik, ha a törvényhozás, a felelős magyar kormány és az egész nemzet közreműködik arra, hogy a városok kulturális és közgazdasági központokká alakíttassanak.

Nem kívánunk egyetemeket, de mulhatlanul szükségesnek tartjuk, hogy minden kulturális központ, bőven el legyen látva mindazon tanítóintézetekkel, melyek bármely felsőbb szakbeli továbbképzésre minősítenek. Szükséges továbbá, hogy az állami igazgatásnak szervei és közegei ezen központokban koncentráltsanak; s az ipar- és kereskedelem érdekeit képviselni hivatott intézmények is itt helyeztessenek el. Egyszóval, legyen az a kulturális központ öntudatosan teremtett fókusa egy nagy területnek, melynek lakossága, úgy a szellemi élet, mint az állam funkciójának terén megtalálja jogos igényeinek kielégítését.

De legyen ez a kulturális központ egyúttal közgazdasági centrum is; hol ipar- és gyártelepek és egyéb közgazdasági intézmények emeljék a városnak emporiális jellegét és jelentőségét.

Egy város, mely kulturális és közgazdasági intézményekkel a közügyeknek megfelelően berendezve van, mint egyúttal nagy fogyasztási központ nyer jelentőséget; mely esetben már nem pusztán cél önmagáért, hanem közgazdasági hivatásában kiemelkedve egy nagy termelési körnek válik áldásos tényezőjévé.

A városok emporiális jellegének fejlesztése tehát az a találkozási pont, hol a termelés és fogyasztás érdeke

természetszerűleg találkozza, e két ellentétesnek mutakozó fontos közgazdasági érdekek egybeolvadását eredményezi.

Az emporiumok alakításának ténye adja tehát leg-eklatánsabb bizonyítékát annak, hogy a városok és az ezeket körülövező vidékek érdeke nem ellentétes, hanem közös érdek.

Minél több lakosa van egy városnak, annál több a fogyasztása; tehát annál nagyobb termelési kört ír le maga körül. És mert a fogyasztás fogalma nem pusztán a helyi fogyasztás tényét meríti ki, hanem a kereskedelem közreműködését is felöleli, kétséget sem szenved, hogy a szó legtágabb értelmében vett, tehát megfelelő közlekedési vonalak felett is rendelkező népes fogyasztási központok messze terjedő hatást gyakorolnak a termelés érdekeire.

Akkor lenne igazán boldog az ország, ha népes és kiterjedt városai oly messze terjedő termelési köröket írnának le maguk körül, melyek maguk fogyasztanak el a termelők produktumait.

De a városoknak, mint közgazdasági központoknak hatása előnyösen alakítja át a termelő közönségnek érdekeit is. Mert mihelyt egy népes város körül a termelési köröknek széles csoportja sorakozik, új látókör, új felfogás, új gazdálkodási rendszer lép az elavult régi helyébe.

A magyar gazdát úgyszólván tengődésre kárhöz-tató magtermelés helyét a haszonmarha és baromfi tenyésztés, a tej- és kerti gazdaság foglalja el; melyek mellett a munkaerőnek kellő kihasználásával belterjesebb gazdálkodási rendszer fejlődik ki s egyben állandó évi jövedelem biztosításával nemcsak az egyéni jólét emelkedik, de ezzel karöltve az ország közgazdasági érdekei is felvirágoznak.

A nagy és népes városok, megfelelő közgazdasági berendezés és a folytonos fejlődés fokozatai mellett, a szakbeli és egyéb munkásoknak is megélhetést biztosítanak. Különösen pedig, ha kvóta arányában a katonaság felszerelése is hazánkban lesz beszerezve.

Nap-nap után halljuk és olvassuk az Amerikába való kivándorlás vészes jelenségeit. De hát miből ered ez? Ered abból a kétségbeejtő helyzetből, hogy az a magyar munkás, aki dolgozni tud és akar, kinek egyéb vágya és jogos emberi törekvése nincs, mint az, hogy becsületes keze munkája után önmagát és családját eltarthassa, hiába fordul bárhova; nincs munka, nincs foglalkozás, mely mindennapi megélhetését biztosítaná.

Ám, ha emporiumok keletkeznek és az a dolgozni kívánó ember a városokban megtalálja mindennapi foglalkozása mellett becsületesen megszolgált kenyerét, nem búcsúzik el még 5-6 esztendőre sem hazájától, mert itt is megtalálja azt, amit Amerikában keres: mindennapi kenyerét!

Magyarország emporiumainak alakításánál számottevő tényezőkként szerepelnek a vasutak, a hajózható folyók és csatornák.

Mennél több és minél jelentősebb vasútvonala és vízi útja van egy városnak, annál plausibilisabban emelkedik ki ennek emporiális jellege.

Nem célunk ezen fontos közgazdasági tényezők mérlegelésével az egyes városok egyéni előnyeit kiemelni, pusztán adatszolgáltatás szempontjából közöljük Magyarország vasúthálózatának az egyes városokat érintő táblázatát, hogy ily módon könnyebben felismerhetővé tegyük az egyes magyarországi városok közgazdasági jelentőségét.

V á r o s	Vasut		V á r o s	Vasut	
	I. rendű	II. rendű		I. rendű	II. rendű
Arad	3	2	50 Kolozs	2	1
Baja	1	1	Kolozsvár	2	1
Balassa-Gyarmat	2	1	Komárom	—	1
Bártfa	—	1	Korpona	—	1
5 Bazin	—	2	Körmöcbánya	2	—
Beregszász	—	2	55 Kőszeg	—	1
Beszterce	—	2	Kiskunfélegyháza	2	3
Besztercebánya	—	1	Kunszentmárton	—	2
Brassó	2	2	Léva	—	2
10 Breznóbánya	2	—	Losonc	2	1
Budapest	7	4	60 Lőcse	—	1
Csikszereda	—	2	Lugos	2	2
Csongrád	1	—	Makó	—	2
Czegléd	3	—	Máramarossziget	2	3
15 Debrecen	3	3	Martonvásárhely	—	2
Deés	—	3	65 Medgyes	2	—
Déva	2	—	Mezőtur	2	2
Dobsina	—	1	Miskolc	3	2
Eger	—	1	Munkács	2	—
20 Eperjes	2	1	Nagybánya	—	2
Érsekújvár	2	—	70 Nagybeckerek	—	4
Erzsébetváros	2	—	Nagy-Enyed	2	—
Észtergom	—	1	Nagy-Kanizsa	4	—
Fehértemplom	1	—	Nagy-Károly	2	1
25 Fiume	1	1	Nagy-Kikinda	2	1
Gölnicbánya	—	1	75 Nagy-Kőrös	2	—
Gyöngyös	—	1	Nagy-Rőce	—	2
Győr	3	2	Nagy-Szeben	—	4
Gyula	—	2	Nagy-Szombat	—	3
30 Gyulafehérvár	2	1	Nagyvárad	2	5
Hajdu-Böszörmény	—	2	80 Nyiregyháza	3	1
Hajdu-Nánás	—	2	Nyitra	2	—
Hajdu-Szoboszló	2	—	Pápa	2	2
Hódmezővásárhely	1	2	Pancsova	—	2
35 Igló	2	—	Pécs	2	—
Jászberény	2	—	85 Poprád	2	1
Jolsva	—	2	Pozsony	3	3
Kaposvár	2	3	Rimaszombat	2	—
Karánsebes	2	—	Rozsnyó	2	—
40 Karcag	2	1	Ruszt	—	—
Kassa	2	—	90 Sátoraljaújhely	3	—
Kecskemét	2	2	Segesvár	2	1
Késmárk	—	2	Selmec és Bélabánya	—	1
Kézdivásárhely	—	1	Somorja	—	2
45 Kiskunfélegyháza	2	3	Sopron	4	—
Kiskunhalas	2	—	95 Szabadka	5	1
Kismarton	—	2	Szakolca	1	1
Kisszeben	—	2	Szamosújvár	2	—
Kisujzállás	2	2	Szatmárnémeti	2	2

Város	Vasút		Város	Vasút	
	I. rendű	II. rendű		I. rendű	II. rendű
	—	1	Torda	—	1
100 Szászrégen	—	2	Trencsén	2	1
Szászsebes	2	—	Turkeve	—	1
Szászváros	4	1	Ujbánya	2	—
Szeged	—	1	120 Ujvidék	2	3
Székelyudvarhely	—	1	Ungvár	—	2
Szentendre	—	1	Vác	2	—
105 Székesfehérvár	4	3	Vajdahunyad	—	1
Szentes	—	2	Versec	2	3
Szentgyörgy	2	3	125 Veszprém	2	3
Szepesszombat	—	2	Vizakna	—	2
Sepsi-Szent-György	—	3	Zalaegerszeg	—	2
110 Szepes Olaszi	2	1	Zenta	—	3
Szepesváralja	—	1	Zilah	1	1
Szilágyosmlyó	—	1	Zólyom	3	—
Szolnok	4	1	Zombor	2	2
Szombathely	4	4			
115 Temesvár	4	3			

Áttérve most már ehelyütt a városok vagyonkezelésének fontos kérdésére, újból is megállapíthatjuk, hogy minden nemzet szellemi és anyagi jólétének biztosításához két tényező kívántatik. Egyik az állampolgárok vagyonsága, másik pedig az önkormányzat jogának minél szélesebb alapon való érvényesülése. Csak az a nemzet lehet független, melynek polgárai vagyoni jólétnek örvendenek és csak ott verhet életerős gyökeret a közszabadság szelleme, hol az állampolgárok egyéni tevékenységének súlya és ereje élénk kifejezést nyer az önkormányzat jogának gyakorlatában.

Álmodhatunk szabadságról, álmodhatunk független Magyarországról; pusztá ábránd marad ez mindaddig, míg teljes birtokába nem jutunk azon alaptényezőknek, melyeken a jövő Magyarországnak fel kell épülnie.

Közeledik az idő, mely keresetlenül adja nemzetünk kezébe álmaink valóra válásának módját és alkalmát. Kormányainknak alkut nem ismerő hazafisága s a magyar parlamentnek egységes akarata biztosítékot nyújtanak aziránt, hogy eljutunk elvégre azon várva-várt célhoz, mely egy boldogabb jövőnek éráját nyitja meg nemzetünk előtt.

Közgazdaság és közigazgatás: ez az a kettős fogalom, melynek jegyében indulunk a jövő nagy átalakulásai elé. E két fogalom keretében kell érvényesülnie az egész nemzetnek, a társadalomnak és mindazon tényezőknek, melyek irányításra és közreműködésre hivatvák.

Hazánk közigazgatási életének fellendülése szorosan egybefügg a közigazgatás újjáalakításának eszméjével. A városok újjászervezése, ezek új szférájának megteremtése, hatalmas eszközül szolgálnak az ország közigazgatási viszonyainak életerős fejlesztéséhez.

A vidéki emporiumok, mint fogyasztási központok,

fontos közgazdasági feladatot töltvén be, természetszerű szövetségeseivé válnak az őket övező és majdan intenzívebb gazdálkodási rendszerre kényszerült termelési köröknek.

Míg azonban a törvényhozás és kormány vállvetett munkássággal hat közre az emporiumok létesítésének nagy munkájában azáltal, hogy a magasabb célok betöltésére hivatott pontokat egyúttal sztratégiai, kulturális és közgazdasági jelentőséggel ruházza fel; addig az ország közgazdasági életének fellendítését célzó alkotó munkából a nagybirtokosok osztályának is ki kell vennie a maga részét, oly irányú törekvéssel és áldozatkészséggel, hogy túlemelkedvén az egyoldalú őstermelés szűk határain, gyárak létesítésével munkáljanak közre az ország közgazdasági érdekeinek fellendítésében.

A vidéki város pedig, mely a törvényhozás gondoskodásából mandátumot nyert arra, hogy eleget tegyen az elébe szabott nagy feladatoknak, vessen komoly számot anyagi viszonyaival, s az okszerű gazdálkodás elvének szem előtt tartásával rendezze be háztartását akként, hogy polgárainak minél kevesebb megterheltségével legyen képes megfelelni hivatásának.

Azon feltevésből indulva ki, hogy törzsvagyont minden város a helyi viszonyoknak megfelelő eredménnyel hasznosítja, fontos követelmény az, hogy a városoknak hygienikus és egyéb közintézményei és berendezései ne vállalkozók által létesíttessenek és azok a város által házilag kezeltesenek.

A vízpazarlást korlátozó vízmérő-órák alkalmazásával kezelt városi vízvezeték egyik szép jövedelmet biztosító forrása a városnak; nem pusztán azért, mert a normális vízdíjjak az első beruházás költségeit amortizálják, hanem azért is, mert idővel a vízdíjjak egységárának leszállításával a közterhek mértékének üdvös

kevesbedését és így az adózó polgárok vagyoni jólétének fokozását vonja maga után.

A közvilágítás modern eszközeinek a légszesz- és villamos-világításnak hasonló módon való létesítése és kezelése ugyanily tekintet alá esik.

A modern csatornázás, kerti gazdálkodás, vagy takarmány termelés céljából létesített öntöző területek mellett szintén oly hasznothajtó vállalatzámba megy; mely ha a beruházott tőkét nem is fizeti vissza, de mérsékelt kamatjövedelmet biztosítólág könnyíti a reá fordított költségek viselését.

A helyi közlekedés érdekeit előmozdító utcaburkolás, míg a vasúti kövezetvámából nyert díjakkal a reá fordított költségeket amortizálja, addig a helyi kereskedésnek és iparnak, a fuvardíjakban biztosított megtakarítások által kétségtelen hasznot hajt.

Ezeken kívül a villamos, vagy automotoros közúti vasút létesítése s úgy ennek, valamint a helypénzjövedelmeknek hatályos ellenőrzés mellett házilag való kezelése oly jövedelmeket biztosít, melyek az évi költségvetés fedezeti részében számottevő összeget képviselnek.

A városnak jövedelmeit szaporítani hivatott közintézmények közül felemlítjük még a »Községi Takarékpénztárak« létesítésének eszméjét; melyek Németországban, sőt a szomszédos Ausztriában és Stájerországban már régóta virágoznak és a városok részére évenként oly dús jövedelmeket biztosítanak, hogy ezek segítségével nem pusztán szükséges és hasznos intézmények létesülnek, hanem a községi pótdadókat is tetemesen csökkentik.

Igaz ugyan, hogy a városokban felszaporodott pénzüzetek belső szervezetében, úgyszólván a városoknak majdnem minden számottevő polgára valamely

formában érdekelve van; ezeknek a derék és önzetlen polgároknak azonban fel kell emelkedniök a patriotizmus azon színvonalára, melyről a város közjavát, a város összes adózásra kötelezett polgárságának egyetemes érdekét szoktuk tekinteni.

A vidéken mértéktelen módon elszaporodott takarékpénztáraknak két szembeszökő hátrányuk van. Az első az, hogy a kényelemszeretet biztonságra törekedve, kevesebb haszonnal is megelégedve, becsülettel manipuláló takarékpénztárakban helyezi el tőkéjét. Tehát leköti és elvonja a vállalatoktól, minélfogva kiszámíthatatlan károkat okoz az ország közgazdasági életének. A másik pedig az, hogy a felszaporodott és egymás üzleti forgalmára féltékeny pénzintézetek szigorúan elzárkóznak egymás elől; minnek következménye az, hogy megfelelő nyilvántartás hiányában egy-egy könnyelmű, vagy vagyoni zavarok közt vergődő adós személyi hitelét annyiszor meríti ki, ahány pénzintézet van abban a városban, melyben lakik. Az időközönként felmerülő veszteségek azután arra készítetik a kisebb vidéki pénzintézeteket, hogy azok pótlása céljából, különféle címen 10-12%-os kamatot szednek az adósoktól; minélfogva messze eltérnek azon magasztos intenciótól, mely boldog emlékezetű Fáy András lelkében élt a takarékpénztárak alapításának nagy gondolatában.

Ha majdan a törvényhozás intézkedik a felesleges mértékben elszaporodott takarékpénztárak megszüntetése és egyben a községi takarékpénztárak létesítése iránt, mely községi takarékpénztárakban kisebb-nagyobb betétek elfogadása mellett, egyúttal a városok alapjai és alapítványai is gyümölcsöztetés céljából elhelyezendők volnának; ha ezen közintézetekkel kapcsolatosan »hitel-szövetkezet« is létesíttetnék: e kettős gondoskodással

nemcsak a városok részére nyitnának meg egy szépen jövedelmező forrás, hanem hatalmas támaszt nyerne ebben a helyi kisipar is és ennek egészséges fejlődését és megizmosodását eredményezné.

Ezenkívül reámutatunk egy, az ország városaiban még teljesen ismeretlen jövedelmi forrásra, melyet törvényhozási úton szintén meg lehetne nyitni minden város részére; és ez nem egyéb, mint a »kötelező városi tűzbiztosítás.«

A tűzrendőri feladat teljesítése szorosan vett városi funkció lévén, s ezzel kapcsolatban a vízvezeték is e részben a város feltétlen rendelkezése alatt állván, vajjon nem természetszerű-e a városnak ezen joga, hogy a területén lévő és tűzrendőri örködése alatt álló objektumokat megfelelő díjtételek mellett tűzkár ellen a város biztosítsa; és illetőleg az azon biztosításból mutatkozó évi hasznokat a város szedje be.

A város területén tűzveszélynek kitett tárgyak tűzkár elleni biztosítása kötelezőleg kimondatván, a biztosítási díjak egyszerű bevallás, avagy becslés alapján lennének kivetendők és a községi adókkal együtt, évenyenként beszedendők. A tűzkár biztosítási díjak külön kezeltetvén, míg egyfelől a tűzrendészeti feladatok körül felmerült kiadások fedezetére szolgálnának, addig másfelől az évenként befolyó összegből »Tűzkár biztosítási alap« volna létsítendő, mely felszaporodtával részben a városi »szegényalap«-nak is alkotó részét képezhetné.

Nem jogos és igazságos-e, hogy akkor, midőn a hazai és külföldi biztosítási intézeteknek egész légiója gazdagszik a városok területein beszedett biztosítási díjakból, az ezen forrásból várható jövedelmeket inkább a város szedje be? De másrésről meg nem férhet kétség ahhoz, hogy a tűzbiztosításnak városi intézménnyé

való alakulása esetén a tűzrendőri feladat teljesítése is sokkal hatályosabbá válik.

Bajorországban a kötelező tűzbiztosítást kimondó 1875. évi április 5. napján megalkotott törvény 89. §-a a tűzbiztosítási díjakkal egy százalékat szerencsétlenül járt tűzoltók és hátramaradott családjaik segélyezésére valamint a tűzoltási ügy előmozdítására rendeli fordíttatni. S ha a befolyt díjakból felesleg mutatkozik, a belügyminiszter a fenti hozzájárulást 3 százalékra felemelheti. Az 1890. évi törvény 7. §-a az állami hozzájárulást a tűzbiztosítási díjak öt, az 1898. évi május 12-iki törvény 12. §-a pedig hét százalékra emelte fel ezen alaphoz a Bajorországban működő ingóság biztosító társaságok az évi bruttó díjbevételeik 3 százaléka-val tartoznak hozzájárulni. S miután a tűzoltás hatályosságának nélkülözhetetlen feltétele a vízvezetékek létesítése, a bajor belügyminisztérium az 1878. évben »vízellátási műszaki hivatalt« szervezett, melynek feladata a városok és községek részére vízvezetési tervek készítése, azok felülvizsgálata, az építésnek műszaki vezetése és a vízvezetékek üzemének ellenőrzése. Az 1900. évi május 11-iki királyi rendelettel »királyi vízvezetési hivatal« kinevezett fenti intézmény, a lefolyt 23 év alatt 1825 műszaki műveletet teljesített; továbbá 651 részletes tervet dolgozott ki és 377 esetben, más szakértők által készített tervet vizsgált felül. Kivitelre került 755 vízvezeték, amelyek 941 községet látnak el vízzel, melyeknek összes építési költsége 38,910,283 márkába került, melyhez az állam a tűzbiztosítási díjakból 5,827,071 márkát, tehát az összköltségeknek 14.97%-val járult. A kir. vízellátási hivatal áll egy ügyvezető főnökből, hat mérnökből és a szükséges számú segéderőkből, kik javadalmazásaikat szintén a kötelező állami tűzbiztosítás

díjainak 7 százalékából és az ingó biztosítások 3 százalékából nyerik.

Bajorország e példájából látszik tehát, hogy a kötelező városi tűzbiztosítás oly rentábilis vállalat, mely a tűzrendészeti feladat hatályosítása mellett még a higiénikus követelmények kielégítésének is számottevő tényezőjeként szolgál.

A városok vagyongazdálkodása kérdésének tárgyalása során még csak két momentumot említünk fel. Egyik a városi népiskolák államosítása esetén várható jövedelem, a másik Horvát- és Szlavonország, legújabban pedig a német birodalom példájára az állami fogyasztási adók részben vagy egészen való átengedése folytán a városok rendelkezésére bocsátandó jelentékeny összeg.

Ám, ha a megalkotandó külön városi törvénynek alap gondolata az, hogy a modern higiénia követelményei szerint berendezendő városok kulturális, közgazdasági, stratégiai és nemzeti feladatainak hűn megfelelően, az egységes magyar nemzeti állam kiépítésének hatalmas oszlopaivá szilárduljanak: akkor öntudatos cselekvéssel kell a célt biztosító anyagi eszközökről is gondoskodni; s a helyi viszonyok által szabályozott egységes alkotások végrehajtása körül nem a partikuláris tekinteteknek, hanem tisztán és kizárólag a magasabb állami szempontokból vett közérdeknek szabad csak érvényre emelkednie.

Amiket a fentiekben elmondottunk, azok a városok vagyongazdálkodásának csak szorosan vett helyi érdekeit ölelik fel. Fontosak azonban azért, mert azokon nyugszik a városoknak anyagi ereje, melyek nélkül megizmosodni nem tudván, államfejlesztő feladatainak sem volnának képesek eleget tenni.

Múlhatatlanul megkövetelendő tehát, hogy a váro-

sok kormányzatának szervezetében azok »közgazdasági érdekeinek« képviselője és érvényesítése céljából, egy a legjelesebb szakterület betöltendő állás kreáltassék és annak vezetése mellett hasonlólag szaktagokból álló bizottság alakítottassék; kiknek feladata nem pusztán a szorosan vett városi vagyon és intézmények kezeléséről való gondoskodás; hanem a magasabb állami érdekeknek és szempontoknak lelkiismeretes kultusza is, összehangzásba hozván azokat, a városnak jól felfogott vagyoni érdekeivel. Más szóval ez annyit jelent, hogy a modern városi szervezet keretébe mint egyik legfontosabb hivatást, bele kell illeszteni a közgazdasági élet kötelező ellátásának programmszerű feladatát is és ennek körébe vonandó be minden oly intézmény, vagy hivatás mely a kitűzött feladattal összefüggésben, vagy vonatkozásban áll.

Az óhajtott sikernek egyik biztosítója abban található fel, hogy minden közgazdasági központban, vagyis az emporiális helyeken kereskedelmi- és iparkamarák állítandók fel; melyekkel a város közgazdasági osztálya folytonos összeköttetésben állván, a közgazdasági élet terén felmerülő teendőkről való gondoskodásban és intézkedések végrehajtásában kötelezőleg nyújtja mindenütt oda segítő kezét, és érvényesíti minden irányban a város közönsége által hasznos és üdvös befolyását.

A gyáripar fejlesztése, ennek hygieniájáról való gondoskodás; a kisiparosok védelme és ezek jogos érdekeinek előmozdítása; az iparoktatás; a háziipar meghonosítása; az ipar- és mezőgazdaság érdekeinek a kereskedelem érdekeivel való összeegyeztetése; és más száz és száz irányban megvalósítandó feladat, mely a törvény által statuált szervezetben megtalálván lelkiis-

méretes és kellő szakértelemmel felruházott gondozóját, elérhető lesz, hogy ezen tényezők öntudatos és következetes közreműködéssel fogják előbbre vinni Magyarország közgazdasági érdekeit, és ezáltal válnak a városok a nemzet vagyonosodásának számottevő faktoraivá.

VIII. FEJEZET.

A VÁROSOK HADÁSZATI JELENTŐSÉGE.

Magyarország városai, a honalapítás nagy jelentőségű időszakában majdnem kizárólag stratégiai szempontból keletkeztek. Hosszú időnek kellett eltelnie, míglen a békésebb időviszonyok beálltával a városok kibontakozhattak ebbeli hivatásuk korlátaiból; amikor is a hadászati szempontok mellé a közgazdasági hivatásnak magasabb feladatai is sorakoztak; mikor tudniillik a városok polgárai a haza védelmének kötelezettségén kívül az akkori időviszonyoknak és szükségleteknek megfelelő iparágak kultuszával is foglalkoztak.

A városok stratégiai jelentősége és azok közgazdasági rendeltetése a honalapítás idejére visszavihető oly ikerforgalom, mely a kultúra haladásával és az általános közgazdasági élet változásaival módosulást szenvedhet, de e fogalmak egymástól el nem választhatók.

Lám a vasutaknak egész országunkat behálózó vonalai, nem pusztán közgazdasági, hanem kiválólag stratégiai szempontból bírnak nagy fontossággal. E vasúti hálózatok csomópontjai pedig kivétel nélkül a városok körzetében helyeztetvén el, már magának a közgazdasági érdekből történt ily módon való elhelyezésnek tenye megadja az illető városok stratégiai jelentőségét.

A modern hadászat rendszere már nem a helyhez-

kötöttség, a helyi védelem szűk korlátai között mozog, hanem főfeladata a gyors mozgás; vagyis nagy tömegeknek, lehető legrövidebb idő alatt, minél nagyobb távolságokban lehető mozgósítása.

»Összpontosítás« a békében és »gyors mozgósítás háború idején,« ez ama kettős feladat, melyek a mai hadviselés sikeres megoldásának lehetőségét biztosítják.

Nagyobb arányú összpontosítás pedig csak nagyobb jelentőségű vasúti vonalak csomópontját képező városokban létesített katonai laktanyákban lehetséges; s az ide beágazó elsőrendű vonalak alkalmasak arra hogy a gyors mozgósításnak megbízható és számottevő eszközei legyenek.

Amennyiben áll ezen igazság katonai szempontból, éppen oly mértékben válik a városokban összpontosított katonaság a város közgazdasági életének éltető elemévé, mert minél több katonaság lakja állandóan azt a várost, annál több ennek állandó fogyasztója és annál inkább kiemelkedik a város, közgazdasági központiségének jelentőségében.

Míg tehát a vasúti csomópontokat képező városokban létesített katonai laktanyák reá nyomják a városokra a stratégiai jelentőség bélyegét, addig a városok sokat nyernek közgazdasági hivatásuk sikeresebb betöltése körül. S míg a laktanyák építésével az ország adófizető lakossága, különösen a falusi gazdálkodók nagy soka-sága menekül az egyéni beszállásólás súlyos terhétől, addig a per excellence városi érdek sokat nyer jellegének kifejlésztésében.

A városoknak számottevő érdeke tehát az, hogy bennök minél több katonaság nyerjen állandó elhelyezést. Mert ha tán az előirt szabályoknak megfelelő laktanyák, az alacsonyabb térítési díjjaik figyelembe véte-

lével, annak a városnak valamelyes anyagi áldozatát követelik is; emez anyagi áldozatoknál sokkal nagyobb azon haszon, mely a helyi ipar és kereskedelem érdekeit és ezeknek forgalmát támogatja; és különösen sokkal nagyobb azon erkölcsi siker, melyet a helyi iparnak és kereskedésnek fellendülése eredményez.

A városok sztratégiai rendeltetése tehát a városok közgazdasági érdekében érvényesülve nyeri városi szempontból vett nagy jelentőségét; éppen azért nem közböns ezen vonatkozásban sem, hogy Magyarország városai újból alakíttassanak.

Alig van város, melynek rendszertelen külső fejlődését, kiépítésének összevisszaságát tekintve, megfelelő terjedelmű üres telkek felett rendelkeznek, melyeken a katonai laktanyák a szorosán vett katonai szempontoknak és a nélkülözhetetlen hygienikus követelményeknek megfelelően felépíthetők volnának. Ámde, ha a városok központjától 5 kilométernyi körzetben minden kis- és nagyközség, illetőleg majorság a várossal egyesíttetni fog, az ekként nyerendő új városi üres területek lesznek legalkalmasabb férőhelyei a katonaság részére építendő laktanyáknak; mely ekként beépítendő és benépesítendő területek lesznek egyúttal az anyavárosok és egyesített részeknek legtermészetesebb összekötő kapcsai.

Magyarország jövőendő városainak megteremtésénél minden oly vonatkozás, mely eddigelé csak a természetes ösztönökben élt és nyert alkalmoszerű gyakorlati megvalósítást, menjen át az öntudatba; és a törvényalkotások ezen öntudattól vezéreltetve használjanak fel minden képzelhető eszközt a városoknak, mint kulturális és közgazdasági emporiumoknak kifejllesztésére.

Hadászati, tehát katonai dolgokról levén szó, azon közjogi viszonyról fogva, mely Magyarországot Ausztria-

hoz fűzi, különös tekintettel azon nagy nemzeti ideálra, mely ez egységes magyar nemzeti állam kiépítésére irányuló köztevékenység kifejtésében minden magyar hazafi gondolatát és cselekvéseit vezérli, – lehetetlen néhány szót nem ejtenünk azon nemzeti intézményekről melyek alaptörvényeinkbe iktatva, nem egyedül kiindulási pontját, hanem egyik sarkalatos biztosítékát képezik kitűzött nemzeti célunk megvalósításának.

Tudjuk mindnyájan, hogy alkotmányos országok sorsát részint a világesemények alakítják, részint az alkotmánybiztosító törvényekben statuált nemzeti intézmények fejlesztésével a nemzet önmaga intézi.

A védő és szabályozó erő, melyekkel az államok saját létük biztosítása érdekében a világesemények alakulására befolyást gyakorolnak: *a nagyhatalmi állás!* Az a tevékenység pedig, melyet a nemzet az országos önkormányzat keretében, magasabb állami célok megvalósítása érdekében öntudatosan kifejt, nem egyéb, mint küzdés *a nemzeti ideálokért!* Ki amazt becsmérlőleg semmibe sem veszi; s ki emezt vétkesen elhanyagolja; nem tesz eleget hazafiúi kötelességének.

Úgy a nagyhatalmi állás, mint a nemzeti ideálok nagy céljai az ország alaptörvényein alapulnak. Éppen ezért, egy-egy alaptörvény nem más, mint nemzeti létünk bázisa és nemzeti eszményeink forrása. Az alaptörvény fogalmából következik tehát, hogy az azokban statuált nemzeti intézmények csak fundamentum gyanánt tekintessenek, melyek stagnációt nem ismerve a nemzet szuverén hatalmának erősítése érdekében fokozatosan fejlesztendők. A nemzet erőinek ily irányban való kifejtése adja meg tehát igazi próbáját azon igazságnak, hogy: *alkotmányos állam életerős és egészséges fejlődésében nincs megállás; annál kevésbé képzelhető el vissz a fejlődés.*

Az az alaptörvény, melyen Magyarország nagyhatalmi állásának alapkövei és az egységes magyar nemzeti állam kifejlesztésének alapfeltételei nyugosznak, az 1867. évi XII. törvénycikk.

A nagyhatalmi állás biztosító ott van a 4. §-ban, mely a pragmatika szankció szerint *a közös biztonságnek együttes erővel való védelmét és fenntartását múlhatatlanul megkívánja*. A 8. és 9. §-ok pedig a *küliügyek* vezetését, valamint a *hadügyet*, mint a közös és együttes védelemnek *célszerű eszközeit* állítja oda. Ezek kiegészítésül a 11. §. így szól: »Ő Felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, ami *az egész hadseregnek*, és így *a magyar hadseregnek is, mint az egész hadsereg kiegészítő részének* egységes vezérletére, vezényletére és belsejére vonatkozik, Ő Felsége által intézendőnek ismertetik el.« A 12. §. pedig rendeli, hogy a magyar hadsereg kiegészítését az újoncmegajánlást, a megajánlás feltételeit, a szolgálati idő meghatározását, a katonaság elhelyezését és élelmezését illető intézkedések jogát az ország magának tartja fenn. Mi következik tehát ezekből? Az, hogy az a közjogi viszony mely a pragmatika szankcióból folyólag a magyar államot Ausztriához fűzi, nem egyéb, mint a *két állam védelmének közössége* az egész hadsereg által, melynek a magyar hadsereg kiegészítő része.

A védelem *törvénykötelezte közösségből* bajosan magyarázható ki a *hadsereg közössége*; különösen akkor, midőn alkotmánybiztosító alaptörvényünk a *magyar király*, mint legfőbb hadúr vezérlete és vezénylete alatt állónak mondja ki az egész hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereget is.

Mikor egy alaptörvény *magyar hadseregről* beszél, melybe magyar hadkötelesek lesznek besorozva, kiknek

ezredei Magyarország területén helyezendők el: akkor el sem képzelhető, hogy a magyar országgyűlés által megajánlott magyar katonáknak más tisztjei legyenek, mint magyarok; s hogy szolgálati nyelvük és vezényszavuk, a fejlesztés végső stádiumában más legyen, mint magyar. A mennyiben tehát a hadsereg és vezényszó oly sokat emlegetett egységes voltáról beszélni lehet, emez egységesség nem a közösség fogalmában keresendő, hanem a magyar nemzeti összetartozandóság és magyar nemzeti nyelv kötelező tényében, melyek a magyar hadsereg tiszta fogalma természetszerűleg és elengedhetetlenül feltételez.

Ami a 11. §. fentebb idézett »egységes vezérletre, vezényletre és belsejére« vonatkozó átruházott magyar fejedelmi jognak szorosán vett magyarozatát illeti, ez vonatkozhatik közös biztonságból eredő hadizenetre, ennek hasonló okból eredő elfogadására: legfőbb hadúri parancsra; legmagasabb rendelkezésekre; a kinevezés jogára; a katonai belső szervezetnek a hadviselés sikerét biztosítani hivatott egyöntetűségére; a katonai igazgatásra és egyéb adminisztratív teendőkre; de semmi szín alatt nem érthető ezalatt azon változást nem tűrő rendelkezés, mely szerint a magyar hadseregnek magyar katonái időken-időkipig idegen honú és nemzetiségű tiszték által német nyelven kommandírozottassanak.

E feltevés ellen tiltakozik a törvényhozó szándékát világosan kifejező magyar hadsereg fogalma; de tiltakozik ellene a paritás elve is, mely feltételezi, hogy a magyar nemzet nem pusztán a vér- és pénzáldozatokban, hanem egyúttal a nemzeti nyelv jogának érvényesülésében is egyenlő mértékben participáljon Ausztriával a közös biztosság és védelem terén.

A törvény világos szavaiból tehát kétségen kívül

áll, hogy a magyar hadsereg oly közjogi intézmény, mely a szó legszorosabb értelmében nemcsak megvalósítandó, hanem a magyar nemzet eszményi céljainak megvalósítására irányuló törekvéseink szervezetében folyton fejlesztendő eladdig, míglen az, az egységes magyar nemzeti állam forgalmának betöltésében mint élő organizmus jelentkezik.

Ezen álláspont határán tulmehetnek a »független Magyarország« vonzó ábrándképe után törekvő s az adott helyzettel számolni nem akaró hazafiak, ámde azt, mint alaptörvényileg statuált magyar intézményt, fenntebb körülírt formájában és magyarázatával, egyúttal a jövő fejlődés kiindulási pontjául elfogadni köteles mindazon hazafi, ki az 1867. évi kiegyezés alapján áll.

Az első lépés, mely a magyar hadseregnek, mint közjogi intézménynek megvalósítására irányulólag megteendő az, hogy az ország területén elhelyezett magyar ezredekbe tisztán és kizárólag magyar tiszték alkalmaztassanak. Ez, legfelsőbb parancs folytán már meg is történt. Miután azonban a magyar hadsereg létszámának az egész hadsereg létszámához viszonyított aránya szerint, a magyar ezredekre a tisztí státusnak 40%-ka esik, a magyar tiszték száma pedig ezidő szerint csak 22%, intézkedés teendő aziránt, hogy részint a magyar honos tartalékos tiszték aktiváltatásával, részint magyar tisztképző iskolák felállításával előállítható legyen a magyar tisztí státus kiegészítéséhez még szükséges, illetőleg hiányzó létszám. Ennek megtörténtével már azután megvalósítható lesz a magyar ezredekben a magyar szolgálati nyelv és vezényszó, mint a fogalom betöltésének mellözhetetlen attribútuma.

A magyar szellemben nevelt és a magyar nemzet testéből kialakult, magyar tisztikar ezután nem lesz a

státus a státusban gyanújával terhelt, idegen elem; hanem igenis, mint a nemzet törzsének, a »*magyar polgárság*«-nak egyik alkotó része, fontos szerepre hivatott lesz az *ország kultúrhaladásánalc előbbre vitelében is.*

A magyar hadseregnek, éppen a magyar nemzeti ideálok valóra váltására irányuló öntudatos törekvéseink során tovább való fejlesztésében múlhatatlanul megkívánhatjuk, hogy a magyar szolgálati nyelvű magyar hadseregnek oláh, szláv és németajkú ezredeibe, – melyek magyar vidékeken helyezendők el, – legalább 65% tisztán magyarjékü hadköteles osztassék be; akként vallván lehetővé, hogy *az egységes magyar nemzeti állam kiépítésének a magyar hadsereg is számottevő tényezője legyen.*

Közjogi intézményeinknek ily szellemben és ily irányban való tovább fejlesztését nem pusztán az 1867. évi XII. t. c. mint alaptörvény teszi az azon alapon állókra kötelezővé, hanem a magyar pragmatika szankciónak az osztráktól lényegében való eltérő azon rendelkezése is, melyszerint az 1723. évi 2. t. c. 11. §-ában kijelölt nőágaknak kihaltával a szabad királyválasztás joga a magyar nemzetre ismét visszaszáll.

Ezt a felfogást, ezt a törvénybe iktatott nagy igazságot hazánknak nagy bölcse, Deák Ferenc hagyta örökségképen reánk; ezt az eszmét tehát ápolni, nevelni és idők folyásával majdan meg is valósítani, legyen legszentebb kötelessége minden magyarnak: különösen pedig a városok polgárságának, kik intellektuális erejüknel, kulturális és közgazdasági hivatásuknál fogva elsősorban kötelesek a magyar nemzeti érdekeknek zászlóját fennen lobogtatni.

A VÁROSOK NEMZETI FELADATA.

Hogy egy nemzet nagygyá és hatalmassá fejlődhesen, annak az egész nemzet lényét átható nagy erkölcsi erőre van szüksége; és ez nem más, mint a nyelv egységében rejlő nemzeti erő.

Az a hazafiság, mely az ország integritásának külső támadásában saját tulajdonának megtámadását látja s. a közös cél megvédésében élet-halál harcra kész; az a hazafiság, mely eszményi célok nélkül, pusztán a vagyonosodás előmozdításában keresi a haza jólétének biztosítékát, – derék és tiszteletreméltó és mindenek felett hasznos törekvés; de az etikai értelemben vett hazafiság csak az lehet, mely eszményi célokat szolgálva, a nemzet legdrágább és legföltettebb kincsét, a nemzeti nyelvet veszi védelembe; ezért kész áldozni vagyont és életet azon tudatban, hogy: »nyelvében él a nemzet« s hogy nemzeti nyelv nélkül nincs élet, nincs létjogosultság, nincs nemzet, mely a kultúrállamok sorában helyt foglalhasson.

Miért nagy és hatalmas az angol és francia nemzet? Azért, mert erkölcsi erejének főforrását nyelvének osztatlan egységében bírja.

Miért tudott Németország oly hatalmas állammá alakulni? Egységes nyelve alapján. Miben bírja az olasz nemzet jövődjének fejlődésének legfőbb biztosítékát? A. nyelv egységében; mely nemcsak egybeforrasztotta, hanem széttörhetlen acélkeretként foglalja be az egykoron széttagolt részeket; melyek területén csak egy célt ismernek, csak egy célért lelkesednek, mely nem más, mint a nemzeti államnak védelme és az egységes nemzet szellemi és anyagi jólétének gyarapítása.

A nagy nemzeti államok megalakításának nagysza-

bású tényei természetszerűleg nem történhettek meg erősebb rázkódtatások és tetemes véráldozatok nélkül. De magának az egységes nemzeti államnak kiépítéséhez, a nemzeti nyelv kultuszának kellő erélylyel és őszinte hazafisággal kezelt békés fegyverei is elégségesek; csak öntudatos tervszerűséggel és a reáerőszakolás kizárásával kell felhasználni azokat.

A kultúrájukban, közgazdasági szilárdságukban és nyelvük egységében hatalmassá fejlődött államok, szuverén hatalmuk tudatában megengedhetnék maguknak azt a nagylelkűséget, hogy bízva egységességük felszívó erejében, az erőszakoskodás kikerülésével várnak be a hatalmuk alá tartozó apró nemzetiségi töredékek beolvadását.

De éppen azért, mert a történeti események igazolják legfényesebben, hogy a nyelvben rejlő nemzeti erő mily csudás eredményekre képes: az a hatalmas német állam tűzzel-vassal kényszeríti azt a csekély töredéket is a nemzeti egységbe való beolvadásra.

Ahol tehát a szuverén hatalom nem oly nagy és erős, hogy a törvény és rendeletek provokatív fegyvereivel kényszerítse meghódolásra és beolvadásra az idegen nemzetiségű alattvalókat: ott az államhatalom csak akkor éreztesse jogait, ha az idegen nemzetiség elég vakmerő szembezállani a szuverén nemzeti hatalom céljaival; egyébként pedig a nemzet alkotmányos jogainak törvényes eszközeivel kell oda hatnia, hogy úgy érzésben, mint nyelvben legyen az egész nemzet egységes és osztatlan.

Évszázadok mulasztásait, néhány évtizednek leghazafiasabb munkálkodása sem hozhatja helyre. Amely helyzetet a történeti események teremtettek, azoknak hatását és eredményeit hatalmi szóval elenyésztetni nem lehet.

Merőben céltévesztett lenne tehát az a törekvés, mely hazánkban a magyar nemzet szuverén hatalmát a magyar honi nemzetiségekkel szemben a direkt reakényszerítés eszközeivel akarná gyakorolni.

A hazaszeretet érzésének felköltése és ápolása legyen az erkölcsi erő, mely az idegen ajkú magyar honpolgárokat a szuverén nemzeti nyelv iránti tiszteletre megtanítsa és annak megértése, hogy szeretni a magyar hazát, szent kötelesség, mert: »A nagy világon e kívül nincsen számunkra hely!«

Meg kell értetni az idegen ajkú magyar honpolgárokkal azt, hogy aki a magyar nemzeti állam egysége ellen tör, az hazaárulást követ el és ki nem kerülheti az igazságszolgáltatás büntető kezét.

Meg kell értetni a felekezeti iskolák tanítóival, hogy »aki az állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, külön állása, vagy területi épsége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása ellen vét, történt az akár tanhelyiségben, akár azon kívül, vagy más állam területén, élő szóval, Írásban, vagy nyomtatvány, képes ábrázolat, tankönyvek, vagy egyéb taneszközök által,« ebbeli cselekménye, mint államellenes iránynak követése súlyosabb beszámítás alá esik.

Meg kell értetni már azzal a serdülő gyermekkel, hogy azt a földet, melyen lakunk, a honfoglaló Árpád magyar hadai szereztek meg kiontott vérükkel; s hogy Szent István és a többi bölcs királyaink szíves vendéglátása nem szolgálhat jogcímül arra, hogy most már a bevándoroltak tekintsék a magyart kellemetlen vendégnyánt.

Öntudatos és tervszerű nemzeti politika; a magyar nemzet szuverenitását minden vonatkozásban biztosító törvényes rendelkezések erélyes végrehajtása; s a hazai

intézményeknek magyar nemzeti tartalommal való megtöltése: ezek azok a nélkülözhetetlen tényezők, melyek az egységes magyar nemzeti állam békés kiépítésének lehetőségét előmozdítják. A mily szigorral megköveteljük az 1867. évi XII. t.-c.-nek a fentebb előadottak szerint való pontos végrehajtását, éppen oly mértékben kívánjuk a magyar nemzeti nyelv szuverenitásának érvényesülését minden egyéb törvényes intézményeinkben.

Halász Ferenc »Állami népoktatás« című becses könyvében azt írja hogy: »az egységes magyar nemzeti állam kiépítésének egyik kiváló fontossággal bíró tényezője a nemzeti népnevelés, nemcsak azért, mivel a népnevelés adja meg a nemzet millióinak a legszükségesebb alapvető ismereteket, de meg azért is, mivel a népnevelés biztos eszköze a hazafias szellem és a magyar nyelv terjesztésének.«

Arany igazság ez. De ha olvassuk tovább azt a statisztikai kimutatást, mely szerint Magyarország 13,269 hitfelekezeti iskolái közül tisztán magyar tannyelvű csak 7150 vagyis 53%; a magyar mellett még más tannyelvű 2989 vagyis 22, 38%; 3218 elemi népiskola, vagyis 22, 09°/0 pedig tisztán nem magyar tannyelvű, akkor el kell szomorodnunk, mert ezen 3218 felekezeti népiskolával a magyar állam érdekeinek megfelelő hazafias és a közéletre kiható népnevelést nem lehet biztosítani. Azért mondta Apponyi Albert gróf az 1893. évi XXVI. t.-c. parlamenti tárgyalása alkalmával tartott beszédében hogy: »nincs a világon állam, nincs nemzet, a mely eltúrné azt az állapotot, hogy a népiskolák egy része nemcsak nem nevel hű állampolgárokat, hanem ellenségeket nevel neki.«

Nem szólunk arról, hogy az a fentebb hivatkozott törvénycikk mennyiben felel meg a benne lefektetett

hazafias intenciónak. Nem szólunk arról sem, hogy a községek által fentartott népiskolák mennyiben tesznek eleget magyar nemzeti feladatuknak. Ámde azt érzi és látja a magyar nemzet jövő sorsát szíven viselő minden jó hazafi, hogy a magyar nemzeti érdekek megvalósítására irányuló tevékenység mértéke még távolról sincs kimerítve; s hogy ezen tevékenységi irányban öntudatos cselekvéssel és gondoskodással még nagyon sokat lehet tenni.

A népoktatás közművelődési és nemzeti céljánál fogva, ossza meg e kettős feladat teljesítését az állam és a társadalom. A népiskolák épületének rendelkezésre bocsátásánál és a dologi kiadások viselésénél hozza meg a maga áldozatát az a hitfelekezet, vagy község; az állam pedig ingyenes népoktatás biztosítása mellett alkalmazza az általa fizetett és kinevezett tanító erőket.

Mert, ha a népoktatás állami feladat s ennek folytán kötelező, – ennek természetszerű konszekvenciája az, hogy mindenki által hozzáférhető, vagyis ingyenes legyen. És ha Magyarország csakugyan Árpádnak vérrel szerzett földje: akkor a népnevelés nagy feladata egyedül és kizárólag a magyar nemzet szuverenitásának megfelelő módon történhetik és az ettől eltérő irányzatnak létjogosultsága nincs.

A népnevelés kettős céljából kiinduló feladatoknak megosztása leginkább a városokban valósítható meg, hol iskolafentartóként a község szerepel.

Hogy Magyarország városai, mily összegeket áldoznak iskoláik fentartására és ellátására, ennek élénk képét tárja elénk az itt közölt 1902. évi költségvetések harmadik rovata, melyben számszerint és az évi összes kiadásokhoz viszonyított százalékban van kifejezve a városok iskolafentartási évi hozzájárulása.

A város neve	Rendes kiadás		Személyi kiadás		Iskolai kiadás		Szegények eltartására		Községi pótladó			A pótládóval fedezett hiány-összege	Jegyzet		
	korona	f	a ren-des kiadás		kor.	f	kor.	f	a ren-des kiadás	%	az összes állami adónak			esetben föld- adónak	a földadó levonásával a többi adónak
			kor.	f											
Arad	1231474	32	375860	30.52	228920	—	—	66210	—	5.37	57	—	—		
Bártfa	124231	43	43245	36.41	19208	—	—	1500	—	1.21	21	—	—		
Beregszász	179648	58	54319	30.23	15024	80	—	2450	—	1.36	66	—	—		
Beszterce	288020	—	72204	25.06	23800	—	—	—	—	—	—	—	—		
Besztercebánya	404611	05	102605	25.37	52794	98	—	—	—	—	32	—	—		
Brassó	1263280	76	222067	17.49	42185	48	—	49555	08	3.92	11.5	36	—		
Brezsnóbánya	178818	12	63210	35.3	19112	—	—	3000	—	1.67	—	—	—		
Budapest	35284754	—	3933570	11.14	6979787	—	—	19.75	365433	1.03	25	—	—		
Csikszereida	29620	—	15100	50.97	1840	—	—	—	—	—	—	—	—		
Csongrád	142972	20	37888	—	—	—	—	—	—	—	90	4	4		
Czegféd	372516	06	95141	25.54	22101	92	—	11750	—	3.15	61	—	—		
Debrecen	2410716	11	595687	24.64	134974	68	—	12708	50	0.52	54	—	—		
Deés	144505	76	55178	38.1	6330	60	—	5849	78	4.04	58	36	—		
Déva	129387	—	40170	31.05	5300	—	—	1600	—	1.31	30	—	—		
Dobszina	390907	63	39002	9.9	38480	—	—	—	—	—	—	—	—		
Eger	314698	87	103140	32.7	36149	60	—	6000	—	1.07	—	—	166790.23		
Eperjes	314324	08	92204	29.3	29633	—	—	17850	—	5.67	42	házakra	4		

fedezeti többlete van
kölcs. és ing. vételárának beállítását követően
mutatkozik 82809

külön szem-
élykapó
10428.48

A város neve	Rendes kiadás		Személyi kiadás		Iskolai kiadás		Szegények eltartására		Községi pótló			A pótlóval te- dező hiány- összeg	Jegyzet		
	korona	f.	k	f	a ren- des kiadás		a ren- des kiadás		k	f	%			hány %-a	
					%	o	k	f						az összes állami adónak	csupán föld- adónak
Késmárk	172873	46	47071	—	27.31	12234	—	7.11	300	—	0.16	45	—	—	—
Kézdivásárhely	112364	86	69800	53	62.1	7336	14	6.5	800	—	0.7	40	—	—	—
Kiskunfélegyháza	45762	26	146102	13	32.05	130615	89	28.6	2840	—	0.6	77.74	—	—	—
Kiskunhalas	284066	19	64374	10	22.06	30233	25	10.64	8454	99	2.9	—	—	13336.25	—
Kismarton	113763	84	18238	—	16. —	10156	24	8.8	1284	—	1.1	60.5	—	—	—
Kisszeben	98180	99	23708	—	24.14	9214	44	9.3	—	—	—	7	—	—	36300.44
Kisnyiszállás	136503	92	43868	46	32.1	7937	12	18. —	2000	—	4.5	—	—	—	—
Kolozs	31363	—	17476	—	56. —	400	—	1.2	60	—	0.18	40	—	—	—
Kolozsvár	1911634	19	423683	40	22.16	140469	28	7.34	23229	07	1.36	60	—	—	—
Komárom	411943	53	103584	50	25.1	60736	—	14.7	11600	—	2.8	30.6	—	—	—
Korpona	129989	60	30262	—	24.6	6247	54	5.06	388	99	0.31	—	—	—	—
Körmöcbánya	422194	20	78364	32	18.5	48033	78	11.3	8302	10	19.6	50	—	—	—
Kőszeg	212191	12	35959	13	16.9	28731	48	13.5	10356	24	4.8	—	—	—	—
Kunszentmárton	67140	75	16550	—	24.5	—	—	—	2059	26	3.1	—	—	—	—
Léva	15 60	64	46095	—	30.4	35938	38	23.6	904	—	0.5	44	—	—	4002.78
Losoncz	214877	18	53838	—	25.5	11592	—	5.3	1500	—	0.6	—	—	—	—
Lőcse	282411	44	65355	20	23.2	15746	—	5.5	1631	67	0.5	35	—	—	5222.28
Lugos	278 20	—	117270	—	42.1	13000	—	4.66	3000	—	1.7	39.2	—	—	—
Makó	385183	21	169685	98	44.05	83650	24	21.71	11430	—	3.22	—	—	—	23600.78
Máramarosziget	362921	42	66614	80	18.85	24188	48	6.85	13000	—	3.7	81.8	—	—	—
Marosvásárhely	549823	32	127217	40	23.13	57512	—	10.46	11000	—	2.0	56	—	—	—

30%, halp. rk., 30%, más felek, 40%, jlp. rk., 45%, más f.
fő l ö s l e g e y a n
n i n c s p ó t l ó j a

A város neve	Rendes kiadás		Személyi kiadás		Iskolai kiadás		Szegények eltartására		Községi pótdátó			A pótdátóval fe- dező hiány- összege	Jegyzet				
	korona	f	kor.	f	kor.	f	kor.	f	%	a ren- des kiadás	a ren- des kiadás			hány /o-a	az összes állami adónak	ésnap föld- adónak	a földadó lovassal a többi adónak
Rimaszombat	164958	04	55765	52	27113	06	16.4	200	0.1	42	13	—	42	—	—	—	
Raznyó	65843	95	29116	—	676	—	1.2	400	0.6	45	—	—	45	—	—	—	
Ruszt	33938	26	13297	66	309	0	2.8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Sátorajuhely	258801	45	75619	—	29.2	16294	88	6.2	2000	—	—	—	—	—	—	—	
Séghely	196329	51	78246	64	39.85	20379	08	10.37	—	—	—	—	—	—	—	—	
Selmec és Béalab.	363947	53	107989	—	29.6	33194	53	9.1	2000	—	—	—	—	—	—	—	
Samotja	97922	61	29028	—	20.4	10536	—	10.7	2035	70	—	—	—	—	—	—	
Sopron	1286436	—	323280	—	25.72	127248	—	9.80	31524	—	—	—	—	—	—	—	
Szabadka	1615642	—	417183	—	25.8	385222	83	23.8	11336	10	—	—	—	—	—	—	
Szabolca	173784	31	33871	85	19.4	23350	58	13.4	2888	80	—	—	—	—	—	—	
Szamosújvár	164583	25	54342	60	33	37777	84	22.8	2400	—	—	—	—	—	—	—	
Szatmárnémeti	762834	53	178147	—	23.3	105216	44	17	26250	—	—	—	—	—	—	—	
Szászrégen	137123	94	46293	66	33	7	17580	12.8	3700	—	—	—	—	—	—	—	
Szászsebes	88197	02	42934	—	47.88	6484	—	7.35	—	—	—	—	—	—	—	—	
Szászváros	157369	93	59563	94	37.8	6120	—	3.8	1360	—	—	—	—	—	—	—	
Szeged	3584121	20	628101	190	17.5	398618	30	11.2	47194	—	—	—	—	—	—	—	
Székeludvarhely	143188	—	59652	—	41.6	7804	22	5.4	—	—	—	—	—	—	—	—	
Szent-Endre	112621	74	37015	24	33.5	1420	—	1.26	4061	95	—	—	—	—	—	—	
Székesfehérvár	814850	47	189430	80	23.2	137801	67	16.9	13828	—	—	—	—	—	—	—	
Szentes	430822	28	132690	50	30.79	52593	—	12.2	15472	—	—	—	—	—	—	—	
Sepsiszló-György	127592	81	42468	—	33.2	8260	—	6.4	—	—	—	—	—	—	—	—	
																	16188 k. a szegény alap
																	21295 k. a szegény alap
																	11057.67 külön a sz. alap

És dacára ezen nagy anyagi áldozatnak, számtalan városi népiskola távoleső pontokon fekszik; tehát a népoktatásra kötelezett apró és többnyire silányan öltözött szegénysorsú gyermekekre télvíz idején alig hozzáférhetők; továbbá összezsúfoltak és a modern hygienia követelményeinek nem megfelelők.

Ha a községeket pusztán az iskola épületek rendelkezésre bocsátása és a dologi kiadásokról való gondoskodás terhelik: akkor a város kiterjedésének arányaihoz mérten *népoktatási kerületek* alakítandók, melyeknek lehetőleg középpontján éppíttessenek fel és rendeztesse-nek be az iskolák akként, hogy ellenük közegészségi tekintetben alapos kifogást tenni ne lehessen.

Ha majd azután ezen népiskolákban az állam által fizetett és kinevezett tanítók ingyen oktatják a tanköteles gyermekeket, — ezzel megtörténik az első nagy lépés arra nézve, hogy a felekezetek maguk kériek és sürgetik a kis- és nagyközségekben az állami népnevelés most leirt megszott rendszerének behozatalát.

A városok vannak tehát hivatva arra, hogy bennök az új rend nagyobb zökkenés nélkül, mintegy a természetesség színében megvalósulást nyerjen; hogy ekként hasznos és üdvös példákat statuálva, a nem magyar ajkú iskolafentartó hitfelekezetek és községek által kérelmeztessek az állam segítségének ezen formája.

Az 1900. évi népszámlálás a városok lakosságának magyarosodása tekintetében bámulatosan kedvező eredményt mutat fel. Maga ezen biztató tény hívja fel tehát a figyelmet arra, hogy a kipróbált kitűnő talajon öntudatos cselekvéssel fejlesztessek tovább a magyar nemzeti nyelv kultuszának nagy műve és maguknak a városoknak új alakítása képezze a kibővített keretet, melyen

belül a magyarosodás fontos feladatának matematikai pontossággal végbe kell mennie.

Ott, ahol egy nyelvében egységessé vált város, kulturális és közgazdasági jelentőségénél fogva emporiális jelleget öltött és mint ilyen felszívó és átalakító hatását messze terjedő nagy vidéknek termelő lakosaira gyakorolja, ott a városi elemmel való állandó és sűrű érintkezés, a közlékenység könnyebbsége; úgyszólván a mindennapi életnek kényszere utalja reá a nem magyar ajkú vidékeket a magyar nyelv önkénytelen elsajátítására.

Mihelyt tehát a városok községi iskolái, állami jellegükben hatalmas kultúrmisszió teljesítésére hivatva, ebbeli feladatuknak megfelelnek; a közgazdasági központokká alakított emporiumok pedig a gyakorlati élet mindennapi érintkezésében válnak a magyar nyelv terjesztésének legtermészetesebb tényezőivé, tehát a városok új szférájában az asszimilációt eredményező faktorokká: nyugodt öntudattal mehetünk bármely bizonytalan jövő elé; mert megteremtettük az egységes magyar nemzeti állam kiépítésének becses eszközeit.

IX. FEJEZET.

A VÁROSOK ÚJ SZERVEZETE.

Azon mostoha elbánás után, melyben a városok úgy a törvényhozás, mint a váltakozó kormányok részéről eddigelé részesültek, Magyarország ennyire fejlett kulturái és közgazdasági viszonyainál fogva, most már elkerülhetlenné vált, hogy a városok új szervezése megtörténjék s hogy a városok megfelelő kategóriákba való beosztás mellett az őket megillető hivatás színvonalára törvényalkotás útján helyeztessenek.

A fent előadottakban egyenkint felsoroltuk azon feladatokat, melyeket kulturális, közgazdasági és fontos nemzeti hivatásuk teljesítésében a városoknak betölteniök kell. Ezen nagy és fontos feladatok teljesítésére azonban a városok csak akkor lesznek képesek, ha intellektuális erejüknek megfelelő új kereteket nyernek; ha az önkormányzati jog körének megfelelő kiterjesztésével, szabaddabb tér nyílik az egyéni tevékenység kifejtésére; és nem állja felesleges gyámkodás útját az autonom körben megvalósítandó egyéni szabadság érvényesülésének; s ha végül a polgári jelleg fejlesztésével egészséges közszellem lengi át a városi közéletnek üde légkörét.

Az 1886. évi XXI. t.-cikk a volt szab. kir. városokat és ezekhez fűzve még néhány várost minden elfogadható helyes indok nélkül a vármegyékkel egy kate-

góriába helyezte. Az 1886. évi XXII. t-cikk pedig a rendezett tanácsú városokat sorozta be a kis- és nagyközségek közé. Szóval, még az újabbi törvényalkotásoknak is szembetűnővé válik azon célzatossága, mely szerint a városokat egyéni fontosságukban, tehát azok hivatásának individuális értékében nem akarták bemutatni; annál kevésbé nyertek a városok törvénybiztosította oly jogállást, melynek alapján nemzetfentartó és fejlesztő hivatásuknak megfelelni képesek lettek volna.

Pedig a városok egységes alapon és rendszer mellett való szervezésének időpontja elérkezett.

A városok külső fejlődésének arányai s a bennök kifejlődött kulturális és közgazdasági élet, már is elibénk rajzolják az emporiális helyek kontúrjait; és az intellektuális erők mértékének figyelembe vételével most már teljes biztossággal rámutathatunk azon városokra, melyek a normális város mértékét túlhaladva, mint egyúttal jelentékeny közgazdasági központok töltik be hivatásukat.

Elérkezett tehát az időpont, hogy új törvényt alkossunk a városokról, mely nem átmeneti, hanem állandó értékében oly alapvető rendelkezéseket statuál, melyek kulturális, nemzetiségi és közgazdasági vonatkozásukban alkalmasak arra, hogy az egységes magyar állam kiépítésének hathatós eszközét képezzék.

Önálló külön törvényt kell alkotnunk »A városokról«; törvényt, mely markáns vonásokkal jelöli meg azon határokat, melyeknél az állam végrehajtó hatalmának tevékenysége végződik; s melyeknél a városok új szervezetében az önkormányzat joga és működési köre kezdődik; törvényt, mely a városok új szervezetének keretében összefoglalja mindazon intézményeket és feladatokat, melyek az emporiális jelleg kifejlesztésére alkalmasak.

Ily eszményi céloktól áthatott törvényjavaslatterve-

zetet készített és bocsátott közkézre dr. Fascho Moys Sándor belügyminiszteri tanácsos, a városi közeletnek e kitűnő ismerője; ki a városok hivatásának magasabb szempontjából állította össze művében azt a tervezetet, mely a maga általánosságában törvény erejére emelve egyik becses tartalmát képezendi az újjáteremtett Magyarország modern kereteinek.

A városokról szóló törvényjavaslat előadói tervezete főbb vonásaiban íme itt következik:

A VÁROSOK TERÜLETE, ELNEVEZÉSE ÉS PECSÉTJE.

A város területét azon telkek képezik, melyek eddig is ahhoz tartoztak.

Városi terület változtatása csak közérdekben történhetik.

Városi területtel határos község a várossal egyesíthető a város vagy község kérelmére. A kérelem felett úgy a város, mint a község képviselőtének, valamint az érdekelt vármegyei törvényhatóságnak hozzájárulása mellett a belügyminiszter határoz.

Ha az egyesítést fontos közérdek követeli, a belügyminiszter mindkét község képviselőtének és az érdekelt vármegyei törvényhatóságnak meghallgatása után, az egyesítést hivatalból elrendelheti.

Ha azonban az egyesítés a törvényhatóság határainak változását vonná maga után, az egyesítés csak törvény útján történhetik.

Város neve csak törvény útján változtatható meg.

A mely város külön címerrel bír, azt hivatalos pecsétjében használhatja.

Új címerek adományozása, vagy létezők megváltoztatása királyi elhatározásnak van föntartva.

A városok hivatalos pecsétjének alakját egyébként a belügyminiszter rendeleti utón állapítja meg.

A VÁROSOK NEMEI ÉS HATÓSÁGI KÖRÜK.

A városok kétfélék:

- a) törvényhatósági joggal felruházott városok;
- b) rendezett tanácsú városok.

Törvényhatósági joggal felruházott városok azok, melyek eddig is törvényhatósági joggal bírtak, vagy ezen joggal jövőben felruháztatnak.

Rendezett tanácsú városok pedig azok az eddig rendezett tanácscsal bírt városok, melyek:

1. legalább 5000 lakossal bírnak; és
2. a jelen törvény által a városokra hárított kötelezettségek teljesítésére szükséges szellemi és anyagi erővel rendelkeznek.

Minden város:

1. gyakorolja a törvény korlátai közt az önkormányzat jogait és teljesíti annak kötelelességeit;
2. teljesíti az állam által reá átruházott hatáskörben az állami közigazgatás feladatait, mely minőségében egyszersmind mint elsőfokú politikai hatóság működik.

Törvényhatósági joggal felruházott város az 1. és 2. pontban felsorolt hatáskörön felül foglalkozhatik egyéb közérdekű, sőt politikai ügyekkel is, azokat megvitathatja, azokra nézve megállapodásait kifejezheti, a többi törvényhatóságokkal és a kormányval közölheti és kérvény alakjában a törvényhozás bármelyik házához közvetlenül fölterjesztheti.

Önkormányzati jogánál fogva minden város 1. saját belügyeiben önállóan intézkedik, határoz és szabályrendeleteket alkot;

2. határozatait és szabályrendeleteit saját közegei által hajtja végre;

3. hivatalnokait az ezen törvényben megállapított kivétellel (127. §.) választja;

4. az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja;

5. ezen költségek fedezetéről jelen törvény korlátai közt gondoskodik;

6. gondoskodik a városi utak, utcák, terek, hidak elkészítésétől és fentartásáról, valamint a városi utakon és vizeken a közlekedés biztonságáról és kényelméről;

7. intézkedik vízvezetékek, csatornázások és más községi intézmények s berendezések létesítése iránt;

8. felállítja a törvényben meghatározott községi iskolákat, óvodákat s más nevelő-intézeteket s mindezekre valamint általában *az általa fentartott tanintézetekre és szakiskolákra törvényszerű befolyást gyakorol*;

9. kezeli a szegényügyet s gondoskodik a községi jótékonyági intézetekről;

10. kezeli a helyi rendészetet és

11. gyakorolja a gyámhatóságot.

A városok *átruházott hatáskörét*, vagyis azoknak az általános közigazgatás céljaira való közreműködés iránti köteleességeit a törvények *határozzák* meg.

A VÁROSBAN LEVŐ SZEMÉLYEK.

A város területén levő személyek községi lakosok vagy idegenek.

Községi lakosok, a hadsereg, haditengerészet és honvédség tettes szolgálatában állók kivételével, azon személyek, kik a város területén a törvény értelmében állandó lakhelylyel jogosultan bírnak. Állandó lakhely az,

melyet az illető személy tartósan azzal a szándékkal foglal el, hogy ez által a város tagjává váljék.

A város területén bírt oly ingatlan, vagy önjogúlag gyakorolt oly hivatás vagy iparüzlet, mely után egyenes állami adó fizettetik, állandó lakhelylyel egyenlőnek tekintendő.

Idegen az, a ki valamely városban azon szándék nélkül tartózkodik, hogy a város kötelékébe jusson.

Az idegen lehet magyar honos vagy külföldi.

Magyar honosságú oly férfiak, kik az állam vagy a város körül kiváló érdemeket szereztek, lakhelyükre való tekintet nélkül, a város által díszpolgárokká választathatók. (82. §.)

Díszpolgár a polgárok minden jogait élvezzi, azok kötelezettségei nélkül. Ha azonban ezen kötelezettségek más címen terhelik, azok teljesítése alól a díszpolgári állás fölmentést nem ad.

Községi lakos lenni megszűnik az:

1. ki magyar honosságát elveszti;
2. ki a 15. §. értelmében bírt állandó lakhelylyel felhagy, vagy a város területéről elköltözik, kivéve, ha a város területén ingatlannal vagy iparüzlettel bír, mely ingatlan vagy iparüzlet után a városi terheket továbbra is viseli. (15. §.)

Díszpolgárok ezen minősége csak a magyar honosság elvesztével szűnik meg.

A VÁROSBAN LEVŐ SZEMÉLYEK JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI.

A városban tartózkodó minden személy igénnyel bír:

- a) személyének és a város területén létező vagyonának oltalmazására;

b) a városi köztisztviselőknek a fenálló rendelkezések mérve szerinti élvezetére.

A városi lakosok (15. §.) részt vesznek a város jogaiban és előnyeiben, viszont kötelességeiben és terheiben. Szabad tartózkodási jogukban nem háboríthatók.

Elszegényedésük esetében igénynyel bírnak a fenálló törvények és szabályok mérve szerint való szegényellátásra. Ez a jog özvegyeiket és kiskorú gyermekeiket is megilleti, az e részben fenálló szabályok korlátai közt.

Ha azonban valamely városnak oly vagyona van, melynek előnyeiben való részesedés külön feltételekhez van kötve, az ily vagyon haszonélvezetében való részesedésre nézve az eddigi szabályok irányadóak. A város ezen vagyon élvezetében való részesedést szabályrendelettel mérsékelt felvételi díj fizetésétől teheti függővé.

A felvétel megtagadása, vagy a követelt díj túlságos volta miatt panasznak van helye, mely felett a közigazgatási bíróság dönt.

A városi polgárok az előző §-ban foglalt jogokon s kötelességeken kívül a községi választásoknál a választási jogot gyakorolják a törvény korlátai közt.

Továbbá kizárólagos igénynyel bírnak ők, nejeik és gyermekeik azon alapítványokból, intézetekből, illetőleg intézetekben való ellátásra, melyek szabályaik szerint kifejezetten a polgárok, ezek özvegyei és árvái részére rendelvék.

A községi intézetekben fenálló külön alapítványok határozmányai, valamint az ily intézetekkel szemben külön jogcímenek alapuló magánjogok jelen törvény által nem érintetnek.

A város területén újonnan épített házakra időleges pótdadómentességet engedélyezhet. A mentesség feltételei és időtartama szabályrendelettel állapítandók meg.

A VÁROSI KÉPVISELŐTESTÜLET ALAKÍTÁSA.

A város önkormányzati ügyeit ellátja:

1. a képviselőtestület;
2. a polgármester;
3. a tanács;
4. az árvaszék.

A képviselőtestület áll:

24 tagból	5.001–10.000 lakossal bíró városban,			
30 »	10.001–15.000	»	»	»
36 »	15.001–20.000	»	»	»
42 »	20.001–30.000	»	»	»
48 »	30.001–40.000	»	»	»
54 »	40.001–50.000	»	»	»
60 »	50.001–70.000	»	»	»
66 »	70.001–90.000	»	»	»
72 »	90.001 – 120.000	»	»	»

azontúl minden további 50.000 lakos után tagjainak száma hattal emelkedik.

A képviselőtestület tagjai választás útján nyerik megbízásukat.

A tagok fele része a város területén legtöbb egyenes államadót fizető, választható városi polgárok közül, – a másik fele része az összes megválasztható városi polgárok sorából választatik.

Választási joggal a város polgárai bírnak.

Rendezett tanácsú városokban a polgárokon kívül még választási joggal bírnak:

- a) polgári jog élvezetében álló özvegyek (21. §), vagy polgártól törvényesen elvált nők;
- b) polgár után maradt, legalább 20 éves önálló hajadonok;
- c) jogi személyek, testületek, intézetek, társulatok és bejegyzett cégek;

ha mindezek (a-c) a város területén oly fekvő vagyonnal bírnak, a mely után legalább annyi adót fizetnek, a mennyi az országos képviselőválasztási jegyzékbe való felvételre jogod ad.

Választási jogot nem gyakorolhatnak, habár a fentebbi kellékekkel bírnak is:

1. atyai hatalom, gyámság vagy gondnokság alatt álló személyek;

2. a hadsereg, hadi tengerészet és a honvédség tettes szolgálati viszonyában álló tisztek, hivatalnokok és katonák a tényleges szolgálati idő alatt;

3. aki bűnvizsgálati fogságban van, vagy aki büntett avagy nyereségvágyból eredő vétség miatt hozott jogerős ítélet hatálya alatt van;

4. aki csőd alatt van.

Képviselőtestületi taggá nem választható, ha különben választói joggal bír is:

1. aki 24-ik életévét be nem töltötte;

2. aki atyai, gyámi, gazdái hatalom vagy gondnokság alatt áll;

3. aki büntett vagy nyereségvágyból, vagy a közérkölciség ellen elkövetett vétség miatt jogerősen vád alá van helyezve, vagy büntett, illetőleg nyereségvágyból, avagy a közérkölciség ellen elkövetett vétség miatt hozott jogerős ítélet hatálya alatt áll;

4. azon köztisztviselők, kik nyereségvágyból származó, vagy a közérkölciségbe ütköző cselekmény miatt az illetékes hatóság által fegyelmi utón jogerősen hivatalvesztésre ítéltettek;

5. csőd alatt levők;

6. a város tényleges szolgálatában álló díjazott tisztviselők és hivatalnokok, a város által fizetett lelkészek, tanítók és egyéb alkalmazottak:

7. aki személyesen, családja valamely tagjának vagy üzlettársának személyében a városi szállítmányok és munkák vállalkozója, a városi javak és jövedelmek bérlője, vagy aki a várossal pörben áll;

8. azon intézetek s vállalatok képviselői, igazgatói és felügyelő bizottsági tagjai, mely intézetek s vállalatok a várossal állandó és elszámolással járó üzleti viszonyban vannak. Ezen intézetek s vállalatok közé nem tartoznak azok, melyek a várossal csak egyes, meghatározott oly ügyletekre nézve jutnak szerződéses viszonyba, amely viszonyból származó elszámolás nem folytatódólagos, hanem csak azon egy ügyletre szorítkozik;

9. aki írni és olvasni nem tud.

A választás rendszerint a választási év november 20. napján ejtendő meg.

A mely városban el nem hárítható akadályok ezen határnap betartását lehetetlenné tennék, ott a választás napját a belügyminiszter határozza meg.

A választás szavazatlapokkal történik. Szavazni csak a polgármester által kiadott egyszínű, egyforma űrlapokkal lehet. Az űrlapok más színben állítandók ki a legtöbb adót fizetők sorából és más színben az összes választók közül választandók megjelölésére.

A polgármester választási felhívásában köteles az időt és helyet megjelölni, melyben és ahol a választók választási igazolványaikat és a szavazatlapokat, személyazonosságuk igazolása mellett átvehetik.

A szavazás reggel 8 órakor kezdendő meg és megszakítás nélkül folytatódik délutáni 6 óráig.

A szavazás egész folyama alatt az elnöknek vagy helyettesének és legalább két bizottsági tagnak jelen kell lennie.

Ha kettőnél több bizottsági tag eltávozása, vagy

egyéb körülmények a választás folytatását lehetetlenné teszik, a választási elnök, illetőleg helyettese az addig beadott szavazatlapokat lepecsételve, a polgármesternek jelentés mellett bemutatja.

Ily esetben a polgármester új választás kitűzéséről gondoskodik.

A szavazás lezárása után a szavazatok összeszámálása azonnal megkezdendő s szakadatlanul folytatandó.

Az összeszámítás nyilvános.

Előbb a legtöbb adót fizetők közül választandókra, azután az összes választók közül választandókra beadott szavazatlapok veendőik számítás alá.

A szavazatok összeszámítása után az eredmény megállapítandó és azonnal kihirdetendő,

Megválasztott képviselőtestületi tag az, ki a beadott összes szavazatok általános többségét elnyerte.

Ha több személy nyert általános többséget, mint a hány választandó volt, azok tekintendők megválasztottaknak, kikre a legtöbb szavazat esett.

Ha többen egyenlő számú szavazatot nyertek s nincs annyi üres hely, hogy ezek valamennyien a választottak közé juthassanak, a felett: ki legyen közülök képviselőtestületi tag, a választási elnök által nyilvánosan kihúzott sors dönt.

Ahol a választás kerületenkint történik, a legtöbb adót fizetők sorából választandókra esett szavazatok száma külön jegyzéke veendő és csak az összes választók közül választandókra állapítandó meg az eredmény véglegesen.

Az összeszámítás eredményét a választási elnök kihirdeti és pedig úgy a legtöbb adót fizetők közül, valamint az összes választók sorából választottakra nézve.

A megválasztottak törvényhatósági joggal felruhá-

zott városokban a főispán, rendezett tanácsú városokban a polgármester által egybehivatnak.

Mindaddig, míg az új képviselőtestület meg nem alakult, a régi működését folytatni köteles.

A képviselőtestületi tagok választása G évre történik.

Minden harmadik év végén a képviselőtestület fele része kilép, még pedig egyenlő számmal a legtöbb adót fizetők és az összes választók sorából megválasztottak közül.

A jelen törvény szerint első ízben megválasztottak fele a harmadik év végével a szeptember havi közgyűlésben az elnök által kisorsoltatik.

A hol kerületenkint történt a választás, a sorsolás minden egyes kerületre külön foganatosítottik.

A polgármester nem esik sorshúzás alá.

Az időközben üresedésbe jutott helyek a kilépendők számából levonandók.

Azontúl minden három év végén, az 56. §-ban foglalt kivétellel, azok lépnek ki, a kik a képviselőtestületnek hat éven át tagjai voltak.

Ha a képviselőtestület megalakulása az év kezdetén túl következik is be, tagjainak működése mindenkor azon naptári év végén jár le, melyben szabályszerű megalakulás esetében a megbízás megszűnt volna.

Az évközben megüresedett képviselőtestületi helyek csak a rendes választások alkalmával töltenek be.

Ha azonban a képviselőtestület tagjainak száma elhalálozások vagy lemondások folytán a rendes létszám háromnegyed részére szállana alá, az üresedésben levő helyek betöltésére azonnal választás irandó ki, mely jelen fejezet határozmányai szerint foganatosítandó.

Az ilyképen megválasztott tagok megbízása csak azon időre szól, melyre azon képviselőtestületi tagok

megbízása tartott volna, kiknek helyére az újonnan megválasztott tagok jutottak.

A képviselőtestület tagjai tisztjuket díjtalanul teljesítik. Csak ha rendes hatáskörükhöz tartozó teendőket a város határán kívül végeznek, igényelhetik tényleges kiadásainak a városi pénztárból való megtérítését.

A KÉPVISELŐTESTÜLET GYŰLÉSEI ÉS HATÁSKÖRE.

A képviselőtestület határozatait közgyűléseiben hozza.

A közgyűlés áll:

- a) az elnökből;
- b) törvényhatósági joggal fölruházott városokban a polgármestertől;
- c) a tagokból.

A képviselőtestület elnöke törvényhatósági joggal fölruházott városokban a főispán, akadályoztatása esetében, vagy ha a főispáni állás üresedésben van, a polgármester, különben a szolgálati sorrend szerint legidősebb díjazott tanácsnok helyettesíti.

Közgyűlések tartatnak, ha a város ügyeinek ellátása szükségessé teszi.

A képviselőtestület azonban a rendes közgyűlések számát és idejét, a 158. és 176. §-okban foglalt korlátozással, *szervezési szabályrendeletében állandóan meghatározhatja.*

Rendkívüli közgyűlés akkor tartatik, ha az elnök azt szükségesnek látja. A képviselőtestület határozatára, vagy tagjai egyharmadának az okok és tárgy megjelölése mellett, Írásban előterjesztett indítványára azonban az elnök rendkívüli közgyűlést tartani köteles.

A közgyűlést az elnök hívja össze.

A közgyűlés ideje és napirendje, a mennyiben a

törvény eltérőleg nem intézkedik, legalább *három nappal* az ülés előtt minden egyes képviselőtestületi taggal írásban közlendő.

Ha egyes oly esetekben merül föl rendkívüli közgyűlés tartásának szükségessége, midőn az illető tárgy el nem halasztható és későbbi tárgyalatása célját vesztené, a rendkívüli közgyűlés kivételesen *három napnál rövidebb időre is*, a napirend szabályos közlése mellett összehívható, de soha a meghívók szétküldése napján.

A tárgysorozat a meghívók szétküldésével egyidejűleg, a közérdekű határozatok közzétételére meghatározott módon közhírré teendő.

A tárgysorozat akként szerkesztendő, hogy minden ügy egész terjedelme felismerhető legyen.

Oly ügy, mely a tárgysorozatban elő nem fordul, érdemlegesen nem tárgyalható és határozat tárgyát nem képezheti.

Minden képviselőtestületi tag a tárgysorozattal szorosán össze nem függő önálló indítványokat is tehet, köteles azonban az indítványt legalább *négy nappal a közgyűlés megtartása előtt* a polgármesternél írásban bejelenteni, a ki az indítványnak a tárgysorozatba való felvételéről gondoskodik.

A képviselőtestület tagjai kötelesek a közgyűlésekben pontosan részt venni.

Aki a megjelenésben akadályozva van, tartozik ennek okát a gyűlés előtt az elnöknel írásban bejelenteni.

Elmaradás okául csak a városból történt elutazás, huzamosabb távollét, betegség, vagy valamely a tag jelenlétét okvetlenül szükségessé tevő családi esemény (születés, esküvő, veszélyes betegség vagy halálestet a család körében) szolgálhat.

A mentségi ok elfogadása felett a közgyűlés határoz.

A ki távolmaradását kielégítő módon előzetesen be nem jelentette, a gyűlést követő napon az elnök által igazolásra felhívandó. Az igazolás elfogadhatósága felett a legközelebbi közgyűlés határoz.

Ha a közgyűlés a bejelentett mentséget elfogadhatónak nem találja, vagy valamely képviselőtestületi tag távolmaradását az elnök felhívása után sem mentette ki, a közgyűlés az illetőt a szegényalap részére fizetendő 50 forint terjedhető pénzbírságban marasztalja el.

Az elmarasztalt, felmentés esetében, a közgyűlés minden ellenvéleményű tagja panaszt emelhet az elsőfokú közigazgatási bíróság előtt, mely ezen ügyekben végérvényesen határoz.

A ki három egymásra következő közgyűlésből előzetes kimentés nélkül távol maradt, képviselőtestületi tagságát elveszti s három éven belül újból meg nem választható. A képviselőtestület e részbeni határozata ellen a kizárt tag és a város érdekében a tiszti ügyész panasszal élhet a közigazgatási bíróság előtt. A panasznak halasztó hatálya van.

A közgyűlést az elnök nyitja meg és zárja be. Ő vezeti a tanácskozást, örködik a rend föntartása fölött, teszi fel határozathozatalra a kérdést és adja meg a szót. Jogosult a szót a tárgyra térésre utasítani és ha attól ismételve eltért, vagy az illem határait túllépte, rendutasítani, sőt a szót tőle megvonni. Az ülést, ha szükséges, felfüggesztheti vagy elnapolhatja, mely utóbbi esetben az a következő napon, a szokott órában, minden újabb összehívás nélkül folytatódik.

A képviselőtestület gyűlései nyilvánosak.

Az elnök vagy a tagok egy negyed részének kívánatára egyes kérdések tárgyalásánál a nyilvánosság kire-

keszthető, a határozat azonban ezen ügyekben is nyilvános ülésben hirdetendő ki.

A költségvetés és zárszámadás csak nyilvános ülésben tárgyalható.

Minden képviselőtestületi tag intézhet a polgármesterhez a képviselőtestület hatásköréhez tartozó ügyekben kérdéseket, melyre annak, ha lehet, ugyanazon közgyűlésben, különben a legközelebbi gyűlésen felelni kell.

A feleletre az, aki a kérdést tette, válaszolhat s azután a közgyűlés minden vita kizárásával a felelet felett határoz. Ha nem veszi tudomásul, az a legközelebbi közgyűlés tárgysorozatába felveendő.

A képviselőtestület gyűléseiben ülés és szavazatjoggal csak a közgyűlés tagjai (58. §.) bírnak.

Az előadók rendszerint, a város többi tisztviselői pedig az elnök vagy a képviselőtestület felhívására a gyűléseken megjelenni kötelesek, főszoálhatnak, az elnök vagy a képviselőtestület kívánatára nyilatkozni tartoznak is, de szavazattal nem bírnak.

A tanácskozás berekesztése után az elnök akként teszi fel a kérdést, hogy arra igennel vagy nemmel lehessen szavazni.

Szavazás előtt a kérdés megállapításához szólni a tagoknak jogában áll.

A szavazás rendszerint nyilvánosan, felállás és ülve maradás által történik. Ha a többség ezen utón ki nem vehető, a szavazók két részre választandók s mindegyik részén levők száma megolvasás után megállapítandó.

A mely esetekben a törvény rendeli, vagy a jelenlevő tagok egy negyed része írásban kívánja, az elnök névszerűen szavazást köteles elrendelni.

Választás és tisztviselő elleni vizsgálat elrendelése

esetében a szavazás mindig titkos és szavazatlapokkal ejtendő meg.

Az elnök rendszerint nem szavaz, szavazategyenlőség esetében azonban szavazatával dönt.

Érvényes határozat csak akkor hozható, ha előzetesen megállapítatik, hogy valamennyi képviselőtestületi tag az ülésre szabályosan meghívott és ha a képviselőtestületi tagok fele része jelen van.

A határozatok rendszerint a jelenlevők többségével hozatnak.

Ha a tagok fele része meg nem jelent, nyolcad napra ugyanazon tárgysorozattal újabb közgyűlés hívandó össze, melyben a megjelentek többsége érvényesen határoz. A meghívóban ez a körülmény külön felmélítendő.

A képviselőtestület általánosságban hivatva van a város autonóm hatáskörében a várost, mint jogi személyt megillető jogokat és kötelezéseket, a törvény korlátai közt gyakorolni; a város közönségét kötelező határozatokat hozni és végrehajtani.

Továbbá a város érdekeit minden irányban megóvni és azok kielégítéséről törvényes eszközök alkalmazása mellett gondoskodni.

Különösen a képviselőtestület hatásköréhez tartozik:

1. szabályrendeletek alkotása;
2. a város területének megváltoztatását célzó határozat (3. és 4. §§.); rendezett tanácsú városokban a községgé való átalakulás elhatározása (9. §.);
3. a községi köteléssel kapcsolatos ügyekben való határozathozatal, nevezetesen külföldinek a város lakosai közé való felvétele (18. §.), és díszpolgárok választása (22. §.);
4. községi választókerületek alakítása (40. §.) és a

képviselőtestületi tagok választásának érvényessége feletti határozat (50. §.);

5. a városi hivatalok szervezése és a megállapított szervezet minden módosítása;

6. a városi tisztviselők, szolgák és a város pénztárból fizetett egyéb alkalmazottak számának, javadalmazásának és más illetményeinek megállapítása és változtatása;

7. a városi tisztviselők és egyéb alkalmazottak választása a 127. §-ban foglaltak, valamint a szolgaszemélyzet kivételével;

8. a városi tisztviselők, szolgák és egyéb alkalmazottak részére *való szolgálati pragmatika*; ugyanazok valamint özvegyeik és árváik részére a nyugdíjazási és ellátási szabályok megállapítása;

9. a városi költségvetés, zárszámadás és vagyonleltár megállapítása;

10. jutalmak, kegydíjak és segélyek engedélyezése;

11. a költségvetésben fődőzettel nem bíró minden kiadás elhatározása és fődőzetének megállapítása;

12. a város rendelkezése alatt álló vagyonkezelési módjának meghatározása;

13. a törzsvagyon szerzése, elidegenítése, elcserélése és elzálogosítása;

14. kölcsönvételek, fennálló kölcsönök visszafizetése, átalakítása, jótállások és kezességek elvállalása;

15. községi pótagók és más szolgáltatások megállapítása;

16. községi illetékek, helypénzek és vámok megállapítása és lerovásuk módjának meghatározása;

17. községi iskolák és óvodák felállítása, fentartása; azoknak a törvény rendelkezése szerint való ellenőrzése és felettük való rendelkezés;

18. egyéb közművelődési és közjótékonyági intézetek létesítése, szervezése, megszüntetése;

19. a városi utak, utcák, terek fentartása, szabályozása, burkolása, megszüntetése; új utak, utcák, terek nyitása iránti határozathozatal;

20. hidak, csatornázások, vízvezetékek, egyéb közművek és középületek létesítésének, fentartásának, átalakításának elhatározása;

21. a város vagyonának, jogosítványainak, intézeteinek, vállalatának használatáért járó illetmények megállapítása;

22. történelmi is műemlékek fentartása, átalakítása és lebontása iránti határozat;

23. jótékony célú és más közhasznú intézetek s egyletek segélyezése;

24. szerződések kötése és felbontása a 109. §. 19. pontjában foglalt kivétellel;

25. a városnak szóló ajándékok és hagyományok elfogadása vagy visszautasítása;

26. pörök kezdésének, megszüntetésének vagy egyesítéseinek kötésének megengedése;

27. a város nevében panasz emelésre és rendkívüli jogorvoslatok használására való felhatalmazás megadása;

28. cselekvő követelések elengedése, leiratásuk elrendelése;

29. a város jövedelmeinek hova fordítása fölötti határozat;

30. a város pénztárainak megvizsgálása;

31. a város autonóm önkormányzati körébe tartozó igazgatás, ügyvitel és pénzkezelés ellenőrzése; az egyes közegeknek az önkormányzat körében követett eljárása fölötti főfelügyelet, azok felelősségre vonása, állásuktól

való felfüggesztése, állandó helyettesítése, felelősség aluli fölmentése;

32. a kérelmezési jog gyakorlása;

33. azon jogok gyakorlása és kötelességek teljesítése, melyeket valamely törvény kifejezetten a városok képviselőtestületére ruház.

Törvényhatósági joggal felruházott városokban az 1--33. pontokban felsoroltakon felül:

34. a felirati jog gyakorlása (9. §.);

35. a 11. §-ban felsorolt politikai jogok gyakorlása. Jelen törvény hatályba lépésétől számítandó egy évén belül minden város köteles építési szabályrendeletet alkotni, amennyiben ilyennel még nem bírna. Ezen szabályrendelet érvényéhez a belügyminiszter jóváhagyása szükséges.

Ha a város ezen határidőn belül a szabályrendeletet meg nem alkotja, azt a belügyminiszter készítteti el. A belügyminiszter által rendeleti úton életbe léptetett ezen építési szabály érvényes városi építési szabályrendelet alkotásával hatályát veszti.

Törvényhatósági joggal felruházott városok kötelesek építési szabályrendeleten felül jelen törvény hatályba lépésétől számítandó öt éven belül *városszabályozási tervet készíteni*, mely a belügyminiszterhez felterjesztendő. A belügyminiszter a várost a terv hibáira vagy célszerűtlenségére figyelmeztetheti, jóváhagyását azonban csak azon esetben tagadhatja meg, ha a terv a közegészség követelményeivel ellenkezik.

A szabályozási terv elkészítésének elmulasztása esetében azt a város költségén a belügyminiszter készítteti el.

A hatályba lépett szabályozási terv szabályrendelet érvényével bír és a város további építészeti fejlesztésénél zsinórmértékül szolgál. A város képviselőtestületének

a szabályozási tervbe ütköző minden határozata a 74. §. rendelkezése alá esik.

Közgyűlési határozat, mely

a) városi törzsvagyon szerzését, elidegenítését, elcserélését, elzálogosítását, lényeges átalakítását vagy felosztását rendeli el;

b) kölcsön felvételét, fen álló kölcsön visszafizetését vagy átalakítását célozza; továbbá oly határozat, melylyel a város közönségét terhelőleg jótállás vagy szavatosság vállaltatik el, csak akkor érvényes:

1. ha azon közgyűlés, melynek napirendjére az ily ügyben való határozathozatal kitűzetik, 30 nappal előre szabályosan összehívott;

2. ha a felveendő indítvány 30 nappal előbb, az ügyleti feltételek részletes ismertetése mellett, a jegyzői hivatalban kitétetik és erre a képviselőtestület tagjai a közérdekű határozatok kihirdetése módjára kibocsátandó hirdetményben figyelmeztetnek;

3. ha a közgyűlést megelőzőleg *legalább 8 nappal* szétküldendő meghívókban a tárgy külön felemlítettik;

4. ha a közgyűlésben az összes képviselőtestületi tagok *háromnegyed része jelen van s azok kétharmad része, névszerinti szavazással az indítvány elfogadása mellett nyilatkozott:* és

5. ha a hozott határozat felsőbb *hatóságilag jóváhagyott.*

Ha a közgyűlés tagjai határozatképes számban vannak együtt, de az indítvány elfogadásához a szavazatok kétharmad része nem járult, az indítvány elutasítottnak tekintendő.

Ha ellenben a tagok háromnegyed része meg nem jelent: tizenötöd napra, az illető tárgyakra s azon körülménynek, hogy azok másod ízben fognak határozat alá

kerülni, a meghívókban való megemlítése mellett, újabb közgyűlés hívandó össze. Ezen közgyűlésben az összes képviselőtestületi tagok fele részének jelenléte elégséges és az indítvány a jelenlevők többsége által, névszerinti szavazás mellett, határozottá emelhető.

Csak felsőbb hatósági jóváhagyás után hajtható végre a képviselőtestület minden érvényes (74. §.) határozata, melylyel:

1. miniszteri megerősítés alá eső szabályrendelet elfogadtatik (77. §.)

2. az előző § *a)* és *b)* pontjaiban felsorolt ügyekben jogügylet megkötése mondatik ki (83. § *a)* és *b)* pont;

3. községi vagyon árverés mellőzésével vagy árverés mellett, de tíz évnél hosszabb időre adatik bérbe (154. §.);

4. helyi vasutaknak adandó segély szavaztatik meg (157. §.);'

5. a városi költségvetés állapítatik meg a 160. §-ban említett esetekben;

6. pótköltségvetés fogadtatik el, vagy az évi költségvetésben nem foglalt kiadások szavaztatnak meg (163. §.);

7. községi póttadónak a törvényben meghatározott mértéken felül való szedése rendeltetik el, egyenlőtlen kulcs szerinti kivetése céloztatik, új községi adók behozatala vagy a létezők felemelése mondatik ki (168. §.);

8. a község tulajdonának, jogosítványainak, intézeteinek vagy vállalatainak használatáért járó' illetmények továbbá helypénzek, vámok, községi illetékek és díjak szedése rendeltetik el (155. §.);

9. a községi lakosok és birtokosok által természetben teljesítendő kézi és szekeres munkák pénzzel való megváltásnak kulcsa határoztatik meg (169. §.);

10. a városi zárszámadások és a város kezelése alatt

álló alapok és alapítványok évi számadásai állapíttatnak meg (177. §.);

11. rendezett tanácsú városokban a vármegyei adó a város közvetlen terhére vétetik át (183. §.)

Az ezen 1-11. pontokban fel nem sorolt ügyekben, a város önkormányzati autonóm hatáskörében hozott, alakilag érvényes képviselőtestületi egyéb határozatok felsőbb jóváhagyást nem igényelnek s azok ellen felelősségnek helye nincs.

Panasz tárgyává is csak annyiban tétethetnek, a mennyiben azt jelen törvény, a közigazgatási bíróságokról szóló 1396. XXVI. t.-cikk, vagy a 79. §. utolsó előtti bekezdésében említett valamely városi szabályrendelet kifejezetten meghatározza.

Az előző §. 1-11. pontjai alatt felsorolt ügyekben hozott képviselőtestületi határozatok jóváhagyására törvényhatósági joggal felruházott városokban a belügyminiszter, a 7-ik pont eseteiben a pénzügyminiszterrel egyetértőleg; rendezett tanácsú városokban az 1., 4. és 8. pont eseteiben a belügyminiszter, a 7-ik pontban felsorolt ügyekben a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértőleg, minden egyéb esetekben a *főispán* illetékes.

Ha a 4-ik pont értelmében helyi vasutak részére megszavazott segélyek az útalapot is terhelik, a jóváhagyáshoz a kereskedelmi miniszter hozzájárulása szükséges.

Az 1., 7., 8. és 9-ik pontokban felsorolt határozatok csak a felsőbb jóváhagyás kifejezett megadása után emelkedhetnek jogerőre; a többi pontok alatt foglaltak, ha a miniszter, illetőleg a főispán a vételtől számított 40 nap alatt egyáltalán nem nyilatkozik, végrehajthatók. A főispán elutasító határozatát a rendezett tanácsú város képviselőtestülete a belügyminiszterhez felelősséghezeti.

A belügyminiszter határozata végérvényes.

A képviselőtestület gyakorolja az autonom hatáskörbe tartozó igazgatás fölötti fölügyeletet. E célból jogosult a városi összes hivataloknak és intézeteknek az önkormányzat körében követett ügykezelését és eljárását megvizsgálni, vagy kiküldöttei által megvizsgáltatni. Követelheti az ezen ügyekre vonatkozó ügyiratok, okmányok számadások, és jelentések előterjesztését, mindezeket bírálat alá veheti és felettük határozhat.

Különösen feladatát képezi a pénztáraknak és számvitelnek *saját kiküldött bizottságok* által időnkint való megvizsgálatajáról gondoskodni. Évenként legalább egyszer ily vizsgálatot tartani köteles.

A pénztárak és számvitel vizsgálatának eredménye képviselőtestület elé terjesztendő s ez által tárgyalandó.

A képviselőtestületet a város önkormányzati ügykörében megillető jogok és azt terhelő kötelességek a város kezelése alatt álló intézetekre, alapokra és alapítványokra egyaránt kiterjednek.

A képviselőtestület, szervezési szabályrendeletével, a közgyűlés határozata alá tartozó fontosabb ügyek előkészítésére állandó szakosztályokat szervezhet, vagy közgyűlési határozattal külön bizottságot küldhet ki.

A FŐISPÁN.

Törvényhatósági joggal felruházott város élén a főispán áll. Rendezett tanácsú városok felett a főispáni hatáskört azon vármegye főispánja gyakorolja, mely vármegye területén rendezett a tanácsú város létezik.

A főispánt ő Felsége a király nevezi ki a belügyminiszter előterjesztésére.

Törvényhatósági joggal felruházott város élére ki-

nevezett főispán egyúttal más városi törvényhatóságnak vagy valamely vármegyének is lehet főispánja. Ha egy-nél több törvényhatóságba nevezetik ki, a hivatalos esküt minden törvényhatóság képviselőjének közgyűlésében külön teszi le.

A városi főispánok személyi viszonyaira nézve egyébiránt az 189: . . . t.-c. rendelkezései irányadók.

A főispán az állam végrehajtó hatalmának képviselője a városok eljárásával szemben, úgy az önkormányzat, valamint az állami igazgatás terén.

Ezen minőségében a főispán:

1. A) Törvényhatósági joggal felruházott városokban:
2. elnököl a képviselőtestület gyűléseiben s ott az elnököt jelen törvény szerint megillető jogokat gyakorolja s kötelességeket teljesíti;
3. elnöke a kijelölt választmánynak a 127. §. értelmében;
4. felügyeli és ellenőrzi a városi önkormányzat gyakorlását és örködik az állami igazgatás sikeres teljesítése felett. E végből felügyel, hogy a képviselőtestület törvényes hatáskörét túl ne lépje; határozatai az alaki kellékek szoros betartásával hozassanak, törvénybe vagy miniszteri rendeletbe ne ütközzenek s amennyiben miniszteri jóváhagyáshoz vannak kötve, a jóváhagyás bekövetkezése előtt végre ne hajtassanak (74., 83., 84. §.);
5. évenként legalább kétszer számonkérő székert tart.

A számonkérő szék tagjai a főispánon, mint elnökön kívül a polgármester, illetőleg törvényes helyettese, továbbá a képviselőtestület által saját kebeléből választott két tag, a kik minden év utolsó közgyűlésében a jövő év tartamára választandók s működésük leteltével újból megválaszthatók.

A számonkérő szék feladatát az ügymenet s az egyes tisztviselők tevékenységének megvizsgálása képezi. A főispán a számonkérő szék eredményéhez képest a város önkormányzati ügyei ellátásáról szerzett tapasztalatait, a tevékenységi kimutatás csatolása mellett, a képviselőtestülettel közli; az átruházott hatáskör ügyeiben a szükséghez képest intézkedik és a tapasztaltakról, valamint tett intézkedéseiről 8 nap alatt a belügyminiszternek jelentést tesz;

6. személyesen megvizsgálja évenként legalább egyszer a törvényhatóság összes hivatalainak, különösen és pedig mindig váratlanul a pénztárak és számvevőség hivatalos ügykezelését és eljárását. A pénztárvizsgálatoknál a polgármester és számvevő jelenléte nem mellőzhető. Az eredményről a képviselőtestületet az előző pont értelmében értesíti, a belügyminiszterhez pedig jelentést tesz. Hűtlen pénz- vagy vagyonkezelés esetén a szükséges megtorló és biztosítási intézkedéseket (199. §.) akkor is azonnal megteszi, ha az intézkedés különben a városi önkormányzat hatásköréhez tartozik;

7. megtekintheti, a hányszor jónak látja, a polgármesterhez, vagy a tanácshoz érkezett miniszteri rendeleteket, leiratokat, felsőbb hatósági intézkedéseket s más beadványokat, valamint az azokra tett intézkedéseket. A tapasztaltakhoz képest a város önkormányzati ügyeiben a polgármesterhez figyelmeztetéseket intézhet, melyekre a polgármester válaszolni köteles; az állami igazgatás ügyeiben az illető miniszter felhívására vagy saját hatáskörében a polgármesterhez s általa a többi tiszti közegekhez rendeleteket bocsáthat ki, jelentéseket rendszerint a polgármester útján, sürgős esetekben közvetlenül is kívánhat.

Ha a polgármesternek a főispáni rendelet végre-

hajtása ellen aggályai vannak, 24 óra alatt a főispán útján az illető miniszterhez előterjesztéssel élhet, mely előterjesztést a főispán további 24 óra alatt indokolt jelentéssel felterjeszteni köteles. Oly esetekben azonban, midőn az állam érdeke halasztást nem tűr, a főispán rendeletei azonnali végrehajtását követelheti s ha a polgármester, vagy akadályoztatása esetében helyettese, a rendeletet kiadni vonakodnék, azt az illető hivatali közegeknek közvetlenül adja ki;

8. kisebb szolgálati hanyagságért a törvényhatóság közegei ellen 25 frtig terjedhető rendbüntetést alkalmazhat; az átruházott hatáskörbe tartozó ügyekben a vétkesnek látszó közegek ellen fegyelmi vizsgálatot rendelhet s azokat állásuktól felfüggesztheti. A polgármester felfüggesztéséhez a belügyminiszter előzetes engedélye szükséges.

A főispán által kiszabott rendbírság ellen halasztó hatálylyal felebezésnek van helye a belügyminiszterhez. A fegyelmi vizsgálat elrendelésének eseteit és módozatait a fegyelmi törvény határozza meg;

9. gyakorolja mindazon jogokat és teljesíti mindazon kötelességeket, melyeket valamely törvény kifejezetten a főispánra ruház.

B) Rendezett tanácsú városokban:

a) a főispán fölügyeli és ellenőrzi a városi önkormányzat gyakorlását s öröködik az állami közigazgatás sikeres teljesítése felett;

b) a városi költségvetést és számadást átvizsgálja s ezekre nézve a törvény határozataihoz képest intézkedik. (106. §.)

c) a felsőbb jóváhagyást igénylő képviselőtestületi határozatok felett (84. §.), a mennyiben közvetlen miniszteri jóváhagyásnak íentartva nincsenek, határoz;

d) gyakorolja a vagyonkezelés feletti közvetlen felügyeletet;

e) a törvénnyel ellenkező módon keletkezett, a törvénybe, miniszteri rendeletbe, vagy vármegyei érvényes szabályrendeletbe ütköző, továbbá azon közgyűlési határozatokat, melyek hozatalára a képviselőtestület illetékes nem volt, megsemmíti, ha azokról akár a polgármester felterjesztéséből (74. §.), akár a közgyűlési jegyzőkönyvből (72. §.) tudomást nyer;

f) örködik, hogy felsőbb jóváhagyást igénylő képviselőtestületi határozatok jogerőre emelkedésük előtt végre ne hajtassanak;

g) évenként legalább kétszer személyesen megvizsgálja a város összes hivatali eljárását, ügykezelését, különösen és mindig váratlanul a pénz és vagyonkezelést. A vizsgálatnál a polgármester jelenléte, a pénztári vizsgálatnál a számvevőé is szükséges; ezen utóbbi vizsgálathoz a főispán, ha szükségesnek látja, a vármegyei számvevőség közreműködését is igénybe veheti.

Ha vizsgálat eredménye intézkedést tesz szükségessé, annak megtételére a város önkormányzati hatáskörébe tartozó ügyekben a polgármestert, illetőleg a képviselőtestületet figyelmezteti, mely figyelmeztetés eredményéről a polgármester neki jelentést tenni köteles. Az állami igazgatás ügyeiben a polgármesterhez s általa a többi városi közegekhez rendeleteket bocsáthat ki, melyeket a vármegyei alispánnal is közöl.

Hűtlen pénz- vagy vagyonkezelés esetén az előző § 6. pontja szerint jár el;

h) bármely ügyben a polgármestertől jelentést kívánhat.

Rendeletet a polgármesterhez a város önkormányzati körébe tartozó ügyekben közvetlenül, az állami

közigazgatás ügyeiben rendszerint az alispán útján intéz. Sürgős esetekben azonban a rendeletet a polgármesterhez, vagy a város bármely más közegehez közvetlenül is intézheti s közvetlen jelentést követelhet.

Ha a jelentés kitűzött határidőben be nem érkezik; továbbá kisebb fokú egyéb hanyagság vagy szolgálati mulasztás eseteiben a főispán a város közegeire 25 forintot meg nem haladó rendbírságot szabhat ki. Ezen határozatát a terhelt a belügyminiszterhez felebbezheti, kinek határozata végérvényes;

i) az állami közigazgatás ügyeiben a fegyelmi törvény korlátai közt, a város bármely közege ellen fegyelmi vizsgálatot rendelhet s azt állásától fel is függesztheti, végül

h) az *a) i)* pontok alatt felsoroltakon felül gyakorolja mindazon jogokat és teljesíti mindazon köteleességeket, melyeket valamely törvény kifejezetten a főispánra ruház.

A POLGÁRMESTER ÉS TANÁCS.

A polgármester a város első tisztviselője.

A polgármestert a képviselőtestület saját kebeléből, kijelölés nélkül, titkos szavazás mellett, hat évre választja.

A választás érvényességéhez a képviselőtestület összes tagjainak általános szótöbbsége szükséges. Törvényhatósági joggal felruházott városokban polgármester választásánál az elnöklő főispán szavazategyenlőség esetében sem szavazhat. (69. §.)

Ha a szükséges szótöbbséget senki sem nyerte el, következő napon a választás ismételtetik. Ha ezen alkalommal sem éretik el a kellő szótöbbség, nyomban új választásnak van helye a legtöbb szavazatot nyert két

személy közt, mely alkalommal a jelenlevő képviselő-testületi tagok szótöbbsége dönt.

Ha ezen választásnál két jelölt egyenlő szavazatot nyer: köztük az elnök által a közgyűlésben kihúzott sors dönt.

A polgármester megválasztása törvényhatósági joggal felruházott városokban királyi megerősítés alá esik; rendezett tanácsú városokban a belügyminiszter jóváhagyását igényli.

Ha a megválasztott a választást el nem fogadja, vagy ha a reá esett választás meg nem erősítettik, nyolc napon belül új választásnak van helye.

Ha a megerősítés megtagadása következtében szükségessé vált új eljárásnál a választás ugyanazon egyénre esik, vagy a képviselőtestület az új választást megtagadja: a polgármestert azon egy alkalommal a belügyminiszter nevezi ki.

A polgármester választásának megerősítése után, a hivatali esküt a képviselőtestület közgyűlésében teszi le; az eskü szövege a közgyűlés jegyzőkönyvébe szó szerint felveendő.

Az üresedésbe jutott polgármesteri állás harminc napon belül betöltendő.

A választás, történéjk a szabályszerű hat évi időtartam letelte után, vagy annak folyamában bekövetkezett üresedés miatt, mindig hat évre szól.

A polgármester hivatalos állását ezen időtartamra akkor is megtartja, ha időközben jelen törvény 54. §-a értelmében a képviselőtestületből való kilépés sora éri és ez alkalommal képviselőtestületi taggá újból nem választatott.

Ellenben ha képviselőtestületi tagságát jelen törvény

55. §-ban felsorolt okok valamelyike miatt vesztí el, azzal polgármesteri állása is megszűnik.

Ha ily esetben állásáról önként le nem mond, attól fegyelmi utón mozdítandó el és reá az idézett §-ban meghatározott pénzbírság legmagasabb összege szabandó ki. A fegyelmi eljárás folyama alatt hivatali teendőit törvényes helyettese végzi.

A polgármester

1. a várost mint jogi személyt kifelé képviseli;
 2. a képviselőtestület elnöke, törvényhatósági joggal felruházott városokban azonban csak a főispán akadályoztatása esetében, vagy ha a főispáni szék üresedésben van (59. §.);

3. elnöke a tanácsnak;

4. örökdik a fölött, hogy a város minden szerve és közege a törvény és szabályrendeletek által megállapított hatáskörét túl ne lépje;

5. minden rendes közgyűlésen a város ügyeinek állapotáról tüzetes jelentést tesz a képviselőtestületnek s a jelentést a főispánnak is bemutatja;

6. gondoskodik a képviselőtestület, a kormány, illetőleg a felettes hatóságok rendeleteinek végrehajtásáról.

Törvényhatósági joggal felruházott város polgármestere, ha a város autonom hatásköréhez tartozó ügyben vett miniszteri rendeletet törvénybe ütközőnek, a város érdekeire károsnak vagy kivihetetlennek vél: a főispánnak legfeljebb 24 óra alatt jelentést tesz s távollétében felír a miniszterhez.

Ha a miniszter a felirat ellenében továbbra is fenntartja rendeletét és a polgármester a miniszteri leirat után sem véli a rendeletet végrehajthatónak, a főispánnak azonnal jelentést tesz. A főispán, távollétében a polgármester, a tárgy megjelölése mellett, három nap

közbevetésével, rendkívüli közgyűlést hív össze s a rendeletet ezen közgyűlés elé terjeszti, mely azt rögtön tárgyalni köteles. Ha a közgyűlés sem tartja a rendeletet végrehajthatónak, a 90 §-ban meghatározott eljárás veendő alkalmazásba;

7. foganatosítja a főispánnak a 92., illetőleg 93. §. alapján kiadott rendeleteit; törvényhatósági joggal felruházott városokban gyakorolja a 92. §. 7. pontjában részére biztosított előterjesztési jogot;

8. őre a város pecsétjének;

9. gondoskodik, hogy a képviselőtestület elé tartozó ügyek ahhoz teljesen felszerelve s előkészítve jussanak;

10. gondoskodik a városi költségvetés, zárszámadás és vagyonleltár kellő időben való elkészítéséről;

11. a tanács hatáskörébe tartozó ügyeket, azok kivételével, melyek a 111. §-ban testületi határozatnak vannak fentartva, a tanács illető ügyosztályai vagy előadói által elintézteti, sürgős esetekben saját felelőssége mellett közvetlenül elintézi;

12. a tanács testületileg hozott határozatait (111. §), ha törvénybe, miniszteri rendeletbe, vagy a város érdekeibe ütközőknek találja, felfüggesztheti s azokat a közgyűlés döntése alá terjeszti, különösen sürgős esetekben – utalványozások kivételével – az illető ügyekben halaszthatatlan intézkedéseket saját felelősségére megteszi;

13. az 18 73. II. t.-c. rendelkezéseinek szem előtt tartásával kinevezi és elbocsátja a város rendes szolgál- és őrszemélyzetét, továbbá kinevezi és elbocsátja a város ideiglenes és szegődvényes szolgálait.

A rendes szolgál- és őrszemélyzethez tartozók élethossziglan alkalmaztatnak, nyugdíjra igénynyel bírnak (81. §.) és csak vizsgálat előrebocsátása után, indokolt határozattal bocsáthatók el;

14. a szolgálat terén rendelkezik a város összes tisztviselőivel, alkalmazottaival és szolgálival, kik utasításait az ő felelőssége mellett teljesíteni kötelesek;

15. a szervezési szabályrendelet korlátai közt határoz az ügybeosztás felett s beosztja a személyzetet az egyes hivatalokhoz;

16. gondoskodik az ügymenet kellő rendjéről;

17. az összes tiszti- és szolgáliszemélyzet felett hatalmat gyakorol, szolgálati engedetlenség vagy kisebb fokú hanyagság esetében 10 forintig terjedhető s a városi nyugdíjalapra fordítandó rendbüntetést szabhat ki; a fegyelmi törvény korlátai közt fegyelmi vizsgálatot rendelhet el s az illetőket állásuktól felfüggesztheti;

18. a város hivatalainak, intézeteinek és vállalatainak ügykezelését személyesen, vagy az általa kiküldött tanács-tag által bármikor megvizsgáltathatja, évenként legalább kétszer azonban személyesen megvizsgálni köteles;

19. a város és intézetei összes pénztárait bármikor megvizsgáltathatja, legalább negyedévenként egyszer pedig személyesen megvizsgálni köteles, mely vizsgálathoz a tanács egy tagja, a városi számvevő, a tiszti ügyész s a képviselőtestület által minden év elején e célra kijelölendő négy tag egyike mindenkor meghívandó. A vizsgálat eredménye a közgyűlésnek bejelentendő s ez által tárgyalandó;

20. aláírja a képviselőtestület nevében kiállított okmányokat a 115. §-ban foglalt megszorítással, továbbá a leveleket, jelentéseket és felterjesztéseket.

Azon határozatait, melyekkel rendbüntetést alkalmaz (99. §. 18. p.) törvényhatósági joggal felruházott városokban a belügyminiszterhez, rendezett tanácsú városokban a főispánhoz felelbezhetők, ki ily ügyekben szintén véglegesen határoz.

Rendbírságot alkalmazó határozat elleni felebbezésnek halasztó hatálya nincs.

Harmincezernél több lakossal bíró városokban alpolgármesteri állás szervezendő.

Ha az alpolgármesteri állással rendszeres hivatali fizetés nem jár, alpolgármester választására, a képviselőtestületben való helyzetére és hivatalos személyi viszonyaira, a díjtalan tanácsnokokra nézve fennálló szabályok (104. és 106. §§.) irányadók azzal a módosítással, hogy az alpolgármesterré választott megválasztását elvállalni nem tartozik.

Ha ellenben az alpolgármesteri állással rendszeres fizetés köttetik össze, az alpolgármester rendes hivatalnokká válik, állását életfogytiglan bírja és a tisztviselőkre fennálló összes szabályok alá esik.

Az alpolgármester a polgármestert akadályoztatása esetében helyettesíti, egyébként annak utasításai szerint segédkezik. Díjazott alpolgármester egyszersmind a tanács egyik ügyosztályának vezetője.

A polgármester, illetőleg helyettese hivatalos cselekményeiért a városnak, – az átruházott hatáskörben teljesített működéséért a kormányznak is felelős.

A városi tanács a város végrehajtó közege úgy az önkormányzat körében, mint az állami közigazgatás terén, egyszersmind az elsőfokú politikai közigazgatási hatóság a város területén.

A városi tanácsnak tagjai:

a) a polgármesteren, mint elnökön kívül az alpolgármester, amennyiben ezen állás szervezve van (100. §)

b) a díjazott tanácsnok, kik közé a városi rendőrtanácsnok, kapitány (főkapitány), a városi orvos (főorvos) és a városi mérnök (főmérnök) is tartozik;

c) a díjtalan tanácsnokok;

- d) a városi jegyző (főjegyző);
- e) a tiszti ügyész (főügyész).

Minden város képviselőtestülete saját kebeléből, kijelölés nélkül, egyébként a többi tisztviselők választására megállapított módon, annyi díjtalan tanácsnokot választ, a hány díjazott tanácsnokkal a tanács bír.

A díjtalan tanácsnokok működési ideje hat évig tart.

A díjtalan tanácsnokok továbbra is megtartják a képviselőtestületben ülési és szavazási jogukat; ha azonban képviselőtestületi tagságukat elvesztik (54. és 55. §§.), tanácsnoki minőségük is megszűnik.

Az ilyképen, továbbá a lemondás vagy elhalálozás következtében üresedésbe jutott díjtalan tanácsnoki állás a képviselőtestület legközelebbi rendes közgyűlésében betöltendő. Az ezen alkalommal megválasztott díjtalan tanácsnok hivatalos működése csak azon időpontig tart, a meddig tartott volna annak szolgálati ideje, kinek helyébe választatott.

A díjtalan tanácsnokoknak működésükért díj nem jár; kiküldetésüknél azonban készpénzkiadásaiik megtérítését követelhetik.

Díjtalan tanácsnökká megválasztott képviselőtestületi tag köteles megválasztatását elfogadni, ha csak nem igazolja, hogy polgári foglalkozása és viszonyai a tanácsnoki minőségben való működés által nagyobb hátrányt szenvednének.

A ki azonban díjtalanul tanácsnoki tisztet viselt, működése befejezését közvetlenül követő hat év alatt újabb megválasztatást elvállalni nem tartozik.

A mely képviselőtestületi tag a reá esett választás elfogadását alapos indok nélkül megtagadja, annyiszor a mennyiszor, a szegényalap részére száz forint pénzbírságban marasztalendő el.

A mentségi ok felett a képviselőtestület határoz. Határozata ellen a marasztalt, halasztó hatálylyal, panaszt tehet a felső közigazgatási bíróságnál.

A díjtalan tanácsnokok a tanácsulésekben a tanács többi tagjaival egyenlő jogokkal bírnak.

Egyes ügyek intézésével, sőt egyes ügyeknek a tanácsuléseken és a képviselőtestület közgyuléseiben való előadásával is, a polgármester által, annak felelősségére megbízhatók, ha a megbízást önként elvállalják.

Felelősségre nézve és fegyelmi tekintetben a tanács többi tagjaival egyenlő elbánás alá esik.

A tanács egyes ügyosztályokra oszlik.

Minden ügyosztály élén egy díjazott tanácsnok mint rendes előadó áll.

A rendőri ügyek előadója a rendőrkapitány (főkapitány), a közegészségi ügyosztály vezetője: a városi orvos (főorvos), az építészeti ügyosztályé: a városi mérnök (főmérnök), a mennyiben mérnöki állás szervezve van.

A városi tanács hatásköréhez tartozik:

a) a város autonom községi belügyeiben mindazon hatósági teendők intézése, melyek törvény vagy szabályrendelet által a képviselőtestülethez vagy a polgármesterhez utasítva nincsenek;

b) az állami politikai közigazgatás első fokban való ellátása;

c) mindazon teendők teljesítése, melyek elvégzését valamely törvény a községre ruház.

Az autonom községi belügyeket a tanács a képviselőtestület ellenőrzése alatt intézi és eljárásáért a képviselőtestületnek felelős.

Az állami közigazgatás ügyeiben a városi tanács a törvényesen reá ruházott hatáskört önállóan, a polgármester felelőssége alatt gyakorolja, ki ezen ügykör-

ben első sorban a felsőbb közigazgatási hatóságoknak felelős.

Az autonóm községi belügyek terén a tanács feladatát különösen képezi:

1. a képviselőtestület határozata alá tartozó ügyek előkészítése és azokból való javaslattétel;

2. a város tisztviselőinek és a szolgák és szegődvényesek kivételével a többi alkalmazottnak választására, előléptetésére vagy jutalmazására nézve a képviselőtestületnek teendő előterjesztések és mindezen közegek egyéb személyi hivatalos ügyeinek ellátása, a mennyiben azok nem a polgármester hatáskörébe tartoznak;

3. a községi vagyonnak és a községi szükségletekre rendelt eszközöknek közvetlen kezelése;

4. a város saját tulajdonát képező készpénzek és értéktárgyaknak, továbbá azon értékeknek kezelése, melyeket a városi község az állam vagy intézetek és személyek számlájára átvesz, őriz vagy kezel;

5. azon intézetek igazgatása és felügyelete, melyek a város költségein létesítettek vagy más személyek által városi célokra alapítottak, a mennyiben utóbbiakra nézve az alapító másképen nem intézkedett;

6. azon városi pénztárak, hivatalok, intézetek és vállalatok vezetése és ellenőrzése, melyek pénzek vagy értékek kezelésével vannak megbízva és elszámolással tartoznak;

7. a város, továbbá intézetei és vállalatai, valamint a város kezelése alatt levő alapok és alapítványok évi költségelőirányzatainak és számadásainak végleges összeállítás;

8. a város és intézetei, nemkülömben a város kezelése alatt levő alapok és alapítványok vagyonának folytonos nyilvántartása, mely célból a tanács közvetlen

felügyelete alatt a város, városi intézetek, az alapok és alapítványok összes ingó és ingatlan vagyonáról és adósságairól pontos leltár készítendő, a vagyon állagában vagy értékében beálló minden változás kitüntető és az évenként kiigazított leltár a számadásokkal együtt közzeendő;

9. a város és intézetei, valamint a város kezelése alatt álló alapok és alapítványok vagyonának sértetlen fentartása és lehető legelőnyösebb jövedelmeztetése;

10. a szegényügy, a város jótékony intézeteinek vezetése és az ezen intézetekbe való felvétel engedélyezése;

11. az építészeti ügy intézése és a községi utak, utcák, terek, hidak, vízvezetékek és más létesítmények elkészítéséről és fentartásáról való gondoskodás, valamint a községi vizek partjainak fentartása;

12. a közutak, utcák és terek tisztaságának, köveztetésének és világításának kezelése;

13. a közegészségügy és rendészet érdekében szükséges intézmények létesítése és kezelése; az elemi események folytán fenyegető veszélyek elhárítása és az inségesek segélyezése;

14. a város közlelmezése;

15. arról való gondoskodás, hogy az előző pontokban felsorolt teljesítmények kielégítésére szükséges pénzeszközök beszereztesse és a község összes bevételei és követeléseik kellő időben befolyjanak;

16. a véglegesen megállapított költségvetésben fedezettel bíró kiadások utalványozása;

17. a város adományozásától függő ösztöndíjak és állandó ellátások megszavazása; iskoladíjak és tanpénzek megfizetése alóli fölmentés;

18. esetenként 25 forintot meg nem haladó jutal-

mak vagy segélyek engedélyezése, amennyiben ezek a költségvetésben fődőzettel bírnak;

19. a helybenhagyott költségvetésben előforduló bérszerződések, továbbá a városi hivatalok szükségleteinek beszerzésére irányuló szállítási szerződések megkötése, ha a bérösszeg a költségvetésben kilátásba vett összeget eléri, illetőleg ha a szállítási ár a költségvetésbe felvett összeg mögött marad;

20. a községi terület határaitra való felügyelet.

A tanács, az őt az előző szakasz szerint a városi hivatalok, intézetek, vállalatok, pénztárak ügykezelése – és általában a vagyon- és pénzkezelés tekintetében megillető jogok és köteleességek gyakorolhatása céljából jogosult az összes vonatkozó ügy- és pénzkezelést, az ahhoz tartozó minden okmányok és ügyiratok betekintése mellett, bármikor közvetlenül vagy kiküldöttei által megvizsgáltatni.

A tanács hatáskörébe tartozó ügyek részint testületileg ülésekben, részint ülésen kívül az ügyosztályban de mindig a tanács nevében intéztetnek el.

Tanácsülés elé a 109. §. 1-20. pontjai alatt föl-sorolt ügyekben való érdemleges határozathozatal tartozik.

A tanács ezen határozatok némelyeinek meghozatalára az ügyosztályokat is fölhatalmazhatja, az elintézésért azonban ezen esetben is az egész tanács felelős.

Mindenesetre tanácsülés elé tartoznak mindazon ügyek, melyekben a képviselőtestület elé javaslat terjesztetik (109. §. 1., 2., 7. és 8. pont); a városi pénztárak kezelése és ellenőrzése tekintetében valamely intézkedés tétetik (6-ik pont); a városi intézetekbe való felvétel vagy ösztöndíj engedélyeztetik, iskoladíjak és tanpénzek elengedtetnek (17. pont); bérszerződések és

szállítási szerződések köttetnek (19. pont); továbbá minden pénztalványozások (16. pont).

Utalványt a tanács csak számvevőségi számfejtés mellett adhat ki. (140. §.)

Tanácsülés hívandó össze, valahányszor az ügyek elintézhete szükségessé teszi. A képviselőtestület azonban a szervezési szabályrendeletben a tanács rendes üléseinek tartására meghatározott időt tűzhet ki.

A tanácsülésekre a polgármester által a tanács minden tagja írásban meghívandó

Azon tanácsstag ellen, ki az ülésből elfogadható mentségi ok nélkül elmarad: a polgármester rendbüntetést alkalmaz. A mentségi okok elfogadása felett a tanács határoz.

Az üléseken minden képviselőtestületi tag jelen lehet; tanácskozási és szavazati joggal azonban csak a tanács tagjai bírnak.

Érvényes határozat hozatalához az elnökön kívül legalább négy tanácsstag jelenléte szükséges.

A határozatok szótöbbséggel hozatnak. Az elnök is szavaz; szavazategyenlőség esetében az *elnök szavazata kettőnek számítatik*.

A kisebbség eltérő nézete jegyzőkönyvbe vételét kívánhatja s 24 óra alatt külön véleményét írásban is beadhatja, mely a jegyzőkönyvhöz melléklendő.

Minden ülésről jegyzőkönyv vezetendő, mely be- kötött, átfűzött és a fűzésnél a város pecsétjével ellátott könyvből áll.

A jegyzőkönyvet az elnök, jegyző és a tanács által kijelölt két tag hitelesítik aláírásukkal. A hitelesítésnek 48 órán belül meg kell történni.

A képviselőtestület külön határozattal a rendőri ügyosztály vezetőjét (rendőrkapitányt) önálló hatáskörrel

ruházhatja fel. Ily határozat érvényességéhez a belügy-miniszter jóváhagyása szükséges.

Az önálló hatáskörrel felruházott rendőrkapitány (főkapitány) az ügyköréhez tartozó ügyekben a polgármestertől függetlenül, saját hivatala nevében jár el, intézkedéseit és határozatait aláírása alatt adja ki; akadályoztatása esetében a szervezési szabályrendeletben meghatározott helyettese ugyanazon jogkörrel helyettesíti. Személyi és szolgálati tekintetben azonban a rendőrkapitány a polgármesternek alárendelve marad, ki a rendőrkapitány ügyvitelének szabályosságáért és rendjéért felelős.

Az önálló hatáskörrel felruházott rendőrkapitány a tanácsnak továbbra is tagja és előadója marad.

A hatóság (tanács, polgármester, illetőleg rendőrkapitány) hatáskörébe tartozó minden panasz, kérelem, folyamodás, felszólalás, előterjesztés, felebbezés, a bélyegdíjakra fenálló törvények és szabályok épségben maradásával, élőszóval is megtehetők, hacsak a törvények és szabályok kifejezetten nem rendelik az Írásban való benyújtást.

Az illetékes hatóság köteles a szóval előterjesztett panaszt, kérelmet, folyamodást, felszólalást, előterjesztést felebbezést díjtalanul jegyzőkönyvbe venni és a fenálló törvények és szabályok szerint elintézni.

A VÁROSOK TISZTI KÖZEGEI.

Minden városnak legalább is a következő, külön személyekből álló hivatalnokokkal kell bírnia:

- polgármesterrel,
- legalább három díjazott tanácsnokkal,
- egy árvaszéki előadó ülnökkel,

jegyzővel,
 ügyésszel,
 orvossal,
 számvevővel,
 pénztárnokkal,
 ellenőrrel,
 állatorvossal

és a szükséges számú segéd- és irodai személyzettel.

Tízezernél több lakossal bíró városban még külön mérnöki és levéltárnoki állás is szervezendő.

A tanács rendőri ügyosztályának vezetője a rendőrkapitány (főkapitány) címet viseli. (116. §.)

A mely városban egynél több rendőrkapitányi, jegyzői, ügyészi, orvosi, számvevői, mérnöki, levéltárnoki állás van rendszeresítve, az illető hivatal élén álló tisztviselő a rendőrfőkapitány, főjegyző, főügyész, főorvos, főszámvevő, főmérnök, főlevéltárnok címmel ruházható fel.

A többi tiszti közegek hivatali címeit a város szervezési szabályrendeletében állapítja meg.

Oly címek, melyek kizárólag állami közegek megjelölésére szolgálnak, városi tisztviselőkre nem alkalmazhatók.

A polgármester kivételével, a ki hat évre választatik, továbbá a számvevőkön és esetleg a jegyzőn (főjegyzőn) kívül a többi *díjazott összes tiszti személyzet a képviselőtestület által életfogytiglan választatik.*

A *jegyzőt* (főjegyzőt) a képviselőtestület külön, a belügyminiszter jóváhagyását igénylő szerződés mellett is alkalmazhatja, mely esetben szolgálatának időtartama és az illetményei a szerződésben állapíttatnak meg. Szerződés hiányában állása *életfogytiglan* s illetményeire nézve a szervezési szabályrendelet mérvadó.

A városi jegyző (főjegyző) vezeti azon jegyzőköny-

veket, melyek szerkesztésével megbízatik. Szerkeszti a város önkormányzati ügykörében a város nevében kiálítandó fontosabb okmányokat, azok kivételével, melyek a várost kötelező jogügyletről szólnak.

A polgármesternek és tanácsnak, valahányszor felhívatik, tanácsot ad a közigazgatási jog körébe eső kérdésekben. Külömben végzi a reá bízott egyéb teendőket.

A tisztii ügyész (főügyész) a város jogtanácsosa.

Véleménye olyan ügyben, melynél a jogi szempont a döntő, határozathozatal előtt mindig meghallgatandó.

Öre a törvénynek, rendeletnek, szabályoknak és szabályrendeleteknek a város önkormányzati körében és a képviselőtestület közgyűlésében. Ebből folyólag valahányszor közgyűlési határozat alaki érvényessége kétséges, felszólalni, – ha a határozat ennek dacára meghozatik, az ellen jogorvoslattal élni köteles.

Képviseli a várost magánügyeiben, azokban azonban csak a polgármester tudtával és meghatalmazása alapján járhat el.

Pörököt kezdeni, megszüntetni, peregyezséget kötni, rendkívüli jogorvoslatokat használni és a város nevében panaszt emelni, a mennyiben jelen törvény kivételt nem állapít meg, csak a képviselőtestület esetenkinti engedélye és meghatalmazása alapján jogosult (75. §. 26–27. p.)

Szerkeszti a várost kötelező jogügyletekről szóló okmányokat.

Megindítja a képviselőtestület elnökének felhívására a széksértési kereseteket s indítványozza a kiszabandó pénzbírság mennyiségét.

A városi hivatalnokok elleni ügyekben a közbádlói tisztet teljesíti.

Az egyenes és közvetett adók, valamint az azok módjára behajtandó tartozások biztosításánál és behaj-

tásánál az államkincstár jogi képviselőjét is a fenálló törvények értelmében ellátni tartozik.

Hivatalával összekötetésben nem álló magánügykөdést a képviselőtestület beleegyezésével, csak annyiban folytathat, a mennyiben ezáltal hivatalos teendőinek pontos teljesítésében nem akadályoztatik.

Van-e rendes díjaztatáson felül igénye perköltségekhez vagy egyéb illetményekhez: aziránt minden város szervezési szabályrendeletében határoz.

A városi orvos (főorvos) vezetője és előadója a tanács közegészségügyi osztályának.

Városi orvosok magángyakorlatot csak a belügyminiszter engedélyével folytathatnak.

A szervezési szabályrendeletben megállapítandók azon díjak, melyeket a városi orvosok a vagyontalanabb néposztály gyógykezeléséért igényelni jogosultak, továbbá azon díjak is, melyek hivatali egyéb teendők után járnak.

A szegények gyógykezeltetése díjtanul teljesítendő.

A számvevő (főszámvevő) a számvevőhivatal főnöke s az ahhoz tartozó személyzet felett rendelkezik. A hivatal működéséért első sorban ő felelős.

Feladatához tartozik:

a) a város, annak intézetei, vállalatai, továbbá a város kezelése alatt álló alapok és alapítványok vagyonának nyilvántartása és a vagyoni leltárak vezetése;

b) az összes városi pénztárak, ideértve az adó- és a gyámpénztár kezelésének közvetlen ellenőrzése;

c) a város házi pénztárát terhelő kiadások közigazgatási, az összes bevételek és kiadások pénzügyi számfajtése;

d) az összes könyvelés vezetése;

e) az évi költségelőirányzatok egybeállítása és a zárszámadások elkészítése;

f) a jóváhagyott költségvetések betartásának ellenőrzése;

g) a bérleti szerződések és egyéb városi jövedelmi források nyilvántartása;

h) a pénztári vizsgálatoknál való közreműködés.

A számvevő oly kiadás számfejtését megtagadni köteles, mely a költségvetésben elő nem fordul, vagy az abban előirányzott hitelt meghaladja. Ha a tanács a kérdéses kiadás utalványozását a számvevő kifogása ellenére fentartja; ha a kiadás szükségessége törvényen, szabályrendeleten vagy jogerős közgyűlési határozaton alapszik; ha a kiadás mennyisége kifogás alá nem jön vagy ha az elhalasztásból kár vagy hátrány származhatnék: a számvevő az utalvány ellenjegyzését nem tagadhatja meg, és kifogásának az indokok felsorolásával az utalványra való vezetése mellett, a kiutalt összeget naplózni és a számfejtési könyvbe bejegyezni tartozik, kifogásairól azonban egyidejűleg a főispánnak jelentést tesz. Az utalványozásért ily esetekben a tanács egyedül felelős.

Ha valamely költségvetési hitel évközben elégtelennek mutatkozik, erről a számvevő a tanácsnak idejekorán jelentést tenni tartozik és annak rendeletére a szükségesség mérvéhez képest pótköltségelőirányzatot készít (163. §.) Ha valamely fedezeti hitel jeientése dacára vagy előre nem láthatott okokból kimertül s azon címen még további kiadások valószínűek: erről köteles a tanácsnak azonnal jelentést tenni s jelentését a főispánnak is tudomására hozni.

A számvevőt akadályoztatása esetén a szolgálati sor szerint legidősebb alszámvevő helyettesíti.

Ha alszámvevő nincs, vagy az is akadályozva lenne, a polgármester a számvevői teendőkkel más, a városnak számadással nem tartozó tisztviselőt biz meg. Hat hétnél tovább tartó akadályoztatás esetében a polgármesterterről a főispánnak köteles jelentést tenni, a ki a szükséghez képest helyettes kirendelése iránt a belügyminiszternek előterjesztést tesz.

Városi pénztárnokok és ellenőrök hivatalos működésük megkezdése előtt, egy évi fizetésükkel egyenlő összegű biztosítékot kötelesek tenni.

Biztosítékul a pénzügyminiszter által meghatározott értékek szolgálhatnak.

A belügyminiszter felhatalmaztatik, hogy a városok pénztári kezelésének és számvitelének módját rendeleti úton állapíthassa meg.

A községi bíró működése tekintetében az 1877. XXII. t.-cikk rendelkezései továbbra is hatályban maradnak.

A községi bíró bírói hatáskörében függetlenül jár el, szolgálati tekintetben azonban alá van rendelve a polgármesternek, aki a községi bíróság ügyvitelének szabályosságáért és rendjéért felelős.

Az előzetes §-okban külön fel nem sorolt hivatalos teendők ellátására minden város a szükséges személyzetet alkalmazni köteles. Ezen személyzet tagjai, amennyiben az ügymenet sérelme nélkül történhetik, többen is megbízhatók.

A képviselőtestület a szervezési szabályrendeletben határozza meg, hogy városi mérnökök és állatorvosok magánygyakorlatot folytathatnak-e.

Városi tisztviselők hivatalos eljárásáért fizetendő díjak a kötelezettek által mindég a városi pénztárban

rovandók le, s a pénztár által tanácsí utalvány alapján fizetendők ki az arra netán jogosultaknak.

Kivételnek csak az orvosok és szülésznők azon díjaira nézve lehet helye, melyeket betegek gyógykezelése címén a szervezési szabályrendelet értelmében igényelhetnek.

Városi tisztviselőknek nem szabad feleket városi hatóságok előtt képviselni; a városi hatóságok előtt folyamatban levő ügyekben a felek ellenfeleinél vagy az érdekeltnél közbenjárni; felek érdekében kérvényeket, folyamodványokat szerkeszteni vagy a városi hatóságoknál benyújtani.

Különben a városok azon szervezetet, mely által saját ügyeiket s az állami közigazgatás ügyeit ellátni kívánják s ebből folyólag a képviselőtestület gyűléseinek ügyrendjét, a tanácsnak, az egyes hivataloknak, közöttük a rendőrkapitánynak az önkormányzatból folyó hatáskörét – a tisztí kar, az őr- és szolgazemélyzet lét-, számát és fizetését, – az összes közegekre nézve a szolgálati szabályzatot (pragmatikát) s az ügyviteli szabályzatot, jelen törvény korlátai közt, a helyi viszonyokhoz képest, a szervezeti szabályrendelettel maguk állapíthatják meg.

A VÁROSI HÁZTARTÁS.

A városnak, a város kezelése vagy felügyelete alatt álló intézeteknek, alapoknak és alapítványoknak összes ingó- és ingatlan vagyona a vagyonleltár alapján (109. §. 8. p.) folytonosan nyilvántartandó.

A városnak, a város kezelése vagy felügyelete alatt álló intézeteknek, alapoknak és alapítványoknak törzsvagyona csonkíthatatlanul fentartandó.

Törzs-, valamint városi közvagyon, a 86. §. b) pontjában említett eseten kívül, csak kivételesen idegeníthető el vagy osztható fel a 83. §-ban szabályozott eljárás megtartása mellett.

A város kezelése vagy felügyelete alatt álló intézetek és alapok vagyona kivételesen is csak akkor idegeníthető el, osztható fel vagy alakítható át állagában, ha ezt az intézet alapszabályai vagy az alapok alapító levelei kifejezetten megengedik.

Városi vagyon, a 86. §. b) pontjában foglalt eset kivételével, csak nyilvános árverésen, a legtöbbet ígérőnek adható el.

A kikiáltási ár, mely a leltári értéknél kevesebb nem lehet és az árverési feltételeket a képviselőtestület állapítja meg; az árverési hirdetmény közzététele és az árverés megtartása közt legalább 15 napnak kell lennie; 500 forint értéket meghaladó kikiáltási ár esetén az árverési hirdetmény az állam hivatalos lapjában és azon lapban, melyben a város hivatalos közleményeit közzélni szokta, közzéteendő. Az árverési ajánlat elfogadása fölött a képviselőtestület határoz.

Mellőzhető az árverés, ha a város az ingatlan iskolának, közjótékonyági intézetnek, egyháznak vagy az államnak engedi át.

A város rendelkezése alatt álló vagyon kezelési módját a képviselőtestület állapítja meg. (75. §. 12. pont.)

A községi vagyon minden jövedelme, mely eddig is a város kiadásának fedezésére fordítottat, ezentúl is csak ezen célra fordítható.

Egyes jogosultaknak netalán természetben járó hasznélvezeti illetmények és az ezekért fizetendő díjak szabályrendelettel állapítandók meg.

Községi ingatlan vagyonnak természetben való in-

gyenes élvezete, valamint a községi vagyon készpénz jövedelmének fölosztása csak akkor határozható el, ha a város minden kiadása községi adó nélkül födöztetik.

A városi erdők föntartása és kezelése iránt az 1879. XXXI. törvénycikk marad érvényben.

A községi tőkepénzek csakis magyar állampapírokba helyezhetők el.

Városi és a város kezelése alatt álló vagyon, vagy ezzel egyenlő jogosítvány csak a képviselőtestület határozata alapján és rendszerint nyilvános árverés útján adható bérbe.

A bérlet föltételeit és a kikiáltási árt a képviselőtestület állapítja meg; ez határoz az ajánlat elfogadása fölött is.

Kivételnek van helye a jogerős költségvetésben előforduló bérszerződéseknel és a városi hivatalok és intézetek szükségleteinek beszerzésére irányuló szállítási szerződéseknel, mely ügyekben, ha a bérösszeg a költségvetésben kilátásba vett összeget eléri, illetőleg a szállítási ár a költségvetésben fölvett összeg mögött marad; az árverés, illetőleg árlejtés eredménye fölött a tanács határoz (109. §. 19. p.) Az ily szerződések érvénye három évnél hosszabb időre nem terjedhet.

Minden árverés, illetőleg árlejtés módozataira és ha a kikiáltási ár 1000 forintot meghalad, az árverési hirdetmény közzétételére is, a 152. §. rendelkezései alkalmazandók.

Szabadkézből városi vagyon csak kivételesen oly esetekben adható bérbe, ha a megkísérlett árverés sikerre nem vezetett, *vagy ha a város érdeke bebizonyíthatólag az egyezkedést tenné előnyösebbé.*

Szabadkézből való bérbeadás ügyében, továbbá tiz évet meghaladó időre szóló bérszerződések iránt hozott

közgyűlési határozatok érvényességéhez törvényhatósági joggal felruházott városokban a belügyminiszter; rendezett tanácsú városokban a főispán jóváhagyása szükséges. (84. §. 3. p.)

A város az általa közérdekben felállított vagy fenntartott berendezések, intézmények vagy intézetek használatáért szabályrendelettel illetmények beszedését határozhatja el. Illetmények megállapítandók, ha a berendezés, intézmény, intézet csak egyes községi lakosoknak, vagy csak a községi lakosok bizonyos körének válik előnyére.

Helypénzek, vámok, községi illetékek és díjak szintén csak szabályrendelet alapján szedhetők.

Ha a város az állami fogyasztási, vagy az italadókat hérho veszi, azok értékesítési módja iránt szabályrendeletet alkotni köteles.

Az előző bekezdésekben felsorolt szabályrendeleteknek tartalmaznia kell a követelés tárgyát; a kivetés kulcsát (díjjegyzéket); a lerovás eseteit és módozatát; a kivetésre és beszedésre illetékes hatósági közeg megjelölését; a teljesítés elmulasztásának következményeit; a kivetés ellen intézett felszólalások nemeit, módját; a felszólalások elbírálására hivatott elsőfokú hatóság megnevezését és azon eseteket, melyekben a szolgáltatás elengedésének vagy mérséklésének van helye.

Mindezen szabályrendeletek érvényességéhez a belügyminiszter jóváhagyása, az azokban megállapított illetmények, helypénzek, vámok, illetékek és díjak beszedéséhez pedig engedélye szükséges. (84. §. 1. és 8. p.)

Kölcsön fölvetését, továbbá a város közönségét terhelő jótállás vagy szavatosság elvállalását a képviselőtestület csak a 86. §-ban körülírt módon határozhatja el.

A kölcsön csak más kölcsön visszafizetésére, vagy városi berendezések és beruházások költségeinek fedezésére

szolgáló oly kiadások fedezésére vehető fel, melyek különben csak a községi lakosok rendkívüli túlterheltségével volnának födözhetők. A községi háztartás folyó kiadásai kölcsön-pénzzel nem födözhetők.

A város kezelése vagy felügyelete alatt álló, külön rendeltetési pénztárak vagy *alapokból vett előlegek községi kölcsönöknek tekintendők*, melyekre a jelen szakasz határozatai alkalmazandók.

A városi tanács köteles a vagyonleltár és városi számadások alapján a városnak, a város kezelése alatt álló intézeteknek, alapoknak és alapítványoknak bevételeiről és kiadásairól, a belügyminiszter által meghatározandó minta szerint, a következő évre költségelőirányzatot készíteni.

A költségelőirányzat a képviselőtestület által legkésőbb szeptember 30-ig átvizsgálandó és megállapítandó.

A költségelőirányzatba felveendők a város összes előrelátható bevételei és kiadásai, a költségelőirányzat készítésekor létező tényleges adatok szerint.

A községi pótdadók (167. §) az állami adók azon évi mennyiségéhez viszonyítva veendők fel, mely évben az előirányzat készül; ellenben a tényleges előírás az állami adók azon évi kivetése alapján történik, a mely évben a pótdadók tényleg beszédetnek.

Tizenöt nappal a költségelőirányzat közgyűlési tárgyalása előtt a költségelőirányzat közmegejtetésre ki-teendő és erről az adófizetők, a közérdekű határozatok közzétételére megállapított módon értesítendők.

A költségelőirányzat egyúttal kinyomatandó és a képviselőtestület összehívásával egyidejűleg a képviselőtestület minden tagjának megküldendő.

A költségelőirányzatot, kitétele ideje alatt, minden

adófizető megtekintheti s arra egészben, vagy egyes tételeire nézve, kifogásokat tehet.

A kifogások a képviselőtestület által a költségelőiránnyal együttesen tárgyalandók.

A képviselőtestület által megállapított költségvetés az adófizetők észrevételeivel együtt legkésőbb október 15-ik napjáig törvényhatósági joggal felruházott városokban a belügyminiszter, – rendezett tanácsú városokban a főispánhoz fölterjesztendő.

Ha a szükséges összes kiadások a rendes bevételekben fedezettel bírnak: a belügyminiszter, illetőleg a főispán a költségvetést tudomásul veszi s erről a város közönségét értesíti.

Ellenben ha az összes szükséges kiadások a rendes bevételekben fedezetre nem találhatnak; vagy ha a város a törvény vagy szabályrendelet által reá rótt kötelezettségek teljesítésére szükséges kiadásokat a költségvetésbe egyáltalán vagy kellő mennyiségben föl nem vette: a belügyminiszter, illetőleg a főispán a költségvetést a felmerült észrevételek közlése mellett visszaküldi s a várost új, megfelelő költségvetés bemutatására utasítja.

Ha a belügyminiszter, illetőleg a főispán a költségvetésre 40 napon belül egyáltalán nem nyilatkozik, a költségvetés tudomásul vettnek tekintendő. A főispán határozata, melylyel a költségvetésre észrevételeket tesz, illetőleg új költségvetés bemutatását rendeli el: a belügyminiszterhez felelbezhető.

A belügyminiszter azon határozata ellen, melylyel valamely kiadásnak a költségvetésbe való felvételét elrendeli; vagy a városi költségvetés tudomásul vételét azon esetben is megtagadja, ha a szükséges összes kiadások a rendes bevételekben teljes fedezettel bírnak:

a képviselőtestület panaszt tehet a felső közigazgatási bíróságnál. A panasznak felfüggesztő hatálya van.

Ha a képviselőtestület a költségvetést szeptember 30-ik napjáig meg nem állapította; vagy ha a közgyűlés a hozzá visszautasított költségvetést, panasz emelése esetében a felső közigazgatási bíróság kötelező határozata dacára, az elrendelt mérvben módosítani vonakodik: erről a közgyűlés elnöke 48 órán belül a belügyminiszternek, illetőleg rendezett tanácsú városokban a főispánnak jelentést tenni köteles.

Oly esetben a városi költségvetést azon egy évre a belügyminiszter illetőleg a főispán állapítja meg. A főispán ezen határozatát a képviselőtestület a belügyminiszterhez felelteszheti. A belügyminiszter határozata végérvényes.

A költségvetés jogerőre emelkedése kihirdetendő.

A jogerőre emelkedett költségvetés általánosságban és egyes tételeiben a város igazgatására nézve szoros zsinórmértékül szolgál és az előirányzott kiadásokat sem túlhaladni, sem átruházás útján fedezni nem szabad.

A költségvetésben előre nem látható kiadásokra netalán felvett fedezet terhére kiadásokat csak a képviselőtestület tehet.

Ha évközben a költségvetésben elő nem forduló rendkívüli kiadás szükségessége merül föl; ha egyes fedezeti tételek az év vége előtt előreláthatólag kimerülnek s azok terhére kiadások még várhatók; vagy ha a bevételek egyes tételeknél az előirányzott összeget el nem érik: a tanács pótköltségelőirányzatot készíteni (140. §) s azt idejekorán a képviselőtestület elé terjeszteni köteles. A képviselőtestület határozata, melylyel pótköltségvetés állapítatik meg, a belügyminiszter, rendezett tanácsú városokban a főispán jóváhagyását igényli.

Ha a képviselőtestület a várost törvény szerint terhelő, valamely hatóság által törvényes illetékességi körében megállapított, évközben fölmerülő kiadás fedezetéről való gondoskodást megtagadja: a rendkívüli kiadást a belügyminiszter, rendezett tanácsú városokban a főispán megállapítja s a költségvetésbe való beigtatását elrendeli. A főispán határozata a belügyminiszterhez fölbbevezhető.

A belügyminiszter határozata ellen a képviselőtestület a felső közigazgatási bíróságnál panaszt tehet. A panasznak fölfüggesztő hatálya nincs.

Az egyes költségvetési hiteleknek pótköltségvetés nélkül való túllépése csak elkerülhetlen szükségesség esetében akkor foglalhat helyet, ha pótköltségvetés az év hátralevő részének rövidege miatt már nem készíthető, vagy a túlkiadás oly csekély, hogy pótköltségvetés indokoltnak nem mutatkozik.

Hitel túllépés csak a képviselőtestület által határozható el s a város zárszámadásában indokolandó.

A tanács a költségvetésben megfelelő fedezettel nem bíró kiadásokat saját hatáskörében csak akkor utalványozhat, ha a képviselőtestület határozathozatalának bevárása közveszélyt, vagy a város károsodását idézné elő.

Minden ily kiadáshoz köteles a tanács a képviselőtestület utólagos jóváhagyását annak legközelebbi közgyűlésében kieszközölni.

Ha a közgyűlés a jóváhagyást megtagadja, a tanács ezen határozat ellen, halasztó hatálylyal, panaszt tehet a közigazgatási bíróságnál. A közigazgatási bíróság által igazoltnak ki nem mondott kiadást a tanács azon tagjai, kik az utalványozást megszavazták, megtéríteni kötelesek.

A városok kiadásai a községi törzsvagyon jövedelméből; a 155. §-ban felsorolt berendezések, intézmények, intézetek használatáért fizetendő illetményekből; az ugyanazon szakaszban említett helypénzek, vámok, községi illetékek és díjakból; a községi bérletekből és a várost, mint ilyent megillető jövedelmekből fedezendők.

A mennyiben ezen bevételekből a város szükségletei és kötelezettségei nem fedezhetők, a képviselőtestület a költségvetés előirányzatának tárgyalásával egyidejűleg a községi lakosokra és birtokosokra községi adót vethet ki.

A községi adók állhatnak:

a) az állami egyenes és közvetett adók után kivett községi pótlékokból (pótadókból);

b) új különleges egyenes vagy közvetett községi adókból.

Minden város jogosult, saját szükségletei kielégítése céljából, az előző, szakaszban felsorolt állami egyenes és közvetett adók után 40%-nyi községi pótadót saját hatáskörében kivetni.

A képviselőtestület azon határozata ellenben, melylyel az állami adók után 40%-nál magasabb községi pótadónak állandó vagy időleges kivetése mondatik ki; továbbá azon határozat, melylyel a községi pótadónak a felsorolt egyenes államadók után nem egyenlő kulcs szerint való kivetése céloztatik; nemkülönben azon határozat, melylyel új külön községi adó behozatala vagy a már meglevő községi adók felemelése terveztetik; csak a bel- és pénzügyminiszterek jóváhagyása után válik érvényessé és végrehajthatóvá (85. §.)

A községi adók az állami adókkal egyidejűleg esedékesek; egyéb szolgáltatások esedékességére nézve a vonatkozó szabályok mérvadók.

A községi póttadók az állami adókkal együttesen szedendők be.

Az adókönyvek akként rendezendők be, hogy azokban a pénzben teljesítendő összes községi adótermészetű szolgáltatások egy összegben írassanak elő.

Községi szolgáltatások biztosítására és behajtására nézve az állami adók biztosítása és behajtása iránt intézkedő állami törvények rendelkezései irányadók.

Ha a községi adó befizetése alapjául szolgáló állami adó leíratik, a községi adó is leírandó, egyéb községi szolgáltatások leírására nézve a vonatkozó szabályok mérvadók:

A várost illető szolgáltatások leírása ügyében a képviselőtestület határoz. Határozata ellen panasznak van helye a közigazgatási bíróság előtt.

A leírást elrendelő határozat ellen panaszt a város tiszti ügyésze is emelhet saját hatáskörében vagy a tanács utasítására.

A városnak, a város kezelése alatt álló intézeteknek, alapoknak és alapítványoknak bevételeiről és kiadásairól minden évben számadás készítenőd.

A számvevő előterjesztése alapján, a belügyminiszter által meghatározandó alakban és minta szerint összeállított számadást a tanács a vagyonleltárral együtt, legkésőbb minden év *március hó 30-áig* köteles a képviselőtestület elé terjeszteni.

A számadásba a lefolyt évben tényleg befolyt minden jövedelem és tényleg teljesített minden kiadás felveendő.

A számadáshoz egyszersmind melléklendő egy külön kimutatás mindazon kiadásokról, melyek a lefolyt évben esedékessé váltak, kifizetésre azonban – bármely okból – tényleg nem kerültek.

A számadás előzetes vizsgálatára a képviselőtestület

az év első közgyűlésében, bizottságot választ, mely saját kebeléből választott elnök vezetése alatt, a számadás helyességét megvizsgálja.

A bizottság felhívására a polgármester és a város minden közege megjelenni s a kívánt felvilágosítást megadni köteles.

Az átvizsgált számadás, a vizsgálat eredményéről szóló bizottsági jelentéssel együtt, a számvizsgáló közgyűlés megtartása előtt 15 nappal, a 159. §-ban meghatározott módon közszemlére kiteendő és ennek megtörténte a közérdekű határozatok kihirdetése módjára köztudomására hozandó; *egyszersmind a számadás nyomtatásban a képviselőtestület minden tagjának megküldendő.*

A számadásra minden adófizető észrevételeket tehet.

A képviselőtestület a számadások felett egy június hóban tartandó közgyűlésben a számvizsgáló bizottság jelentésének és az adófizetők esetleges észrevételeinek tárgyalása mellett hoz határozatot.

A számadás fölött hozott képviselőtestületi véghatározat, az alapjául szolgált számadással s az esetleg beérkezett felebbezésekkel együtt, törvényhatósági joggal felruházott városokban a belügyminiszterhez, rendezett tanácsú városokban a főispánhoz jóváhagyás végett felterjesztendő.

A belügyminiszter, illetőleg a főispán által a számadás legkésőbbben egy év alatt felülvizsgálandó. A főispán e célra igénybe veheti azon vármegye számvéviségének közreműködését, melynek élén áll.

A képviselőtestület a számadásra kötelezetteknek a felmentvényt csak a belügyminiszter, illetőleg a főispán által jóváhagyott számadás alapján adhatja meg. A főispán tagadó határozata a belügyminiszterhez felebbezhető.

A belügyminiszter határozata ellen, melylyel föl-

mentvény kiadását, illetőleg a számadás jóváhagyását megtagadja, a város képviselőtestülete vagy a számadók bármelyike a felső közigazgatási bíróságnál panaszt emelhet s a számadásnak a miniszteri határozatban kifogásolt tételei bírói megvizsgálását kérheti.

Ha a számadás a törvényes határidőre fel nem terjesztetik, a belügyminiszter, rendezett tanácsú városokban a főispán szakértő közeget küld a helyszínére, ki a számadást ott összeállítja, azt a 174. §-ban szabályozott módon megvizsgálja, közzéteszi és a képviselőtestület határozata alá terjeszti, mely a fölött a 176. §. rendelkezése szerint határoz s a megállapított számadást felülvizsgálatra felterjeszti.

A kiküldetés folytán felmerült költségeket azok tartoznak megtéríteni, kik a késedelmet okozták.

Addig is míg a szegényügy törvény által rendezetni fog, minden város köteles, a mennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek adománya a városok szegényeinek ellátására elégséges nem volna, a koldulás megszüntetése mellett a helyi viszonyokhoz képest, a város kötelékébe tartozó mindazon szegények eltartásáról gondoskodni, kik magukat közsegély nélkül fenntartani képtelenek.

Ha az ellátás csak a városi lakosok rendkívül súlyos túlterheltségével eszközölhető, a város kivételesen az államnak veheti igénybe segélyét.

A belügyminiszter felhatalmaztatik, hogy a szegényügynek törvény útján leendő rendezéséig, a szegényellátás szabályait rendeleti utón megállapíthassa.

A RENDEZETT TANÁCSÚ VÁROSOK VISZONYA A VÁRMEGYÉKHEZ ÉS A VÁRMEGYEI KÖZIGAZGATÁSHOZ.

A vármegyék hatósági köre saját autonóm ügyeikben a területükön levő rendezett tanácsú városokra is kiterjed.

A vármegye önkormányzatának képviselőit hivatott testületben (törvényhatósági bizottságban) a vármegye területén létező rendezett tanácsú városok lakossága is részt vesz azon számarányban, melyet a vármegyéről szóló 189... t.-cikk rendelkezései megállapítanak.

Ezen testület megalakítására, tagjainak választására a választás igazolására s a választás során felmerült sérelmek orvoslására vonatkozó törvényes intézkedések a vármegye területén fekvő rendezett tanácsú városokra is egyaránt kiterjednek.

A vármegyének saját autonóm körén belül, a vármegye egész területére szóló érvénynyel hozott jogerős szabályrendeletei, határozatai és tett intézkedései a vármegye területén levő rendezett tanácsú városokra is kötelező erővel bírnak, a mennyiben ezen városok jelen törvény által biztosított önkormányzati körével nem ellenkeznek.

Ha a rendezett tanácsú város a vármegye valamely intézkedését a maga saját autonóm jogkörébe ütközőnek vél, az intézkedés ellen panaszt tehet a felső közigazgatási bíróságnál. A panasznak felfüggesztő hatálya nincs.

A vármegye által, saját önkormányzati feladatai elérése céljából, a vármegye egész területére, a törvény korlátai közt követelt vármegyei adók és szolgáltatások a rendezett tanácsú városok területén levő személyekre és vagyonra is kiterjednek.

Az ily adók és szolgáltatások kivetésére, biztosítására és az igénybe vehető jogorvoslatokra nézve a vármegyei adókra és szolgáltatásokra fenálló általános szabályok irányadók.

A teljesítés kötelezettsége a rendezett tanácsú városokban is az egyes kötelezetteket terhelvén, a város költségvetésébe csak azon vármegyei adók és szolgáltatások veendői fel, melyek magát a várost mint jogi személyt, saját vagyona és jövedelmei után terhelik.

Oly rendezett tanácsú város, mely összes kiadásait saját jövedelmeiből, községi adók igénybevétele nélkül fedezi, kivételesen elhatározhatja, hogy a vármegyei adót és szolgáltatásokat az egyes személyek és birtokokra való kivetés helyett, saját számlájára veszi át és saját jövedelmeiből fizeti meg.

Ezen esetben a vármegyei adók és szolgáltatások a város háztartását terhelik és a város költségvetésében előirányzandók. A képviselőtestület ily határozata csak egy évre érvényes és a főispán jóváhagyását igényli. (84. §. 10 p.) '

A rendezett tanácsú városok azon bevételei, melyek községi adókból vagy az adókhoz hasonló természetű, közjogi jellegű szolgáltatásokból, így helypénzekből, vármokból, községi illetékekből és díjakból folynak, vármegyei adó és egyéb szolgáltatás tárgyát nem képezik.

A város községi berendezéseiből, intézményeiből és intézeteiből folyó jövedelmek vármegyei adóztatás alá csak azon rész erejéig esnek, mely rész az intézmény berendezés vagy intézet fentartási költségeinek, valamint a befektetett tőke kamataira és tőke törlesztésére szükséges összegnek fődözése után, a város rendes háztartási kiadásaira tényleg fordítatik.

A vármegyei alispánnak mint a vármegye önkor-

mányzata végrehajtó szervének törvényes hatásköre a vármegye területén létező rendezett tanácsú városokra is kiterjed, azon mérvben és azon módozatok mellett, amint a vármegyékről szóló 189 . . . t.-c. azt az alispánra, illetőleg helyettesére nézve megállapítja.

A vármegye önkormányzati ügyeit egyébiránt a rendezett tanácsú városok saját közegeik által, az ezek részére fenálló szabályok és utasítások szerint intézik el. A végrehajtásért a polgármester és a tanács felelős.

Ha a polgármester, illetőleg a tanács a vármegye végrehajtó szerveinek intézkedéseit vagy követett eljárását sérelmesnek tartja, orvoslásért a vármegye közönségéhez fordulhat.

A vármegye képviselőtársaságának e részbeni határozata ellen panaszt tehet a felső közigazgatási bíróságnál. A panasznak halasztó hatálya nincs.

Az átruházott hatáskörben elintézendő ügyekre nézve, azaz állami közigazgatás terén, a rendezett tanácsú város tanácsa mint elsőfokú politikai közigazgatási hatóság, valamint a polgármester az alispán fenhatósága alatt áll. A rendezett tanácsú város ezen viszonylatban külön közigazgatási járást képez és a tanács a járási főszoigabíró hatáskörével bír.

Az állami közigazgatás terén az alispán a rendezett tanácsú városok polgármesterével, tanácsával és amennyiben önálló hatáskörrel van felruházva (116. §) rendőrkapitányával szemben, a főispán hatáskörének (93. §) épségben maradása mellett, a felső hatóságot megillető mindazon jogokat gyakorolja, melyek őt a járási főszoigabírákkal szemben megilletik.

Nevezetesen:

a) az állami igazgatás körébe tartozó ügyekben a

rendezett tanácsú városok tanácsához, polgármesteréhez, illetőleg rendőrkapitányához meghagyásokat intéz;

b) az ügyek vitelének módozatára nézve utasításokat ad;

c) az *a)* pontban megnevezett városi közegektől jelentéseket kívánhat.

d) rendeletei és intézkedései, valamint általában az ezen körbe tartozó közigazgatási ügyek mikénti ellátását fölügyeli és ellenőrzi;

e) épen nem, vagy csak hiányosan foganatosított intézkedéseit, szükség esetében kiküldött saját közegeivel hajthatja végre s ezen kiküldetés költségeivel a polgármestert megterheli;

f) az állami közigazgatás ügyeinek ellátási módját időközönként bármikor személyesen vagy kiküldötte által megvizsgálhatja, évenként legalább egyszer pedig megvizsgálni köteles;

g) meghagyásai nem pontos teljesítéséért és általában az állami közigazgatás terén tapasztalt engedetlenség kisebbfokú hanyagság vagy tiszteletlenség esetében a polgármester ellen 10 forintig terjedhető rendbírságot alkalmazhat;

h) nagyobbfokú hanyagság miatt és általában a fegyelmi törvényben (189: ... t.-cz.) felsorolt vétségekért a város tanácsának tagjai, a polgármester és az önálló hatáskörrel felruházott rendőrkapitány ellen fegyelmi vizsgálatot rendelhet s ezen közegeket, a polgármester kivételével, állásaiktól felfüggesztheti. A polgármester felfüggesztéséhez a főispán hozzájárulása szükséges.

A hivatalos eljárásból folyó felelősség mindaddig tart, míg az illető tisztviselő, alkalmazott, az ór- és

szolgaszemélyzet tagja a város képviselőtestülete által érvényesen fel nem mentetett.

E felmentés csak a város iránti felelősséget szünteti meg, az okozott károkért a magánjogi s bűnös cselekményekért a büntető törvényekben meghatározott felelősség érintetlen marad.

A- felelősség elévülés címén való megszűnésére nézve a magánjogi követelések elévülése tekintetében fennálló általános jogszabályok irányadók.

AZ ÁLLAMI FELÜGYELET.

A városok autonóm ügyeiben az állam felügyeleti jogát törvényhatósági joggal fölruházott városokban, a főispán a 92. § szerint megillető hatáskör épségben maradása mellett, a belügyminiszter gyakorolja. Rendezett tanácsú városokban ezen felügyeleti jog és kötelesség gyakorlására a főispán, felső fokban a belügyminiszter van hivatva.

A belügyminiszter, rendezett tanácsú városokban a főispán, a községi közigazgatás bármely ügyeiben felvilágosítást kívánhat s az ügyiratok felterjesztését elrendelheti.

Jogosult továbbá a belügyminiszter, illetőleg a főispán, mindazon képviselőtestületi határozatok felfüggesztését és felsőbb elbírálás alá terjesztését elrendelni, melyek hozatalára a képviselőtestület illetékes nem volt, vagy a melyek törvénybe vagy rendeletbe ütköznek.

Ezen képviselőtestületi határozatok a 74. § utolsó-előtti bekezdésében szabályozott elbánás alá esnek.

A belügyminiszter minden városnak az önkormányzati hatáskörben követett eljárását, belső ügyvitelét és pénzkezelését saját kiküldött közege által bármikor megvizsgálthatja.

Jogosult a városok önkormányzati ügyköréhez tartozó minden ügyben a városhoz figyelmeztetést intézni, melyet a képviselőtestület legközelebbi közgyűlésében tárgyalni köteles.

A városi hatóságoknak az átruházott hatáskörben való ügyvitelére és eljárására feletti felügyelete hivatott hatóságokat s azok e részbeni hatáskörét a törvények s fennálló eljárási szabályok állapítják meg.

Ha valamely város önkormányzati ügyei intézésében vagy elemi csapások és egyéb balsors folytán oly vagyoni helyzetbe jut, hogy törvényes kötelességeinek megfelelni többé nem képes, a belügyminiszter a képviselőtestület kérelmére, szükség esetén hivatalból is a városi vagyonkezelést meghatározott időtartamra zárlat alá helyezheti, zárgondnokot nevezhet s erről az illető kir. bíróságokat értesíti.

Ezen zárlat az 1881. LX. t.-cikk 254. §-ban fentartott zárlatok hatályával bír.

Városi képviselőtestület a belügyminiszter rendeletével felosztható, ha oly eljárást követ, mely állami közérdeket, vagy a város jólétét veszélyezteti.

A feloszlattással egyidejűleg a belügyminiszter a képviselőtestület teendőinek a feloszlattás időtartama alatt való ellátása iránt intézkedik.

Az új képviselőtestület választásának idejét a belügyminiszter határozza meg. A választásnak a képviselőtestület feloszlattásától számított hat hónapon belül kell történni.

Ha új képviselőtestület választása megtagadatik, vagy ha az újonnan alakított képviselőtestületet is föl kellett oszlatni: a képviselőtestületnek másodízben való új választása hat hónapnál hosszabb időre is elhalasztható.

A tervezetnek azon intenciója, melyszerint a városokat a vármegyék és községek tömegéből kiemelve, különálló jogi állásukban kívánja szervezni, oly örvendetes haladást jelez, melyet az ország jövő sorsának kedvező alakulása iránt lelkesedő minden hazafinak őszinte örömmel kell üdvözölnie.

De ezen kívül még egy figyelemre méltó célzata van a tervezetnek; s ez a negyvennyolc előtti polgári jellegnek kidomborítása; annak a jellegnek, mely az európai városszervezési törvényekben kiváló helyet foglal el; s melynek régi jelentőségében való visszaállítása nagy feladatok teljesítésének válik számottevő faktorává.

Manapság a városokban a »purger« név, úgyszólván a kisiparosoknak szánt fitymáló kifejezés. Az »akaromság«, de »nem tudomság«-nak rövid egy szóban való kifejezése. S hogy a honalapítás ezredéves idejéből eredő »polgár« elnevezés a közfelfogásban mennyire alászállt, ennek oka a fentebb idézett törvénycikkeknek megfelelő rendelkezései; melyek homályba akarják takarni a városok polgárainak azon érdemeit, melyek szerint ők voltak azok, kik a megszerzett haza kultúrájának első alapjait megvetették.

Pedig Rómát is polgárai tették nagygyá és hatalmassá. A kiváló érdemeket szerzett római vagy görög polgárok olajágakból, vagy cserfalombból, későbbi időben aranyból készült, *polgári koronával* övezték homlokukat.

Messina városának a középkorban nyert kiváltságlevele szerint a polgári jelleg oly magas színvonalra emelkedett, hogy maga a megkoronázott király is *koronás polgárnak* neveztetett.

Londonban – mint láttunk – lordmajorrá csak oly angol alattvaló választható, ki valamely *céhnek* tagja.

A Német birodalom, Olaszország, a bajor és szász- királyság, valamint Oroszország városszervezési törvényei erőteljes vonásokkal domborítja ki a »polgári« jel leget és mindannyian híven megőrizték azon hagyományszerű jogokat és kötelezettségeket, melyek ezen jelleg lényegével egybekapcsolóvák.

Hazánkban a »városi polgár« közjogi állást foglalt el. Ez volt a negyedik rend, mely bár kisebb terjedelemben, de a kiváltságos nemesi osztályllyal egyetemben az országgyűlésre követet küldött, azt utasítással látta el és így közvetett módon kiváltságolt részese volt a törvényhozó testületnek.

A magyar polgárság kiváltsága részint törvényen, részint királyi végzésen, illetőleg kiváltságlevélen alapult. A magyar polgárság első nyoma a honalapítás idejében történt betelepítések ezeréves múltjában tűnik fel; és ott látjuk ezt még az 1843. évi »királyi városokról« alkotott törvényjavaslat 97. §-ban is kifejezve, mely ekként szól: »A városközségek *polgárokból* és oly lakosokból állanak, kik nem polgárok.«

Midőn azonban az 1848. évi nagy átalakulások alkalmával a kiváltságos nemesi osztály törvényes előjogairól a nemzet javára lemondott, e nagy pillanattal megszűnt a harmadik rend s vele együtt csodálatraméltó módon eltűnni látjuk a negyedik rendet is; nem pusztán szűkebb keretben mozgó kiváltságaival együtt, hanem névben és lényegben egyaránt.

A rendi alkotmány védőbástyái között decentralizált országos önkormányzat a népképviselési alapon szervezett parlamentáris rendszer alkotmányos határai közé szorítottván, a nemesi rend itt keresett és talált működési teret politikai vágyai kielégítésére. Míg tehát a jogfolytonosság elvén visszaállított 1867. évi alkotmány

tekintendő a magyar nemzet békés fejlődésének egyedül helyeselhető helyes forrásául, addig sajnosán kell beismerünk, hogy a választási rendszer szertelenségei az országos önkormányzat hazafias szolgálatába siető bírtokos középosztályt, vagyoni jólétének alapjaiban rendítették meg.

Kétséget sem szenved, hogy minden újításnak, minden rendszerváltozásnak megvannak a maga nehézségei, melyek áldozatot követelnek. Mennyivel inkább annak a nagyobbszabású alkotmányjogi átalakulásnak, mely a középkor végső hagyományaival is szakítva, a modern közjogi intézményeket vitte be a magyar nemzet életébe.

Az az áldozat azonban, melyet a magyar nemzet kézséggel meghozott, messze túlhaladta annak szellemi és anyagi erejét; mert nem történt gondoskodás arról, hogy a közjogi állását elveszített harmadik és negyedik rend helyét a magyar társadalomban oly modern értelemben vett osztály foglalja el, mely a nemzet egyeteméből kialakulva ennek éltető és fentartó törzsét képezze. Rövid és érthető szavakkal ez annyit jelent, hogy az alkotmány visszaállítását követő időkben a nemzet intellektuális erejét magában foglaló és egyesítő társadalmi osztálynak kellett volna alakulnia, társadalmi osztálynak, mely nemcsak betölti, hanem a maga tudásával és munkaszeretetével túlhaladja a mai értelemben vett »középosztály«-nak fogalomkörét.

A régi törvények által statuált tagozatok közül a főpapok és főurak megtartották közjogi állásukat. A nemesi osztály pedig a politikai és vármegyei közélet terén keresett tudásának és ambíciójának megfelelő működési kört. S míg a szabadkirályi városok a vármegyékkel, addig a rendezett tanácsú városok a községekkel helyez-

kedtek törvény szerint egyszínvonalra, elenyészvén még nyoma is az európai civilizáció által kegyelettel megőrizett »polgár« nevezetnek.

Hallunk manapság a katonaságnál a minden rendű és rangú polgár egyént egyformán jelző »civil«-ről; hallunk a szegényebb sorsú kisiparost aposztrofáló »purger«-ről; tehát csak kicsinylést és becsmérlést arról a nagy és hatalmas társadalmi osztályról, mely az ország intellektuális erejének úgyszólván legfőbb forrása.

E jelenségek tehát arra utalják a haza jövő sorsa iránt érdeklődő elméket, hogy a régi rendi tagozat helyébe a modern haladás és változott viszonyok követelményeinek megfelelő új társadalmi osztályozást teremtsünk; új tagozatokat, melyek kivette sziveikből a gyűlölet és kicsinylés köznapi érzéseit, mindannyian egy közös nagy célban egyesülnek; s e cél nem más, mint az egységes magyar nemzeti állam eszményének megvalósítása.

Nagy hibája volt mindig a magyarnak, hogy adoptált idegen fogalmakat és ezeket saját rossz ízlése szerint magyarázta. Így származott/át hozzánk az angol »gentry« szó is, mely alatt nálunk csak a középbirtokos nemesi osztály volt értendő. Pedig hát angol fogalom szerint az ügyvéd, az orvos, a mérnök, a nagykereskedő, s a tőkepénzzel nyugalomba vonult vállalkozó és iparos éppen olyan »dzsenti«, mint az a nemes ember, akinek ezer hold birtoka van.

Nézetünk az, hogy a társadalom új tagolásánál az exkluzivitás teljes kizárásával fogadjuk el e kifejezést: »*magyar polgárság*«; mely gyűjtőfogalom alá mindenki által hozzáférhető módon foglalandó össze a magyar nemzetnek életfentartó erős törzse; vagyis: a magyar földbirtokos, a magyar kereskedő és iparos, a magyar

ezredeknek magyar tisztikara és a magyar honorácior szóval a magyar társadalomnak minden oly alanya, mely intellektuális erejénél és kvalitásánál fogva számottevő tényezője a magyar kultúrának, a magyar közgazdasági életnek, a magyar jogéletnek és a magyar nemzeti érdekeknek.

A közigazgatás egész területén felveendő reformok törvényhozási tárgyalásán pedig szereztessék törvényes szankció a »magyar polgár« fogalmának s e ténnyel maga a megalkotandó törvény adjon mandátumot a »magyar polgár«-ságnak arra, hogy mint a kultúra, közgazdasági élet és magyar nemzeti érdekek hivatott őre és művelője, legyen egyben legfőbb munkása a magyar nemzeti állam kiépítésének.

A »polgár« névnek törvényben szentesített jellege nem pusztán a történeti tényeknek köteles kegyeletét jelenti, hanem a városok lakossága intelligens részének oly közös névvel való megjelölését, mely intellektuális jelentősége mellett önérzetet, független gondolkodást és a magasabb állami célok betöltésére irányuló munkálkodásra vonatkozó őszinte készséget feltételez.

»Városi polgár« az, ki városokban a választási jogot gyakorolja; ki eszerint választható is; s ki ezen kettős tekintetnél fogva közvetve, vagy közvetlenül befoly a város önkormányzati jogának gyakorlására.

A »polgár« név tehát nem pusztán az iparúzó és kereskedők tiszteletre méltó osztályainak régi hagyományokon alapuló elnevezését jelenti, hanem gyűjtő fogalom, melyben a városnak minden szellemi és vagyoni értékben számottevő lakosa egyesül.

A polgári jellegnek ily motívumokból eredő visszaállítás mellett éppen a városok individuális értékének kidomborítása céljából elkerülhetetlenül szükségesnek

mutatkozik, hogy midőn a városok területének megállapításáról van szó, ott a városok kialakítására vonatkozó fejezetben elmondott fontos okokból a város területéhez tartozónak mondassék ki minden oly kis- és nagy község, valamint ezek birtokhatára, melyek a város középpontjától 5 kilométer körzetben fekszenek. Erészben szabályrendelet alkotandó.

Azon magasabb szempontok mellett, melyek a városok új szférájának alkotását állami érdekből szükségessé teszik, nem szabad megfélekednünk a gyakorlati élet azon aggályairól sem, melyek ezen törvényben kifejezendő intenció megvalósításának akadályait képezhetik; és az nem más, mint az önzés vádja és a hű félelem attól, hogy a városokhoz csatolandó részeknek községi adózásai aránytalanul felszaporodnak.

Ezen aggodalomnak azomban tárgyilagos és való alapja nincs. Mert a csatolandó részek, városi szervezettel, mint külön kerületek olvadnak be ugyan az anyaváros komplexumába; azonban az eddigi adóztatások mértéke csak annyiban szenvedhet változást, amennyiben idők folyásával a csatolandó részek is úgy higienikus, valamint közrendészeti vonatkozásukban az anyavárossal egyenlő berendezést és gondozást nyernek.

A városok jelenlegi állapotára és azok kialakítására való tekintettel, ha most már az intellektuális erők figyelembe vételével meg akarjuk állapítani a városok nezeit, akkor a minden történelmi tradíciót és jogosultságot nélkülöző eddigi elnevezések mellőzésével és az 1848. évi XXIII. t.-c. erészbeni rendelkezésének adoptálásával a városoknak hármaskategóriáját kell felállítanunk, nevezetesen: *fővárosok, városok és mezővárosok*.

Fővárosok azok, melyek eddigelé törvényhatósági joggal voltak felruházva; vagy mint rendezett tanácsú

városok királyi tábla, vasúti üzletvezetőség, posta- és távirda igazgatóság, ipar- és kereskedelmi kamara, vagy hadtestparancsnokság székhelyyel bírnak és legalább 25.000 lakost számlálnak, vagy jövőben fővárosokká minősíttetnek.

Városok, az eddig rendezett tanácscsal bírt azon városok, melyek legalább 5000 lakost számlálnak és a törvény által a városokra hárított kötelezettségek teljesítésére szükséges szellemi és anyagi erővel rendelkeznek.

Mezővárosok pedig azok, melyek lakosságának legalább háromnegyed része mezei gazdálkodással foglalkozik, egyébként pedig a lakosság összes számára való tekintet nélkül a rendezett tanácsú városoktól megkövetelt kötelezettségek teljesítésére képesek.

Minden város az ezen értelemben megalkotandó törvény életbeléptetésétől számított egy év leforgásán belül meghozandó szervezési szabályrendeletében köteles nyilatkozni az iránt, hogy a városok mely kategóriájához kíván soroltatni.

És miután a városok az önkormányzat jogának gyakorlásán kívül, átruházott hatáskörben állami funkciókat is teljesítenek, ennek fejében az állam által re-kompenzálandók; esetleg az állam ezen funkciókat részben, vagy egészben saját közegeire is bízhatja.

A városi képviselőtestület alakítása tekintetében a választás alapelve mondatik ki akként, hogy a képviselők $\frac{1}{4}$ részét a legtöbb egyenes állami adót fizető háztulajdonosok saját választható tagjaik sorából választják; $\frac{1}{4}$ része a magasabb tudományos képzettséggel bíró választók; a $\frac{2}{4}$ rész pedig az összes megválasztható polgárok sorából választandók.

A fővárosok élén a főpolgármester (vagy első polgármester) áll. A városok és mezővárosok felett pedig a

főpolgármesteri hatáskört azon vármegye főispánja gyakorolja, melynek területén a város vagy mezőváros létezik.

A főpolgármestert a képviselőtestület által saját tagjai sorából titkos szavazattal, viszonylagos szótöbbséggel megválasztott három erre minősített jelölt közül, a belügyminiszter előterjesztése mellett ő Felsége a király nevezi ki.

A főpolgármester 6 évre választatik.

A főpolgármesteri hármas kijelölést eszközölő képviselőtestületi közgyűlésen a polgármester, vagy törvényes helyettese elnököl.

A kinevezett főpolgármester a hivatali esküt a belügyminiszter előtt teszi le.

A főpolgármester úgy a helyi önkormányzat, mint az állami igazgatás terén a gondozására és felügyeletére bízott fővárossal szemben egyúttal az állami végrehajtó hatalmának képviselője, – kinek a törvényben előírandó különös kötelességein kívül egyik feladata az is, hogy a polgármesterrel egyetértőleg közreműködjön a főváros kulturális, közgazdasági és higienikus követelményeinek megvalósítására irányuló alapelvek megállapításában.

A főispán úgy az önkormányzat, valamint az állami igazgatás terén az állam végrehajtóhatalmának képviselője a városok és mezővárosok eljárásával szemben. Mint ilyen gyakorolja és teljesíti a törvényben felsorolt jogokat és kötelezettségeket.

De ezeken kívül a főispán megsemmisítheti a közgyűlésnek a törvénynyel ellenkező módon keletkezett, a törvénybe, miniszteri rendeletbe, vármegyei vagy városi érvényes szabályrendeletbe, vagy a város közérdekébe ütköző, valamint tudomásra jutott mindazon határozatait,

melyek hozatalára illetékes nem volt és azokról a főfelügyeletre hivatott hatóságnál jelentést tesz.

A polgármester a város tisztviselője.

A polgármester 12 évre választatik és megválasztásának érvényességéhez belügyminiszteri jóváhagyás szükséges.

Fővárosokban a polgármester választásnál az elnöklő főpolgármester még szavazat egyenlőség esetén sem szavazhat.

Harmincezer lakost túlhaladó városokban alpolgármesteri állás szervezendő, ki a városnak rendszeres fizetéssel ellátott hivatalnok, kit a képviselőtestület a tisztviselőkre fenálló szabályok szerint élete fogytáig választ s ezekkel egy tekintet alá esik,

Az alpolgármester a polgármestert akadályoztatása esetén helyettesíti és egyszersmind a tanács egyik ügyosztályának vezetője.

A városi tanácsnak tagjai:

a) a polgármesteren, mint elnökön kívül amennyiben ezen állás szervezve van, – az alpolgármester;

b) a díjazott tanácsnokok, kik közé a közigazgatási tanácsos, a rendőrtanácsnok, a városi főorvos és a városi főmérnök, ilyenek nem létében az orvos és mérnök is tartoznak;

c) a díjtalan tanácsnokok;

d) a városi főjegyző, vagy jegyző;

e) a tiszti főügyész, vagy ügyész.

Minden város képviselőtestülete saját kebeléből felerészben jogtudós, másik felerészben iparos és kereskedő tagjai sorából, kijelölés nélkül, egyébként a tisztviselők választására megállapított módon annyi tiszteletbeli tanácsnokot választ, ahány díjazott tanácsnoka a városnak

van. A páratlan számú díjazott tanácsnokokkal szemben egygyel mindig több díjtalan tanácsnok választandó.

Amely képviselőtestületi tag a reá esett választás elfogadását alapos ok nélkül megtagadja: elveszti megválasztása tartamára szóló képviselői jogosultságát.

A rendőri ügyek előadója a rendőrtanácsnok, – a közegészségi ügyosztály vezetője a városi főorvos, ilyenek nem léteben az orvos; az építészeti ügyosztályé a városi főmérnök, illetőleg mérnök.

A díjazott tanácsnokok egyúttal árvaszéki ülnöki teendőket is végezhetnek s ezen feladat teljesítésével a városi főjegyző is megbízható.

Tízezernél több lakost számláló városokban rendes mérnöki, esetleg külön levéltárnoki állás is szervezendő.

Amennyiben a képviselőtestület kormányhatósági engedéllyel a tanács rendőri osztályának vezetőjét önálló hatáskörrel ruházta fel; rendőrkapitány címet viseli.

A polgármester kivételével, a ki 12 évre választatik; továbbá a számvevőkön és esetleg a jegyzőn (főjegyzőn) kívül, a többi díjazott összes tiszti személyzet tagjai a képviselőtestület által életfogytiglan választatnak.

Az állami tisztviselők jellegével felruházott városi számvevők egyenként legalább 2000 koronára terjedő fizetésüket az állampénztárból húzzák.

A városi főorvos vezetője és előadója a tanács közegészségi osztályának.

A rendőrorvos a főorvos ellenőrzése és felügyelete alatt áll és végzi a szervezési szabályrendeletben reá bízott teendőket.

A rendőrkapitány, illetőleg rendőrtanácsos község-bírói teendőkkel nem bízható meg.

Ezen pontnál vissza kell térnünk az 1869. évi IV. törvénycikkben foglalt azon nagy jelentőségű elvnek

bővebb kifejtésére, mely szerint: »az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik.« Magyarország jogi életét gyökeresen átalakító és az igazságszolgáltatást európai színvonalra emelő ezen nagy elv gyakorlati megvalósításánál önként merül fel azon kérdés, hogy különösen városainkban nem-e lehetne oly hivatali rendszeresíteni, mely kizárólagos törvénykezési feladatok teljesítésében nem pusztán a kisebb polgári peres ügyekben járna el, hanem teljesítené egyúttal a rendőrbíráskodást is.

Hisz mindkét vonatkozás szorosan vett bírói funkció, tehát a fentebb hivatkozott nagy elvnél fogva a közigazgatás keretében helyt nem foglalhat. Ámde kisebb arányánál fogva a rendes bírói feladatok közé sem sorolható; tehát a közigazgatástól és a magasabb bírói szervezettől teljesen külön vált speciális szerv megalkotásában nyerhetne e kiváló fontosságú probléma sikeres megoldást.

Nézetünk az, hogy minden városban az angol és francia békebíró, illetőleg békéltető bíró hatáskörének helyes és célszerű összetételéből kellene a »magyar békebírói« intézményt megteremteni akként, hogy ezen állásra a helyi viszonyokat behatóan ismerő, ügyvédi vagy bírói minősítéssel kinevezett egyén lenne alkalmazandó, kinek egyúttal feladatai közé tartoznék, a város lakosai közt felmerült és a kisebb polgári ügyek körét túlhaladó vitás jogi ügyekben is, a bajor minta szerint jogérvényes egységek létesítése céljából közbenjárni.

Kimondhatatlan nagy előnnyel járna a »békebírói« intézmény a városokban; nemcsak azért, mert a városi rendészeti ügyei, a rendőrbíráskodással járó teendők átutalása folytán sikeresebben volnának kezelhetők; nemcsak azért, mert a két főfontosságú államigazgatási

ágnak a legelső tagozatban való szétválasztása megadná az 1869. évi IV. t.-c.-nek teljes gyakorlati szankcióját; hanem míg egyrészt a rendes bíróság teendőit is meglehetősen kevesbitené, addig a város lakosságát vitás jogügyeinek békés utón való gyors elintézésével sok kellemetlenségtől és felesleges költségektől óvna meg.

Úgy a kisebb polgári peres ügyekben mint a rendőrbíráskodásban való eljárás, törvénykezési vonatkozásánál fogva szorosán vett állami feladat. Ezen funkciókat tehát manapság a városok átruházott hatáskörben teljesítik. Mennyivel több időt és szabadabb teret nyernének a helyi önkormányzat közegei, ha a szorosán vett igazságszolgáltatási teendők teljesítésétől szabadulnának egyrészt, de másrészt kétségbevonhatatlan előny hárulna a jogkereső közönségre, valamint a rendőrkihágási ügyekben terhelt egyénekre is, ha a reájuk nézve tán nagy fontossággal bíró ügyekben képzettség és tudás dolgában erre minősített egyének szolgáltathák ki az igazságot. Esetleg a békebíró eszközölhetné bűnesetekben az előnyömozatot is.

Apró polgári ügyekben sokszor a jogi kérdéseknek egész raja tárul az eljáró községbíró elé; melyekben tán nem annyira a felhívott avagy előállított bizonyítékok, mint inkább a jogi álláspontnak jogelvek szerint való szigorú mérlegelése alapján döntendő el a per vitája. Ha az a békebíró a modern jogi tudomány és hivatásának magaslatán áll: akkor bagatell ügyekben akár végérvényesen, tehát a költséges felebbezés kizárásával ítélni. De főtörekvése már nevében rejltő hivatásánál fogva is, mégis csak az etikai értéket is magában foglaló *békés kiegyeztetés* legyen.

A községbíráskodás alá tartozó 40 korona értékben álló ügyeknek az anyagi igazság követelményeinek

megfelelő módon való bírói ellátása azért fontos, mert ily csekélyebb összegeknél az érdekelt hitelezők rendszerint nem járnak el oly körültekintő gondossággal, mint a nagyobb összegek jogi biztosítása körül; tehát a bizonyítás, a főesküvel való bizonyítás kizárásával, szerfelett meg van nehezítve. Holott az ily kisebb összegű kereseteknél rendszerint szegényebb sorsú egyének vannak érdekelve, kikre nézve az a 40 korona tán nagyobb értéket képvisel, mint annak a gazdag embernek egyezer koronája.

Szóval sok, de igen sok érv küzd amellett, hogy hazánkban a »békebírói« intézmény létesíttessék. Nem pusztán az 1869. évi IV. t.-cikk nagy elvének teljes végrehajtása indokából, hanem a fentebb kifejtett fontos gyakorlati szempontoknál fogva már csak azért is, hogy bebizonyítsuk, hogy törvénykezési tekintetben elértük a szó legszigorúbb értelmében vett európai színvonalat; közigazgatási tekintetben pedig az önkormányzat célszerű és sikeres vezetése érdekében felszabadítottunk számottevő erőket, melyeket eddigelé állami funkciók betöltése tartott lekötve.

Egyelőre a városokban szervezendő »békebírói« intézménye legyen az elvetett mag, mely ha a gyakorlati életben bemutatja életrevalóságát, hasznos, sőt elkerülhetetlen voltát, kiterjeszhető lesz a kis- és nagy közösségekre is, melyek területein manapság a községbírói intézmény a szó legenyhébb értelmében vett »lehetetlen« institúció.

Áttérve most már a városok vagyoni viszonyaira és azok háztartására, a fent ismertetett tervezetnek módosítása gyanánt csak néhány megjegyzésünk van; melyek lényegükben fontosak azért, mert a városok önkormányzati jogának terjedelmét közvetlenül érintik.

A város törzs- és köztalajonának elidegenítését, elcserélését, lényeges átalakítását vagy felosztását, nemkülömben törzstalajonnak szerzését rendelő határozatok; továbbá kölcsönvételek, kölcsönök visszafizetésére és átalakítására; mégis a várost terhelő jóállást, avagy szavatosságot célzó határozatok csak akkor érvényesek, ha azon közgyűlés, melynek napirendjére az ily ügyben való határozathozatal kitézetik, 15 nappal előre szabályosan összehívott; s ha ugyanezen időben a véghatározati javaslat az ügyleti feltételek részletes ismertetése mellett a jegyzői hivatalba kitétetik és erre a képviselőtestület tagjai a közérdekű határozatok módjára kibocsátandó hirdetményben figyelmeztetnek; ha a közgyűlést megelőző nyolc nappal a tárgy külön felemlítésével a meghívó szétküldetik; s ha a képviselőtestület megjelent $\frac{3}{4}$ részének $\frac{2}{3}$ része névszerinti szavazással az elfogadás mellett nyilatkozott és végül, ha a hozott határozat a felügyeletre hivatott felsőbb hatóság által jóváhagyott.

Ha a megjelentek $\frac{2}{3}$ része az indítvány mellett tényleg le nem szavazott, a javaslat elutasítottnak tekintetik.

Ha pedig a képviselőtestület tagjainak $\frac{3}{4}$ része a közgyűlésen meg nem jelent, 15 nap közbevetésével újabb közgyűlés tartandó, melyen az összes képviselőtestületi tagok felének jelenléte elégséges és a javaslat a jelenlevők többsége által, névszerinti szavazás mellett, határozattá emelhető.

A községi tőkepénzek, alapok és alapítványok, vagy magyar állampapírokban, vagy városi takarékpénztárakban, vagy a *helyi kisiparosokat és munkásokat segítő hitelszövetkezeteknél* való gyümölcsözés céljából helyezendők el.

Minden városi közintézmény rendszerint házi kezelés mellett hasznosítandó.

Egyéb városi és a város kezelése alatt álló vagyon vagy ezzel egyenlő jogosítvány csak a képviselőtestület határozata alapján és rendszerint nyilvános árverés útján adható bérbe.

Amennyiben a város (Horvátország és Szlavónia példájára) az állami fogyasztási és italadót vagyoni viszonyainak rendezése, illetőleg a város higienikus berendezése céljából, az átruházott hatáskörben teljesített funkciók egyenértéke fejében megkapja, (vagy megváltja) azok értékesítési módja iránt szabályrendeletet alkotni köteles.

A város által közérdekből létesített intézmények és intézetek használatáért szedendő illetmények; továbbá helypénzek, vámok, községi illetékek és díjak szedésére vonatkozó szabályrendeletek érvényességéhez a belügyminiszter, illetőleg az azokban megállapított illetmények helypénzek vámok, illetékek és díjak szedéséhez a kereskedelemügyi, illetőleg pénzügyminisztérium engedélye szükséges.

A képviselőtestület által megállapított költségvetés, amennyiben az ellen felelőbeadás be nem adatott 15 nap alatt, tudomásvétel céljából, hivatalos másolatban a felügyelő felsőbb hatósághoz, vagy közeghez felterjesztendő. Amennyiben a törvényben előírt határidők meg nem tartottak és amennyiben a rendes kiadások fedezetéről nem történt kellő gondoskodás, a felügyelő hatóság a költségelőirányzat újabb tárgyalását, és a hiányok pótlását elrendeli s evégből a várost új megfelelő költségvetés bemutatására utasítja.

A belügyminiszter azon határozata ellen, melylyel a hozzá hivatalból felterjesztett költségvetést tudomásul

nem vette, vagy felebbezés folytán azt megsemmisítette avagy megváltoztatta, – a képviselőtestület panaszt tehet a legfőbb közigazgatási bíróságnál.

Minden főváros és város jogosult saját szükségletei kiegészítése céljából az állami egyenes és közvetett adók után az utolsó számadási évben jogérvényesen kivetve volt mérték erejéig községi pótdadót saját hatáskörében kivetni.

Ugyaníly tekintet alá esik oly határozat is, melylyel a meglévő pótdadónak felemelése szükséges és hasznos közegészségi intézmények, vagy forgalmi eszközök létesítése céljából történik.

A képviselőtestület azon határozata ellenben, melylyel az állami adók után nem az imént jelzett célokra az eddiginél magasabb pótdadónak állandó, vagy előleges kivetése mondatik ki; továbbá azon határozat, melylyel a községi pótdadónak a felsorolt egyenes államadók után nem egyenlő kulcs szerint való kivetése céloztatik; nemkülömben azon határozat, melylyel új külön községi adó behozatala, vagy a már meglévő községi adók felemelése terveztetik: csak a bel- és pénzügyminiszterek jóváhagyása után válik érvényessé és végrehajthatóvá.

Amennyiben a szabályszerűen átvizsgált, közszemlére kített és a képviselőtestületi közgyűlés által hiba- és észrevétel nélkülinek talált városi számadások ellen felebbezés be nem adatott, – ezen számadásoknak hivatalos másolata, a hozott véghatározat kapcsán, a felügyeletre hivatott felsőbb hatósághoz, vagy illetékes közeghez tudomásvétel végett 15 nap alatt hivatalból felterjesztendő.

A képviselőtestületnek a számadás felett hozott érdemleges határozata ellen úgy a számadók (polgármes-

ter, tanács, számvevő, pénztárnok, ellenőr) valamint bármely a városban adótfizető személy felelősséggel élhet.

Felelősség beérkezése esetén az egész számadási test fővárosokban a belügyminiszterhez; városokban, mezővárosokban pedig az illetékes főispánhoz a felelősség beadásától számított 15 nap alatt felterjesztendő.

Az állami felügyelet érvényesítése tekintetében jogosult a belügyminiszter, illetőleg főpolgármester, tekintetűleg főispán mindazon képviselőtestületi határozatok felfüggesztését és felsőbb elbírálás alá terjesztését elrendelni, melyek hozatalára a képviselőtestület illetékes nem volt, vagy a melyek törvénybe, rendeletbe, hatósági szabályrendeletbe ütköznek, vagy a város közérdekét sértik.

Még csak egy megjegyzésünk van. A megalkotandó külön törvény legyen minél rövidebb és szabatos. Markáns vonásokkal állapítsa meg az általános kereteket, melyekben a városok szervei autonóm jogukat és tevékenységüket kifejtik. Ezen kereteken belül alkossa meg azután minden város helyi viszonyoknak megfelelő »önkormányzati szabályrendeletét«, mert csak ily célszerű és az intellektuális erőket túl nem haladó berendezés mellett töltheti be minden város a maga célját és hivatását.

TARTALOMJEGYZÉK

A II. KÖTETHEZ.

	OLDAL
I. Fejezet. A magyar városok keletkezése	373
II. Fejezet. A régi városok és ezek polgárai	409
III. Fejezet. Városrendezési törvények	435
Az 1843. évi törvényjavaslat	440
Az 1848. évi XXIII. és XXIV. törvények a szab. kir. városokról és a községi választásokra nézve	451
Az országbírói értekezlet	462
Az 1869. évi IV. t.-c. a bírói hatalom gyakorlásáról	462
Az 1870. évi XLII. t.-c. a köztörvényhatóságok rendezéséről	464
Az 1876. évi VI. t.-c. a közigazgatási bizottságról	467
Az 1883. évi I. t.-c. a köztisztviselők minősítéséről	469
Az 1886. évi XXI. t.-c. a törvényhatóságokról	471
Az 1871. évi XIII. és 1876. évi V. t.-c. a községek rendezéséről	483
Az 1886. évi XXII. t.-c. a községekről	484
Az 1896. évi XXVI. t.-c. a m. kir. közigazgatási bíróságról	506
Az 1901. évi XX. t.-cikk a közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről	509
IV. Fejezet. Tanulságok	516
V. Fejezet. Magyarország jövődi városai	538
A városok alakítása	545
VI. Fejezet. A városok berendezése	564
Csatornázás	576

A vízről és vízvezetékéről	596
A lakás	603
Utcaburkolás és közlekedés	610
Világítás és fűtés.....	615
Fasorok és parkok	620
Fürdőhelyek és jégtermelés	623
Szemétkihordás	626
Szegényügy	630
Tűzrendészet	644
VII. Fejezet. A városok kulturális és közgazdasági hivatása	655
VIII. Fejezet. A városok hadászati jelentősége	672
A városok nemzeti feladata	680
IX. Fejezet. A városok új szervezete	693
A városok területe, elnevezése és pecsétje	695
A városok nemei és hatósági körük	696
A városban levő személyek	697
A városban levő személyek jogai és kötelességei.....	698
A városi képviselőtestület alakítása	701
A képviselőtestület gyűlései és hatásköre	705
A főispán.....	716
A polgármester és tanács	721
A városok tiszti közegei.....	733
A városi háztartás	739
A r. t. városok viszonya a vármegyékhez és a vármegyei közigazgatáshoz	751
Az állami felügyelet.....	755